

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV VĚD O UMĚNÍ A KULTUŘE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

FUNKČNÍ DISPOZICE VYBRNÝCH PROSTORŮ HRADŮ V
ČESKÝCH ZEMÍCH VE VZTAHU K MALÉMU SÁLU V BLATNÉ

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Autor práce: Bc. Martina Chumová

Studijní obor: Dějiny a filozofie umění

Ročník: 4

2022

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:

Bc. Martina Chumová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat všem, bez jejichž pomoci by tato práce nemohla vzniknout. Na prvním místě děkuji své rodině, která při mně stála od samého začátku a jejich láska a podpora nikdy neochably. Zajímal se o mou práci, poskytovala mi motivaci a někdy mě dopravila na hrady, které jsem potřebovala osobně vidět a prozkoumat. Bez ní by se mi to nikdy nepodařilo. Odvedla fantastickou práci a dlužím jí to nejupřímnější poděkování.

Dále děkuji pracovníkům hradů a zámků, které jsem v rámci své práce navštívila, jmenovitě: děkuji kastelánu Lukáši Bojčukovi za prohlídku hradu Švihov a za zaslané materiály ke studiu, děkuji pracovníkům Prácheňského muzea v Písku za upozornění na vybrané detaily a příhodnou literaturu, děkuji Filipu Růžičkovi za provedení zámekem v Jindřichově Hradci a za cenné rady a doporučení další literatury, děkuji historiku Martinu Krcínovi za provedení hradem ve Strakonici, resp. jeho části, a za poskytnutí materiálů ke studiu, děkuji pracovníkům na hradě Zvíkov za objasnění historie hradu a jeho dispozice, děkuji majitelům hradu v Dolních Kounicích, především pak Ing. Kamile Svobodové za umožnění prohlídky, děkuji Daně Cejnkové za prohlídku Rytířského sálu na zámku ve Velkém Meziříčí a za poskytnutí literatury a jiných studijních materiálů, děkuji kastelánu Radimu Štěpánovi za provedení Malovaným sálem i zámekem na Kunštátě a za poskytnutí veškerých potřebných materiálů, děkuji Čestmíru Cimlerovi za odborné konzultace, provedení zámekem Blatná a za poskytnutí důležitých pramenů ke stavebně historickému vývoji zámku, děkuji kastelánu Miroslavu Konopáskovi za zaslané materiály k hradu Houska, děkuji Pavlovi Konůpkovi za provedení po zámku, resp. školní budově v Poděbradech a za upozornění na důležité architektonické detaily, děkuji pracovnícům na NPÚ v Pardubicích, především pak Šárce Mrázové, která mi s celým projektem týkající se věže Jetmarky neuvěřitelně pomohla.

Veliké poděkování patří také mému vedoucímu práce Mgr. Hynku Látalovi Ph.D. za vedení a včasné zásahy do práce, dále pak děkuji Ing. Danielu Šnejdovi za konzultace a za objasnění mnoho záležitostí týkající se kastelologie a stavebně historického průzkumu jako takového, děkuji též pracovnícům knihovny na NPÚ v Českých Budějovicích za ochotu a milý přístup.

Anotace v českém jazyce

Funkční dispozice vybraných prostorů hradů v českých zemích ve vztahu k Malému sálu na Blatné

Diplomová práce se zabývá otázkou funkce Malého sálu na Blatné s pozdně středověkými nástěnnými malbami. Místnost je označována jako *Rytířský sál* nebo Zelená světnice, proto se práce nejprve zaměřuje na objasnění původních účelů těchto prostorů. Jejich charakteristika je primárně zkoumána z hlediska svých prostorových uspořádání, sekundárně na základě malířské výmalby, a to na příkladech s dochovanou výtvarnou výzdobou v českém prostředí z období středověku. Zároveň jsou zohledněny i historické souvislosti a proměny daného období. Výsledky těchto zjištění jsou následně porovnány s blatenským sálem, který je rovněž analyzován ze stejných aspektů.

Klíčová slova: Blatná - *Rytířské sály* - Zelené světnice - středověké nástěnné malby - dispozice středověkého hradu

Anotace v anglickém jazyce

The Functional Dispositions of Selected Castle Chambers in Bohemian Lands in Relation to the Great Hall at Castle Blatná

The thesis deals with the function of the Great Hall at Castle Blatná. The hall is adorned with late medieval mural paintings and is also called the *Knight's Hall* or the Green Chamber. Thus, the thesis first aims to clarify the original purposes of these spaces. Its characteristics are explored primarily in terms of the spatial arrangement and secondarily in relation to the murals. The exploration is based on examples of preserved medieval artistic decoration in Bohemian lands. The thesis also considers the historical context and changes that occurred within the given period. The findings are compared with the Great Hall at Blatná, whose analysis was based on the same aspects.

Keywords: Blatná – *Knight's Halls* – Green chambers – medieval mural paintings – disposition of medieval castle

Obsah

ÚVOD	3
Přehled bádání o funkci Malého sálu na Blatné	6
Cíle a metoda zpracování tématu	7
STAV BÁDÁNÍ	10
DISPOZICE STŘEDOVĚKÉHO HRADU	10
Palác	11
Věž	13
Hradní kaple	13
Bašta	14
Život na středověkém hradě	15
Hradní kuchyně	15
Prevét	15
Okna	15
Způsoby vytápění	17
RYTÍŘSKÉ SÁLY	19
Příklady dochovaných <i>Rytířských sálů</i> na královských hradech v českém prostředí	19
Příklady <i>Rytířských sálů</i> s dochovanou výtvarnou výzdobou v českém prostředí	21
Funkce <i>Rytířských sálů</i>	25
Ceremoniály a festivity	26
Výkon spravedlnosti	27
Rytířské záležitosti	28
ZELENÉ SVĚTNICE	30
VLASTNÍ VÝZKUM	34
1.PROSTOROVÉ SOUVISLOSTI	34
<i>Rytířský sál</i> . Problematika pojmu a lokace v hradní architektuře	34
Zelené světnice	41
Reflexe dosavadního bádání	41
Prostorové souvislosti	44
Zelené světnice ve věžích	45
Zámek v Jindřichově Hradci	45
Zámek Blatná	46
Zelené světnice v baštách	49
Švihov	49
Dolní Kounice	52
Shrnutí dosavadních poznatků z hlediska prostorových souvislostí	54
<i>Rytířské sály</i>	54
Zelené světnice	54

Komparace <i>Rytířských sálů</i> a Zelených světnic z hlediska lokace a dispozice	57
2.VÝTVARNÁ VÝZDOBA	61
<i>Rytířské sály</i> a jejich funkce z hlediska ikonografie nástěnných maleb.....	61
Malované předsíně.....	61
Kunštát	61
Jindřichův Hradec.....	62
<i>Rytířské sály</i>	64
Velké Meziříčí.....	64
Písek.....	65
Žirovnice	66
Pardubice.....	67
Nevymalované prostory	68
Zelené světnice - ikonografický rozbor výtvarné výzdoby	69
Zelené rozviliny.....	69
Motivy Zelených světnic ve světle historických okolností	73
Zhodnocení funkce Zelených světnic	80
Shrnutí dosavadních poznatků z hlediska výtvarné výzdoby	83
Komparace <i>Rytířských sálů</i> a Zelených světnic z hlediska výtvarné výzdoby.....	83
3.ZÁMEK BLATNÁ.....	84
Zelená světnice ve věži	85
Otázka objednavatele.....	86
Malý sál.....	91
Komparace Malého sálu s analogiemi z hlediska lokace a dispozice	92
Komparace Malého sálu z hlediska výtvarné výzdoby	93
Zhodnocení výtvarné výzdoby Malého sálu.....	96
Shrnutí.....	99
Závěr.....	100
EXKURZ I.: Ukázka užívání Velkého sálu v rámci dvorských festivit	104
EXKURZ II.: Tzv. zadní věž Jetmarka na zámku v Pardubicích	107
Seznam použité literatury.....	110
Seznam příloh.....	117
Seznam obrazové přílohy	118
Přílohy.....	120
Obrazová příloha	144

ÚVOD

Na zámku v Blatné se nachází místnost, která vzbudila zájem mnoha badatelů. Nachází se ve druhém patře tzv. Starého paláce, a pozornost láká svou výtvarnou výzdobou pokrývající všechny její stěny. Byť je dochována fragmentálně, přesto se přední historici umění pokusili přijít s návrhy možných vysvětlení. Prvním z nich byl Josef Krása, který upozornil na celkový charakter maleb připomínající tapisérie, a také se mu podařilo interpretovat vybrané motivy¹. Na jeho poznatky navazovali další vědci, kteří se zaměřili na analogická díla v českém i zahraničním prostředí,² anebo sledovali osobu objednavatele maleb³. Jiné studie se vydaly svou vlastní cestou, které jsou buďto zcela neodpovídající,⁴ anebo na svá zhodnocení teprve čekají⁵.

Význam maleb a jejich poselství tak stále není uspokojivě objasněn. Špičky oboru byly přesvědčeny, že odpovědi se skrývají ve výjevech nečitelné výzdoby zapříčiněné neodborným zacházením v minulosti⁶. Nicméně zásadní okolnost, která by jim ve v jejich bádání mohla být značně nápomocna, a kterou měli celou tu dobu na očích, značně unikala jejich pozornosti. Tímto činitelem je funkční určení místnosti, ve které se malby nacházejí.

Původní účel sálu byl zaznamenán spíše jen okrajově, a téměř vždy se při hledání odpovědi vycházelo pouze z charakteru zdejší výtvarné výzdoby, proto se lze setkat s jasnými představami o jeho původním určení: místnost je tak představitelem *Rytířského sálu* či Zelené světnice, popř. jejím předstupněm. Detailnější doklady těchto závěrů ale nejsou nikterak zvlášť rozvedeny, přitom se z hlediska účelového jedná o zcela odlišné prostory. Objasnění této nepřesnosti stálo za mým rozhodnutím sepsat tuto práci, a představuje také její hlavní cíl.

Aby ale bylo možné se přesného určení funkce sálu dopátrat, je zcela nezbytné znát přesný význam obou kandidátů, tedy *Rytířských sálů* a Zelených světnic – co přesně tyto pojmy znamenají, k jakým prostorám se vztahují, a především pak k čemu tyto prostory původně sloužily. Zatímco *Rytířským sálům* je v odborné literatuře věnována pozornost, zřejmě nepředstavují natolik přitažlivé téma, aby se staly součástí specializované kompilace, souhrnné poznatky jsou naopak rozptýleny napříč mnoha zdroji určených především pro badatele v oblasti archeologie. Tato skutečnost mě podnítila k tomu, abych alespoň z části zachytila obecné znalosti o těchto prostorách.

Oproti tomu se dosavadní povědomí o Zelených světnicích stávají běžnou součástí vědeckých i studentských prací na dané či příbuzné téma,⁷ avšak jejich význam není uspokojivě vysvětlen. Byť se staly předmětem bádání mnoha významných historiků umění, závěry o jejich smyslu jsou mnohdy rozporuplné. Podobně jako je tomu u blatenského sálu, i v tomto případě se hlavní zájem vědců omezil

¹ KRÁSA 1985, s.276

² PETRÁN 1985. s.51 - 56

³ KUTHAN 2007

⁴ VÍTOVSKÝ 2001, s.89 - 107

⁵ DIENSTBIER 2017, s.2 – 25; DIENSTBIER 2018

⁶ PECHOVÁ 1977

⁷ NEJEDLÝ 1993, s.206 – 209; VANĚK 2008; DIENSTBIER 2018; CHALUPNÁ 2010; SEVEROVÁ 2013; ROLNIKOVÁ 2022

pouze na výtvarnou výzdobu. Prostorových souvislostí, resp. rozmanitého situování Zelených světnic v rámci hradních komplexů se staly trnem v oku pouze Martinu Vaňkovi, což jej následně vedlo k odmítnutí celého konceptu daných místností⁸. V nejnovějším příspěvku se nad vybranými lokacemi pozastavil i Jan Dienstbier, který jej využívá k podepření svých názorů⁹.

Zelené světnice se tedy z tohoto úhlu pohledu nikdy nestaly součástí vědeckých výzkumů, přitom by právě jejich lokace a dispozice mohly představovat významné indicie, jež by mohly naznačit původní funkci. O těchto místnostech panuje představa, že se nevážou na konkrétní typ prostoru a jsou situovány nahodile.¹⁰ Pokud by tomu tak skutečně bylo, znamenalo by to, že jejich prostorové souvislosti nelze generalizovat a nepřinesly by tak žádné výsledky ani odpovědi. Dosavadní lhostejnost k těmto otázkám, které ze studií vyplývají, představovala další motivaci k vytvoření této práce, a tvoří tak její dílčí cíl.

Pro celkové uchopení mých záměrů se ve své práci nejprve zastavím u dispozice středověkého hradu,¹¹ a následně přejdu k obecným poznatkům o *Rytířských sálech*, kde uvedu nejvýznamnější příklady a přiblížím i jejich původní účely.¹² Poté představím fenomén Zelených světnic, kde se zaměřím na dosavadní poznatky a veškeré názory badatelů, kteří se jím v minulosti zabývali. Následující části práce budou tvořeny vlastním výzkumem založeným na osobní prohlídce vybraných českých hradů a zámků se Zelenými světnicemi a *Rytířskými sály*.¹³ Primárně mě budou zajímat prostorové souvislosti a „technické vybavení“ místností, jako je např. rozloha, osvětlení, počet a velikost vstupových vchodů aj. Součástí mého zájmu bude posléze i výtvarná výzdoba daných prostorů. V případě *Rytířských sálů* se zaměřím především na ověření dosavadních poznatků, avšak u Zelených světnic chci postihnout jejich lokaci a dispozici a porozumět jejich případným souvislostem. V části o výtvarné výzdobě provedu poslední příspěvek věnující se Zeleným světnicím, který se jednak pokusil interpretovat jejich výtvarnou výzdobu, ale také navrhuje původní účely daných místností. Tyto závěry zhodnotím především na základě historických souvislostí.

⁸ VANĚK 2008, s. 70 - 71

⁹ DIENSTBIER 2018, s. 128

¹⁰ ZÁRUBA 2016, s. 393

¹¹ Hradý jsou doménou oboru *kastelologie*. Za přední významnou osobu tohoto oboru se považuje Dobroslava Menclová, její názory se ale v současnosti považují již za zastaralé a překonané. Za hlavního odborníka se stále pokládá Tomáš Durdík, autor mnoha knih a článků o českých hradech. Ryze fortifikační stránka nejen hradní architektury je doménou Vladislava Razíma, svůj zájem ale směřuje spíše k městským stavbám. Mnoho příspěvků na toto téma se nachází i v odborných periodikách zaměřujících se na zkoumání a dokumentaci historických staveb, jedná se hlavně o časopis *Průzkumy památek*, sborník *Sborník a Dějiny staveb*, které prezentují příspěvky z každoročních stejnojmenných konferencí. V Německém prostředí se dispozicím hradů věnoval např. Stephan Hoppe, příklady rezidencí slezských knížat sledovala Malgorzata Chorowska.

¹² O těchto místnostech se lze dočíst spíše v literatuře popularizačního či všeobecného rázu, např. BARNES 2008; JONES 2013; PHILLIPS 2011. Příklady v českém prostředí uvádí ZÁRUBA 2015; ZÁRUBA 2016. Obecně také DURDÍK 1999, s. 26 - 27.

¹³ Zelené světnice se nacházejí na těchto hradech: Blatná, Zvíkov, Jindřichův Hradec, Houska, Švihov, Žirovnice a Dolní Kounice. *Rytířské sály* se zachovalou výtvarnou výzdobou se vyskytují na těchto hradech: Velké Meziříčí, Kunštát, Písek, Strakonice, Poděbrady a Pardubice.

Součástí výzkumu bude i komparace obou typů prostorů, a to z hlediska prostorových souvislostí i jejich výtvarného řešení.

Na závěr výsledky svého bádání aplikuji na blatenský Malý sál. V této poslední části se na základě svých zjištění pokusím určit, o jaký typ prostoru se přesně jedná, jaká byla jeho původní funkce, a jakým způsobem se k ní váže jeho výtvarná výzdoba. I v tomto případě budu vycházet z blatenské hradní dispozice,¹⁴ v potaz ale vezmu i historii rodu Pánů z Rožmitálu.¹⁵ V tomto oddílu také blíže prozkoumám Zelenou světnici nacházející se ve věži, kde se zaměřím na otázku objednavatele zdejší výtvarné výzdoby.

¹⁴ MENCLOVÁ 1964; LANCINGER/HEROUTOVÁ/LÍBAL 1970, KAŠIČKA/NECHVÁTAL 2001; DURDÍK 1985

¹⁵ KOTLÁROVÁ 2008; TRNKOVÁ 2016; ČECHURA 2020

Přehled bádání o funkci Malého sálu na Blatné

Příspěvky věnující se blatenskému Malému sálu se vždy zaměřily pouze na jeho výtvarnou výzdobu a její možný výklad. Prvně se jimi zabýval významný historik umění Josef Krása, jenž výmalbu celkově zhodnotil, a interpretoval vybrané motivy¹⁶. Na jeho závěry navázal Karel Petrán ve *Sborníku k 750. Výročí v Blatné*, kde se zaměřil především na paralely v tapisériích či nástěnných malbách, a pokusil se i objasnit fragmentální výjevy na severní stěně sálu.¹⁷ Snad nejpodrobnější interpretaci blatenského cyklu podal Jakub Vítovský, která je ale z mnoha důvodů zcela neadekvátní, a proto jeho postřehy a závěry nelze pro další bádání využít.¹⁸ Následující příspěvek od Jiřího Kuthana pokračoval ve stopách Josefa Krásy, kde se vedle přehledu o mecenátu Jaroslava Lva z Rožmitálu a jeho syna Zdeňka. Zároveň nachází i vlastní pohled na výjev tří žen nacházející se na východní stěně místnosti.¹⁹ Nejnovější příspěvek od Jana Dienstbiera se malbami Malého sálu zabývá pouze okrajově, a spojuje je s fenoménem Zelených světnic.²⁰

Na druhou stranu samotné místnosti, ve které se malby nacházejí, nebyla věnována dostatečná pozornost, a badatelé ji charakterizovali velmi různorodě. Někteří ji označují pouze pojmem „sín“,²¹ jiní ji popisují jako Zelenou světnici, popř. ji považují za jejich předstupeň.²² Jindy je tento prostor vnímán spíše jako *Rytířský sál*.²³ Tyto pojmy jsou ale značně rozdílné, protože se vztahují k prostorům odlišných účelů. Pokud je místnost v paláci pouhou síní či komnatou, proč je tedy malířsky vyzdobena podobně jako Zelené světnice? A pokud by daný prostor spadl do této kategorie, proč by se na zámku Blatná nacházela ještě jedna místnost stejného typu ve věži? Jaký vztah by tím pádem k sobě obě místnosti měly? Co mají společné, a co je naopak odlišuje? Tyto a podobné otázky dokazují nutnost ujasnit si, do jaké skupiny zkoumaný prostor patří, a tím tak poodhalit i tajemství jeho funkce. Vzhledem ke skutečnosti, že v tomto názoru je literatura nejen nejednotná, ale ani tuto problematiku nijak blízce nezkoumala, chci tuto nejasnost více probádat. Než ale přistoupím k tomuto nelehkému úkolu, je potřeba si nejprve ujasnit, co přesně Zelené světnice a jim podobné sály jsou. Teprve poté je možné sín ve Starém paláci správně zařadit.

¹⁶ KRÁSA 1985

¹⁷ PETRÁN 1985

¹⁸ VÍTOVSKÝ 2001

¹⁹ KUTHAN 2007

²⁰ DIENSTBIER 2018. Veškeré názory týkající se interpretace maleb Malého sálu jsem ve své bakalářské práci kriticky zhodnotila, a pokusila jsem se také podat širší kontext k vybraným motivům, viz CHUMOVÁ 2018

²¹ KUTHAN 2007, s. 54

²² Vítovský místnost popisuje jako Zelenou světnici a jídelnu - viz VÍTOVSKÝ 2001, s.90. Za předstupeň ji považují Petrán – viz PETRÁN 1985, s.56; a Nejedlý – viz NEJEDLÝ 1993, s.206.

²³ DIENSTBIER 2018, s.130; DIENSTBIER 2019, s.527. Robert Šimůnek místnost popisuje jako Velkou světnici – viz ŠIMŮNEK 2013, s.34.

Cíle a metoda zpracování tématu

Cílem práce je objasnit funkci Malého sálu na zámku Blatná, v první řadě na základě své lokace a dispozice v hradním komplexu, druhotně z hlediska výtvarné výzdoby. Dílčími cíli práce je kompilace základních poznatků o *Rytířských sálech* a objasnění původních účelů *Rytířských sálů* a Zelených světnic z prostorových a výtvarných hledisek.

Metodika zpracování

Původní účel blatenského sálu osciluje mezi dvěma možnostmi – buďto se jedná o *Rytířský sál*, anebo o raný příklad Zelené světnice. V oboru dějin umění se otázka funkce místnosti jako takové zkoumá z hlediska výtvarné výzdoby, avšak umělecko – historická analýza nástěnných maleb představuje pouze jednu cestu, jak se dopátrat původních účelů. Druhou možnost představují samotné vlastnosti daného prostoru, tedy situování v rámci architektury a její dispoziční vlastnosti. Prostorové souvislosti jako takové se zjišťují v rámci stavebně historického průzkumu (dále jen SHP), tedy vědecké metody, jejímž cílem je komplexní poznání stavby.²⁴

V rámci hradní architektury jsou základní složky, jako jsou hradby, palác, věž či kaple, dostatečně poznány, a to nejen z hlediska jejich užívání, ale také z pohledu vzniku, vývoje či typologie. Přesto ale nelze tvrdit, že v současné době máme přehled o konkrétních účelech každého zdejšího prostoru, což do značné míry komplikuje další výzkumy a bádání. Tyto poznatky mnohdy nelze získat zpětně, což je zapříčiněno mnoha faktory, jako je stav zachování těchto památek, nulové archeologické nálezy či absence záznamů z písemných pramenů.²⁵ V rámci bádání tohoto charakteru je dále potřeba vzít v potaz i odlišné pohledy na užívání místností: jak totiž varuje Pavel Kalina, v současné době hrozí nebezpečí, že badatel k této problematice přistupuje s modernistickým předpokladem „že každá zeď středověké budovy naprosto dokonale odpovídá nějaké snadno popsatelné funkci. Praxe (...) je vždy bohatší než naše interpretační možnosti“.²⁶

Metoda práce bude tedy probíhat následujícím způsobem: nejprve bude vysvětlena skladba, dispozice a funkce středověkého hradu jako takového, a poté budou uvedeny dosavadní poznatky o *Rytířských sálech* a Zelených světnicích.

²⁴ Základními východisky SHP je terénní průzkum a důkladné studium písemných, plánových či obrazových pramenů, následující postupy a metody se pak odvíjejí od konkrétních potřeb památky. Zvolené postupy práce mají buďto nedestruktivní nebo destruktivní charakter. Cílem nedestruktivního typu je především shromáždění a vyhodnocení všech dostupných informací o objektu, zároveň ale může obsahovat i doporučení pro další způsoby zacházení s památkou, nebo návrhy pro další výzkumy. Destruktivní SHP je založen na speciálních průzkumech, které fyzicky zasahují do zkoumaného objektu. V případě nástěnných maleb, které jsou pro potřeby této práce nejdůležitější, se provádějí restaurátorské průzkumy, jejichž součástí je zhodnocení dosavadního stavu výmalby, postupy práce a kvalitní fotodokumentace. Více viz BERÁNEK/MACEK 2015; RAZÍM/MACEK 2011; MACEK 2011

²⁵ Podrobné inventáře, které dovolují postihnout dispoziční a funkční uspořádání konkrétních šlechtických rezidencí, se v českém prostředí obecně začínají objevovat teprve v pokročilém 16. století. Pro starší období jsou k dispozici jen nahodilé zmínky o jednotlivých místnostech, jenž většinou nelze polohově určit v rámci daného hradního areálu – viz HAVLICE 2017, s. 41

²⁶ KALINA 2008, s. 215

Následující výzkumný oddíl se zaměří na ujasnění charakteru a původní funkce obou typů prostorů, a to především ze stavebně historického hlediska, posléze i z pohledu jejich výtvarné výzdoby. Primárně se tedy chci zaměřit na „*místa činu*“, nikoliv na „*stopy*“, které se zde nacházejí. *Rytířské sály* jsou do značné míry objasněny z obou úhlů pohledů, proto dosavadní představy o jejich účelech pouze ověřím, a zaměřím se na samotný výraz „*Rytířský sál*“. Hlavní důraz tedy budu klást na objasnění původního účelu Zelených světnic, který doposud nebyl spolehlivě určen. Abych jejich smysl rozkryla, nebo se k němu alespoň přiblížila, zaměřím se nejprve na místa výskytu těchto prostorů a jejich provázanost s ostatními místnostmi na konkrétních hradech. Tato umístění budu označovat pojmem „*lokace*“.

Následně přejdu ke zkoumání prostorových souvislostí, které nazvu „*dispozice*“ či „*dispoziční vlastnosti*“. Budu sledovat několik indicií, které jsou obecně klíčové pro zkoumání původního užívání jakékoliv místnosti: významné vodítko představuje samotná velikost místnosti odvíjející se od zvyklostí způsobů jejího užívání. Zatímco rozlehlé místnosti nabízejí mnoho prostoru pro přítomnost mnoha osob, v opačných případech lze uvažovat o uzavřenější společnosti. S tím úzce souvisí i přístupové cesty, dále pak podoba a umístění hlavního vstupu a dalších vchodů. Pokud by místnost obsahovala pouze jeden přístupový vstup, lze usuzovat o jakémsi intimnějším rázu, zatímco větší počet by naopak odkazoval na komunikativní charakter. Další významné rozpoznávací faktory představují možnosti vytápění a osvětlení místnosti.²⁷ U všech uvedených prvků je zároveň důležité brát v potaz dobu svého vzniku, jejich forma nebyla v průběhu středověku neměnná, ale naopak se porůznu proměňovala.

Další známky po užití, jako je např. ošlapání prahů, odření ostění či očazení stěn nebude v rámci mé práce pravděpodobně možné adekvátně zjistit, a to kvůli novodobému provozu zkoumaných lokalit. Předpokládám, že tyto či podobné stopy již nenávratně zmizely na základě mnoha rekonstrukcí.²⁸ Výsledky těchto zjištění následně porovnáám mezi sebou, abych zjistila shody a odlišnosti obou typů místností.

Druhý způsob, jak ověřit a určit původní funkce zkoumaných místností, představuje analýza jejich výtvarné výzdoby, tedy „*stopy*“ na „*místech činu*“. Nástěnné malby Zelených světnic byly doposud interpretovány několika badateli, ve své práci se zaměřím především na kritickou analýzu posledního příspěvku na základě komparace s historickými okolnostmi dané doby. Jejich výzdoba je také na základě podobnosti dávána do souvislosti s výmalbami *Rytířských sálů*, proto chci blíže prozkoumat charakter maleb obou typů místností, navzájem je porovnat a především nalézt jejich spojitosti a odlišnosti. Předpokládám, že na základě právě případných odchylek se lze blíže dopátrat původního účelu Zelených světnic. Na tomto místě je potřeba upozornit na časové zařazení sledovaných památek; zatímco malby *Rytířských sálů* pocházejí především z vrcholného středověku, výmalba Zelených

²⁷ Prvky převzaty z RYKL 2008, s.35

²⁸ např. původní podlahová krytina v *Rytířském sálu* ve Velkém Meziříčí se do dnešních dnů nedochovala, jeho současná podoba byla inspirována dlažbou nalezenou během prací na hradě Špilberk.

světnic spadá do jeho pozdního období. Na jejich vzhledu, ale i výběru motivů se tak mohla podílet zcela odlišná soustava názorů, které je při jejich interpretaci třeba zohlednit.

Uvedené prvky prozkoumám a porovnáám na příkladech Zelených světnic a *Rytířských sálů* s dochovanou výtvarnou výzdobou v českém prostředí, avšak v potaz vezmu i nevymalované sály na hradech, kde se nacházejí Zelené světnice. Výzkum proběhne na základě osobní prohlídky, výsledků stavebně historických průzkumů a dalších pomocných zdrojů, jako jsou restaurátorské zprávy, odborné články a publikace pojednávající o zmíněných lokalitách. Zelené světnice se nacházejí na těchto hradech: Blatná, Zvíkov, Jindřichův Hradec, Houska, Švihov, Žirovnice a Dolní Kounice. *Rytířské sály* se zachovalou výtvarnou výzdobou se vyskytují na těchto hradech: Velké Meziříčí, Kunštát, Písek, Strakonice, Poděbrady a Pardubice. Všechny prvky výzkumu jsou uvedeny v **příloze č.1**.

Na závěr výsledky svého bádání aplikuji na Malý sál v Blatné, kdy se na základě komparace a dosavadních zjištění pokusím určit, o jaký typ prostoru se přesně jedná a jaká byla jeho původní funkce. Chceme -li totiž porozumět jeho původním účelům, je právě potřeba s ním porovnat sídla jiných panovníků či šlechticů. Dosavadní komparace se zaměřily pouze na výtvarnou výzdobu, přitom i poznatky „technického rázu“ by mohly o sálu leccos vypovědět. I v tomto případě budu taktéž vycházet z blatenské hradní dispozice a v potaz vezmu i historii rodu Pánů z Rožmitálu.

STAV BĚDÁNÍ

DISPOZICE STŘEDOVĚKÉHO HRADU

V průběhu středověku byla na našem území vybudována celá řada hradů, které se v dnešní době mohou jevit jako „*naprosto individuální stavby, mezi nimiž neexistují žádné vztahy*“.²⁹ Zájem o tyto stavby mají v Čechách pevnou a dlouholetou základnu, avšak úhel pohledu odborného bádání se v minulosti zaměřoval pouze na historické otázky. Na samém počátku stojí několik asvazkové dílo Augusta Sedláčka předkládající vyčerpávající přehled dějin českých hradů, jenž stále platí za výchozí literaturu zkoumané problematiky.³⁰ Neméně důležitým počinem představuje také celoživotní dílo Dobroslavy Menclové, která se snažila zachytit a analyzovat hrad jako výtvarný projev, a zároveň tak hledala jeho místo v kontextu dějin umění.³¹ Zvolená metodika ale vedla k jisté neefektivnosti výběru lokalit, a mnoho jejích názorů bylo přeformulováno a nově přehodnoceno. Od 80. let se hradní architekturou zabývají především průzkumné oddělení SÚRPMO zaměřené na stavebně historický průzkum, a archeologické výzkumy, které hrad vnímají jako složitý komplex formovaný celou řadou vlivů a funkcí, které jsou vzájemně propojené.³² Mnoho badatelů se také pokoušelo dané památky rozřadit podle určitých kritérií, čímž by se umožnilo jejich bližší poznání. Výsledkem jejich snah je celá řada typologií hradů, které stavby klasifikují podle vybraných měřítek pro srovnávání.³³ Vedle sebe tak existují typologie sledující geomorfologické situace (např. hrady výšinné, vodní, skalní), jiné jsou vytvořené na základě osoby stavebníka (např. hrady královské, šlechtické, biskupské), další se zaměřují na vybraný detail či prvek hradu (např. na základě půdorysu). Žádná z nich ale nemá vůdčí postavení, a o jejich platnosti se tak stále vedou ostré debaty.³⁴

Ve své práci budu vycházet z tzv. dispoziční typologie hradu, kterou Tomáš Durdík považuje za nejspolehlivější způsob poznávání hradů, zároveň ale zohledním i roli stavebníka. Ačkoliv tento způsob dělení hradů považuje zmíněný badatel za zavádějící - společně s výše uvedenými způsoby³⁵ - přesto lze v rámci dispozic královských a šlechtických hradů, které jsou pro téma mé práce klíčové, najít značné rozdíly. O středověkých hradech lze souhrnně tvrdit, že ve své době musely splňovat několik účelů, především pak obranné, obytné a reprezentační. Z bezpečnostních důvodů byla po dlouhou dobu upřednostňována funkce obranná. V průběhu 14. a na přelomu století 15. se situace obrátila, a majitelé hradů dávali přednost komfortu, pohodlí a vladařské reprezentaci. Stavba hradu tak na jedné straně vycházela z požadavků stavebníka, jednak i ze zákonitostí s obecnou platností, a proto na všech hradech můžeme nalézt podobnou dispozici.

²⁹ MUSIL I. 2006, s.168

³⁰ August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království Českého. I – XV.V Praze: Šolc a Šimáček, 1927 - 1937

³¹ MENCLOVÁ 1976

³² DURDÍK 1981

³³ Přehledně viz MUSIL 2006, kapitola VII Středověké hrady a problematika jejich typologie, s.167 - 249

³⁴ DURDÍK/BOLINA 2001, s.75

³⁵ Ibidem

Některé prvky lze označit jako základní, protože se nacházely na valné většině hradů, a jedná se o hradbu, palác a věž. Celkové rozvržení těchto částí určovaly konkrétní podobu hradu, a v průběhu staletí se měnily na základě požadavků dané doby. Další doplňkové části, jako jsou kaple, brána či hradní kuchyně, nebyly nutnou součástí hradních komplexů.³⁶ K provozu hradu jako takového bylo ale nutné určité hospodářské zázemí, proto se na většině hradech setkáváme i s těmito provozními budovami.³⁷ Jednotlivé stavby hradního komplexu sice měly své vlastní účely, ty ale nebyly rozděleny pevně a striktně, naopak mohly jednotlivé funkce přebírat.³⁸ „Rozhodně se však ve středověku neodlišovaly jednotlivé funkce, složka militární a správní od složek reprezentativní a obytné – hrad byl vnímán jako celek.“³⁹ Takže se například věž, která měla obrannou funkci, nabyla obytný charakter, nebo jedna či více stran paláce se stala součástí obvodové fortifikace.⁴⁰ V následujícím přehledu se zaměřím na výklad a přiblížení vybraných částí hradu, které jsou pro lokace Zelených světnic a *Rytířských sálů* nejpodstatnější.

Palác

Palác je základní složkou hradního komplexu, a jedná se o stavbu, u níž převažují obytné a reprezentační funkce. Skladba jednotlivých místností se v průběhu času měnila, nicméně na královských hradech 13. století v době vlády Přemysla Otakara II. se pravidelně nachází dispoziční řešení známé jako „*přemyslovský byt*“. Hlavní obytné a reprezentační prostory se nacházely v prvním patře paláce. Na základě vysokých nároků panovníků na jejich počet a kvalitu se v rámci jednoho hradu vyskytuje vícero rozměrných křídel s mnoha místnostmi, které byly vzájemně propojeny, a byly přístupné jedním vstupem z vnějšího ochozu nebo pavlače (Houska, Zvíkov, Písek). Jiná komunikační řešení, např. v podobě chodbiček a schodišť v síle zdiva, byla zcela ojedinělá (Horšovský Týn). „*Přemyslovský byt*“ se skládal ze třech místností, a byl přístupný ze středního *sálku*. K němu se na obou stranách přikládaly místnosti, které byly svými rozměry poloviční. Na jedné straně se nacházela komnata, na druhé pak roubená komora. V těchto přilehlých místnostech bylo znatelně tepleji: vroubené komoře bylo teplo zajištěné dřevem, a ve druhé prostora se mohl nalézat krb. Výjimečně se otopná zařízení nacházela i v sálech, jejich pozůstatky se ale do dnešních dnů zachovaly jen na několika málo hradech.

Co se stropů týče, *sálky* i komory byly většinou plochostropé, anebo mohly být zaklenuty valenými či křížovými žebrovými klenbami, což ale představovalo náročnější řešení (Zvíkov, Písek, Houska, Poděbrady). Z hlediska osvětlení byly střední *sálek* a komnata vybaveny hrotitými okny s kružbou a se sedáky ve výklencích. Roubená komora byla opatřena několika hrotitými okénky se široce rozevírajícími se špaletami. Z hlediska obytné funkce je důležitá přítomnost prevétu, bohužel se ale

³⁶ Ibidem, s.13

³⁷ MUSIL 2006 I, s.260

³⁸ DURDÍK/BOLINA 2001, s.13

³⁹ ŠIMŮNEK 2013, s.21

⁴⁰ DURDÍK/BOLINA 2001, s.13

mnohdy nedochovaly, a jejich původní lokaci není snadné zpětně zjistit, proto panuje i v této oblasti řada nezodpovězených otázek.

Toto základní schéma bylo v rámci jednoho hradu využíváno opakovaně, např. Na Zvíkově se původně nacházely celkem tři *byty*, stejný počet se původně nacházel i na hradech v Písku a na Housce [1]. Palác mohl zároveň obsahovat kapli i *Rytířský sál*, nejhonosnější prostora sídla. Bylo to místo určené k přijímání návštěv, pořádání hostin a různých setkání, a také se zde odehrávaly aktivity spojené s rytířským způsobem života.⁴¹ Z tohoto důvodu byl sál nejbohatěji vyzdoben, v podstatě představoval jakousi vizitku majitele hradu, bohužel se jejich výmalby zachovaly jen ojediněle.⁴² Přízemí paláce mohlo obsahovat vícero místností než první patro, a z obranných důvodů se zde nacházela skladiště či provozní zařízení, např. hradní kuchyně. Bližší informace o využívání a členění druhého patra nejsou příliš zřejmé, předpokládá se, že sloužily k obytným či obranným účelům. Zcela přesné informace o využívání jednotlivých prostorů bohužel neznáme.

Takto pojatá dispozice se vyjma královských hradů mohla dále nacházet na hradech vystavěných coby královská mocenská opora, na šlechtické hrady a tvrze pronikla až v následujících obdobích středověku, a to v různých variantách. Období 14. století přineslo rozvoj rozměnějších a složitěji komponovaných paláců, které obsahují více místností včetně *Rytířského sálu*. Výraznou proměnou prošel i systém vytápění „*kdy se ke krbům připojuje jednak teplovzdušné vytápění pracující na principu cirkulace centrálně ohřívaného vzduchu budovou, jednak nastupuje nový a vysoce dekorativní prvek hradních interiérů – kachlová kamna, zajišťující daleko dokonalejší a hospodárnější vyhřívání místností*“.⁴³ V sídlech Václava IV. se dokonce začíná klást větší důraz na komfortní a reprezentační účely, a lze je tak označit za vrchol vývoje paláců 14. století. Tyto hrady jsou z hlediska dispozice řešeny dvěma základními způsoby: první představuje celistvé palácové jádro tvořené křídly kolem pravidelného dvora (Krakovec), druhá možnost spočívá v umístění paláce do věže, jenž svou výškou převyšuje ostatní budovy hradu (Točník, Locket, Vlašský dvůr v Kutné Hoře). Lokace palácové budovy se tedy razantně změnila, kdy se z nejvíce chráněného místa přesunul do středu pozornosti. Další vývoj byl přerušen husitskými válkami, a na hradech se z bezpečnostních důvodů dostávaly do popředí opět obranné složky. Výjimku tvoří sídla v Jižních Čechách, které byly tehdy nejstabilnější částí našeho území. Luxusní složky se na hrady vrátily až s příchodem pozdní gotiky. Jedná se o období plné přestaveb a potřeb neustálého rozšiřování místností, což vedlo nejen k zvětšování hradního komplexu, ale také k novým řešením komunikačních vedení. V této době se tak nově objevují vertikální řešení v podobě točitých schodišť a přístavby krytých ochozů v různých podobách. Pokud se hrad nacházel na stísněném prostoru, a jeho podoba vycházela z mnoha přestaveb, přistoupilo se k neobvyklému řešení v podobě schodišť a chodeb v síle zdíva (Pernštejn). Součástí palácové budovy byl opět *Rytířský sál*, který nejen že dospěl k největší monumentalitě, zároveň byl i

⁴¹ DURDÍK 2008

⁴² DURDÍK 1999, s.27

⁴³ Ibidem

lépe prosvětlený díky rozměrným oknům.⁴⁴ Pozdně gotické hrady tak představují plynulý přechod ke komfortnějšímu typu sídla – k zámku.⁴⁵

Věž

Věž je další důležitý prvek hradu, a i když je v obecném povědomí spojena s obranou, nemusí tomu tak vždycky být. Díky své stavební povaze může v sobě sloučit více funkcí, a proto existuje mnoho různých variací. Charakteristickou vlastností věže je její výška. Na hradech se samozřejmě může objevovat i více věží, přesto mívají jednu hlavní, která je i nejvyšší. Tato dominanta hradu může mít čistě obranný charakter, kterou nazýváme *bergfrit*, anebo je určena ke stálému obývání, kdy se jedná o tzv. *donjon*. Věže prvního typu obsahují úzké a tmavé vnitřní prostory, které nejsou určeny k pobytu, a proto se jimi na tomto místě nebudu zabývat.⁴⁶ Donjon mohl na jedné straně představovat jedinou hlavní obytnou stavbou hradu, na straně druhé mohl být i součástí komplexu jiných obytných staveb. Uvnitř věže se v každém podlaží nachází jedna místnost, obytné prostory se vyjma královských hradů ze 13. století většinou vyskytovaly ve vyšších podlažích. Přízemí se využívalo jako skladiště či jako vězení, ve výjimečných případech, především na malých hradech, tvořilo přízemí průjezd vstupní brány. Charakteristickým prvkem obývaných místností jsou zbytky otopných zařízení. Prostory byly také dostatečně osvětleny díky oknům umístěným ve výklencích, v nichž se nacházela i sedátka.⁴⁷ Kromě obytných prostor se zde mohla nacházet i kaple. Donjony byly ve 14. století převládajícím typem věže u malých feudálních sídel, v pozdější době se staly spíše vestavěným doplňkem do starších dispozic.⁴⁸

Hradní kaple

Za hradní kapli považujeme prostor, jenž sloužil k účasti na bohoslužbách. Kaple již nebyla nezbytnou součástí hradu, byla výrazem luxusu a reprezentace, a proto se zde nacházela bohatá výtvarná výzdoba.⁴⁹ Na hradech se tento prvek objevuje v mnoha podobách, protože jeho výstavbu ovlivňovalo několik faktorů: především se jednalo o finanční možnosti majitele hradu a jeho nároky na reprezentaci, dále se zohledňovalo prostorové umístění a počet osob, kterým měla kaple sloužit.⁵⁰ Tyto prostory tak mohly tvořit samostatnou stavbu, což bylo ale nejnáročnější řešení, a proto se s ním setkáváme jen zřídka, jako např. na hradě Houska. Kaple se většinou stávaly součástí jiných budov, jako jsou věže či bašty, ale nejčastěji se nacházely v palácích. Důležitým odvětvím v tomto směru představují palácové kaple, které nechal vystavět Přemysl Otakar II. na starších i nových hradech. Nacházely se v prvním patře paláce, čímž docházelo ke komplikacím v jejím přístupu pro ostatní obyvatele hradu, aniž by narušovaly běžný královský provoz v patře. Kromě této lokace se kaple

⁴⁴ DURDÍK/BOLINA 2001, s.18 - 30

⁴⁵ DURDÍK 1997, heslo „Palác“, s.209

⁴⁶ DURDÍK/BOLINA 2001, s.30; DURDÍK 1997, heslo „Věž“, s.306

⁴⁷ DURDÍK/BOLINA 2001, s.35

⁴⁸ Ibidem, s.40

⁴⁹ DURDÍK 1997, heslo „Kaple“, s.129

⁵⁰ DURDÍK/BOLINA 2001, s.52

nacházely ve formě arkýřů či jiných přístřešků předstupujících před venkovní fasádu paláce. V krajních případech se mohla stát i součástí zdiva.

Hradní kaple plnila pro obyvatele hradu funkci kostela, proto se zde nacházejí shodné prvky i vybavení, avšak vzhledem k prostorovým možnostem hradů se tyto komponenty uplatňovaly ve vyšší či menší míře, popř. se zde neobjevovaly vůbec. Prostor byl většinou osvětlen velkými okny, která byla i zvenčí nepřehlédnutelná, proto se kaple v pozdější době nacházely i na přístupových, a tedy i nejvíce zranitelných stranách hradu⁵¹ Reprezentace panovníka byla v těchto případech důležitější než obrana. Ve 13. století se kaple nacházely pouze na královských a biskupských hradech,⁵² na šlechtických rezidencích se kaple objevují až koncem 13. a začátkem 14. století.⁵³

S příchodem husitských válek se vývoj kaplí zastavil, a pozdější období nepřineslo v tomto směru žádné výrazné inovace. Za zmínku ale stojí jejich nové situování do bašt,⁵⁴ čímž se staly součástí hradní fortifikace.⁵⁵ I přesto ale v této době vzniká celá řada reprezentativních kaplí, a to především na šlechtických hradech,⁵⁶ jediná novostavba na královském hradě z tohoto období se nachází na Křivoklátě⁵⁷.

Bašta

Pod pojmem Bašta rozumíme buďto samostatný vojenský opěrný bod, který se nacházel mimo hradní komplex, tzv. předsunutá bašta, anebo se jedná o zpevňující článek obranného systému.⁵⁸ V rámci zkoumané problematiky zde uvedu pouze druhý příklad. V tomto smyslu je bašta součástí fortifikačního systému, jejíž vývoj se odvíjel od potřeb jejího využití a zapojení do obranného systému. Bašty mohou být jak otevřené, tak zavřené. Ačkoliv byla z pohledu obrany výhodnější bašta otevřená, z praktických důvodů se více uplatňovala spíše druhá varianta. Z hlediska půdorysu bývají nejstarší příklady nejčastěji polookrouhlé či obdélné, v průběhu let ale nabývaly rozličných tvarů, takže se v rámci jednoho hradu mohla objevovat rozmanitá škála typů bašt. S nejkvalitnějšími obrannými systémy se můžeme setkat na stavbách, které projektoval významný architekt Benedikt

⁵¹ Příklad takto umístěné hradní kaple se nachází na zámku Blatná

⁵² DURDÍK/BOLINA 2001, s.53 - 56

⁵³ Ačkoliv byla sakralizace panovníka a členů dynastie coby nástroj jejich reprezentace známá tehdejšímu umění v Evropě, teprve Karel IV. povýšil kaple na specifický výraz dvorské kultury, protože jej propojil i se členy svého dvora. Nejzřetelněji se tento záměr projevil ve výzdobě Karlštejna, především pak ale v svatovítské katedrále v portrétní galerii, do níž byli zařazeni i významní dvorní umělci a stavitelé chrámu, viz – KAVKA 1993, s.97

⁵⁴ Např. na Švihově či v Klenové, viz DURDÍK 1997, heslo „Kaple“, s.129

⁵⁵ ŠIMŮNEK 2013, s.35

⁵⁶ např. na Žirovnici, v Jindřichově Hradci a na Blatné

⁵⁷ ZÁRUBA 2013, s.63 – 68; Záruba věnoval hradním kaplím tři publikace, viz - Hradní kaple I. Doba přemyslovská. Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2014; Hradní kaple II. Doba Lucemburská. Praha: vydala Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2015; Hradní kaple III. Doba poděbradská a jagellonská. Praha: vydala Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2016

⁵⁸ DURDÍK 1997, heslo „bašta“, s. 53

Reid, jako je např. Rabí nebo Švihov.⁵⁹ Právě v této době, tedy v 15. a začátkem 16. století se bašty hojně využívaly, protože účinně pomáhaly reagovat na změněný způsob vedení boje a především na rozvoj nových dělostřeleckých zbraní.⁶⁰

Život na středověkém hradě

Hradní kuchyně

Lokace i podoba těchto prostorů určoval především způsob odvádění kouře, přesto se ale musel nacházet v blízkosti hodovních sálů, protože jídlo bylo třeba podávat teplé. Kuchyně byly situovány buďto do samostatných budov, anebo se nacházely v interiérech hradního jádra. Na základě archeologických výzkumů se zdá, že na našem území převládal první typ, a to až do poloviny 15. století. Místnost kuchyně ale často neskýtala potřebný prostor pro přípravu jídel, proto byla vázána na další sousedící prostory, jako je tomu např. na Roupově nebo Křivoklátě, popř. vznikala kuchyňská křídla, jež se nacházela v paláci v Chebu nebo na Pražském hradě známé jako Maxmiliánovy kuchyně. Zpětná integrace kuchyně do hradní architektury souvisela s rostoucími nároky na bydlení. Mnohé přestavby hradů vedly k jejich rozšíření v podobě nových palácových křídel, která často obklopovala nádvoří, a pro samostatně stojící kuchyni zde nezbýval prostor, a proto byly včleněny do přízemí či nižších pater.⁶¹

Prevét

Přítomnost prevétu v hradním komplexu napovídá o obytné funkci prostorů. V dochovaných případech má nejčastěji podobu vysunutého arkýře či výklenku, často situovaný na severní straně, ze 13. století jsou ale doloženy i ve formě tzv. záchodových věží.⁶² Tyto památky se ale naneštěstí dochovaly jen ojediněle.⁶³

Okna

Okna primárně slouží k osvětlení a větrání, funkce vyhlídky se objevuje až v období novověku.⁶⁴ Historické okno má zpravidla nepohyblivý dřevěný rám upevněný k ostění, do kterého byla vkládána dřevěná pohyblivá křídla se zasklenou výplní. Především ve starších obdobích nebyla okna konstruovaná celá jako otevíratelná, k těmto účelům sloužila pouze jejich drobná část. Z hlediska výroby se nejednalo o levnou záležitost, na jejich zhotovení se podílel tým truhlářů, zámečníků i

⁵⁹ DURDÍK/BOLINA 2001, s.44 - 46

⁶⁰ DURDÍK 1997, heslo „bašta“, s.54

⁶¹ Tak je to např. na Novém hradě u Jimlína nebo ve Strakonici, kde se kuchyně nacházela ve druhém patře křídla stojícího mezi komendou a jižním palácem. Do dnešní doby se z ní zachoval jen mohutný dýmník, původní rozsah kuchyně bohužel není znám. Zcela unikátní příklad kuchyně se nachází na hradě v Jindřichově Hradci v přízemí v Červené věži, která k odvodu kouře využila čtyři komíny v rozích budovy, což jí vtisklo její specifickou podobu. Podobný způsob se zachoval i na hradě Klenová – viz CEJPOVÁ 1987.

⁶² Např. na Křivoklátě, Bezdězu a Nížboru

⁶³ DURDÍK 1999, s.33

⁶⁴ HAUSEROVÁ 2004, s.80

sklářů, kteří měli na starosti také výrobu dveří. Z tohoto důvodu se na obou prvcích nacházejí stejné součásti co se otevírání a zavěšování týče.⁶⁵ Zatímco okna sakrálního charakteru prodělala v průběhu středověku mnoho proměn, jejich světské protějšky zůstaly po dlouhou dobu neměnné. Pro profánní architekturu se zpočátku používala lomená okna známá z církevních budov, a lze je vidět např. na hradech na Zvíkově, v Písku nebo na Křivoklátě. V rámci trojdílné dispozice hradu byly sály osvětleny okny tohoto typu zasazených v hlubokých výklencích se sedáky, zatímco roubené komory obsahovaly drobná hrotitá okna.⁶⁶ V níže položených místnostech stavby se kvůli obraně nacházela pouze drobná okna.⁶⁷ Změna ve formě přichází až ve druhé polovině 14. století, kdy se začínají objevovat obdélná okna, která lépe vyhovovala potřebám hradního paláce, věži či radnici. I přesto mají nejstarší příklady na našem území stále nápadně převýšený tvar. Typickým znakem je také jejich lemování úzkým proužkem, vyžlabený profil a křížová výplň nahrazující kružbu. U menších útvarů byly zanechány pouze svislé části dělicího kříže, jako je tomu např. na Točniku. Nejstarší příklady těchto oken se nacházejí na Pražském hradě a na Karlštejně, a s tímto typem se lze setkat na všech hradech Karlovy i Václavovy doby. V několika málo případech se v téže době objevují okna se složitějším profilem ostění.⁶⁸ I v následujícím století zůstala okna téměř beze změny, pouze se zmínila jejich vertikálnost i velikost, čímž okna více připomínala podélný tvar čtverce. Výraznou proměnu lze sledovat až po polovině sledovaného období, kdy se začíná objevovat snaha po bohatších tvarech ostění.⁶⁹ Skladba a podoba oken představují taktéž podstatné indikátory původních funkcí prostorů, protože značně ovlivňovaly tepelné podmínky místností. Již samotná plocha skla totiž představovala i v uzavřeném prostoru zdroj tepelných ztrát, což značně ovlivnilo jejich formu především v dlouhodobě obývaných prostorech. Zatímco krátkodobě či sezonně užívané místnosti, jež nebylo potřeba neustále zásobovat teplem, dovozovaly neomezené možnosti velikosti i formy oken, což dále ovlivnilo i přísun světla, dřevem zateplené prostory hledaly vyvážené podmínky těchto dvou komponentů s velkými obtížemi.⁷⁰ Co se místností temperovaných krby týče, zdejší okna nepředstavovala žádná rizika tepelných ztrát, a proto mohla dosahovat větších rozměrů i rozmanitých forem.⁷¹ Vyjma oken se na hradech zajišťovalo osvětlení také pomocí kahánek a loučí, jež se zasouvaly do kovových držáků, tzv. loučníků. Tato místa lze dobře rozpoznat kvůli stopám po očouzení. Voskové svíce se používaly pouze pro liturgické či hodovní účely z důvodu jejich vyšší nákladnosti.⁷²

⁶⁵ ŠKABRADA 2003, s.335

⁶⁶ DURDÍK 2008

⁶⁷ DURDÍK 1999, s.36

⁶⁸ MENCL 1960, s.212 - 216

⁶⁹ Ibidem, s.230 - 232

⁷⁰ HAUSEROVÁ 2004, s.82. Jisté řešení pravděpodobně představovalo užití dvouúrovňových seskupení drobnějších okenních otvorů, jenž daná kritéria dovozovala citlivě regulovat, nicméně jej nelze považovat za další charakteristický znak těchto místností: na straně jedné se vyskytuje i v dalších prostorech, na straně druhé jej nelze spojit s jakýmkoliv otvory v průčelí obytných místností, ty totiž mohly souviset i s jinými záležitostmi, např. s osvětlením či větráním - Ibidem s.88.

⁷¹ Ibidem, s.81

⁷² DURDÍK 1999, s.36, též GOFF/SCHMITT/ALESSIO 2008, heslo „Každodennost“, s.289

Způsoby vytápění

Vývoj a způsoby vytápění podléhají širším kulturním i sociálním souvislostem. Na hradech se nejprve topilo v krbech umístěné v rohu místnosti, které ale nebyly příliš efektivní, protože většina tepla unikala přímým komínem, a proto se nacházely spíše jen v reprezentačních sálech.⁷³ Pokrok v tomto ohledu přišel až ve 14. století s nástupem kachlových kamen, která byla obsluhována ze sousední místnosti, čímž utvářela ideální podmínky pro udržování tepla v obytných místnostech. Zároveň poskytovala prostor pro reprezentaci majitele hradu, takže se na kachlích nacházela vyobrazení s širokou škálou námětů⁷⁴. V této době se kamna na velkých hradech nacházela v omezeném množství, současně maximálně troje, od 15. století se jejich počet navyšuje.⁷⁵ Tato otopná zařízení se ale zachovala spíše ojediněle, jejich bližší poznání znesnadňují především mladší přestavby hradních komplexů, proto jejich počet i lokalizace na konkrétních hradních sídlech představuje závažný badatelský problém. Lze ale předpokládat, že hrad jako takový se v pozdně gotickém i následujícím období proměnil v rozsáhlou stavbu s vícero nepřímo vytápěných místností, z nichž pouze některé využívala vrchnost.⁷⁶ Mnohem obtížnější záležitost představuje samotný vzhled kamen. K jejich rekonstrukci se na jedné straně nabízejí archeologické nálezy, ty ale vzhledem ke stavu svého zachování nejsou pro jejich bližší poznání zcela adekvátní. Mnohem výmluvnější prameny představují dobová vyobrazení, kterých je v celkovém evropském měřítku poskrovnu, nejnázornější příklady pocházejí z Německa a Švýcarska [2,3,4,5] i přesto našim poznatkům neposkytují uspokojivé výsledky.⁷⁷

Druhý, složitější způsob vytápění představovalo teplovzdušné vytápění zvané hypokastrum užívané nejen v hradním, ale také v klášterním a lázeňském prostředí. Nejstarší ukázky teplovzdušných pecí na našem území se nacházejí na přemyslovských hradech,⁷⁸ další doklady pocházejí z vrcholného a

⁷³ DURDÍK 1999, s.28

⁷⁴ Ibidem. Ikonografie kachlů si všímá i Dienstbier – viz DIENSTBIER 2019, s.535. O kachlích také JIŘÍK/KYPTA 2013

⁷⁵ HAVLICE 2017, s.42. Na hradě Landštejn byly v průběhu 2. poloviny 15. Století postupně postaveny přibližně dvě desítky kamen, jejich pozůstatky zachytil archeolog. Průzkum – viz BŘICHÁČEK Pavel: Kachel s vyobrazením Adama a Evy z hradu Landštejna. Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska 26/2014, s. 5-9.

⁷⁶ Ibidem, s.40

⁷⁷ Ibidem, s.52 – 54. Nejstarší fragmenty krbů se nacházejí např. Na Pražském hradě – viz SKRUŽNÝ Ludvík: Funkce a vývoj otopných zařízení v období od paleolitu po novověk. In: Svorník 1/2003, s.15; V obytné věži hradu Loket - viz ANDERLE Jan: Pozdně románský hrad Loket. in: Průzkumy památek 1, Praha 1998, s.6; či v Olomouci. Pozdější příklady lze nalézt především na Jindřichově Hradci, Bezdězu nebo na královském hradě Karlštejně. Z období konce středověku známe pouze příklady z Točnicku a z hradu u Kunratic. Co se vytápění pomocí kachlových kamen týče, za nejstarší soudobý příklad na našem území platí prostora v obytné věži v domě U zvonu v Praze, viz - ŠKABRADA Jiří/RYKL Michael: Byt ve druhém patře věže domu U zvonu. ZPP 56/1996, č.1-2, s.12-16. Shodný způsob vytápění byl nalezen také u trojice domů v Karlově ulici v Praze datovaných do poloviny 14.století, viz – HAUSEROVÁ Milena/RYKL Michael: Dům čp. 150 -151 na Starém městě pražském. In: Dějiny staveb, Plzeň 2002, s.57 – 72. Několik místností vytápěných kamny ze 14. století bylo objeveno také na královských hradech Kašperku a Radyni, viz - ANDERLE Jan: Hrad Kašperk. In: Průzkumy památek 12/2005, č.1. s.37 – 72; ANDERLE Jan: Uspořádání bytů v některých velkých hradech doby Karla IV.. In: Svorník 6/ 2008, s.13 – 32.

⁷⁸ Pozůstatky se nacházejí v Myšenci u Písku a Kamýku na Příbramsku, pravděpodobně se nacházely také na

pozdního středověku, kdy se jeho efektivita zdokonalila kvůli zvýšené potřebě vytápění prostorových sálů.⁷⁹

Kromě těchto způsobů vytápění se stěny některých místností obkládaly dřevem fungující jako izolace tepla. Tyto roubené komory většinou obývaly ženy, odtud je odvozen i jejich název *fraucimor*. Stejný účel představovalo i obkládání stěn dřevěným obložením,⁸⁰ nejnáročnější variantu tohoto řešení představuje tzv. Táflování.⁸¹ Obyvatelé hradu mohli také topit pomocí přenosných železných košů plněné dřevěným uhlím. Jak dokazuje nález na Vizmburku, tyto koše se zřejmě pokládaly na stejná místa, a proto se dlažba pod nimi vypalovala.⁸²

Bezdězu, viz HAUSEROVÁ Milena: Teplovzdušné vytápění ve středověku. In: Svorník 1/2003, s.49 – 74; HAUSEROVÁ Milena: Špičky tepelné techniky středověku In: DULLA Matúš (ed.): Kapitoly z historie bydlení. Praha 2014, s.63 – 76

⁷⁹Především Sázavský klášter, viz - REICHERTOVÁ Květa: Podzemní výhřevná pec (kamna) v klášteře na Sázavě, okr. Kutná Hora. In: Archeologické rozhledy 33/1981, s.398-418. Dále také hrady Žebrák a Melice u Vyškova, viz MICHNA Pavel, POJSL Miloslav: Románský palác na olomouckém hradě. Brno 1988, s. 205-206. V prostorách bývalého mezipatra palácového traktu na Pražském hradě se nacházejí pozůstatky teplovzdušné pece, avšak jakým způsobem byla místnost vytápěna, již není jasné. Více viz –KONEČNÝ Lubomír: Odkryv teplovzdušného zařízení na hradě Vranově n. Dyjí a jeho postavení v evropském vývoji. In: Archaeologia historica 8/1983, s. 459 – 60.

⁸⁰ Pozůstatky takto řešených obytných místností se nacházejí např. na Bezdězu, viz RYKL Michael: Klenuté světnice Právě a neprávě klenby světnic. In: Svorník 5/2007, s. 282.

⁸¹ Nejstarší příklad se nachází na hradě Helfenburk u Bavorova, nachází se ale i na Karlštejně a Točnicku, viz DURDÍK 1999, s.28 - 30

⁸² Ibidem. Co se výzkumů ohledně vytápění týče, jedna z prvních shrnujících studií o této problematice RADOVÁ – ŠTIKOVÁ Milada: Vytápění teplým vzduchem v období gotickém. In: Dějiny věd a techniky 1981/14, s. 67—75. Vývoj vytápění sleduje i KONEČNÝ Lubomír: Odkryv teplovzdušného zařízení na hradě Vranově nad Dyjí a jeho postavení v evropském vývoji. In: Archaeologia historica 8/1983, s. 459 – 60. Z novějších příspěvků je této problematice věnován sborník Svorník 1 z roku 2003, dějiny krbu shrnuje dále KUČERA Lubomír: Dějiny krbu na našem území. In: Kuděj 1/2001, s.3-13. Souhrnně a zjednodušeně o vytápění pak ŠKABRADA Jiří: Konstrukce historických staveb, Praha 2007, s.257 – 286; nebo DURDÍK 1999.

RYTÍŘSKÉ SÁLY

Rytířské sály se v rámci hradního komplexu nacházejí v paláci, a obecně jsou považovány za jedny z nejreprezentativnějších místností hradu či zámku. Jejich podoba se v průběhu let proměňovala na základě měnících se stylů, avšak v drtivé většině je lze rozpoznat na základě jejich rozměrů. V případě královských hradů dosahovaly úctyhodné velikosti, na šlechtických hradech je jejich rozloha o něco skromnější. S prostory podobného typu se ale lze setkat i na jiných místech, jako jsou měšťanské domy nebo radnice, v této práci se ale budu zabývat pouze hradními sály.⁸³

Příklady dochovaných *Rytířských sálů* na královských hradech v českém prostředí⁸⁴

Podoby *Rytířských sálů* na královských hradech za doby prvních Přemyslovců nejsou bohužel příliš známy. Ačkoliv je jejich existence doložena na několika českých hradech, jako je Tetín, Stará Boleslav či Pražský hrad, pravdivost výpovědí z písemných pramenů nelze spolehlivě ověřit. Přesnější pojetí těchto sálů ve 12. století lze nalézt na Pražském hradě. V palácové budově se v přízemí i v prvním patře nacházely dva rozměrné plochostropé sály, které byly pravděpodobně osvětleny ze dvou stran sdruženými okny. Z první poloviny 13. století se bohužel žádné *Rytířské sály* nedochovaly, i přesto je třeba s jejich existencí počítat. V následujícím období se nejen jejich podoba, ale také celková dispozice místností v hradě výrazně proměnila. Z této doby se zachoval např. sál v Písku s bohatou výtvarnou výzdobou z pozdější doby, avšak na základě archeologických průzkumů víme o existenci mnohem většího sálu, jenž se nacházel severním křídlem, a dnes je zachován pouze ve fragmentu.⁸⁵ O něco lépe je dochován hlavní sál zvaný *Královská síň* na hradě Zvíkově. Ačkoliv je zachován pouze ve zlomcích, lze i zpětně získat slušnou představu o jeho původní dispozici.⁸⁶ Co se rozměrů týče, snad největší sál se nacházel na hradě Křivoklát, ve své době se pyšnil rozlohou téměř 28x8 metrů. Prostor se nacházel v prvním patře západního křídla paláce a původně byl osvětlen několika okny, jež se v několika případech dochovaly.⁸⁷ *Rytířský sál* byl součástí i někdejšího zámku v Poděbradech. V současné době budova slouží potřebám Karlovy univerzity, pouze v jižním křídle sídlí muzeum, kde se zároveň nachází cenné, pozdně středověké nástěnné malby. Prostor nejprve sloužil jako hlavní sál, do kaple byl stylizován až v průběhu 15. století.⁸⁸ V dalších hradech Přemysla Otakara II. nelze tyto sály jednoznačně identifikovat, což se týká především Bezdězu, Myšence nebo Housky.

⁸³ Např. na staré radnici v Arnsbergu, stejné označení nesou i některé prostory v sakrálním prostředí, kde se jím označují zasedací a slavnostní prostory, jako je např. sál v bývalém benediktinském opatství Iburg v Německu.

⁸⁴ Tento oddíl vychází z tohoto zdroje, pokud nebude uvedeno jinak: ZÁRUBA 2016b

⁸⁵ Blíže k píseckému hradu DURDÍK 1993. problematikou původní podoby hradu se nejnověji zabývala ROLNIKOVÁ 2022

⁸⁶ Sál se nachází ve východním křídle, a jelikož je palác vystavěn na okraji skály, jeho tvar je značně nepravidelný. Stejně jako ostatní prostory hradu, i tato místnost byla přístupná z ochozu. Původně se jednalo o dvoulodní prostor se dvěma středními sloupy, což zřejmě vedlo k jeho následné zkáze.

⁸⁷ Původní dispozice hradu byla naneštěstí do značné míry narušena pozdějšími přestavbami.

⁸⁸ Původně byla místnost značně větší, západní část paláce byla zkrácena zhruba o třetinu. V této rozbořené části se podle archeologických průzkumů mohla nacházet další místnost. Na východní straně je dodnes zachována prostora prezentující se jako místo narození Jiřího z Poděbrad, původně rozdělena na dvě patra a opatřena krbem.

V době vlády Karla IV. stojí v popředí přestavby královského paláce na Pražském hradě, jehož stav byl poznamenán požárem z počátku 14. století. Kompletní rekonstrukce byly dokončeny pravděpodobně ještě před polovinou téhož období. Zdejší, značně rozměrný sál se nacházel ve východní části hradu, a byl osvětlen z jižní i severní části několika okny. Jeho stěny pokrývaly nástěnné malby, které se do dnešních dnů bohužel nedochovaly. I na panovníkově hradě Karlštejn se taktéž setkáváme s *Rytířským sálem*, který je i přes mnohé přestavby hradu stále patrný. Je lokalizován v prvním patře paláce, a je výjimečný především svým spojením s kaplí nacházející se na východní straně. Místnost byla v průběhu doby přepažena příčkou, a počátkem 17. století byla východní část přeměněna na loď kaple. Jistou představu o *Rytířských sálech* máme i z hradu Žebrák založený Karlovým synem Václavem IV, kde máme doložené dva reprezentativní prostory. První z nich se nacházel v budově staršího paláce, jenž byl v dané době přestavěn, druhý pak v dolním paláci. Lepší situace ale panuje na panovníkově druhém hradě Točnick, jehož dispoziční řešení je ve své době vskutku ojedinělé. Hlavní sídlo se nacházelo ve věži, která zřejmě plnila především reprezentativní funkci, a bylo členěno na několik traktů a podlaží. V prvním patře se nacházely místnosti pro obytné a reprezentativní účely, a vedlo z nich vícero přístupových vchodů, jimiž se dalo uniknout z paláce. Zdejší sál byl osvětlen několika okny, jejichž rozmístění je zcela nezvyklé. Pod jedním z nich se nachází hlavní vstup vedoucí původně na pavlač a k dnes již zaniklým točitým schodům. Další přístupový portál byl zřejmě využíván služebnictvem. Dolní palác byl místem k pořádání slavností a obsahuje celkem tři sály. Zcela ojedinělým úkazem je zdejší roubená místnost, která svými rozměry představuje největší prostor tohoto typu na našem území. I přes svou konstrukci byla místnost prokazatelně využívána ke společenským událostem. Sousední sál je o něco větší, za hlavní sál je ale považována poslední místnost, a to na základě svých rozměrů, které z ní činí druhý největší sál u nás. Ačkoliv se nachází ve fragmentálním stavu, kromě osvětlení přístupného ze všech stran je zde doložení krb.

V období pozdního středověku vznikl Vladislavský sál na Pražském hradě, jenž ve své době platil za největší světský sál, a jeho autorem byl Benedikt Reid.⁸⁹ Nachází se ve Starém královském paláci a sloužil mnoha účelům. Vzhledem k mnoha přístupovým místům plnila místnost především komunikační funkci, byla ale využívána i k hodování a k dvorským společenským akcím. Na základě dobových vyobrazení Jiljího Sadelera se sál používal i jako místo obchodu s uměleckými a řemeslnými předměty. Starší názory o zdejších pořádání turnajů byly v poslední době zamítnuty, stejně tak i představy o zemském sněmu.⁹⁰ Další honosné sály se nacházejí i na šlechtických sídlech, v nichž se místy dochovala i jejich výtvarná výzdoba, a proto je blíže představím v následující části.

⁸⁹ sál měří úctyhodných 62x16 metrů

⁹⁰ KALINA 2008, s.217. Jedná se o jednorázové akce konané několikrát ročně, proto musel mít sál i jiná využití. Skutečnost, že se zde turnaje nepořádaly, potvrdil i archeologický průzkum z let 2008 – 2009, který se zaměřil na poznání podlahových vrstev – viz FROLÍK Jan/BLAŽKOVÁ Gabriela/MATIÁŠEK Josef: Vladislavský sál Pražského hradu ve světle nových nálezů. Příspěvek k dějinám každodennosti pozdního středověku a raného novověku. In: Mediaevalia Historica Bohemica, 19/ 2/2016, s. 27-50.

Příklady *Rytířských sálů* s dochovanou výtvarnou výzdobou v českém prostředí⁹¹

Výtvarná výzdoba *Rytířských sálů* na královských, ale i šlechtických sídlech se dochovala jen ojediněle. Z nejstaršího období, tedy z 12. a 13. století se bohužel žádné nástěnné malby nezachovaly. Na vině je především skutečnost, že hrady z této doby se dochovaly v torzálním stavu.⁹² I přes tyto obtíže je ale zcela jisté, že i starší sídla byla bohatě vyzdobena nástěnnými malbami, což v první řadě dokládají četné zahraniční příklady, především pak hrady v Jižním Tyrolsku, jejichž výzdoby odkazují k rytířské tematice. Jejich existenci dále potvrzují i dobové prameny, jak je např. doklad o výzdobě ambitu svatovítské kapituly pocházející z poloviny 13. století.

Nejstarší dochované nástěnné malby v hradních interiérech na našem území pocházejí až z následujícího období, tedy z přelomu 13. a 14. století. Za nejstarší příklad platí motiv Kola štěstěny v paláci ve Strakonici, který se datuje do konce 13. Století [6]. Výjev se nachází v bývalé kapli paláce, a je doplněn latinskými nápisy a několika figurami.⁹³ Na tomto hradě se nachází i další výtvarná výzdoba, a to v komendě johanitů a přilehlém ambitu pocházející ze 14. a 15. století [7]. Za zdejší nejstarší malbu se považuje hlava biskupa, která se nachází v křížové chodbě ve špaletě okna na jižní stěně, a je datována do roku 1290. Zbylé motivy zobrazují christologický cyklus a jiné náboženské motivy, jako je Obětování Izáka nebo smrt Panny Marie,⁹⁴ v Kapitulní síni jsou vyobrazeny další biblické výjevy.⁹⁵ Další významnou památkou z počátku 14. století představují nástěnné malby v Jindřichově Hradci zobrazující legendu o svatém Jiřím [8]. Výzdoba pochází z roku 1338, jak dokládá nápis nad portálem, kde jsou také zpodobněni její donátoři Oldřich III. z Hradce a farář Hermann, komtur jindřichohradecké komendy německých rytířů. Příběh pokrývá všechny stěny síně, a je rozdělen do dvou pásů. Jednotlivé scény jsou orámovány věžemi nebo stromy, a v horní části jsou vysvětleny doprovodnými texty. Významná je také erbovní galerie ve spodní části cyklu, jedná se totiž o nejstarší vyobrazení tohoto typu na šlechtickém hradě v Čechách. Sál zřejmě sloužil k setkávání členů šlechtických rodů i řádu německých rytířů.⁹⁶

⁹¹ Tento oddíl vychází z tohoto zdroje, pokud nebude uvedeno jinak: ZÁRUBA 2015

⁹² Jedinou výjimku tvoří cyklus nástěnných maleb v rotundě sv. Kateřiny ve Znojmě s výjevy Přemysla Oráče

⁹³ Tomuto motivu se věnoval ve své dizertační práci PAVELEC Petr: Středověká nástěnná malba v Jižních Čechách. Sumarizace výzkumu nově odkrytých a restaurovaných maleb v období mezi roky 1993 – 2012. Dizertační práce, Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s.227 – 234.

⁹⁴ Výjevy ze života Krista jsou na jižní stěně přerušeny rozměrným vyobrazením Panny Marie ochránitelky. Tato podivná anomálie nebyla v literatuře doposud věnována pozornost, a zůstává tak bez vysvětlení - za upozornění Děkuji Martinovu Krcínovi.

⁹⁵ Do první poloviny 14. století se řadí motivy Bičování a Ukřižování Krista, dále pak fragmenty sv. Filipa a Jakuba, a scéna Kázání sv. Jana Křtitele židům. Ze stejné doby pochází i trojice neznámých světců nacházející se na východní stěně. Nejmladším vyobrazením je Zvěstování Panně Marii, jenž pochází až z konce 15. století, a je umístěno nad vchodem. Malbám byla v minulosti věnována dostatečná pozornost, jejich výčet shrnuje FAKTOR 2016, s.305 – 353.

⁹⁶ KONEČNÝ 2017, s.75-79, zde také starší literatura. O ikonografii maleb pojednává též Gregor Martin LECHNER: Zur Ikonographie des Georgszyklus in Schloß Neuhaus / Jindřichův Hradec (Südböhmen). In: Sankt Georg und sein Bilderzyklus in Neuhaus/Böhmen (Jindřichův Hradec). Historische, kunsthistorische und theologische Beiträge / Marburg : N. G. Eiwert Verlag, 2002 s. 48-63. Tuto publikaci se mi bohužel nepodařilo získat.

Do stejné doby se také datuje malířská výzdoba síně na zámku Kunštát [9]. Ta byla objevena v rámci prohloubeného stavebně historického průzkumu na konci roku 2015, a taktéž pokrývá všechny plochy stěn.⁹⁷ Výjevy zobrazují profánní scény odkazující k panovnické reprezentaci a k bitvám, a zahrnují velké množství figur, které lze alespoň rámcově identifikovat. Celkový význam maleb a funkce síně ale stále zůstává záhadou, nad kterou si v současné době lámou hlavu přední badatelé.⁹⁸

Podobný objev byl učiněn i na zámku ve Velkém Meziříčí [10]. Stopy po zdejší výzdobě *Rytířského sálu* byly sice nalezeny už v 80. letech 20. století, nicméně k jejich odkrytí a následnému restaurování se přistoupilo až v nedávné době v roce 2016.⁹⁹ Malby byly vytvořeny pravděpodobně ve 20. letech 14. století, což dokládá především použitý typ písma v doprovodném nápisu nad legendou o svaté Markétě.¹⁰⁰ Ze stejné doby pochází výjev se svatým Kryštofem s Ježíškem a zlomky dvojice rytířů na koních. Motiv s ukřižovaným Kristem pochází až z pozdější doby. Vyobrazený příběh mučednice představuje zcela unikátní dílo, a to hned z několika důvodů: tím prvním je samotný stav zachování a jeho provedení - jak již bylo zmíněno výše, nástěnné malby v hradních interiérech se v mnoha případech nedochovaly, anebo jsou ve fragmentálním stavu. Malba je navíc v horní části doplněna latinským textem, který je stále čitelný.¹⁰¹ Ojedinělost malby tkví také ve volbě námětu, která není zcela odůvodněna, protože se ve světském prostředí jedná o zcela jedinečný případ. Údajně se toto náboženské téma dostalo na stěnu profánního interiéru na základě tehdejší popularizace legend coby následek šíření opisů Zlaté legendy do českého prostředí. Případné jiné okolnosti, jež mohly tento výběr ovlivnit, nejsou prozatím známy.¹⁰² Fragmenty s bojujícími rytíři se taktéž řadí mezi unikum, protože s obdobnými scénami se v našem prostředí setkáváme až o sto padesát let později, jedinou výjimku představuje místnost v Jindřichově Hradci se svatojiřskou legendou ze 40. let 14. století.

Další příklady výtvarné výzdoby hradních interiérů jako takových jsou bohužel dochovány pouze ve zlomcích, o jejich podobě a rozsahu se dovídáme jen z písemných pramenů.¹⁰³ V případě tvrzi je situace ještě horší, kdy v podstatě jediným dochovaným příkladem z této doby jsou malby na tvrzi Divice

⁹⁷ <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2053476-na-stenach-kunstatskeho-zamkuobjevili-stredovek-komiks-malba-s-rytiskymi-motivy> – vyhledáno 2.5.2022; ŠTĚPÁN 2017

⁹⁸ O výklad maleb se pokusila Zuzana Všečeková – viz VŠETEČKOVÁ 2017. Malbami se zabývá také Karel Maráz. Za tyto informace a podklady děkuji kastelánu kunštátského zámku Radimu Štěpánovi

⁹⁹ <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1216807-zamek-ve-velkem-mezirici-nabidnedalsi-atrakci4> . Vyhledáno 2.5. 2022

¹⁰⁰ Konkrétně se jedná o gotickou majusku.

¹⁰¹ KVARDOVÁ 2017

¹⁰² O interpretaci výzdoby se pokusil Zdeněk KUBÍK – viz KUBÍK 2019. Volbu námětu interpretuje na základě historických událostí, kdy Markéta Uherská, dcera uherského krále Bély IV., odmítla sňatek s Přemyslem Otakarem II., jenž krále porazil ve slavné bitvě u Kressenbrunn roku 1260. Jedná se ale o velmi sporný výklad, a proto se mnozí badatelé spíše přiklání k výše uvedenému názoru. Za tuto informaci děkuji Daně Cejnkové.

¹⁰³ Kupříkladu hrady Jana Lucemburského byly jistě hojně vymalovány, bohužel jsou tyto stavby v natolik špatném stavu, že se malby do dnešních dnů nedochovaly. Jistou představu o jejich původní podobě zprostředkovávají výjevy v domě U kamenného zvonu v Praze - viz Zuzana VŠETEČKOVÁ: Nástěnné malby v domě U zvonu na Staroměstském náměstí v Praze. In: Královský sňatek : Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský - 1310 / Praha : Gallery, 2010 s. 144-149

s neznámým heraldickým cyklem z 2. poloviny 14. století.¹⁰⁴ Nejlépe zachované nástěnné malby tohoto období se nacházejí v hradních kaplích, v první řadě na Housece, v Lipnici nad Sázavou, v Bečově nebo na Krakovci.

Za doby vlády Karla IV. se do dnešní doby dochovaly cenné cykly nástěnných maleb malby na hradě Karlštejně. Císařský palác byl původně bohatě vyzdoben hned v několika místnostech prvního i druhého patra. Ve zdejší největší místnosti v západní části druhého patra se nacházelo vyobrazení fiktivního rodokmenu panovníka, které se do dnešní doby sice nedochovalo, avšak jejich původní podoba je naštěstí zachycena v pražském a vídeňském kodexu z 16. století. V budově menší věže se ve druhém patře nachází kostel Panny Marie, kde jsou zachyceny nástěnné malby na třech stěnách. Prostora byla zřejmě vymalována po celé své šíři, dnes jsou patrné výjevy z Janovy apokalypsy a především pak tzv. Ostatkové scény, kde je vyobrazen Karel IV. kterak přebírá ostatky a relikvie od jiných panovníků. Významná vyobrazení se dále nachází v točitém schodišti ve Velké věži vedoucí ke kapli sv. Kříže, kde jsou zachovány výjevy ze života sv. Ludmily a sv. Václava. Výjevy jsou doprovázeny i nástrojnými výmalbou zpodobňující muzicírující anděly. V samotné kapli sv. Kříže se zachoval soubor několika výjevů nacházející se v okenních nikách. Výtvarná výzdoba hradu je spojována s dílnami Mistra Theodorika a Mistra Lucemburského rodokmene, a lze předpokládat, že výmalbou byly opatřeny Pražský hrad i Vyšehrad.¹⁰⁵

Za vlády Karlova syna Václava IV. jsou dochovány pouze fragmenty maleb na hradě Loket, jež jsou ale natolik drobné a špatně dochované, že je nelze blíže pojmenovat. O výtvarné podobě jiných hradů, např. o Točnicku, máme naneštěstí jen útržkové informace.

I z konce středověku se do dnešní doby zachovalo několik nástěnných maleb *Rytířských sálů*. Ze 70. let 15. století pochází výzdoba sálu v Písku, která vznikla z iniciativy Jaroslava Lva z Rožmitálu [11]. V roce 1902 byla výmalba znehodnocena na základě rekonstrukce místnosti, a posléze byla nahrazena kopiemi zhotovenými v rámci těchto úprav. Tímto neodborným zásahem ztratily malby nejen svou původní malířskou kvalitu, ale i slohový charakter. Z ikonografického hlediska jsou ale výjevy stále čitelné, vedle náboženských motivů je zde zachycena výpravná scéna rytířského turnaje a bitvy na pozadí velkého města.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Výzdobou se zabýval Jan DIENSTBIER, viz – DIENSTBIER: Nástěnné malby ve tvrzích v Divicích. In: Jan KLÍPA / Michaela OTTOVÁ (edd.): Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí (výst. kat.). Praha 2015, s.384

¹⁰⁵ Nejen nástěnnými malbami se zabývá především FAJT Jiří: Magister Theodoricus: dvorní malíř císaře Karla IV.: umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna. Praha 1997; FAJT Jiří ed.,: Karel IV. Císař z boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310-1437, Praha 2006. Malby jako takové zkoumala celá řada odborníků, jejich přehled i zhodnocení přínosů uvádí práce Barbary UCHYTILOVÉ: Nástěnné malby na hradě Karlštejn ve světle restaurátorských zásahů. Diplomová práce, Univerzita Karlova, Katolická Teologická fakulta, Praha, 2019.

¹⁰⁶ Detailní rozbor maleb, jejich interpretaci a problematiku restaurátorských prací se nejnověji věnovala ROLNIKOVÁ 2022. Autorka také upozorňuje, že malby vznikly z popudu nejen Jaroslava Lva, ale i Jindřicha z Jenštejna – viz s.74.

Jaroslav Lev stojí i za výtvarnou výzdobou Malého sálu na Blatné z doby krátce po polovině 15. století, jemuž bude věnována samostatná kapitola.

Dalším dochovaným příkladem jsou malby *Rytířského sálu* na zámku v Žirovnici [12]. Na tomto místě ponechám stranou výtvarnou výzdobu sousedící kaple a Zelené světnice a jen připomenu, že všechny tyto místnosti byly vymalovány ve stejné době, a to kolem roku 1490 z podnětu tehdejšího majitele Václava Venclíka z Vrchovišť.¹⁰⁷ Výzdoba sálu se dochovala jen částečně, lze rozpoznat náboženské výjevy z nového zákona, jako je např. Vjezd do Jeruzaléma, Ježíš na hoře Olivetské, a několik motivů z Kristových pašijí. Dále je zde vyobrazeno pět erbů, resp. štítů, které vinou špatného dochování nelze blíže určit. Zcela unikátní námět je malé vyobrazení mlýna považující se za nejstarší zobrazení této budovy v Čechách [34].

Za zmínku také stojí zbytky nástěnných maleb v bývalé kapli na zámku v Poděbradech, datující se do poloviny 15. století [13]. Výjevy zachycují především scény ze života biblického Davida, nachází se zde také zbytky Posledního soudu a drobné malby koní s povozy. Na základě přítomnosti zelených rozvilin se kaple dává do souvislosti se Zelenými světnicemi, někteří jej dokonce s těmito prostory ztotožňují.¹⁰⁸

Rytířské sály v Pardubicích sice časově i tématicky spadají již do počátku 16. století, nicméně pro kompletní uchopení sledovaného tématu je zde krátce uvedu. Na tomto zámku se nachází vícero reprezentativních sálů se zlomky nástěnných maleb, avšak nejdůležitější soubory výtvarné výzdoby jsou zachovány v jižním křídle. Ve zdejším největším prostoru, tzv. *Mázhausu*, se nachází monumentální vyobrazení tématu Zákona a milosti, jež se hojně vyskytovalo v luterském prostředí¹⁰⁹ [14,15]. Sál je dále vyzdoben iluzivní architekturou, která je v místě nad hlavním portálem doplněna drobnou figurou ženského aktu. Druhý sál, tzv. Vojtěchův, je rozměrově jen o něco málo menší, a vedle heraldické reprezentace nad vchodem se zde nachází rozměrný výjev Samsona a Dalily z roku 1532 [16].

Podstatný motiv dále představuje vyobrazení Vrtkavé štěstěny v podobě ženské postavy umístěné mezi okny [17]. Sál je opět zdoben iluzivní architekturou i rostlinnými motivy, dochovanými jen v částech. V jihozápadním nároží místnosti je umístěn i bohatě vymalovaný arkýř sloužící jako kaple s motivy zelených rozvilin a drobné figurální stafáže¹¹⁰ [18]. Poslední sál, tzv. Sloupový, se nachází ve východním křídle, a své pojmenování získal na základě tesaného sloupu nacházející se mezi okny.

¹⁰⁷ Badatelé se věnovali především výzdobě Zelené světnice a kaple – viz KRÁSA 1985, s.290 - 295; nejnověji DIENSTBIER 2018. Detailní popis výtvarné výzdoby všech prostor na žirovnickém zámku podává CHALUPNÁ 2010.

¹⁰⁸ Fragmentům maleb se věnovala především VŠETEČKOVÁ 2011; DIENSTBIER 2018, s.136. Poděbradskému zámku se věnuje HRABĚTOVÁ 1986.

¹⁰⁹ Malba vznikla po roce 1530 pod vlivem Lucase Cranacha staršího, a jedná se o největší znázornění tohoto motivu na našem území. V dolní části výjevu byly malby v průběhu času zamazány kvůli probouraným dveřím, které jsou v dnešní době opět zazděné. Na tomto místě se nacházel výjev s kostlivcem vstávajícím z hrobu.

¹¹⁰ Tento drobný prostor je také významný svou pozdně gotickou klenbou, jejímž autorem je Hans Spiess.

Zdejší výzdoba se zachovala jen ve zlomcích v podobě ornamentálního pásu obíhající podél celé místnosti v horní části, drobné fragmenty se ale nacházejí i na všech stěnách místnosti, v nichž převládají motivy zelených rozvilin. Nejcenější památku ale představuje bohatě zdobený kazetový strop s rostlinnými motivy z období raného novověku. Vzhledem k velikosti sálu se předpokládá, že tento sál sloužil spíše k obytným účelům.¹¹¹ [19].

Funkce Rytířských sálů

Představy o původním využívání *Rytířských sálů* jsou v odborné literatuře věnující se hradům zmíněny jen stroze,¹¹² podobné myšlenky zastávají i příručky a knihy encyklopedického rázu, které základní výčet činností doplňují o výkony spravedlnosti.¹¹³ Tyto zdroje překvapivě uvádějí i konkrétnější poznatky o jejich každodenním využívání, kdy byl sál využíván coby jídelna nebo kancelář. V době panovníkovy nepřítomnosti byl hrad spravován kastelánem, a *Velký sál* byl využíván správcem nebo majordomy, kteří měli na mnoha sídlech zvláštní soukromé prostory.¹¹⁴ Nejprůhodnější zdroje pro poznání původního užití představují písemné prameny kronikářů zachycující významné okamžiky dění na hradě, a které jsou v současné době zpracovány v mnoha odborných publikacích věnující se životu ve středověku či konkrétním panovníkům. Původní účely a fungování na hradě také naznačují denní ceremoniály panovníků, jak např. zachytila italská spisovatelka Christine de Pisan o Karlu IV., jenž koresponduje s výše uvedenými tvrzeními: „*Nejdříve prošel skrze veřejný dvůr do velké kaple, pak ve Velkém sále uděloval audience. Obědval sám u stolu ve Velkém sále. Potom znovu uděloval audience ve Velkém sále svých pokojů. Nešporám naslouchal ve své soukromé oratoři.*“¹¹⁵ Palác potom buď sleduje, nebo naopak umožňuje rozvinutí ceremoniálu spojeného s královskou osobou. Pokud se tento ceremoniál mění, bude se měnit i využití jednotlivých místností, jemuž v krajním případě mohou odpovídat i zásahy do architektonické podoby sídla. O zařízení těchto prostorů, potažmo i o vybavení ostatních interiérů na hradě nemáme bohužel mnoho zpráv. Navzdory mylným představám ale nebyly místnosti příliš zaplněny, vybavení bylo tvořeno zejména dřevěnými stoly, lavicemi a truhlami, do nichž se ukládaly cennosti a oděvy.¹¹⁶

Pokud byl repertoár účelů *Velkých síní* skutečně tak široký, jistě se odrážel nejen v hradní architektuře, ale především v nástěnných malbách, které by tím pádem musely obsahovat spíše obecná stanoviska a postoje tehdejšího života, aby tak svými významy mohly pokrýt více témat. Zároveň představovaly jakési kulisy pro veškeré účastníky akcí či návštěvníky hradu, což opět posiluje myšlenku o reprezentativním charakteru maleb, a to nejen povrchově na základě zvolených motivů, ale také v symbolické rovině. Již zběžná prohlídka nejčastěji užívaných motivů výzdoby těchto sálů potvrzují

¹¹¹ Pardubickému zámku se věnuje publikace od Vladimíra Hrubého – viz HRUBÝ 2003

¹¹² Především DURDÍK 1999, s.26 - 27

¹¹³ JONES 2013, s.203; BARNES 2008, s.242; PHILLIPS 2011, s.56

¹¹⁴ BARNES 2008, s.242 - 243

¹¹⁵ KALINA 2008, s.215

¹¹⁶ MUSIL 2006, s.260; DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ 2014, s.461

uvedené domněnky: vyobrazení portrétů či erbovní galerie se vztahovaly přímo k osobě panovníka a jiných významných osobností, náboženské výjevy vyjadřovaly panovníkovu zbožnost, scény turnajů či lovů odkazovaly na okázalé způsoby života spojené s dvorskou – rytířskou kulturou.

Ceremoniály a festivity

Součástí života na hradě představovaly dvorské ceremonie a slavnosti, jako byly oslavy církevních svátků, korunovace, křtiny či svatby. Mnoho z nich se odehrávalo v městském nebo sakrálním prostředí, a u některých příležitostí, především v rámci svateb a korunovací, se budovala speciální místa, která po ukončení oslav opět zanikla. Podoba těchto staveb byla různá, mohlo se jednat o látkové stany, anebo dřevěné či dokonce kamenné paláce. V případě první možnosti vešla do dějin svatba Kunhuty Braniborské, kterou naplánoval a připravil Přemysl Otakar II.¹¹⁷ Nejznámější události, v jejichž rámci se stavily dočasné budovy, patří především korunovační obřady a svatby Václava II., ale také korunovační hostiny Karla IV. a jeho manželky Blanky z Valois roku 1347, pro jehož účely byl zbudován „*téměř dům*“. Za nejmonumentálnější počín v tomto směru ale platí podium pro korunovační slavnost Ladislava Pohrobka s princeznou Magdalenou v roce 1457. Stavba stála na podpěrách, aby byl pod její úroveň možný přístup s koňmi nebo vozy, na podium se ale bylo možné dostat i z vybraných domů na náměstí, kde se akce odehrávala.¹¹⁸

Průběh významných a veřejných událostí, jako byly korunovace či svatby, byl často doprovázen světskými zábavami, tedy hostinami, tanci, turnaji či hudebními a kejklířskými vystoupeními.¹¹⁹

O průběhu ostatních slavností soukromého charakteru, tedy křtiny nebo pohřby, se nedochovaly detailnější zprávy, avšak i přesto lze s jistotou tvrdit, že se podobný doprovodný program stal i jejich neoddelitelnou součástí. Tyto aktivity nesloužily pouze k provedení daného aktu a následným oslavám, zároveň svým celkovým uzpůsobením, vizualizací a performancí komunikovaly s jejich účastníky i širším okolím. V rámci této vnější komunikace byly události a akce prezentovány téměř jako divadelní představení, kde měl každý verbální i neverbální úkon své místo a význam. Jedním z hlavních měřítek bohatství panovníka představovala pestrost podávaných potravin, ale také světské zábavy a dary, jež znázorňovaly zcela viditelné symboly štědrosti velkorysosti.¹²⁰

Ke správnému účinku patřila i etiketa provázaná symbolickými významy. Do popředí se tak draly především otázky přednosti a prokazování vzájemné úcty. Tradiční způsoby ceremoniálního postupu při setkání panovníků zahrnovalo pozdravení, potřásání si pravicemi a políbení, což jsou symbolická

¹¹⁷ Panovník se nejen aktivně účastnil na její organizaci, údajně se také podílel na návrzích stanů a jejich dekorací.

¹¹⁸ BENEŠOVSKÁ 2009

¹¹⁹ DVORÁČKOVÁ – MALÁ 2014, s.427. Zvláštní průběh měla např. hostina arcibiskupa Balduina z roku 1308 na trevírském dvoře, kterou provázeli rytíři jedoucimi na koních, takže hostina působila spíše jako krasojezdecké představení. Tento koncept pak zopakoval i Jan Lucemburský v rámci svatby s Eliškou Přemyslovnou konanou ve Špýru o dva roky později. I zde byli hosté obsluhováni rytíři, kteří seděli na honosně vyzdobených koních, kteří zároveň udržovali pořádek a řád. Po bohaté hostině následoval velice pestrý doprovodný program v podobě tanců a rytířských her, včetně turnaje – viz HOLUB 2011, s.174.

¹²⁰ DVORÁČKOVÁ – MALÁ 2011, s.159 - 160

gesta, která, podobně jako spoluúčast na mši, zajišťovala mír mezi panovníky.¹²¹ Vybrané způsoby chování se ve vrcholném středověku propojily s tzv. dvorským chováním nebo-li *curialitas*, klíčovým prvkem dvorsko - rytířské kultury, a projevovaly se mimo jiné i během stolování.¹²² Obsluha vysoce postavených osob se oproti starším dobám považovalo za poctu, a proto se této role ujímali i vysoce postavení jedinci, především pak synové šlechty, hrabata, ale i rytíři. Popisy etikety u stolu pocházejí až z 15. století, z předešlé doby jej představují Sumy od Karla IV. Jakékoliv odchylky či porušení těchto rituálů měly za následek negativní hodnocení, např. odjezd bez rozloučení představoval urážku hostitele, dalekosáhlé následky mohla mít neúčast či zpožděná účast panovníka, *čímž mohl projevit změnu své politiky, nechť setkat se se svým protějškem, anebo vyjádřit svou zamýšlenou převahu, hraničící až s urážkou partnera v jednání.*¹²³

Slavnosti, ceremonie a světské zábavy tedy představovaly mocné nástroje panovníkovy reprezentace, hostiny poskytovaly příležitosti k demonstraci panovníkovy moci, navázání či posílení spojení, anebo si jimi vyšší společnost oplácela pozvání. Staly se také výrazem přísné hierarchie společnosti, kde každý úkon nesl význam, ať už se jednalo o místo k sezení, slova či dokonce gesta.¹²⁴ Akce a události s tak významným smyslem tedy nemohly stát mimo hradní komplex coby sídlo panovníka či významného šlechtice, a proto se s jejich významnými prvky setkáváme na zdech interiérů, ať už v podobě maleb nebo tapisérií. Jelikož vnitřní prostory neposkytovaly tolik místa pro vybrané aktivity, jako jsou např. rytířské turnaje, jsou zde zastoupeny v jiné formě, jejich smysl a význam ale zůstávají totožné.¹²⁵

Výkon spravedlnosti

V literatuře popularizačního charakteru se lze dočíst, že *Rytířské sály* sloužily také jako místa k výkonu spravedlnosti.¹²⁶ Středověké soudní procesy jsou na našem území neodmyslitelně spojeny s Pražským hradem, který fungoval jako hlavní politické centrum českých králů a knížat už od svého založení v 9. století, a konaly se ve Starém královském paláci. Zde zasedaly dvorské, zemské i komorní soudy v prostorách k tomu určených, tedy ve Staré sněmovně, Zelené světnici a v tzv. Síni Soudních desek, jejíž stěny jsou pokryty malbami erbů nejvyšších hofmistrů.¹²⁷ Všem zmíněným soudům, vyjma zemského soudu menšího, předsedal král. V některých případech ale představovala jeho přítomnost pouze formalitu, a hlavním předsedou byla jiná povolaná osoba, jako např. hofmistr

¹²¹ KALOUS 2009

¹²² (pozn. Účastníci tak např. měli brát ohledy na své spolustolovníky a uspokojit své potřeby jídla a pití tak, aniž by kohokoliv omezovali či uráželi. Špatné způsoby, např. řihání, smrkání do ubrusu, mlaskání apod. se z hlediska aristokracie považovalo za sprosté a selské. Vedle bontonu se také kladl důraz na celkovou upravenost a čistotu účastníka. Viz HOLUB 2011, s.186.

¹²³ KALOUS 2009, s.135

¹²⁴ HOLUB 2011, s.168

¹²⁵ Viz také **EXKURZ I.**

¹²⁶ JONES 2013, s.203; BARNES 2008, s.242; PHILLIPS 2011, s.56

¹²⁷ Zdejší Zelená světnice nemá s fenoménem Zelených světnic nic společného, jedná se pouze o shodu v označení.

nebo nejvyšší dvorský sudí. Pro šlechtu měly největší význam zemské soudy, jichž se podle práva mohli účastnit i aktivně podílet. Těmto potřebám byla přizpůsobena jak dispozice paláce, tak i zdejší výtvarná výzdoba zpodobňující erby významných představitelů soudů.¹²⁸

Rytířské záležitosti

Rytířský život zahrnoval mnoho rozličných činností, které si mladý adept osvojoval již v rámci výchovy. Vedle fyzického výcviku, jako byl lov, jízda na koni či zacházení se zbraněmi se kladl důraz i na intelektuální průpravu. Její podstatnou složku tvořilo základní vzdělání v oblasti cizích jazyků, sedmera svobodných umění a také vedení ke zbožnosti. Vedle těchto znalostí a dovedností se potomci učili i vybraným způsobům chování, jež měli především urození jedinci dovést k dokonalosti.¹²⁹

Patřila sem např. hra na hudební nástroj, osvojení si pravidel společenských her a také četba.¹³⁰ Tyto aktivity měly vedle edukativní funkce pomoci se chlapcům zařadit do každodenního života vyšší šlechty, zároveň však v sobě nesly důležité zdroje poučení o fungování tehdejší společnosti.

Výmluvným příkladem představují šachy, které byly velice oblíbené ve dvorské společnosti, a jejich znalost je na našem území prokázána již v 11. století. Hra nepředstavovala pouhou kratochvíli, ale pomáhala rozvíjet logické a strategické myšlení, a taktéž vytvářela záminku pro společenská setkání.¹³¹ Zároveň se stala mocným nástrojem nejen pro dvorské intriky různého charakteru, ale také znázorňovala jakési zrcadlo tehdejší společnosti. Tato alegorická či metaforická srovnání jsou známá např. z *Knížek o hrách šachových*, díla pocházejícího z poloviny 15. století, jejímž autorem byl pravděpodobně Tomáš Štíttný ze Štítného. Staročeský překlad starší předlohy obsahuje kromě popisu a pravidel hry četná exempla a rady, v nichž každá figurka odráží jedno místo v hierarchii a mechanice řádně fungujícího státu.¹³² Do konceptu rytířství se tak řadí oddíl pojednávající o králi a rytířích bohaté na symboliku a vzorů hodných následování. Autorův postřeh v závěru týkající se sesypání figurek zpět do pytlíku je přirovnáván ke smrti, kde – podobně jako ve váčku - již není původní totožnost důležitá, protože ve smrti si jsou všichni rovni.¹³³ Také knihy a příběhy byly považovány za zdroje celých řad poučení. Ačkoliv první knihy, které se dětem dostávaly do rukou, byly hodinky, v rámci rytířského výcviku byly oblíbené rytířské romány hemžící se kurtoazním chováním, správnými mravy a zásadami. Mezi ně náleží na prvním místě *Alexandreida*, v českém prostředí byly ale známé i další

¹²⁸ Viz také **Příloha č.4.** K dispozici hradu Václav MENCL: Architektura. In: Jaromír HOMOLKA: Pozdně gotické umění v Čechách: 1471-1526. 2., dopl. vyd. Praha: Odeon, 1985, s.80,98, 103 -105; Pavel KALINA: Kapitoly o pozdně gotické a renesanční architektuře. 1.vyd. Praha: Libri, 2011 s. 32–33. Problematikou soudnictví se zabývá dizertační práce Petra MAREŠE, viz MAREŠ: Zemský soud větší 1541-1620. dizertační práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2014.

¹²⁹ DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ 2015, s.27

¹³⁰ V této době byla výuka založena na naslouchání, na schopnost čtení a psaní se větší důraz začal klást až ve 14. a 15.století. Ibidem, s.276

¹³¹ BUBCZYK 2021, s.15

¹³² JALUŠKA 2021, s.20

¹³³ Ibidem, s.21

rytířské eposy, jako je Tristram a Izolda, romány o vévodovi Arnoštovi nebo o Jetřichu Berúnském.¹³⁴ Poukazy na rytířské způsoby života se taktéž nacházejí i v řadě dalších děl, včetně děl typu rad.¹³⁵ Konkrétní místa, kde se tato výuka mohla konat, již zřejmě není možné zpětně zjistit. Je jisté, že fyzická průprava, při níž se užívaly zbraně a koně, probíhala v exteriéru, zatímco intelektuální dovednosti dovolovaly využívat vnitřní prostory. Vzhledem ke skutečnosti, že tuto druhou rovinu výcviku měli na starosti klerici, lze předpokládat, že se mnohé z nich odehrávaly mimo hlavní sály hradu [20]. I přesto nelze vyloučit, že se některé doprovodné aktivity světského charakteru nemohly osvojovat i v *Rytířských sálech*. Tyto místnosti poskytují nejen dostatečný prostor, ale také příhodný obrazový doprovod. Mnohdy se jedná o rozměrná místa zajištěná dostatkem světla a do jisté míry i tepla, navíc byla v rámci hradní dispozice i snadno přístupná. Jejich výtvarná výzdoba zobrazuje vedle náboženských motivů především výjevy ze života rytířů, proto snad mohly vedle své reprezentativní funkce představovat i jakýsi vizuální doprovod při četbě rytířských eposů¹³⁶ nebo pro vštěpování si zásad příkladného způsobu života ve vyšší společnosti. Charakter maleb umožňuje tento předpoklad přijmout, což neguje názor Jakuba Vítovského,¹³⁷ který dané účely připsal Zeleným světnicím. Ačkoliv byl tento úsudek již vyvrácen z důvodu neexistujících zahraničních paralel,¹³⁸ lze jej odmítnout i z dalších hledisek: je známo, že mladí adepti se v rámci výcviku učili a pobývali na hradě společně, k čemuž se Zelené světnice nehodí zejména z hlediska malé rozlohy. Pokud by tyto prostory opravdu představovaly jakési „učebny“, z jakých důvodů by se ve sledované době objevila „náhlá“ potřeba takovéto pokojíčky vytvářet, a kde by se výuka konala v předchozích obdobích?

¹³⁴ VŠETEČKOVÁ 2007, s.184

¹³⁵ DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ/HOLÝ/STERNECK 2019 2019, s.302

¹³⁶ Předčítání knih bývalo na hradech běžné, kde přesně se ale tak konalo, není jisté. Ibidem.

¹³⁷ VÍTOVSKÝ 1999

¹³⁸ DIENSTBIER 2018, s.114 - 115

ZELENÉ SVĚTNICE

Fenomén Zelených světnic je v dnešní době známou záležitostí, jímž se zabývala nejen celá řada historiků umění, narazit na něj lze i v závěrečných pracích studentů daného oboru.¹³⁹ Pojem „*Zelená světnice*“ je termín uměle vytvořený, a je pevně svázaný s českým prostředím. Tento výraz byl poprvé použit historikem umění Josefem Krásou v práci o Žirovnické síni z roku 1964.¹⁴⁰ Jan Dienstbier si povšiml, že v zahraniční literatuře se tento pojem či jeho ekvivalent neobjevuje, ačkoliv se podobné prostory objevují i mimo české prostředí., *Nejbližším do jisté míry příbuzným termínem je německé Rankenmalerei označující malovaný vegetabilní ornament. Na rozdíl od sousloví „zelená světnice“ ale leží smysl německého termínu pouze v bližším určení použitého motivu dekorace coby Rankenmalerei jsou tak označovány veškeré malované rostlinné ornamenty i ty, které se objevují na zdech kostelů nebo v rámci artefaktů uměleckého řemesla“.*¹⁴¹

První studie, která se Zelenými světnicemi zabývá, je již zmíněná studie od Josefa Kráasy z 60. let. Kromě nalezení vlastního, a dnes již běžně užívaného termínu přispěl badatel řadou klíčových poznatků a úvah o tomto fenoménu. O co přesně se tedy jedná? Zelené světnice tvoří specifickou skupinu prostor v panských sídlech, které se začaly objevovat na přelomu 15. a 16. století. V českých zemích se nejvíce vyskytují na jihu a jihozápadě, přesto je lze najít i v jiných oblastech našeho území, a nebyly v rámci evropské výtvarné kultury ničím neobyčejným [21]. Podobné prostory lze nalézt také v rakouských zemích, na Slovensku i Polsku.

Obecně lze říct, že kromě doby je spojuje především jejich výtvarná výzdoba, kde je jednotícím prvkem především zelená barva a profánní motivy. Zelená barva symbolicky zastupuje přírodu a tuto funkci zastávala v průběhu celého středověku, dokonce i v sakrálním prostředí. Ve starší literatuře se lze dočíst názoru, že tyto zelené rozviliny pouze rámovaly, a tím i izolovaly jednotlivé motivy, avšak tuto domněnku Krása nepřebírá a spíše předpokládá, že rozviliny měly naopak motivy spojovat, protože jsou v nich zakomponovány figury i zvířata. Vedle barvy se za další spojující prvek považuje role objednavatelů. Téměř všichni byli významnými a vysoce postavenými šlechtici dané doby, jako např. Rožmberkové, Švihovští z Rýznberka, páni z Hradce atd., která spojovala i stejná konfese, tedy katolictví.

Další spojnicí Zelených světnic představují shodné či podobné motivy profánního charakteru, jež jsou údajně z hlediska významu důležitější než všudypřítomná zelená barva. Mezi nimi se objevují výjevy lovu, turnaje či tance, ale také různé náměty z antické mytologie, jako např. Judita a Holofernés nebo Paridův soud. Součástí výzdoby těchto prostor jsou i erby, což koresponduje s názorem o jejich reprezentativní funkci. Za reprezentativní motiv se uvádí i vyobrazení panského sídla. Inspirací pro tento dekor nalézá autor v tapisériích, které ovlivnily spíše celkové dekorativní řešení, zatímco detaily určo-

¹³⁹ SEVEROVÁ 2013; VRBOVÁ 2017

¹⁴⁰ KRÁSA 1964

¹⁴¹ DIENSTBIER 2018, s.5

vala grafika od významných mědirytců, jako byli Mistr ES, Mistr FVB nebo Martin Schoengauer. Jakou funkci zastávaly Zelené světnice podle Josefa Krásy? Jak již bylo nastíněno výše, badatel uvádí, že tyto prostory sloužily k reprezentativním účelům. Po vlně obrazoborectví se u české šlechty opět objevovaly tendence k reprezentaci pomocí obrazů, k čemuž napomohly i mezinárodní styky či vykonané cesty do zahraničí. Snad nejznámějším příkladem je diplomatická cesta pana Lva z Rožmitálu po evropských dvorech. Vzhledem k heraldickým motivům, které se v Zelených světnicích běžně vyskytují, se tato domněnka jeví jako zcela nepochybná. Tento předpoklad opírá autor o argument, že v dané době nevznikl žádný dvorský styl panovníka, protože ten pobýval mimo české území. Této skutečnosti využily panské rody, které tak převzaly vládu, a svá vysoká postavení reprezentovaly na svých sídlech. Jednotlicí myšlenkou pro jejich umění se stala nová vlna rytířského kultu, jenž „*přes svou formálnost a obsahovou vyčerpanost dobře vyhovovala mentalitě a stavovským zájmům této skupiny.*“¹⁴² Dále ve svém textu uvádí nejznámější příklady Zelených světnic, a poté se detailně zabývá výmalbou na zámku Žirovnice.

Další badatelé, kteří s touto problematikou přišli do styku, se v podstatě museli vypořádat s Krásovými názory, a to buď tím, že se k jeho stanoviskům přidali, anebo se vůči němu vymezili a našli si svou cestu. Historik umění, který se vydal po první cestě, byl Vratislav Nejedlý, jenž danému tématu věnoval svou diplomovou, a posléze i dizertační práci, která ale bohužel nikdy nevyšla tiskem.¹⁴³ Některé jeho postřehy zaznamenává velmi stručný článek ze 70. let pojednávající o světnici v Blatné, v němž přibližuje svou interpretaci vycházející ze zvířecích a moralizujících bajek.¹⁴⁴ Až z pozdější doby pochází příspěvek o dobovém smyslu Zelených světnic, který na základě Krásových myšlenek přináší další příklady těchto památek, včetně zahraničních paralel.¹⁴⁵

Následující badatel Martin Vaněk se ve své diplomové práci o tzv. Soudnici v Jindřichově Hradci vydal cestou opačnou.¹⁴⁶ Ačkoliv se svému tématu věnoval velice detailně, k problematice Zelených světnic se pouze vymezil, a novou cestu naznačil pouze v hrubém obrysu. Badatel hovoří o nepochopení a dezinterpretaci tohoto fenoménu, a proto se dovolává jeho specializovanějšího průzkumu. Hlavním problémem spatřuje v tom, že do této kategorie byla zařazena spousta prostorů s rozdílnými funkcemi, a v podstatě hlavním (a jediným) spojujícím prvkem těchto místností je užití a převládání zelené barvy. Vše ostatní je podle něj příliš obecné, nenachází tedy jediné specifikum pro tyto prostory.¹⁴⁷ Další nedostatek shledává i v samotném pojmu Zelené světnice, který je uměle vytvořený, a proto s ním nelze při bádání o těchto prostorách pracovat. Stojí si za myšlenkou, že výzdoba daného prostoru vycházela z její funkce, a že Zelené světnice se opravdu objevují v prostorách s odlišnými účely.

¹⁴² KRÁSA 1964, s.286

¹⁴³ DIENSTBIER 2018,s.7, pozn.8.

¹⁴⁴ NEJEDLÝ 1979

¹⁴⁵ NEJEDLÝ 1993

¹⁴⁶ VANĚK 2008

¹⁴⁷ Ibidem, s.70

S jeho názorem se ztotožňuje nejen historik Robert Šimůnek,¹⁴⁸ ale i Markéta Severová ve své závěrečné práci.¹⁴⁹

Svou vlastní cestou, avšak bez jakýchkoliv vysvětlení, se ubíral i Jakub Vítovský.¹⁵⁰ V krátkém hesle o Dolních Kounicích vnímá tamější Zelenou světnici jako cvičebnu pro panoše, nastávající rytíře, a veškeré motivy nástěnné výmalby tak nabírají didaktický a žertovný rozměr. Stejný smysl shledává i u místností na Blatné ve věži a ve Švihovské baště. V mladším článku v časopise *Court d'honneur* vnímá repertoár účelů těchto prostorů mnohem rozsáhleji: Zelené světnice mohou být jak reprezentativními sály, tak kanceláři, obývacími pokoji, dokonce i zbrojnicemi. V pojednání nechybí ani chronologický výčet nejznámějších příkladů světnic, a to jak v hradním, tak městském prostředí. Autor se také stručně zamýšlí nad jejich původem, který spatřuje v soukromých prostorách papežů či biskupů.¹⁵¹

Zcela odlišný postoj k Zeleným světnicím zaujímá historik umění Jan Dienstbier, který na základě svého článku v časopise *Umění*¹⁵² věnoval problematice Zelených světnic a výmalbě Žirovnického sálu svou dizertační práci.¹⁵³ Kromě popisu a řady období v Čechách i v zahraničí podává k malbám svůj univerzální výkladový klíč, který lze údajně aplikovat na řadu památek, které „Josef Krása a další spojili s konceptem Zelených světnic“.¹⁵⁴ Badatel si povšiml určitých motivů a výjevů, které se na těchto místech opakovaně objevují, a zamýšlí se, zda by tato skutečnost mohla mít nějaký hlubší význam. Jako základní princip uvádí koncept moci žen a alegorii lásky, do kterého komponuje antické motivy, výjevy turnaje, lovu i veduty hradů. Celý ikonografický program této výzdoby má podle něj nejen reprezentovat a pobavit hosty, ale taktéž měl vést k hlubšímu zamyšlení a úvahám. Malby tak měly poučovat o prchavosti lásky, jíž muži ke své škodě podléhají, a melancholicky ukazovaly radosti rytířského života při turnajích a lovech, a zároveň se vysmívaly jejich důležitosti.

Ve své dizertační práci se badatel detailněji zaměřuje na interpretaci výjevů v Žirovnické Zelené světnici, a své závěry aplikuje na další památky stejné kategorie. Výzkumu předchází rozsáhlý metodologický úvod, ve kterém se soustřeďuje na několik bodů: nejprve se zaměřuje na samotný pojem *Zelené světnice*, kdy si všímá okolností jeho vzniku a postupného prosazování v české i zahraniční literatuře. Následuje shrnutí a kritická reflexe dosavadního bádání o této problematice, a nastolení vlastního pohledu na věc tak, jak bylo zmíněno výše. Součástí je i ostrá kritika samotného ikonologického přístupu, který má svůj původ u Erwina Panofského, z něž vycházejí Josef Krása a posléze i Vratislav Nejedlý. Shledává, že tyto postoje jsou svým úhlem pohledu zaměřeny příliš úzce a marxisticky, a proto hledá zcela odlišný směr uvažování, který nachází ve stopách Abyho Warburga. Badatel tedy zcela opouští interpretační rámce skrze úvahy o nutnosti reprezentace objednavatele či tvůrce skrze

¹⁴⁸ ŠIMŮNEK 2013

¹⁴⁹ SEVEROVÁ 2013

¹⁵⁰ VÍTOVSKÝ 1999

¹⁵¹ VÍTOVSKÝ 2008

¹⁵² DIENSTBIER 2017

¹⁵³ DIENSTBIER 2018

¹⁵⁴ DIENSTBIER 2017, s.13

malby, a zaměřuje se pouze na obrazy jako takové. Všímá si jejich spojitostí, rozdílností, i míst, kde se s nimi lze setkat, a to nejen v nástěnné malbě, ale i v jiných médiích, např. v uměleckém řemesle či dobové literatuře. Jeho záměrem je tyto památky vyložit, nikoliv interpretovat: „*Stranou jejího zájmu totiž zůstává obraz jako fenomén, jeho řeč skládající se z vizuálních aktů a nikoli z toho, co je napsáno ve starých knihách*“.¹⁵⁵ Jeho přístup je tedy velmi nevšední a originální, a lze jej přirovnat k současným postupům k obrazům ve vizuální kultuře. Kromě srovnání Žirovnické světnice s jinými památkami přináší práce i úvahy o funkci těchto prostorů. Podle autora sloužily k hodování a šlechtickým kvasům, a malby pak odkazují na témata rozhovorů při těchto kratochvích. Svůj argument podpírá i lokací zkoumaných místností, kdy shledává, že mnoho z nich se nachází v extrémních polohách hradů, jako jsou bašty či věže. V závěru Dienstbier přiznává, že do své práce nezařadil celou řadu dalších památek, které se zahrnují do kategorie Zelených světnic, jako je např. sál ve Zvíkově. Jeho výzkum tedy není zcela kompletní, spíše se pokusil vyznačit si směr, po kterém se jistě bude ubírat v budoucnu.¹⁵⁶

¹⁵⁵ DIENSTBIER 2018, s.139

¹⁵⁶ Stranou zájmu historiků umění zůstávají příklady Zelených světnic na Zvíkově, Švihově a na Housce. Švihovským malbám se věnoval článek od Petra ŽÁKOVSKÉHO: Freska s motivem zápasníků z hradu Švihova v kontextu vývoje evropských bojových systémů. In: Archaeologia historica. 2010, roč. 35, č. 1-2, s. 311-332. Malbám na Housce se věnoval pouze krátký příspěvek od Aleše MUDRY: Nástěnné malby na hradě Houska. In: Středověké umění na Českolipsku. Česká Lípa: Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, 2012, s.63 - 70

VLASTNÍ VÝZKUM

1. PROSTOROVÉ SOUVISLOSTI

***Rytířský sál*. Problematika pojmu a lokace v hradní architektuře**

V knihách, na hradech i zámcích, ale i na internetu se pojem „*Rytířský sál*“ používá s takovou samozřejmostí, až je to udivující. Zdá se, jakoby tomuto pojmu každý z nás dobře rozuměl a přesně znal jeho význam. Začne-li se ale pátrat, co je oním „*Rytířským sálem*“ vlastně míněno, jakou měl funkci a které činnosti a události se zde konaly a odehrávaly, není snadné nalézt uspokojivé odpovědi¹⁵⁷. Co přesně *Rytířský sál* je, a k jakým účelům byl tento prostor využíván, jsou otázky, na které se v této části pokusím odpovědět. Před tímto úkolem se ještě krátce pozastavím u terminologie. Pojmy, které se dnes běžně používají k označení určitých druhů prostorů, ať už na hradech, tvrzích nebo i měšťanských domech, se potýkají s jistými nesnázemi. Mnohdy se totiž jedná o směsici historicky doložených názvů a názvů, které byly „vypůjčeny“ z jiných kulturních období či zeměpisně-kulturních okruhů.¹⁵⁸ Ačkoliv existují výrazy, které jsou historicky doložené, nelze je bezproblémově používat; na jednu stranu mnohá pojmenování pochází až ze začátku 15. století, na straně druhé jsou v písemných pramenech pouze zachyceny, nikoliv blíže specifikovány. Jejich původní účely lze z nich vyčíst jen výjimečně. I přesto se vybrané výrazy běžně používají nejen v odborných kruzích, protože jsou nositeli informací o účelech, které jsou pro nás v dnešní době srozumitelné.¹⁵⁹ Ve starší literatuře se mnoho názvů pro místnosti používají velmi volně,¹⁶⁰ v dnešní době se badatelé snaží tomuto přístupu vyvarovat, proto se mnohdy objevují i rozborů vybraných pojmů a jejich užívání v minulosti. Vědecky přesnější termíny se využívají hlavně u prací zabývajících se lidovým stavitelstvím u německy píšících autorů, v oblasti feudálních sídel je tato snaha patrnější až v posledních dvou desetiletích.¹⁶¹ Samotný výraz „*Rytířský sál*“ se hojně nachází v knihách o hradech popularizačního charakteru,¹⁶² nebo v informačních letácích či webů hradů a zámků. V odborné literatuře se ale tento výraz téměř nevyskytuje, spíše se setkáváme s pojmem „*Velký sál*“.¹⁶³ Překvapivě i ve velkých encyklopedických pu-

¹⁵⁷ Ani pracovníci hradů a zámků, které jsem v rámci této práce navštívila, mi nedokázali poradit.

¹⁵⁸ RYKL 2008, s.35

¹⁵⁹ Ibidem, pozn.21

¹⁶⁰ Např. Dobroslava Menclová příliš nerozlišuje mezi pojmy *sál*, *komora*, *sklep*, apod.

¹⁶¹ Např. v publikacích od Jiřího Škabradý, Mileny Hauserové a Tomáše Durdíka

¹⁶² Např. Petr DAVID: Dějiny hradů a tvrzí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Vydání druhé. Praha: Knižní klub, 2017; Soňa THOMOVÁ a Marie HOMOLOVÁ: Hrady a zámky Čech, Moravy a Slezska: toulky napříč staletími. Praha: Reader's Digest Výběr, 2007; BRYCH Vladimír: Hrady a zámky: klenoty Čech, Moravy a Slezska. Praha: Ottovo nakladatelství, 2018

¹⁶³ Především v publikacích od Tomáše Durdíka, s tímto pojmem pracuje i František Záruba, např. ZÁRUBA 2016b

blikacích zaměřených na rytířskou tematiku bychom daný výraz hledali marně, i zde se používají obdoby výše zmíněného výrazu.¹⁶⁴ Ne jinak je tomu i v dobových pramenech z 15. století, kde se pravidelně objevuje termín „*Velká světnice/jizba*“. Pravděpodobně se jedná o český ekvivalent výrazu „*stuba magna*“, tedy reprezentativního prostoru na hradech existujícího již v předhusitské době.¹⁶⁵ Vedle tohoto výrazu se v českém prostředí vyskytují také pojmy „*sien*“ a „*sjň*“ znamenající síň anebo palác.¹⁶⁶ Co tedy je *Velký sál*, a jaký vztah má k *Rytířskému sálu*? Samotné označení „*sál*“ je častým výrazem v odborných publikacích pojednávajících o hradech (pozn. Durdík, Menclová), a mnohdy se používá velmi volně. Pojem ale pochází z německého prostředí a je rozšířený na oblast Itálie a Francie.¹⁶⁷ Tomáš Durdík ve svých knihách používá také výraz „*Velký sál*“, jímž, jak již bylo zmíněno výše, označuje nejhonosnější prostor celého hradu. Nacházejí se převážně v prvním patře v palácích, a většinou se jedná o rozlehlé prostory. Na královských hradech mohly buďto nabýt obrovských rozměrů, jako je např. sál na Pražském hradě, nebo se v hradním komplexu nacházelo několik *Velkých sálů* rozdělených podle funkce, jako je tomu např. na hradě Křivoklát. Za nejlepší příklad pak badatel uvádí místnost se svatojiřskou legendou v Jindřichově Hradci.¹⁶⁸ Jak již bylo nastíněno výše, obdobnou charakteristiku přinášejí i encyklopedické publikace věnované rytířství. I zde se objevuje pojem „*Velký sál*“ coby hlavní místo veškerého dění na hradě.¹⁶⁹ I v jiných evropských zemích se tento prostor nachází nejčastěji v prvním patře, samozřejmě ale existují i výjimky. Asi nejlepším příkladem je síň ve Westminsteru v Anglii, která je situována do přízemí, a nad ní se v patře nacházely obytné prostory.¹⁷⁰

Tyto skutečnosti mě prvně vedly k myšlence, že výraz „*Rytířský sál*“ je jen soudobou popularizační obdobou pojmu *Velký sál*. Už jen označení „*rytířský*“ odkazuje na spojitost s rytířskou tematikou či aktivitami, a tyto záležitosti jsou v odborné literatuře spojovány právě s *Velkým sálem*. Pojem je ale přeci o něco málo starší, pochází teprve z doby kolem poloviny 19. století a označuje nově vzniklý typ místnosti v romantických sídlech, jejichž vzhled byl ovlivněn anglickými předlohami. Jednalo se o nejreprezentativnější zámecké místnosti sloužící k historické reprezentaci rodu, která měla zároveň vyvolávat dojem „starobylosti“ a „rytířskosti“, což zdůrazňovala i výzdoba v podobě i zbraní a zbrojí. Z důvodu takto omezené funkce se v blízkosti sálu zřizovaly prostory určené k práci, setkávání či ke každodenním zábavám v podobě zbrojnic, salonů či jídelen.¹⁷¹ Co se českých hradů týče, o jejich po-

¹⁶⁴ BARNES 2008; PHILLIPS 2011; JONES 2013

¹⁶⁵ ŠIMŮNEK 2013, s.33 - 34

¹⁶⁶ ZÁRUBA 2016b, s.77

¹⁶⁷ RYKL 2008, s.33, pozn.46

¹⁶⁸ DURDÍK 1999, s.26 - 27

¹⁶⁹ BARNES 2008, s.242

¹⁷⁰ Tento sál pochází z konce 11. století, a ve své době platil za největší reprezentativní prostor v Evropě, jeho rozměry dosahují téměř 73 x 20 metrů.

¹⁷¹ Tyto funkce dokázal pojmout jiný typ místnosti zvaná *halla*. I tato prostora má svůj původ v anglické předloze, konkrétně v alžbětinských venkovských šlechtických sídlech.

dobu se postarala novodobá aristokracie a buržoazie na přelomu 19. a 20. století. Stavby v již nedobrému stavu se tak na jedné straně mohly dočkat odborného zrestaurování pod dohledem památkové péče, mnohem častěji ale podléhaly novodobým přestavbám připomínající „starobylé sídlo feudálního rytíře“. Tyto romantizující představy se tedy promítly i do podoby zdejších *Rytířských sálů*, tedy míst, kde se měli scházet rytíři k poradám a různým setkáním.¹⁷² Na základě tohoto rozboru se zpopularizovaný výraz „*Rytířský sál*“ jeví značně problematičtě. Byť by bylo příhodnější jej nahradit příhodnějším označením „*Velký sál*“, pro zachování srozumitelnosti u něj nadále setrvám.

Rytířské sály také někdy bývají označeny pod pojmem „*Mázhaus*“. S tímto výrazem se lze na našem území setkat např. na již zmíněném zámku v Pardubicích, kde je takto pojmenován jeden z hlavních sálů.¹⁷³ Tímto pojmem se ale obecně rozumí síň v měšťanském domě, kde se zřizovaly dílny nebo krámy, popř. se zde čepovalo pivo anebo sloužila k přijímání méně významných návštěv. Z této místnosti vedlo schodiště do horního, tedy obytného patra domu, proto jej lze označit za jakousi předsíň.¹⁷⁴ Pokud se tento název vztahuje k měšťanskému prostředí, z jakého důvodu se užívá i ve spojení s hrady nebo zámky? Odpověď není tak snadná, jak by se na první pohled mohlo zdát: podobně jako je tomu u Zelených světnic, ani o tomto prostoru nepanují jednotné názory, a to jak z hlediska lokace, tak i jeho funkce. Dané rozpory se ale týkají měšťanského domu, proto se jimi v této práci nebudu blíže zabírat, a v následujících odstavcích budu vycházet z článku od Pavla Kodery, jenž shledávám zcela dostačující pro potřeby mého zaměření.¹⁷⁵

Samotný pojem „*Mázhaus*“ se skládá ze dvou slov - „*maz*“ což je označení pro jídlo, a „*hus*“ znamenající místnost, což poukazuje na funkci této místnosti. První zmínky o *Mázhausu* se nacházejí v německých kázáních a legendách ze 13. století, kde se jím označuje společná jídelna na hradech nebo v kláštorech, a od 16. století lze na daný výraz narazit častěji. V první řadě je třeba zmínit zábavnou knihu *O životě mudrce Ezopa*,¹⁷⁶ kde je *Mázhaus* popsán jako místo pro stravování ale i pro odpočinek. Dílo dokonce obsahuje i dobové ilustrace, kde je ale prostor vyobrazen spíše jako světnice [22], a proto nejsou vhodným zdrojem pro bližší poznání sledované místnosti. Z konce téhož století pochází

¹⁷² POSPÍŠILOVÁ 1979, s. 304 – 311; <https://de.wikipedia.org/wiki/Rittersaal> vyhledáno 30.5.2022.

K problematice přestaveb hradů a zámků v romantickém duchu také Jiří KUTHAN: *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha: Akropolis, 2001; Marie MŽYKOVÁ: *Kamenná kniha: sborník k romantickému historismu – novogotice* [sborník mezinárodního sympozia konaného v Praze ve dnech 20.-24. června 1995 v Rytířském sále Valdštejnského paláce, v Ledebourském paláci v Praze a na zámku Sychrov]. Sychrov: Zámek Sychrov, 1997.

¹⁷³ <https://www.vcm.cz/zamek/rytirske-saly/> - vyhledáno 5.7.2022

¹⁷⁴ VONDRUŠKA 2014, heslo „*Mázhaus*“, s.154

¹⁷⁵ KODERA 1999 – zde výčet starší literatury k tématu

¹⁷⁶ Josef HIRŠAL: *O podivuhodném životě mudrce Ezopa, který rozuměl řeči ptáků, zvířat, hmyzu, rostlin i věcí*. Praha: SNDK, 1960 / Podle Sborníku prostějovského z roku 1557 a starých českých textů volně zpracoval J. Kolář, ilustr. K. Souček, doslov a pozn. naps. B. Grögerová

popis *Mázhausu* od Daniela Adama z Veleslavína, který jej pojímá těmito slovy: „*pěkný a veselý pokoj v domě/kdež o tři stoly hosti seděti může/svrchní pokoj, kdež obyčejně jídají*“.¹⁷⁷ Zároveň se zmiňuje i o dalších analogických výrazech ke sledovanému pojmu, jako je „*Večeřadlo*“ „*Pokoj*“ nebo „*Palác*“. Zatímco první označení lze vnímat jako synonymum *Mázhausu*, druhý název nemá s danou prostorou žádné spojení, jedná se spíše o místo, jež bychom dnes označili jako „*místnost*“. Pro mé zaměření je ale nejzajímavější poslední z nich, tedy „*Palác*“. Ten se ve starých českých textech vyskytuje v souvislosti s aristokratickým obytným prostorem, kde může označovat jak budovu, tak místnost „*kteřou snad lze ztotožnit s Velkou síní*“.

Co se lokace sledovaného prostoru jako takového týče, z největší pravděpodobnosti se nacházel ve druhém či třetím podlaží měšťanských domů, a fungoval jako komunikační uzel. To dokládají především dobová označení „*nahoře na Mázhausu*“ nebo „*na Mázhausu před světnicí*“ apod., zároveň se objevují četné spojitosti se schodištěm. Účely tohoto místa byly zřejmě různorodé: vedle své hlavní funkce coby zprostředkování komunikačních prostorů v patře se *Mázhaus* využíval také ke stravování, reprezentaci nebo vítání hostů.

Lze tedy pojem „*Mázhaus*“ ztotožnit s výrazem „*Rytířský sál*“? Na tuto otázku lze nahlížet dvěma hledisky: jednak z pohledu lokace a funkce těchto místností, jednak doba vzniku a typ hradu, s čímž souvisí dispoziční řešení.¹⁷⁸ První hledisko nasvědčuje kladné odpovědi jen u několika příkladů. Pokud pomineme odlišné situování v úrovni pater budov, což je ale podmíněno především typem budovy, danému charakteru odpovídá několik zkoumaných prostorů: za komunikační uzel se označuje sál v Jindřichově Hradci, z něhož se lze snadno dostat do dalších prostor paláce, a to včetně spodního patra, kde se nachází malé obytné místnosti a sklep.¹⁷⁹ Další příklady mohou představovat zámky v Žirovnici a Pardubicích a hrad Kunštát. Dispozice zdejších sálů zahrnují vícero přístupových míst, a díky tomu se z nich lze bezproblémově dostat do dalších částí hradu. Z *Rytířského sálu* na Žirovnici v prvním patře paláce lze na jedné straně projít do kaple, Zelené světnice i do soudnice, na straně druhé vede malý portál do obytných prostorů paláce [23]. V Pardubickém zámku se nachází reprezentativní prostora Vojtěchova sálu přístupná přes reprezentativní *Mázhaus*. Původní vstup představovala dřevěná pavlač, která byla za Vojtěcha zrušena a nahrazena schodištěm.¹⁸⁰ Situaci ale podle mého názoru nejlépe znázorňuje Malovaná místnost na Kunštátě. Nevelká místnost se nachází v nároží západního a jižního křídla v prvním, původně ale ve druhém patře. Výtvarná výzdoba i prostor jako takový spadá do počátku 14. století, kdy byl rozšířen hradní palác jižním směrem podél obvodní hradby. Budova byla zároveň zvýšena o druhé, nynější první patro, kde se v řadě za sebou nacházelo celkem šest místností.

¹⁷⁷ KODERA 1999, s.16

¹⁷⁸ K lepší orientaci viz **Příloha č.4**

¹⁷⁹ KONEČNÝ 2017, s.75. Funkci této prostory zkoumá též Peter DINZELBACHER: Mögliche Funktionen des Raumes mit dem Georgszyklus. In: Sankt Georg und sein Bilderzyklus in Neuhaus/Böhmen (Jindřichův Hradec). Historische, kunsthistorische und theologische Beiträge / Marburg : N. G. Eiwert Verlag, 2002 s. 64-68. Tuto publikaci se mi bohužel nepodařilo získat.

¹⁸⁰ HRUBÝ 2003, s.67

Přístup tvořil vnější dřevěný ochoz, jímž se vcházelo právě do malované místnosti. Z hlediska dispozice je tento vyzdobený prostor nejmenší místností paláce, z něhož bylo ve své době možno projít jednak do přilehlé kaple, jednak do sousedních dvou sálů. Kaple pocházela ze stejného období, svou rozlohou zaobírala dvě patra, a původně byla bohatě vyzdobena figurálními motivy i rozvilinami. Nástěnné malby ale nejsou zachovány, a kaple se v rámci expozice proměnila v salonek. Dvojice sálů byla v období baroka přepažena, čímž se proměnila i jejich původní dispozice. Přesto lze o jejich původních rozměrech získat alespoň přibližnou představu, a je tak zcela evidentní, že byly mnohem větší než Malovaná místnost.¹⁸¹ Zda se i zde nacházela výtvarná výzdoba, sice není možno určit, tuto možnost ale zcela vyloučit nelze.

Na druhou stranu této charakteristice zcela neodpovídají příklady nacházející se na hradech Přemysla Otakara II.¹⁸² a sál ve Velkém Meziříčí, který z hlediska lokace i dispozice neposkytuje žádné komunikace vedoucí do dalších částí zámku, lze jím projít pouze do sousedící kaple.

U ostatních lokalit nelze tuto skutečnost zcela jednoznačně potvrdit, protože jejich dispoziční řešení nesledují předem daný model, avšak vzhledem k rozloze daných prostorů se spíše přikláním k názoru, že se spíše jednalo o *Rytířské sály* jako takové. Hrad ve Strakonicih byl ve své době obýván světskou mocí a řádem Maltézských rytířů, a proto byl hrad rozdělen na dvě části. V budově obývané johanity se nachází malé nádvoří s původně dvěma křídly, ambit a kostel sv. Prokopa. Ve zdejší kapitulní síni se sice nacházejí pouze dva vchody, avšak jak již název sám napovídá, prostora zřejmě sloužila k setkávání rytířské komunity, přesto se předpokládá, že místnost mohla původně sloužit i jiným účelům, v úvahu připadá špitál.¹⁸³

Rytířský sál v Dolních Kounicích z 2. poloviny 16. století se v dnešní době nachází v přízemí, a je lokalizován za reprezentačním vstupem po levé straně. V místnosti se nachází tři výstupy, kterými se lze dostat do dalších částí hradu, ovšem do druhého křídla, kde se nachází Zelená světnice a černá kuchyně, je příhodnější projít chodbou na pravé straně za vstupním portálem.

Na zámku Blatná nelze vzhledem k dispozičnímu řešení palácové budovy hovořit o komunikativním charakteru. Švihov byl na konci 15. století v podstatě staveništem, přesto se zde nacházel Západní palác, jenž zřejmě fungoval jako provizorní budova. Hypotetická podoba zdejšího sálu vykazuje spíše známky *Rytířského sálu*¹⁸⁴ [24].

¹⁸¹ ŠTĚPÁN 2017. Za získání představu o původní velikosti místností děkuji kastelánu kunštátského zámku Radimu Štěpánovi.

¹⁸² Vzhledem k vnitřnímu uspořádání „bytů“ a jejich povědomí o funkci jde o hrady na Zvíkově, ve Strakonicih, v Poděbradech a v Písku – píseckým hradem a jeho dispozicemi se nejnověji zabývala ROLNIKOVÁ 2020, kde se také pokusila rekonstruovat podobu zaniklých místností, tedy hradní kaple a menších prostorů sousedící se zachovaným Rytířským sálem. Místnost na severní straně nazývá „královskou“, a na základě komparace ji označuje za Zelenou světnici – viz s.32 – 40.

¹⁸³ Za tuto informaci děkuji Martinu Krcínovi.

¹⁸⁴ KAREL 2016, s.152 - 154

Druhé hledisko zaměřené na otázky funkce naznačuje kladnou odpověď opět u některých zkoumaných lokalit. Prostorové dispozice pardubického *Mázhausu*, tedy rozloha, příhodné osvětlení a vybavení krbem, umožňují přítomnost početnější návštěvy, jenž byla díky monumentální nástěnné malbě Zákona a milosti ihned obeznámena s nábožensko – politickým vyznáním hradních pánů.¹⁸⁵ Další aktivity spojené se světskými zábavami se poté mohly přesunout do přílehlého Vojtěchova sálu, k čemuž odkazuje i zdejší výtvarná výzdoba. Přisun jídla byl zajištěn přes portál představující komunikaci pro služebné, který je v současné době zazděný, nicméně ve své době zde vedlo drobné schodiště.¹⁸⁶

Podobná situace mohla panovat i na Kunštátě, kde Malovaná místnost sloužila spíše jen k uvítání návštěvy, a další aktivity se následně přesunuly do vedlejších, dnes již nedochovaných sálů. Této myšlence nahrává především skutečnost, že zdobený prostor nebyl nikdy uměle osvětlován, a tudíž zde nikdo nepřebýval přes noc.¹⁸⁷

Nejinak tomu zřejmě bylo i v Jindřichově Hradci. Ačkoliv je sál se svatojiřskou legendou opatřen prevétem a přisun tepla byl zajištěn z vedlejší místnosti, jeho drobná rozloha je pro různé druhy zábava pohoštění zcela nevyhovující. Zbylé příklady vykazují spíše znaky Rytířského sálu, popř. se v nich mohly obě funkce sloučit.

Zkoumání *Rytířských sálů* dále komplikuje fakt, že se na mnoha hradech nacházejí i další reprezentativní sály, popř. se dochovaly fragmentálně, anebo jejich existenci dokládají písemné prameny. Vzhledem k jejich stavu zachování, a především absenci jejich případné výtvarné výzdoby nelze tvrdit, že dochované malované sály jsou skutečně těmito hlavními *Rytířskými*, resp. *Velkými sály*, kde se údajně odehrávaly významné hradní záležitosti. Se zřetelem k podobnosti k *Mázhausu* z hlediska dispozice je klidně možné, že uvedené místnosti plnily zcela odlišné účely, a další aktivity se následně mohly přesunout do dalších podobných sálů. Tuto skutečnost dobře demonstrují především královské hrady, kde je na základě dobových pramenů zachycen výraz „*Aula Magna*“, tedy „*Královská síň*“. Tento pojem ale přeneseně znamená také „*palác*“, což se s výše zmíněným pojmem nikterak nevyklučuje, protože tato místnost často zabírala celé patro palácové budovy.¹⁸⁸ Tyto hlavní sály lze na královských rezidencích podchytit především na základě jejich rozměrů, proto lze předpokládat, že podobná premisa platí i u šlechtických sídel. Jistá rozlišení reprezentativních prostorů naznačuje i Tomáš Durdík.¹⁸⁹ Baudatel v rámci popisu dispozice královských hradů zmiňuje „*sálek*“ coby součást trojdílné skladebné jednotky bytů. Zároveň ale hovoří i o *Velkých sálech*, které ale nemusí být nedílnou součástí všech

¹⁸⁵ HRUBÝ 2003, s.74

¹⁸⁶ Ibidem, s.59. Účely posledního, tzv. Sloupového sálu, jenž se nachází již ve východním křídle, nejsou zcela jasné. V poslední době se uvažuje spíše o jeho obytné funkci, což dokládají jednak nevelké rozměry této prostory, ale také přítomnost krbu a skutečnost, že celé východní křídlo bylo vyhrazeno pro panské pokoje – viz HRUBÝ 2003, s.69; za tuto informaci děkuji také pracovnícím na pardubickém zámku.

¹⁸⁷ Za tuto informaci děkuji kastelánu kunštátského zámku Radimu Štěpánovi.

¹⁸⁸ ZÁRUBA 2016b, s.77

¹⁸⁹ Viz DURDÍK 2008

hradů. Lze tedy konstatovat, že na těch lokalitách, kde se Velký sál nachází, mohly tyto „sálky“ představovat jakousi předsíň, a zároveň plnily i další funkce, jako je např. hodování, a významnější společenské akce se mohly přesunout do *Velkého sálu*, zatímco na těch hradech, kde se *Velký sál* nenacházel, se tyto aktivity konaly v tomto menším „sálku“? Jisté odpovědi by mohl poskytovat hrad Houska, kde se *Velký sál* nenachází, avšak zdejší běžný život na hradě a jeho fungování není zachyceno v potřebné míře.¹⁹⁰

V rámci bádání o *Rytířských sálech* a jejich funkci je proto potřeba brát v potaz i ostatní sousedící sály, a to bez ohledu na jejich stav zachování, protože ve své době jisté účely plnit určitě musely. Na architekturu hradu je proto potřeba hledět jako na odraz jeho jednotlivých funkcí, nikoliv naopak. Na základě těchto obtíží proto zastávám názor, že vzhledem ke stavu dochování mnoha hradů a sídel nemohou být výzkumy zabývající se touto problematikou nikdy zcela komplexní, a mohou zůstat pouze ve formě hypotéz.

¹⁹⁰ Za tuto informaci děkuji kastelánu hradu Houska Miroslavu Konopáskovi.

Zelené světnice

Reflexe dosavadního bádání

Zaujmout postoj k problematice Zelených světnic není snadné, protože o ní panuje mnoho nejednotných názorů. Přestože dřívější studie v mnohém připomínají ikonografické či ikonologické přístupy, čímž si v nejnovějším pojednání vysloužily ostrou kritiku, nelze je s těmito metodami zcela ztotožnit; zatímco ikonografie se v první řadě zaměřuje na hledání původního záměru autora daného uměleckého díla, badatelé sledující Zelené světnice své závěry opírají spíše o historické a kulturní rámce pozdního středověku. Ikonografie jako taková sice oplývá mnoha úskalími,¹⁹¹ avšak při patřičné obezřetnosti poskytuje mocný a užitečný nástroj k poznávání uměleckých děl. Cíl, který metoda sleduje, neposkytuje mnoho prostoru pro další, a třeba i mnohem zajímavější otázky, avšak v případě Zelených světnic by se mohlo jednat o užitečné vodítko k jejich celkovému uchopení. Bohužel nás písemné prameny o původních intencích šlechticů coby jejich zakladatelů nikterak nespravují, proto nejprůhodnější oblasti pro hledání odpovědí představují možnosti, limity a proměny sledované doby a prostředí. Z tohoto důvodu bych raději ke starším pojetím přistupovala jako k odrazovým můstkům, protože i přes případné nedostatky přinášejí prvotní a hodnotné poznatky, které by bylo příhodné zohlednit.

I přesto se ale obávám, že ani tato cesta nedokáže vytyčený cíl zcela naplnit, pouze umožní se k němu částečně přiblížit. Na vině je především absence písemných či jiných pramenů, ale také stav zachování nástěnných maleb, který na mnoha lokalitách není zcela ideální, a to může následně vést k jejich nesprávnému vyložení. Skutečnost, že neznáme původní podoby výzdob Zelených světnic, značně znesnadňuje jejich celkové uchopení, což ještě umocňuje fakt, že ani nástěnná malba v hradních interiérech jako taková není dochována v potřebném rozsahu. Pokud bychom totiž měli širší povědomí o původní výzdobě hradních interiérů, výmalby Zelených světnic by bylo mnohem snazší nejen uchopit, ale také si uvědomit a lépe pochopit jejich místo v rámci hradního komplexu. Třebaže se některé z nich dochovaly v dobrém stavu, nelze je vnímat jako izolované prvky nemající s architekturou hradu a jeho původním využitím nic společného, naopak je nutno vnímat je celistvě. Nicméně ani běžný život na hradě není zcela přesně zachycen, a proto se stavím k názoru, že jakékoliv pokusy o vysvětlení původního účelu Zelených světnic nemohou nikdy platit zcela absolutně. Jejich pochopení se bude vždy odvíjet od střípků vědomostí a dochovaných artefaktů, které budou vzhledem ke svému malému počtu vždy limitovat naše poznání.

Nyní se krátce zastavím u příspěvků, které se pokusili rozkrýt celkový význam výtvarné výzdoby, tedy u názorů od Vratislava Nejedlého¹⁹² a Jana Dienstbiera.¹⁹³ Přestože bylo starší vysvětlení týkající se

¹⁹¹ GOMBRICH 2021

¹⁹² NEJEDLÝ 1979

¹⁹³ DIENSTBIER 2018

zvířecích bajek již vyvráceno a zamítnuto,¹⁹⁴ dovolím si zde uvést další nesoulad tohoto výkladu: Nejedlý ve svém článku pojednávající o blatenské světlici zastává názor, že výjevy vycházejí ze zvířecích bajek, a mají tudíž moralizující poselství.¹⁹⁵ Badatel se zaměřuje především na vyobrazení čápa, které spojuje s bajkou z *Rady zhovadilých zvířat*,¹⁹⁶ a vyslovuje stanovisko, že význam Zelených světlic spočívá v propagaci nadřazenosti šlechty. Hlavní problém v předloženém názoru shledávám ve faktu, že *Rada zhovadilých zvířat* byla napsána pro potřeby obyčejného člověka, nikoliv pro vyšší společnost tak, jak tomu bylo u předešlých děl se shodnou tematikou. Pokud by se tedy tehdejší šlechta chtěla vymezit vůči „spodině“ a demonstrovat svou moc, z jakého důvodu by při výzdobě reprezentativních prostorů sahala po literární předloze určené právě pro nižší společenskou vrstvu? Navíc, dané literární dílo nemohlo sloužit jako předloha k blatenským malbám, protože bylo napsáno až ve 20. letech 16. století. Přesto tento chronologický nesoulad neshazuje celkový názor o zařazení těchto motivů – ostatně literatura týkající se rad zvířat existovala již v předešlé době,¹⁹⁷ a ani výrazný časový odstup jejich vzniku a výmaleb Zelených světlic by teoreticky nepředstavoval problém.¹⁹⁸

Co se nejnovějšího příspěvku týče, velký přínos shledávám především v detailním záběru na samotný pojem „Zelené světlice“. Podrobná analýza výskytu, užívání i prosazení tohoto výrazu nebylo doposud v literatuře reflektováno, avšak i samotný přístup k vybrané problematice v rámci smýšlení Abyho Warburga je velice neobvyklý a zajímavý. Mohla by práce být tím novým pohledem na danou problematiku tak, jak požadoval Martin Vaněk? Zcela odlišný postoj s konceptem moci žen v hlavní roli by tomu mohl nasvědčovat. Není ale tento přístup také příliš jednoduchý a zavádějící? V rámci bádání o Žirovnici přichází s jasně vymezeným interpretačním rámcem, do kterého pak ostatní Zelené světlice zasazuje s naprostou samozřejmostí. Není tedy nahrazení reprezentativní složky moralistními poučeními *toutéž* cestou, pouze s odlišným obsahem? Lze vůbec jednu interpretaci uplatnit bezohledně na veškeré památky této kategorie?

Na druhou stranu je ale třeba vzít v potaz skutečnost, že se v Zelených světlicích objevují shodné motivy, popř. takové, které si jsou významově velmi blízké. Není tedy důvod nedomnívat se, že by i jejich celkové poselství nemohlo být jednotné. Ve prospěch této hypotézy nasvědčuje i fakt, že se podobné motivy objevovaly i v jiných médiích než v nástěnné malbě, jak badatel dokazuje na několika příkladech. Přesto bych raději byla v této absolutnosti opatrnější, protože zkoumané prostory nejsou zcela identické, a i drobné odchylky by mohly posunout jejich objasnění do zcela odlišných rovin.

¹⁹⁴ VANĚK 2008, s. 70; DIENSTBIER 2018, s. 9

¹⁹⁵ Tuto skutečnost musel jistě prokázat ve svých starších pracích, které jsem ale bohužel neměla k dispozici.

¹⁹⁶ Jan FENCL: Kniha užitečná i kratochvilná: Rada všelikých zvířat nerozumných neb zhovadilých, i ptactva, kterou člověku všelikého povolání dávají, v čem by jejich přirození následovati, a jakých povah k zprávě života dobrého se vystříhati měl. Bez editora., Praha 1815

¹⁹⁷ Jako je především Nová rada od Smila Flašky z počátku 15. století či Ezopovy bajky z 2. poloviny téhož století

¹⁹⁸ Pro pozdně středověké období stále platila zásada „co je starší, to je lepší, hodnotnější, důležitější a významnější“ – viz MACEK 1991

I když je Dienstbierova práce velice působivá, nemohu s některými jeho stanovisky zcela souhlasit. Zaráží mě především jeho lehce rozporná argumentace mezi článkem¹⁹⁹ a samotnou závěrečnou prací: Ve starším příspěvku uvádí, že objevil univerzální výkladový klíč, který lze aplikovat na „celou řadu památek, které Krása a další spojili s konceptem zelených světnic“,²⁰⁰ a jen okrajově jej uplatňuje na vybrané památky. V dizertační práci ale své závěry demonstruje pouze na takových prostorech, které jsou „extrémně položeny“ v komplexu hradu, tedy buďto ve věžích anebo v baštách. Výjimku tvoří pouze světnice na Žirovnici, která se nachází v jižním křídle paláce. Na základě těchto dispozicí přikládá svůj návrh o jejich účelu, který spatřuje v hodování.²⁰¹

Pokud je ale jeho interpretační klíč opravdu univerzální, z jakého důvodu vynechal ostatní klíčové památky tohoto typu, jako je světnice na Zvíkově, na hradě Houska či *Rytířský sál* na Blatné? Na druhou stranu v závěru práce je tento nedostatek uveden, avšak nikoliv vysvětlen. Z jeho výběru je přitom zcela evidentní, že si své ne/zvolené příklady vybíral právě na základě dispozice daných prostorů. Vynechal takové Zelené světnice, které se nacházejí v kaplích a v *Rytířských sálech*, a zaměřil se pouze na ty, které jsou lokalizovány v baštách a ve věžích. Z jakého důvodu si mezi jednotlivými příklady vybírá, není jasné. Zda-li je neuvedl proto, že se mu do jeho konceptu nehodí, a mohly by mu celý výklad narušit, anebo jen potřebují jeho detailnější pohled, ponechám bez odpovědi. V potaz je také potřeba vzít i časový odstup obou prací: Dělí je sice pouhý rok, i přesto se ale v případě prvního textu mohl badatel ukvapit, a nepromyslel si své závěry dostatečně do detailu. Lze ale s jistotou předpokládat, že se k těmto „trhlinám“ časem vrátí a zaplní.

Záležitost týkající se lokace sledovaných prostorů se objevuje i v práci Martina Vaňka, v níž na základě rozdílných funkcí těchto prostorů odmítá celý koncept Zelených světnic.²⁰² Ačkoliv jej autor nikterak blíže nerozvádí, přesto zní velice přesvědčivě, což demonstruje jeho bezvýhradné přijetí v závěrečných pracích studentů.²⁰³ Tento drobný postřeh sice zůstal bez odezvy, avšak i při analýze Dienstbierovy práce je jasné, že i on o tomto problému uvažoval, byť to v jeho práci není na první pohled patrné. Zdá se tedy, že předpoklad, v němž dispozice síní hrají významnou roli při jejich interpretaci, představuje důležitou indicii, kterou nelze jen tak přehlížet.

¹⁹⁹ DIENSTBIER 2017

²⁰⁰ Ibidem, s.13

²⁰¹ DIENSTBIER 2018, s.128

²⁰² VANĚK 2008, s.70 - 71

²⁰³ SEVEROVÁ 2013, s.46

Prostorové souvislosti

Situování Zelených světnic v rámci hradních komplexů se na první pohled může skutečně jevit rozmanitě; nacházejí se ve věžích, arkýřích, v kaplích i v baštách. To všechno jsou lokality, které se z hlediska svých účelů jeví velmi různorodě. Při detailnějším pohledu lze ale jejich lokace rozdělit pouze na tři místa výskytu: jsou to paláce, věže a bašty.²⁰⁴ Příklady situované do palácových budov, tedy světnice na Zvíkově, Housce a Žirovnici, měly bezpochybně reprezentační funkci, protože se nacházejí v prostorách k tomu určených, čímž potvrzují Krásovo tvrzení.

Zbylé příklady se ale nacházejí na místech, které této myšlence neodpovídají, tedy ve věžích a v baštách. Tato skutečnost může být na jedné straně dána typem hradů; Zvíkov i Houska jsou hrady královskými pocházejícími ze 13. století, kdy jejich prostorové souvislosti vychází z trojdílné skladby bytů, jež se v obojích případech objevuje celkem třikrát. Oba hrady tak disponovaly mnoha prostorami, a proto zřejmě nebyla potřeba Zelené světnice lokalizovat mimo palácové budovy. Zámek na Žirovnici je sice šlechtickým sídlem, avšak skladba prostorů v budově paláce, a pravděpodobně i jejich využívání, dovolila zdejší Zelenou světnici umístit do jeho jádra.

Zdá se tedy, že hlavní příčina odlišných lokací Zelených světnic spočívá v odlišném dispozičním řešení šlechtických hradů, kde jsou tyto vymalované místnosti zastoupeny nejčastěji. I přesto se v následující části budu těmto lokalitám věnovat detailněji, abych zjistila případná další vysvětlení pro jejich umístění.

²⁰⁴ Existují názory o dokladech Zelených světnic i v hradních kaplích – viz ZÁRUBA 2016a, s.393, pozn.60. Tyto příklady jsem do své práce nezahrnula z důvodu zamítnutí návštěvy zámku Zbirohu, kde se údajně jeden z těchto příkladů vyskytuje.

Zelené světnice ve věžích

Zámek v Jindřichově Hradci

Zámek v Jindřichově Hradci z počátku 13. století má pestrou stavební historii. Ačkoliv není jisté, zda se jednalo o královské či šlechtické založení, coby sídlo rodu Vítkovců vyrostl z přemyslovského hradiště, jehož původní podoba není příliš známá. Hradní komplex tehdy obsahoval hradby, bergfritovou věž a třípatrový palác. Zhruba z poloviny 13. století pochází i hradní kaple. K rozsáhlejším proměnám areálu se přistoupilo až ve 14. století související se zvednutím spodní vody rybníku Vajgaru. V této době došlo ke zvětšení paláce přístavbou dvorního traktu, kaple byla opatřena presbyteriem, a další kaple vznikla v přízemí.

Následující stavební vývoj byl zastaven husitskými válkami, k novým přestavbám se tedy přistoupilo až koncem 15. století. Jednalo se o velice rozsáhlé práce, které poznamenaly všechny části hradní dispozice, především hradní jádro. Starý palác byl navýšen o další patro a východním směrem prodloužen přístavbou doposud chybějícího *Velkého sálu*, na straně západní vyrostl nový, složitěji komponovaný palác známý též jako křídlo zelených pokojů.²⁰⁵ Z tohoto období pochází i tzv. Červená věž, někdy označována jako *Menhartka*, kde se nachází černá kuchyně a tzv. *Soudnice*, prostor řadící se do kategorie Zelených světnic. Společně s reprezentativními prostory byly také postaveny i hospodářské a obytné budovy [25].

Z tohoto krátkého stavebního vývoje je patrné, že Jindřich IV. z Hradce, tehdejší hradní pán, měl jistě k dispozici mnoho prostorů pro zřízení své Zelené světnice, a to i přes rozsáhlé stavební činnosti, které v jeho době probíhaly. Přesto se rozhodl umístit ji do Červené věže. Starší badatelé se klaněli k názoru, že skutečným důvodem pro toto umístění představují příhodné tepelné podmínky zajištěné skrze černou kuchyni nacházející se ve spodní části věže. Vzhledem ke skutečnosti, že majitelé hradů v pozdním středověku kladli důraz na pohodlí a komfort, byla by tato volba zcela opodstatněná. Slabinu tohoto výkladu ale představuje vysoký strop místnosti, jenž zapříčinil spíše chladné podmínky, které zřejmě nezmírnil ani krb, který se zde zřejmě původně nacházel.²⁰⁶ Důvody pro tuto lokaci tedy zřejmě tkvěly v jiných příčinách. Jaké další poznatky jsou tedy o věži známy? Stavba vznikla z Jindřichovy iniciativy a ačkoliv se nejedná o dominantní stavbu hradu, nachází na místě původního vstupu do hradního areálu. Věž ale nikterak nepůsobí reprezentativním dojmem, zaujme pouze svou neobvyklou podobou s čtyřkomínovým řešením, což je dáno hlavním důvodem pro její vznik, tedy zřízení černé kuchyně. Konkrétní důvody pro umístění místnosti právě do Červené věže zřejmě nelze zpětně zjistit, avšak s její celkovou podobou, ať už vnitřní i vnější, musel počítat nejen Jindřich, ale také stavitel. Vzhledem k funkci věže se zřízení horní místnosti jeví jako nadbytečnost, proto lze předpokládat i její zcela odlišný účel. Tyto úvahy mě tedy vedou k předpokladu, že místnost vznikla na přání majitele hradu, avšak konkrétní odůvodnění zřejmě nebude možné zpětně zjistit.

²⁰⁵ HLAVLICE 2017, s.27

²⁰⁶ Za tuto informaci děkuji Filipu Růžickovi.

Zámek Blatná

Situace na Blatné je poněkud komplikovanější. Ačkoliv se hrad řadí k jednomu z nejstarších památek tohoto typu na našem území,²⁰⁷ patří také k nejméně poznaným z hlediska architektonického vývoje.²⁰⁸ Za těmito potížemi stojí především pozdně gotická úprava hradního areálu, jež do značné míry překryla starší stopy, paradoxně ale ani tato stavební epocha není řádně zachycena a poznána.²⁰⁹

Celkový vývoj je tak zachycen pouze v obrysech.

S jistotou lze za nejstarší stavbu označit pozůstatky románské kaple pocházející zřejmě z konce 12. století.²¹⁰ Výstavba sakrálního prostoru ale předpokládá i existenci feudálního sídla, o němž se ale nezachovaly žádné stopy ani záznamy.²¹¹ Z této nejstarší doby také pravděpodobně pochází i vnější opevnění. O bývalém západním křídle nevíme bohužel vůbec nic, lze pouze usoudit, že se jednalo o vysokou dvoupatrovou budovu.

Do následujícího stavebního období se zařazuje severozápadní palác a jihovýchodní budova nesoucí stopy po složitějším architektonickém vývoji. Co se první stavby týče, její vybrané části, tedy obvodové zdivo, klenby přízemí a některé části obvodové zdi prvního patra, byly datovány až do předhusitského období. Budova zřejmě disponovala i jakýmsi věžovitým útvarem situovaným na východní straně. Palác zřejmě v neznámé době utrpěl značné škody, a proto byl v pozdně středověké éře přestavěn. Podobně je tomu i u jižního křídla v jihovýchodní části hradu, jež zřejmě pochází ze stejné doby, a taktéž se na něm podepsala pozdně gotická úprava. Nynější stav je ale výsledkem až klasicistní přestavby z 19. století.²¹²

Nejvýraznější proměny hradu spadají do konce 15. století, kdy se přebudovalo a zřejmě i zvýšilo severozápadní křídlo, byla vystavěna východní věž a kaple v sousední jihovýchodní budově. Sakrální prostor se do tohoto období klade především na základě datace jeho vysvěcení v roce 1515, avšak vybrané architektonické články hovoří o poněkud starší výstavbě.²¹³ Dokonce se předpokládá, že se původně vůbec nejednalo o kapli, ale spíše o věž. V přilehlé hradbě se také měl nacházet původní hlavní vstup do hradu.

²⁰⁷ 1. zmínka o hradu pochází již z roku 1235

²⁰⁸ O první pokus nástinu vývoje hradu se pokusila MENCLOVÁ 1964, řada jejích poznatků ale byla přehodnocena, viz LANCINGER/HEROUTOVÁ/LÍBAL 1970

²⁰⁹ LANCINGER/HEROUTOVÁ/LÍBAL 1970, s.61 - 66

²¹⁰ Fragmenty stavby vykopali v r. 1926 Karel Fiala, viz FIALA: Zbytky kaple románské v zámku blatenském. PA 35, 1927 589-596. Dokumentace nalezeného stavu nebyla bohužel nikdy publikována, byl vydán pouze plán, jenž neodpovídá zaměření stavu z roku 1796 – viz DURDÍK 1985. I přesto byl tento názor přejat, nový podnět přinesl až nález klenebních žebér spadajících do první poloviny 13. století, viz Václav MENCL: *České středověké klenby*. Praha: Orbis, 1974. s.17. Výhrady k Fialovým závěrům uvedla Anežka MERHAUTOVÁ, která celý objekt označila za karner – viz MERHAUTOVÁ: Raně středověká architektura v Čechách. Praha, 1971, s.96-7. Tuto hypotézu vyvrátil Dobroslav LÍBAL a stavbu interpretoval jako soukromou hradní kapli – viz LÍBAL: Recenze knihy A. Merhautové: Raně středověká architektura v Čechách. Umění 22, 1974, s.160-175. I přesto není tato budova, resp. její pozůstatky stále bezpečně určeny a vysvětleny.

²¹¹ V tomto ohledu je také stále nevyřešena otázka, zda se již při svých začátcích jednalo o feudální či dokonce královský hrad – viz LANCINGER/HEROUTOVÁ/LÍBAL 1970, s.60 - 61

²¹² Ibidem, s.61 -62

²¹³ Jedná se o klenební nosný systém závěru a o žebrovou klenbu kaple. Ibidem, s.31

Budova dnešního Rozdražovského paláce je oproti tvrzení starší literatury také pozdně středověkého původu, avšak o jeho původní podobě či užívání nemáme žádné doklady. Prvky ve sklepních prostorách odpovídají spíše pozdně gotickému období, avšak celkové vzezření stavby vychází až z radikální přestavby 18. století, kdy na hradě vypukl požár.²¹⁴

Budova tzv. Reitova paláce bývá kladena do počátku 16. století, konkrétně do období mezi lety 1515 – 1530. Stavebně historický průzkum ale upozornil na mnohem složitější vývoj, avšak jeho úplné pochopení si žádá další průzkumy.²¹⁵

Hradní komplex překvapuje naprostou absencí obranných prvků, a to i přes přítomnost Benedikta Reita, popř. jeho stavební hutě. Otázky ohledně obrany hradu zůstaly stranou zájmu tehdejšího majitele hradu, Zdeňka Lva z Rožmitálu, a zaměřil se pouze na zvelebování svého sídla. Tuto skutečnost si badatelé vysvětlují vodní plochou obklopující celý hradní komplex, která byla chápána jako dostatečná obrana²¹⁶ [26].

Vraťme se nyní k neobvyklé lokaci Zelené světnice: jaké prostory se v dané době, tj. před její výmalbou či zřízením věže, nacházely v hradním komplexu? Jaké prostory měl její donátor dále k dispozici? Vzhledem k torzovitým poznatkům vývoje hradu nebude lehké na tuto otázku spolehlivě odpovědět, a nezbývá než se zaměřit na dosavadní poznatky a opomenout mnoho nejasností, jejichž objasnění si žádá specializovanější průzkumy. V době před velkou přestavbou na konci 15. století lze tedy konstatovat, že se na blatenském hradě nacházely minimálně tyto budovy: severozápadní palác, jihovýchodní budova, románská kaple a pravděpodobně i již neexistující západní palác. Poslední dvě jmenované budovy je vzhledem k jejímu stavu poznání nutné ponechat stranou. Co přesně je o zbývajících stavbách z hlediska prostorových souvislostí a potažmo funkce známo? Co se Starého paláce týče, v dané době zřejmě disponoval pouze jedním patrem, a jelikož byl později opatřen druhým podlažím, je jasné, že neposkytoval dostatek potřebného reprezentačního prostoru. Jihovýchodní budova, resp. její jižní část byla zřejmě pouze dvouraktová, kde se údajně nacházela jídelna a salon.²¹⁷

Zdá se tedy, že veškeré prostory byly již „zabrané“, a nedovolovaly tak pojmout další místnost. Této hypotéze by nasvědčovala i celková dispozice budov, které byly „pouze“ dvouraktové.²¹⁸ Pro tyto účely tedy nezbývalo než využít nově vznikající prostory věže, jež ale vůbec nebyly špatnou volbou: na jednu stranu to byla zcela nová a komfortní stavba, na straně druhé se jednalo o druhou nejreprezentativnější stavbu hradu. Jelikož se jedná o jedinou věž v celém hradním areálu, stala se jeho hlavní dominantou a vtiskla mu nezaměnitelný charakter.²¹⁹ Její součástí je i vstupní brána, která je

²¹⁴ Ibidem, s.34 - 40

²¹⁵ Ibidem, s. 52 - 58

²¹⁶ DURDÍK 1997, heslo „Blatná“, s.63

²¹⁷ Takto jej určují LANCINGER/HEROUTOVÁ/LÍBAL 1970, avšak konkrétní dobu již nespecifikuje.

²¹⁸ Viz **Příloha č.4**

²¹⁹ DURDÍK/BOLINA 2001, s.46

zdobená erbem pánů z Rožmitálu. Symbolika brány se vždy odvíjela od její polohy na pomezí „vnějšího“ a „vnitřního“ světa, což se odráželo nejen v její stavební podobě, ale i ve výzdobě.²²⁰ Ve věži s branou se tak pojí několikero funkcí dohromady: coby první kontakt příchozího s hradním komplexem nabývá reprezentativního charakteru prostřednictvím erbu majitele hradu, její poloha z ní činí hlavní místo kontroly veškerého pohybu, a zároveň se z hlediska bezpečnosti jednalo o nejcitlivější místo opevnění. Podobnou souhru můžeme nalézt i na jiných hradech, a proto se v blízkosti těchto zranitelných míst budovaly hradní kaple.²²¹ Blatenská kaple, resp. její přestavba vznikla sice později než Zelená světnice,²²² přesto přispívá k reprezentativní složce vstupu hradu dvěma způsoby: jednak svou lokací, kdy se nachází ve stejné výškové úrovni jako je Zelená světnice ve věži, jednak také vizuální stránkou v podobě gotických oken a cihlového ostění²²³ [27]. Ať už tedy byly důvody pro zřízení Zelené světnice ve věži jakékoliv, v konečném výsledku se nejen z hlediska reprezentace jedná o velice efektivní rozhodnutí.

²²⁰ ŠIMŮNEK 2013, s.29

²²¹ Ibidem, s.32

²²² Počátek 16.století

²²³ ŠIMŮNEK 2013, s.33

Zelené světnice v baštách

Švihov

Hrad Švihov se díky svému obrannému systému řadí mezi nejkvalitnější pevnosti své doby. Původně se jednalo o tvrz z poloviny 13. století, která počátkem následujícího století přešla do držení pánů z Rýzmběrka a Skály. Přesnou podobu sídla z této doby není údajně příliš známá kvůli pozdně gotické přestavbě, kterou měl na svědomí Půta Švihovský. Stavebními úpravami prošly především oba paláce a hradní opevnění, jež vytvořila Reitova huť. Tento významný architekt pak navštívil Švihov až v roce 1505, a předpokládá se, že výsledkem jeho práce byly stavby v jádře hradu a východní část vnějšího opevnění, které je dnes bohužel z větší části zničené. Roku 1504 Půta Švihovský náhle zemřel, a v dostavbě hradu pokračovali jeho dva synové Jindřich a Václav. Bratři si hradní komplex rozdělili rovným dílem, a proto si jej upravili pro své vlastní potřeby.²²⁴

Z jakého důvodu se ale Zelená světnice nachází v baště? Její výtvarná výzdoba pochází z 90. let 15. století, proto je za jejího objednavatele považován Půta Švihovský. Ohledně nekonvenční lokace předkládám několik hypotéz:

1. hypotéza: Vzhledem k velké přestavbě hradu je možné, že Půta momentálně neměl lepší prostory k dispozici. Pokud byly Zelené světnice skutečně módní záležitostí, lze předpokládat, že vzhledem ke svému společenskému postavení nechtěl šlechtic s jejím zřízením otálet až do dokončení přestavby hradu, a proto využil baštu, která mu byla k dispozici.

2. hypotéza: Pokud měl Půta na svém hradě dostatek potenciálních prostorů pro Zelenou světnici, ale stejně se rozhodl ji umístit do bašty, mohla mít tato volba nějaké praktické důvody, podobně jako se o tom uvažovalo v případě Jindřichova Hradce.

3. hypotéza: V případě, že by se předchozí domněnky neprokázaly, předpokládám, že lokace Zelené světnice v baště musí souviset s její odlišnou funkcí od ostatních reprezentačních prostor, tj. *Rytířských sálů*.

4. hypotéza: Švihov je jedním z nejlepších příkladů fortifikační hradní architektury na našem území. Špičkové úrovně bylo dosaženo díky spolupráci s Benediktem Rejtem, nejlepším fortifikačním architektem své doby. Je proto pravděpodobné, že na tomto hradě převládala obranná funkce nad ostatními účely. Tato skutečnost mě vede k úvahám, zda i obranný systém nemohl sloužit k Půtově sebereprezentaci. Dokonce i hradní kaple, druhá nejreprezentativnější místnost hradu jako takového, je lokalizována do bašty. Proč by se tedy na stejném místě nemohl vyskytovat další reprezentační prostor? K této domněnce přispívá i skutečnost, že se obě místnosti nacházejí ve vnitřním opevnění.

K ověření těchto předpokladů se opřu o stavební vývoj hradu.²²⁵ Jakou podobu mohlo sídlo mít před

²²⁴ DURDÍK 1999, s.283 - 284

²²⁵ NOVOBILSKÝ 2007

pozdně gotickou přestavbou? Tato otázka zůstala zcela stranou v knize od Dobroslavy Menclové,²²⁶ a ani Tomáš Durdík neposkytuje žádné odpovědi.²²⁷ S jistou představou ale přichází Milan Novobilský ve svém článku z roku 2007,²²⁸ která se zakládá na archeologickém průzkumu. V naší zkoumané době se v hradním komplexu nacházel Severní palác pocházející snad z konce 13. století, a dále pak Jižní palác, který vznikl během následující epochy. Součástí byly i hradby a pravděpodobně i další budova, jejíž účel badatel blíže neuvádí.

Je jisté, že hrad tehdy nebyl v nejlepším stavu: na tomto místě je potřeba si připomenout, že hrad byl v roce 1424 dobyt husity. Někteří badatelé předpokládali, že během útoku byla stavba pobořena, ne-li dokonce zapálena, avšak na základě stavebně historického průzkumu byly tyto názory vyvráceny,²²⁹ a spíše se předpokládá, že byl hrad po kapitulaci posádky opraven a využíván jako opěrný bod. Teprve po roce 1436 byl navrácen Vilému Švihovskému. Pán hradu ale k žádným opravám sídla nepřistoupil, a když zemřel,²³⁰ připadl hrad jeho synovi Půtovi. V této době byl ale mladý šlechtic ještě nezletilý, proto se o něj i o sídlo staral Vilémův bratranec Vilém mladší. Ten sice oplýval velkým majetkem, avšak do oprav budovy zřejmě mnoho neinvestoval zřejmě proto, že nebyla jeho vlastnictvím.

Lze tedy vyvodit, že podoba hradu se od doby navrácení původním majitelům do doby Půtovy dospělosti téměř nezměnila, a proto bylo potřeba jej na konci 15. století řádně přestavět a zvelebit, aby vyhovovalo novému hradnímu pánovi. Jak tato „rekonstrukce“ probíhala? Práce pravděpodobně započaly přestavbou interiérů Severního paláce, výstavbou nového vnitřního opevnění na západní straně a výstavbou kaple s přílehlým opevněním. Jižní palác se během přestavby stal zcela neobyvatelným, protože se v něm nově budovaly klenby. Předpokládá se, že horní patro Severního paláce bylo ponecháno, aby byl alespoň z části obyvatelný, a až po dokončení Jižního paláce se mělo přistoupit k jeho radikální přestavbě, která taktéž počítala s výstavbou kleneb. Ty vznikly nejdříve po roce 1489, kdy byla dokončena kaple, a nesou stopy školy Benedikta Rejta či jeho okruhu. Zároveň probíhaly stavební práce na vnitřním opevnění hradu se čtyřmi baštami, které si mezi sebou rozdělilo několik pracovních skupin, aby jej stihli dokončit v jedné stavební etapě. Opevnění tak bylo dovršeno zhruba ve stejné době, kdy Půta zemřel, tedy v roce 1504. Přesto se některé jeho části stihly vybudovat ještě za šlechticova života, jako je především Červená bašta s nástěnnými malbami. Ta pochází z roku 1489, její výzdoba pak z 90. let 15. století. O dokončení tohoto opevnění a celkovou dostavbu hradu se poté postarali jeho synové. Sídllo bylo hotové zhruba ve 20. letech 16. století, což dokládá nástěnná malba v hradní kapli pocházející z této doby.

Tímto rozbořem by tedy byla potvrzena 1. hypotéza: Šlechtic neměl k dispozici prostory, protože celý komplex procházel výraznou a náročnou přestavbou. Byla ponechána pouze jedna místnost v

²²⁶ MENCLOVÁ II. 1976, s.393 - 405

²²⁷ DURDÍK 1997, heslo „Švihov“, s.283

²²⁸ NOVOBILSKÝ 2007

²²⁹ Ibidem, s.226

²³⁰ Mezi léty 1461-1463

Severním paláci pro udržení chodu hradu, a je tedy jasné, že nemohla být znepřístupněna takovými pracemi, které by tento provoz narušovaly a jakýmkoliv způsobem omezovaly. S tímto závěrem by bylo možné souhlasit jen do nedávné doby, kdy byly provedeny nové výzkumy hradního komplexu, resp. jeho části. Bádání z roku 2016 potvrdilo existenci další budovy, jež výzkumníci považují za „*provizorní místo*“ z doby velké přestavby hradu.²³¹ Konkrétně se jedná o pozůstatky Západního paláce²³² nacházející se v prostoru mezi Velkou věží a Červenou baštou. Tato budova byla původně součástí hradního opevnění, a vedle hlavního sálu obsahovala ochozy a jiné, blíže nespecifikované prostory v patře. Od Severního paláce byla oddělena soutkou, a jednotlivé místnosti byly přístupné především z hlavního sálu skrze schodiště, ve vyšším podlaží pak komunikaci zastávaly ochozy. Vyvrací tak tento nález výše uvedený předpoklad? Nikoliv, naopak vnáší do této situace zcela logické vysvětlení: Pokud byl totiž hrad v této době stavenišťem, a veškeré dění se tím pádem přesunulo do tohoto Západního paláce, byla bašta se Zelenou světnicí snadno přístupná z hlavního sálu skrze schodiště, a stala se tak součástí „*provizorního*“ chodu v době rekonstrukce. Ať už byly její původní účely jakékoliv, tato lokace zajistila její fungování po celou dobu stavebních úprav hradu, a není vyloučené, že byla užívána i v následující době. Z tohoto závěru vyplývá snad jen jedna otázka: Pokud byla Červená věž dokončena ve stejném roce jako kaple, tj. v roce 1489, z jakého důvodu nebyla Zelená světnice lokalizována spíše do jejích prostorů, kde se s těmito prostorami lze taktéž setkat? Na tuto otázku nelze jednoznačně odpovědět, avšak předpokládám, že to do značné míry souvisí s přestavbami hradu. Kaple se nachází v zadní části hradu mezi Severním a Jižním palácem, které v dané době procházely stavebními úpravami. I přesto, že v Severní části zůstal použitelný jeden sál, a kaple byla tím pádem přístupná, lze konstatovat, že od hlavního Západního paláce byla přeci jen velmi vzdálená, zatímco přilehlá bašta představovala mnohem lepší strategickou lokaci. Jistou nápovědu by mohly dále ukrývat ostatní bašty vnitřního opevnění: např. polygonální bašta byla výškově rozdělena na dva prostory: ve spodní části se nacházel sklep, horní část mohla mít jako brannou, tak obytnou funkci, a sloužila především jako odpočívárna a zbrojnice strážných.²³³ V již neexistující Zlaté baště býval v roce 1505 mlýn,²³⁴ a díky výkopovým pracím Dobrosłavy Menclové se dokonce předpokládá, že se jednalo spíše o věž. Lze tedy konstatovat, že na Švihově nemusely mít bašty jen obrannou funkci, ale mohly přebírat i jiné účely tak, jak bylo popsáno u jiných staveb v části o hradní dispozici. Tyto předpoklady jsou ale spíše jen osobními domněnkami než striktně danými fakty, a jelikož je nelze spolehlivě ověřit, zřejmě zůstanou jen nepotvrzenými domněnkami.

²³¹ KAREL 2016

²³² Dříve užívaný název „*Říčanský palác*“ je nepřesný, vychází z mylného předpokladu D. Menclové, proto se v dnešní době raději používá nově vytvořené označení „*Západní palác*“.

²³³ NOVOBILSKÝ 2007, s.244

²³⁴ Ibidem

Dolní Kounice²³⁵

Ačkoliv je zámek v Dolních Kounicích v nedobrému stavu, původní hrad je zcela ojedinělou stavbou hned ze dvou důvodů: jednak svou pravidelnou dispozicí, jednak tím, že vznikl na popud místního konventu premonstrátů.²³⁶ Zdejší Zelená světnice se nachází v západní baště, avšak osoba, která by za její zřízení byla odpovědná, není zcela jasná, vzhledem k charakteru maleb přichází v úvahu rytíř Jan Kropáč.²³⁷ Jelikož Zelené světnice vznikaly z popudu šlechticů, lze s tímto argumentem zcela souhlasit.

Z jakých konkrétních důvodů ale byla zdejší světnice situována do bašty, nelze snadno zjistit, nejasnosti se totiž týkají nejen stavební historie zámku, ale také doby jeho založení. První nepřímá písemná zmínka o hradu se objevuje v souvislosti s jeho prvním purkrabím Gundoldem až v roce 1330. V této době, konkrétně mezi léty 1323 – 1382 zároveň procházel rozsáhlou gotickou přestavbou přilehlý klášter Rosa Coeli. Na základě důkladného hodnocení písemných pramenů, který byl proveden v rámci stavebně historického průzkumu v 70. letech minulého století, byla vyslovena domněnka, že první etapa těchto stavebních prací se soustředila na výstavbu hradu, a k opravám kláštera se přistoupilo až poté. Hrad původně sloužil jako útočiště pro zdejší jeptišky v případě hrozícího nebezpečí ze strany okolní šlechty i před nepřátelskými vpády z ciziny. Zároveň představoval centrum správy klášterních statků, místo výkonu soudní pravomoci nad poddanými kláštera, a pravděpodobně se stal i sídlem kounického probošta.

Původní podoba hradu byla po dlouhou dobu neurčitá, jasnější představu přinesl až již zmíněný stavebně historický průzkum. Gotické jádro hradu tvořilo dvě souběžná úzká křídla paláců opatřena dvěma věžemi,²³⁸ a mezi sebou svírala dvůr o šířce kolem 12 metrů. Původní hrad měl také rozsáhlé podzemní chodby, které se do dnešní doby zachovaly jen zčásti. V nejlepším stavu je chodba vedoucí ke klášteru, ta je ale po několika desítkách metrů zaplavená.²³⁹

Kolem roku 1423 byl klášter vypálen husitskými vojsky, avšak zda byl zasažen i hrad, není již známo. Případná poškození ale musela být opravena během následujícího desetiletí, protože v té době už fungoval jako spolehlivé útočiště, resp. vězení - roku 1433 byl zde vězněn Pertold z Lipé.

Doložené úpravy hradu pocházejí až z konce 15. a začátku 16. století, kdy jej spravovali vladkové z Vlasatic. Tehdy byla zesílena jeho obrana, kterou měl na svědomí pravděpodobně již zmíněný Jan Kropáč, jemuž byl hrad na krátkou dobu svěřen. Právě z této doby pochází i věnec bašt spojených parkánovou zídou. Zatímco oblé bašty pocházejí z konce 15. století, ty podkovovité, situované na jihozápadní straně, mohou být o něco málo mladší. Významným počinem také představují dvě krátká křídla, čímž se uzavřela čtyřkřídlá dispozice.

²³⁵ Tato pasáž vychází z tohoto zdroje, pokud nebude uvedeno jinak: KAŠIČKA/ELIÁŠ 1975

²³⁶ PLAČEK 2001, s. 192

²³⁷ DIENSTBIER 2018, s. 115

²³⁸ Pochybnosti o existenci věže na východním nároží vyslovil PLAČEK 2001, s. 192

²³⁹ DEMPÍR 2000, s. 2

Vzhledem k úpadku a následnému zrušení kláštera počátkem 16. století se další stavební úpravy hradu konaly až s příchodem nového majitele pana Žabky z Limberka v roce 1537, jenž opatřil hrad barbakánem, a v interiéru zřídil známé šnekovité schodiště. Renesanční úpravy zajistili i Dmrovští z Drnovic na přelomu 16. a 17. století, ti mají na svědomí zdejší *Rytířský sál* situovaný v přízemí, dále také zaklenutí místností v prvním patře v jihozápadním křídle, a na východní baště vybudovali novou zámeckou kapli.²⁴⁰ Právě tyto stavební počiny přetvořily původní hrad na reprezentativní renesanční sídlo, a do značné míry narušily jeho původní podobu. V následující etapě připadlo sídlo rodu Dietrichsteinů, kdy na zámku sídlila správa panství a úředníci, a proto bylo mnoho místností upraveno do podoby kanceláří. V roce 1623 budovu zachvátil požár, následující opravy se soustředily především na hospodářské budovy. V současné době je hrad v péči soukromých majitelů, kteří budovu postupně opravují, a vedle prohlídek zde pořádají širokou nabídku kulturních i soukromých akcí.²⁴¹ Tyto nejasnosti ohledně stavebně historického vývoje zámku do značné míry komplikují hledání důvodů lokace Zelené světnice. Na základě datace bašty i maleb lze za jejich donátora označit Jana Kropáče, avšak jakou dispozicí a možnostmi oplýval tehdejší hrad již nelze zjistit. I přesto ale lze o jejím umístění prohlásit, že se jedná o volbu velice praktickou; bašta je součástí vnitřního areálu hradu, a od hlavního vstupu se k ní lze lehce dostat skrze krátkou chodbu. Nedaleko od ní je situována nejen kuchyně, ale nachází se zde také zbytky prevétu.²⁴² Pokud tedy byly prostory Zelených světnic opravdu určeny k hodování, je blízkost těchto dvou komponentů zcela nezbytnou záležitostí. Ačkoliv se bašta jako taková považuje za fortifikační prvek, na kounickém hradě na sebe zřejmě přebrala i další úlohu, což vedle výtvarné výzdoby dokazuje i její lokace v rámci dispozice hradu. Podobně jako je tomu na Švihově, i zdejší bašta je totiž součástí vnitřního, nikoliv vnějšího opevnění, a je tedy velice dobře přístupná. Její původní účel spatřuje Jakub Vítovský v cvičebně mladých panošů, což ale striktně odmítá Jan Dienstbier, a to především na základě chybějících zahraničních paralel. Jeho pozornosti neušla ani velikost místnosti, kterou pro tyto potřeby shledává příliš drobnou, s čímž mohu na základě osobní prohlídky souhlasit.²⁴³

²⁴⁰ DEMPÍR 2000, s.3

²⁴¹ Viz internetové stránky zámku: <https://www.hradkounice.cz> vyhledáno 18.4.2022

²⁴² Viz **Příloha č.4**

²⁴³ DIENSTBIER 2018, s.116

Shrnutí dosavadních poznatků z hlediska prostorových souvislostí²⁴⁴

Rytířské sály

Podle literatury se *Rytířské sály* nacházejí v palácové budově v prvním patře, byly dobře přístupné a zajištěny světlem i teplem. Vyjma posledního faktoru odpovídají těmto skutečnostem veškeré lokality zkoumané v rámci této práce, kromě příkladů na Kunštátě a v Jindřichově Hradci, které na základě svého situování vykazují spíše známky předsíně. S tím souvisí i poněkud problematický pojem *Rytířský sál*, který ne vždy odkazuje k adekvátním místnostem. Příhodnějším výrazem pro označení zkoumaných prostorů je tedy *Velký sál*. Zbylé příklady se hlediska umístění nacházejí v prvním, popř. druhém patře a jsou opatřeny reprezentativním vstupem.

Co se světelných podmínek týče, všechny navštívené sály disponují několika rozměrnými okny zajišťující přísun denního světla, jejich konkrétní podoba se samozřejmě odvíjí od datace stavby. Pouze v případě Švihova již nelze tyto skutečnosti zcela jednoznačně potvrdit, protože stavba provizorního paláce se nedochovala. Avšak ve prospěch tohoto názoru hovoří pozůstatky obvodové zdi s okenními otvory. Pozůstatky otopných zařízení se zachovaly pouze ojediněle, ze zkoumaných lokalit se tyto relikty nacházejí pouze v Písku a v Pardubicích. Přísun tepla byl jistě zajištěn i v Jindřichově Hradci vzhledem k vedlejší místnosti se zbytky krbu. Se zřetelem ke stavu zachování těchto prvků se ale rozhodně nelze klanět k názoru, že tyto prostory nebyly vytápěny, avšak vzhledem k využívanému typu otopného zařízení zde zřejmě nepanovaly příhodné podmínky pro dlouhodobý pobyt, což zcela odpovídá jejich původním účelům.

Zelené světnice

Lokace

Viděli jsme, že důvody pro lokace Zelených světnic na šlechtických hradech měly v některých případech i jiné příčiny než prostorové souvislosti daného sídla. Tyto skutečnosti tedy vysvětlují rozličné důvody jejich umístění, a zcela tak vyvracejí Vaňkův argument o „*odlišných prostorách s odlišnými funkcemi*“.²⁴⁵ Šlechtici zkrátka vycházeli z možností, které se jim tehdy nabízeli, a dovolují si tvrdit, že svůj záměr vyřešili velmi efektivně.

Dispozice

Prostorové souvislosti sledovaných lokalit se odvíjejí jednak od jejich umístění v rámci hradního komplexu, jednak od doby vzniku stavby, v nichž se světnice nacházejí. Tyto skutečnosti tedy ovlivňují světelné i tepelné podmínky těchto místností, které lze do značné míry generalizovat.

²⁴⁴ Výsledky jsou také shrnuty v **Příloze č.2**

²⁴⁵ VANĚK 2008, s.70 -71

Světelné podmínky

Světnice integrované do starších palácových budov, tedy na Zvíkově a na Housce, disponují jedním velkým hrotitým oknem poskytující dostatek světla. Místnost na Žirovnici se sice taktéž nachází v paláci, vznikla ale spolu s pozdně gotickou úpravou zámku, a proto je zajištěna dostatkem světla skrze rozměrná, již obdélná okna zasazená v hlubokých špaletách.

Prostory nacházející se ve věžích, tedy na Jindřichově Hradci a na Blatné, disponují uspokojivými světelnými podmínkami. Prvý příklad je opatřen dvěma rozměrnými okny zajišťující rozsáhlý přísun světla, zatímco druhá prostora obsahuje pouze tři okna menšího rozměru, další drobné okénko umožňuje výhled do točitého schodiště. I přes tyto skutečnosti je ale prostora víceméně osvětlena.

Příklady nalézající se v baštách, tedy na Švihově a v Dolních Kounicích, mají vzhledem ke svému umístění zajištěné slušné světelné podmínky. Prvý příklad zaujme především velikostí svých tří oken, která se pro fortifikační architekturu zdají být poněkud rozměrné, což mě vede k názoru, že tato bašta byla již předem určena pro prostoru Zelené světnice, s čímž musel počítat i její stavitel [28].

Na druhé straně případ v Dolních Kounicích svou dispozicí zcela odpovídá svému původnímu určení; útulný prostor je vybaven drobnými okny, avšak paradoxně dodávají dostatek světla, zároveň se zde nachází i klíčová střílna, což tedy odkazuje pouze k integraci Zelené světnice do již existujícího prostoru.

Obecně lze tedy shmout, že světelné podmínky Zelených světnic jsou vzhledem ke svým různorodým umístěním slušné a uspokojivé. Pokud tedy byly místnosti dodatečně osvětlovány, muselo se tak dít s velkou ostražitostí, aby se kouřem nepoškodila nástěnná výmalba. Jakékoliv stopy po očazení v těchto prostorách jsem v rámci svých osobních návštěv nenalezla, jejich zániknutí ale nelze vyloučit na základě pozdějších restaurátorských oprav.

Tepelné podmínky

Tepelné podmínky byly zcela nepochybně zajištěny pouze v několika málo případech odvíjející se od konkrétních lokací místností, konkrétně se jedná o světnice na Zvíkově, Housce a v Jindřichově Hradci. Zkoumání této problematiky je také značně ztěženo nedochovanými zbytky otopných zařízení či absencí písemných dokladů o vývoji a užívání konkrétních hradů.

I přes tyto obtíže je do jisté míry možné vyvodit jisté závěry: ve všech výše zmíněných případech jsou doložené krby, což ale z hlediska efektivity nepředstavovalo zcela ideální zajištění tepla, a proto se zřejmě jednalo pouze o prostory využívané krátkodobě. Těmto účelům odpovídají i rozměrná, na starších hradech gotizující okna. V Jindřichově Hradci této skutečnosti napovídá i zdejší vysoký strop, což značně komplikovalo dosažení ideálních tepelných podmínek pro případný, déle trvající pobyt. Nejinak tomu zřejmě bylo i v případě sledovaných místností v baštách, které z hlediska své architektonické funkce nebylo potřeba zásobovat neustálým teplem. Co se Žirovnice týče, zdejší způsoby vytápění se mi bohužel nepodařilo zjistit, avšak vzhledem ke dvěma oknům, jenž mohly na základě svých rozměrů způsobovat tepelné ztráty, odkazuje místnost také spíše ke krátkodobějším

pobytům.

Na základě těchto podobností lze konstatovat, že Zelené světnice byly využívány spíše jen krátkodobě, protože nebyly zajištěny dostatečným teplem. K této hypotéze přispívá i fakt, že se chlad šířil i z pomalovaných zdí místností.²⁴⁶

Funkce

Otázky týkající se původní funkce Zelených světnic vycházejí na jednu stranu z jejich umístění v rámci hradu, které, jak bylo ukázáno výše, bylo velice různorodé a nevhodné pro dlouhodobé užívání. O původním účelu tak mohou dále vypovědět nástěnné malby, kterým bude věnována pozornost v dalším oddílu práce.

²⁴⁶Tento názor sdílí i HAVLICE 2017, s.42 pozn.99, bohužel jej nikterak blíže nerozvádí.

Komparace *Rytířských sálů* a Zelených světnic z hlediska lokace a dispozice

Lokace

Jak již bylo zmíněno výše, *Rytířské sály* se téměř vždy nacházely v budově paláce, obvykle v prvním patře, zatímco Zelené světnice se musely integrovat do již existujících staveb, popř. byly lokalizovány do příhodných prostorů, pokud hrad procházel rekonstrukcí. Tato umístění ovlivnila i jejich technické parametry co se přisunu světla a tepla týče.

Dispozice

Rytířské sály disponují na královských hradech úctyhodných rozměrů, na šlechtických hradech vykazují poněkud menší rozlohou, což je ovlivněno celkovou velikostí dané hradní architektury. Výraznou odchylku představují pouze vymalované sály v Jindřichově Hradci a na Kunštátě, což je ale zřejmě dáno dobou svého vzniku. Zelené světnice jsou v porovnání s *Rytířskými*, popř. i dalšími reprezentativními prostory drobnější a útulné místnosti, proto lze jejich drobnou rozlohu určit za jejich společný prvek.

Zajímavé poznatky skýtají přístupová místa zkoumaných prostorů. Pozastavila jsem se nad charakterem *Rytířských sálů* či *Mázhausů*, pro připomenutí uvádím, že ne všechny místnosti s dochovanou výtvornou výzdobou musí nutně platit za hlavní reprezentativní sály, což naznačují nejen rozměry těchto prostorů, ale i počet přístupových míst. Není také nijak překvapivé, že *Rytířské sály* disponují většími i reprezentativnějšími hlavními vchody než Zelené světnice. Avšak i Zelené světnice v několika málo případech disponují vícero přístupovými místy, což souvisí s jejich lokací v rámci hradního komplexu. Jedná se o příklady umístěné v palácové budově, konkrétně tedy na Zvíkově a na Žirovnici. Oba prostory jsou průchozí i z přilehlých částí hradu, Žirovnice je v tomto ohledu poněkud sofistikovanější, protože do sousedních místností se lze dostat i bez nutného průchodu skrze Zelenou světnici. Do jisté míry sem lze zařadit i příklady nacházející se v baštách, tedy Dolní Kounice a Švihov - zatímco první příklad je víceméně propojen s hradní architekturou, druhý exemplář disponoval dalším vchodem vedoucím do přilehlých částí stavby. Zbylé lokality mají k dispozici pouze jednu přístupovou cestu, jejichž možnosti se opět odvíjejí od umístění prostoru.²⁴⁷

Co se zbylých příkladů týče, zatímco na Housce se světnice nachází v palácové budově na místě, které lze označit za „*koncové místo*“, a proto nebyl vstup nikterak obtížný, místnosti v Blatné a v Jindřichově Hradci se nacházejí ve věži, a proto je přístup poněkud obtížnější. První příklad byl ve své době přístupný pouze skrze točité úzké schodiště, zatímco ke druhé místnosti vedla původně vnější pavlač. Touto problematikou se zabýval i Jan Dienstbier tvrdíc, že vybrané příklady Zelených světnic, tedy v Blatné, Jindřichově Hradci, Švihově a především v Dolních Kounicích jsou v rámci hradní architek-

²⁴⁷ Viz Příloha č.4

tury položeny na „*extrémních*“ polohách, čímž potvrzuje svou domněnku o původní funkci těchto prostorů.²⁴⁸ S tímto závěrem mohu souhlasit pouze na základě prvních dvou zmíněných příkladů, zbylé případy, tedy Švihov a Dolní Kounice, nelze podle mého názoru považovat za „*extrémní*“ lokaci. Jak jsem již zmínila v části o dispozici, světnice na Švihově byla původně přístupná z již nedochovaného paláce, a místnost v Dolních Kounicích je propojena se zbylými částmi hradu. Obě bašty jsou tedy součástí vnitřního, nikoliv vnějšího opevnění, ačkoliv nelze přehlédnout skutečnost, že druhý příklad je umístěn spíše v provozní části hradu. To ale samozřejmě neznamena, že těchto lokací nevyužívali páni hradů tak, jak badatel navrhuje, pouze předpokládám, že primárnější bylo pro tyto místnosti nalézt vhodné prostory v rámci konkrétních hradních staveb. Ostatně i jiné příklady umístěné na příhodnějších místech mají taktéž soukromější ráz, jako jsou světnice na Housce či na Žirovnici.

Vedle lokace sledovaných místností může ve prospěch o domnělé funkci vypovědět především umístění hradních kuchyní. V tomto ohledu lze konstatovat, že Zelené světnice nacházející se v palácových budovách se s touto záležitostí nemusely nikterak zvláště potýkat: jelikož se zde nacházely *Rytířské sály*, v nichž se konaly hostiny či různá pohoštění, podnosy jídla a pití jistě nebylo nijak obtížné donést i do přilehlých traktů této budovy. Konkrétně se tedy jedná o prostory na Housce, Zvíkově a na Žirovnici. Ostatní příklady jsou natolik různorodé, že je nelze zcela jednoznačně generalizovat. V Dolních Kounicích byla tato záležitost vyřešena velmi příhodně, protože světnice se nachází ve stejném zámeckém křídle i patře jako zdejší kuchyně. Na Švihově dělila světnici od kuchyně nevelká vzdálenost: z přelomu 15. a 16. století se kuchyně nacházela u parkánu mezi Jižním palácem a Bílou baštou, i zde by se tedy badatelova myšlenka potvrzovala. V Jindřichově Hradci je kuchyně lokalizována ve věži pod zdejší světnicí, snad se tedy ani na tomto hradě nepotýkali se značnými potížemi, co se donášky jídla týče. Na Blatné se hradní kuchyně nacházela na místě mezi Starým a Rozdražovským palácem, proto patrně ani zde nepanovaly nepříznivé podmínky.

Značnou výpovědní hodnotu by poskytovala i přítomnost prevětů, naneštěstí jsou památky tohoto typu zachovány jen ojediněle. Ve zkoumaných lokalitách jsou doloženy pouze v Dolních Kounicích, kde byl umístěn v provozním křídle spolu s kuchyní a baštou, a na Housce nacházející se přímo v Zelené světnici.²⁴⁹ Co se *Rytířských sálů* týče, pozůstatky těchto relikvií se nacházejí pouze v malované místnosti na Jindřichově Hradci. Vzhledem ke značné absenci těchto prvků je nemohu zcela adekvátně zařadit do výsledků svého výzkumu, avšak podle literatury se prevéty nacházely poblíž obytných či reprezentativních prostorů.

²⁴⁸ DIENSTBIER 2018, s.128

²⁴⁹ Za tuto informaci děkuji kastelánu hradu Houska Miroslavu Konopáskovi.

Světelné podmínky

Rytířské sály byly dostatečně osvětleny pomocí několika velikých oken, avšak i přesto byly zřejmě dostatečně osvětlovány, a to především během zimních měsíců. Oproti tomu Zelené světnice zpřístupňovaly denní světlo na základě své lokace, i přesto se stavím k názoru, že potřebný přísun světla spíše poskytovaly.

Tepelné podmínky

Drobné doklady o fragmentech otopných zařízení taktéž nemohou značně přispět k obecným závěrům, avšak zatímco *Rytířské sály* byly podle literatury vytápěny pomocí krbů, Zelené světnice byly stejnými způsoby zajištěny pouze v několika málo příkladech, na jejichž základě jsem vyvodila domněnku o jejich krátkodobém užívání.

Shrnutí

Obecně lze tedy konstatovat, že *Rytířské sály* poskytovaly vhodné podmínky pro konání hostin či zábav s mnoha účastníky. Vzhledem k ustálenému umístění byly sály také snadno přístupné a nebylo obtížné je nalézt, mnohdy též poskytovaly přístupy vedoucí do dalších částí hradu. Sály byly zajištěny světlem a do jisté míry i teplem.

Zelené světnice jsou v těchto ohledech zcela odlišné. Jejich rozličné lokace lze rozdělit do tří skupin, tedy paláce, věže a bašty, přesto ale do značné míry sdílí shodné světelné i tepelné podmínky. Co se přístupových míst týče, některé příklady nacházející se v palácových budovách mohly být průchozí, k pohybu v hradním komplexu je ale nebylo potřeba navštěvovat, a proto poskytovaly dostatek soukromí. Tento prvek je v případě příkladů nacházející se mimo hlavní budovy ještě výraznější. Mnoho z nich je také patřičně lokalizováno blízko hradní kuchyně, což pro pohoštění představuje klíčovou záležitost.

Vzhledem k rozličné lokaci tedy vyvstává otázka, zda nebyla daná místa vybrána též z důvodu jejich „skrytosti“. Zatímco *Rytířské sály* mají své jasné a pevné místo v rámci jakékoliv hradní stavby, Zelené světnice je potřeba „hledat“. A zřejmě nebyla potřeba umisťovat je „extrémně“ tak, jak se domníval Dienstbier, protože i příklady v palácích jsou spíše „ukryté“: na Žirovnici je sice zdejší světnice průchodná, avšak sousední prostory mají i své vlastní přístupy, a nachází se v zadní části za *Rytířským sálem*. Na Zvíkově je světnice umístěna téměř na konci palácové křídla poblíž „*Korunní síně*“, která zřejmě nepředstavovala frekventovaně navštěvované místo. Věž samotná byla přístupna od východu z přízemí vedlejšího jižního křídla. Její první a druhé patro je spojeno schodištěm nacházející se za průchodem ze světnice, tudíž k jejich návštěvám nebylo nezbytně nutné procházet skrze malovanou místnost.²⁵⁰ Na Housce je světnice taktéž součástí trojice bytů, je ale lokalizována daleko od hlavního vstupu do patra, a není opatřena žádnými dalšími vstupy, proto ji označuji za „*koncové místo*“.

²⁵⁰ KUTHAN 1975, s.82 - 83

Daný poznatek by také odůvodňoval umístění světnic v Jindřichově Hradci a na Blatné, nad nímž jsem se pozastavila na počátku své práce, a nedokázala tyto volby zcela opodstatnit. Ve světle tohoto zjištění se lokace daného prostoru na Blatné jeví poněkud jasněji: při bližším pohledu na dispozice ostatních budov existujících v dané době (vyjma západního paláce a kaple) si lze povšimnout jejich společného prvku, tedy dvoutraktové dispozice. Do takto řešených budov lze integrovat místnost, která by stála mimo dosah či dohled, jen s obtížemi.

Vzhledem ke skutečnosti, že „*prvek skrytosti*“ splňují téměř všechny zkoumané příklady, by jej bylo možné označit za jejich další společný rys, avšak k jeho úplné platnosti by bylo vhodné jej potvrdit i zahraničními příklady. Z hlediska zaměření této práce jej ale zohledním pro další bádání.

2. VÝTVARNÁ VÝZDOBA

Rytířské sály a jejich funkce z hlediska ikonografie nástěnných maleb

Vzhledem k přísné hierarchizované společnosti s důrazem na vybrané chování lze předpokládat, že této skutečnosti musí odpovídat i výtvarná výzdoba *Rytířských sálů*, a proto by se v nich neměly objevovat jakékoliv odchylky či nesrovnalosti. Do jaké míry ale lze tento předpoklad považovat za pravdivý? Tuto otázku chci na následujících stranách ověřit na vybraných příkladech, které jsem v rámci této práce osobně navštívila.

Malované předsíně

Místnosti, které svými prostorovými vlastnostmi charakteru *Rytířských sálů* spíše neodpovídají, ale zřejmě plnily roli jakési předsíně, se nacházejí v Jindřichově Hradci a na Kunštátě, které jsou obě vymalované. Pokud je má domněnka o jejich původním účelu správná, znamenalo by to, že se jednalo o první reprezentativní prostory, se kterými se případná návštěva mohla setkat. Proto předpokládám, že ani v této výtvarné výzdobě se nemohly objevovat jakékoliv anomálie, které by mohly jakýmkoliv způsobem poškodit majitele hradu.

Kunštát

Na Kunštátě se nachází mnohafigurové scény pokrývající všechny stěny místnosti, které ale bohužel nejsou dochovány v ideálním stavu, a proto je jejich interpretace stále předmětem bádání [29].

Doposud jediný popis a pokus o ikonografický přehled maleb představuje nepublikovaná práce od Zuzany Všečekkové, která si všímá jejich výrazného dvorského a rytířského charakteru, což svědčí o reprezentativní funkci místnosti.²⁵¹ Malby jsou rozvržené do tří pásů obíhající celý sál, které ve spodní části doprovází dekorativní pás v podobě kružnic. Na západní stěně jsou výjevy značně poškozené, ústřední motiv představuje iluzivní trůn s baldachýnem, kde pravděpodobně seděla královna.²⁵² Výjev doprovází několik figur, které nelze blíže specifikovat, pouze v dolní části lze vidět dva muže podávající si helmu s klenotem kotvy, což je znak patřící Gahmuretovi, tedy otci rytíře Parzivala. Na základě této stopy není vyloučeno, že motivy zobrazují životní příběhy těchto hrdinů. Severní zeď zdobí rozsáhlá bitevní scéna s bojujícími postavami i jezdci, v horním páse lze rozeznat scény ze života na dvoře s ústřední trůnicí postavou, pravděpodobně panovníkem obklopenou několika dalšími figurami. Výjev je natolik poškozen, že nelze bezpečně určit ani pohlaví těchto aktérů. Východní stěnu zdobí mnohafigurová scéna s trůnicím panovníkem a skupinou postav držící kuše. Vlevo od panovníka se nachází dvě klečící postavy, proto v této scéně spatřuje Všečekková vykonávání trestu. V pravé části stěny se dochovala další skupina několika postav, z nichž nejzřetelnější je při pravém okraji s knihou či listinou na pulpitu, z níž pravděpodobně ostatním předčítá. Jižní stěnu zaujímá čtveřice postav, které jsou rozdělené do dvojic hledící k sobě, dále se zde nachází skupina sedmi postav a průvod na koních,

²⁵¹ VŠETEČKOVÁ 2017. Předikonografický popis maleb podává i ZEMAN 2017, s.15 - 23

²⁵² Stojí za zmínku, že tento trůn je z celého cyklu jako jediný zakončen stříškou – viz ZEMAN 2017, s.22.

z něhož se zachovaly pouze hlavy. Ani zde nechybí figura trůnícího panovníka. Výjev zřejmě zobrazuje svatbu, Všetečková se v něm pokusila spatřit svatbu krále Artuše s princeznou Guinevrou, což dokládá zahraničními paralelami.

Ve svém pojednání zaznamenala badatelka pouze dvě podivnosti, a sice absenci scény s hostinou, která byla součástí všech větších událostí, a skutečnost, že výjevy nejsou doprovázeny texty. Co se první záležitosti týče, přiznává, že tento motiv nemusel být nikterak rozměrný, podobně jako je tomu v domě *Zur Kunkel* v Kostnici, a pouze se do dnešní doby nedochoval nebo jej již nelze určit. Druhou anomálii si autorka vykládá předpokladem, že s vyobrazeným příběhem byli obyvatelé hradu dobře obeznámeni, proto jej nebylo potřeba opatřovat doprovodným textem.²⁵³

I přes ikonografické nejasnosti této výzdoby je reprezentativní charakter s výpravnými dvorskými – rytířskými prvky zcela jednoznačný, a prostor tak zcela evidentně velebil svého majitele v co nejlepším světle. Pokud je můj předpoklad o původní funkci sálku coby předsíně správný, malby jistě nadchly každou přichozí návštěvu. Předpokládám, že veškeré aktivity se zřejmě přesunuly do větších, dnes již přepažených sálů, jejichž stěny mohly být taktéž vymalovány reprezentativními scénami v podobném duchu.

Jindřichův Hradec

Malá prostora v prvním patře jindřichohradeckého hradu je vyzdobena legendou se sv. Jiřím a erbovní galerií. Oba celky byly značně narušeny neodbornými zásahy Th. Melicherem na konci 19. století, avšak z ikonografického hlediska zůstaly malby do velké míry čitelné. Světcův životní příběh se stal předmětem zkoumání mnoha badatelů, kteří se zaměřili především na hledání původního literárního zdroje, podle kterého byl cyklus namalován. Starší názory Jana Erazima Vocela byly v tomto ohledu zavrženy kvůli scéně s drakem, která byla do původního příběhu přidána dodatečně, a za předlohu byla označena staročeská rýmovaná legenda o sv. Jiřím pocházející z doby kolem poloviny 14. století.²⁵⁴

Vyjma drobnějších odklonů od této předlohy představoval výjev s drakem jedinou výraznou odchylku od původních znění světcova příběhu, což badatelku vedlo k přezkoumání původních názorů a na základě komparace hledat adekvátnější zdroje [30]. Tento názor ale nesdílí Rostislav Nový,²⁵⁵ a to kvůli německým doprovodným textům a zcela evidentním spojením s řádem německých rytířů, a proto navrhuje hledat původní předlohu v tomto prostředí. Podobný postoj zastává i Pavel Soukup,²⁵⁶ který upozornil na důležitost scény s drakem v brněnské legendě na základě marginálních kreseb příšer v dochovaných písemných pozůstatcích [31]. I přes tuto skutečnost ale nepokládá spis za primární a jediný zdroj pro malovaný cyklus taktéž kvůli užitému doprovodnému textu v německém jazyce:

²⁵³ Spíše jen lehkou drobnost než výraznou odchylku představuje také styl sezení panovníka na východní stěně, jenž působí poněkud ležerně. Za toto upozornění děkuji kastelánu kunštátského zámku Radimu Štěpánovi.

²⁵⁴ KRČÁLOVÁ 1956

²⁵⁵ NOVÝ 1971

²⁵⁶ SOUKUP 2001

„Jestliže by ale byl jako scénář maleb použit staročeský text, nabízelo by se též vyhotovení nápisů v češtině, zvláště při srozumitelnosti tohoto jazyka na hradeckém dvoře“.²⁵⁷ Výjev s drakem pak vnímá jako projev idejí křesťanského rytířství, protože právě toto střetnutí odlišuje sv. Jiřího od nerytířských světců a posunuje jej právě do rytířské roviny.

Mnohem zapeklitější případ představovala erbovní galerie obíhající světcovu legendu ve spodní části. Na základě heraldického určení vyvstávaly v dosavadním bádání dva rozdílné názory o jejich přesném určení i vzniku datace: První z nich v nich spatřoval účastníky prusko – litevského křížového tažení v roce 1337, druhý tábor zastával myšlenku, že erby zobrazují spřízněné rody pánů z Hradce, a posunul i jejich dataci až do období 15. století.²⁵⁸ Ačkoliv Krčálová se ve svém příspěvku pokusila obhájit druhý názor na základě heraldického rozboru, článek od Nového přihlédl i k dalším okolnostem, jako je přítomnost některých erbů ve svatojiřském cyklu, dobovým paralelám a především pak k malířskému provedení celé galerie. Badatel si povšiml, že několik erbů je zobrazeno negativně, což vysvětluje jejich technickým provedením tím, že malíř k jejich zhotovení používal šablony, které ale natiskl obráceně. Zároveň se mu jedenáct erbů z celkového počtu devatenácti podařilo přiřadit k účastníkům křížové výpravy z poloviny 14. století, zbylé erby patřící předním pánům nevylučuje možnost, že se tažení též mohli zúčastnit. Hlavním argumentem pro jeho závěry ale představuje chybějící erb pánů z Hradce v této erbovní galerii, který lze nalézt v postavě donátora Oldřicha III. z Hradce zakomponovaného do svatojiřského cyklu. O tomto šlechtickém rodě je navíc známo, že se žádného tažení nezúčastnil až do roku 1338. Dalším důkazem pro ranější dataci pro něj představují technické podobnosti erbovní galerie s erby zakomponovanými do světcova příběhu. Celkový význam maleb interpretuje jako projev dvorsko – rytířské kultury s důrazem kladeným na řád německých rytířů, kteří sv. Jiřího měli v oblibě, a erbovní galerii vnímá coby projev vděku za prokázané služby v rámci prusko – litevského tažení.

Byť je tedy otázka významu erbovní galerie stále nerozřešen, nelze popřít její reprezentativní charakter. Nejinak je tomu i u svatojiřské legendy, která na základě drakobijecké scény dodává malbám rytířskou atmosféru.

²⁵⁷ Ibidem, s.32

²⁵⁸ KRČÁLOVÁ 1956 – zde literatura k jednotlivým názorům.

Rytířské sály

Vymalované prostory, které svými prostorovými dispozicemi odpovídají *Velkému sálu*, se nacházejí ve Velkém Meziříčí, v Písku, na Žirovnici a v Pardubicích. Datace výzdoby těchto památek je široce rozkročena od vrcholného středověku až do doby raného novověku, proto v rámci jejich rozboru vezmu v potaz i historické okolnosti, které mohly mít na jejich podobu vliv.²⁵⁹

Velké Meziříčí

Ve zdejší sále je na západní stěně zobrazena legenda se sv. Markétou doplněna doprovodným latinským textem, na protější zdi se nacházejí fragmenty bojujících rytířů, a u vchodu je vyobrazen svatý Kryštof. Jak již bylo řečeno, celkový ikonografický program místnosti není již možné zpětně rekonstruovat, i přesto malby značně odpovídají rytířským myšlenkám a idejím, což nejlépe dokládají zlomky rytířů [32]. Danému tématu odpovídá i příběh se sv. Markétou, která je považována za ženský protiklad sv. Jiřího. Podobně jako tento světec si i Markéta prošla krutým mučením, které nakonec vyvrcholilo jejím stětím. Hlavní podobnost se ale zakládá na jejím setkání s ďáblem v podobě draka, který ji pozřel, avšak patrončiny dlouhé vlasy mu v krku způsobovaly nesnesitelné škrábání, a tak ji zpět vyplivl, a dívka nad ním následně zvítězila skrze kříž. Tímto hrdinským činem si Markéta získala své místo mezi ostatními „*drakobijci*“, kteří jsou neodmyslitelně spjati s rytířským kultem. I přes tuto spojitost zůstává volba námětu překvapující a je stále neopodstatněna. Příběh mučednice je přehledně vyobrazen ve dvou pásech, který lze bezproblémově rozpoznat a interpretovat jednotlivé scény.²⁶⁰ Jediným nevysvětleným motivem je drobný výjev s beránkem a druhým, blíže nespecifikovaným tvorem [33]. Zřejmě se jedná o připomínku její role coby pasačky ovcí.²⁶¹

Klíčové motivy výzdoby tedy korespondují s rytířskými ideály, zatímco výjev se sv. Kryštofem může odkazovat na sousedící kapli. Na základě této dispozice se předpokládá, že sál sloužil coby společenská místnost, v níž se prolínaly světské i sakrální stránky tehdejšího života.²⁶² Zdejší prostor je sice drobnější než jiné sledované *Rytířské sály*, což je dáno dobou výstavby hradu, i přesto poskytuje dostatek prostoru pro pohoštění návštěvy. Původní lokace hradní kuchyně, popř. převětu pro podpoření tohoto názoru nejsou bohužel známy.

²⁵⁹ z tohoto výčtu jsem vynechala příklady ze Strakonice a Poděbrad. Ve strakonickém hradu se dochovaná výtvarná výzdoba nachází v jeho východní části vyhrazené pro johanity, jedná se tedy o prostory určené pro potřeby specifické společnosti, od které se odvíjí i zdejší výtvarná výzdoba, a proto jej nelze začlenit do skupiny *Rytířských sálů* jako takových. Výmalba poděbradského sálu se zachovala v natolik žalostném stavu, že ji nejsem schopna adekvátně zhodnotit. Na vině je také skutečnost, že sál byl v průběhu 15. století proměněn na hradní kapli. Z této doby pochází i výtvarná výzdoba. Byť se v minulosti o jejich interpretaci pokusila Zuzana Všetěčková- viz VŠETEČKOVÁ 2011, její závěry zpochybnil Jan Dienstbier – viz DIENSTBIER 2018, s.136. Na základě převahy sakrálních motivů ve výzdobě, a především pak na přítomnosti konsekračních křížů, se stavím spíše k prvnímu návrhu výkladu maleb.

²⁶⁰ Viz **Příloha č.5**

²⁶¹ VORAGINE/VIDMANOVÁ 1984, s.184

²⁶² KVARDOVÁ 2017, s.3

Písek

Malířská výzdoba dochovaného sálu v Písku byla značně poničena restaurátorskými zásahy, avšak ikonografický program sálu zůstal stále čitelný.²⁶³ Malby vznikly v roce 1479, a setkáváme se zde s ukázkovými příklady rytířského způsobu života. Nachází se zde rozlehlá turnajová scéna s přihlížejícími diváky, v pozadí lze také vidět vedutu města, která se doposud nepodařila blíže určit. Nejčastěji bývá spojována s Pískem,²⁶⁴ popř. nějakým městem, které Lev navštívil v rámci své diplomatické cesty, na druhou stranu se ale také může jednat o vymyšlenou vedutu. Nejinak je tomu i s bitevní scénou, která taktéž může zobrazovat konkrétní historickou událost, např. prolomení tureckého obležení Bělehradu v roce 1456.²⁶⁵

Na jižní stěně byl znázorněn panovník, pravděpodobně Vladislav II., který se zachoval pouze ve zlomcích, a je doplněn erbovní galerií čítající třicet dva znaků. V prostorách mezi okny jsou vyobrazeni mužské postavy v rytířském brnění, které se na základě erbů a nápisových pásek podařilo většinově identifikovat. Jedná se o Pohrobka a Jiřího z Poděbrad, Kazimíra IV., a poslední figura představuje snad Karla VII. francouzského. Součástí výzdoby jsou i tradiční náboženské výjevy v podobě Klanění tří králů a Ukřižování. Spodní část stěn obíhá zavěšená draperie, špalety oken jsou vyzdobeny rostlinnými ornamenty, které mají v současné době červenou barvu.

Podle starší literatury²⁶⁶ jsou malby i jejich pojetí tradiční, a zcela tak odpovídají dobovým představám. Ačkoliv je idea rytířství v této době opět na vzestupu, je již „*pouhým odleskem a výrazem královských důků za služby či za prokázanou věrnost*“,²⁶⁷ i přesto jsou tyto ideály neodmyslitelnou součástí každodenního života vyšší společnosti. V nejnovějším příspěvku byla výtvarná výzdoba interpretována jako oslava Vladislava II. Jagellonského, ve které se mísí světské i sakrální prvky.²⁶⁸ Jedinou odchylku, resp. nevysvětlenou záležitostí, nad kterou se Josef Krása pozastavil, představují erby rodů z Jenštejna a z Dubé nacházející se u náboženských motivů. Motiv vysvětluje coby připomenutí zásluhy rodu při vzniku maleb, což potvrzuje i Rolníková.²⁶⁹

Lze tedy konstatovat, že zdejší sál představuje ukázkový typ *Rytířského sálu* pozdního středověku, a to jak z dispozičního, tak z ikonografického hlediska.

²⁶³ I přes tuto skutečnost jsou výmluvnější Šebelovy kopie. Restaurátorské zásahy shrnula ROLNIKOVÁ 2020, s. 77- 95. Součástí práce jsou také Šebeleho nákresy a kvalitní fotodokumentace maleb.

²⁶⁴ SEDLÁČEK 1996, s. 185

²⁶⁵ Ibidem, též <https://www.prachenskemuzeum.cz/stale-expozice> - vyhledáno 7.9.2022

²⁶⁶ KRÁSA 1985, s. 282

²⁶⁷ MACEK 1994, s. 55

²⁶⁸ ROLNIKOVÁ 2022, s. 72 - 74

²⁶⁹ KRÁSA 1985, s. 280; ROLNIKOVÁ 2022, s. 74 - 76

Žirovnice

Nástěnná výzdoba zdejšího *Rytířského sálu* byla v minulosti opomíjena a nebyla tak řádně zkoumána ani interpretována jako přilehlé vymalované místnosti. Ačkoli se dochovala pouze ve fragmentech, lze ji i přesto identifikovat. V horní části sálu jsou vyobrazeny scény z Nového zákona zasazené do krajiny a erbovní galerie, kterou se dosud nepodařilo blíže určit. Na východní stěně se nad vstupem do kaple nachází ornamentální dekor v podobě architektonického článku doplněný rostlinným motivem, po pravé straně je vyobrazen Vjezd do Jeruzaléma. Na jižní straně se původně nacházely celkem tři výjevy, v současné době jsou patrné pouze dva, a jedná se o motivy Ježíše v zahradě Getsemanské a Nesení kříže. Vzhledem ke zvolenému námětu maleb lze tvrdit, že třetím nedochovaným motivem mohlo být Ukřižování. Dále jsou ve spodní části patrné zbytky zavěšené tapisérie táhnoucí se podél celé zdi. Západní stěnu zdobí scéna Kladení do hrobu, na pravé straně se nachází rostlinný ornament [34]. Zda byla i severní stěna pokryta výtvarnou výzdobou, není jisté. Motivy zdejší místnosti jsou pro *Rytířský sál* poněkud nezvyklé, se světskou rovinou je pojí pouze erbovní galerie. S vysvětlením přišly v minulosti Hořejší a Vacková, podle nichž má zdejší ikonografický program navazovat na výmalbu kaple.²⁷⁰ Výzdoba tedy jistě musela odkazovat k náboženskému přesvědčení jejich donátora Václava Venclíka z Vrchovišť. Tato záležitost není vyřešena zcela jednoznačně: zatímco August Sedláček považuje Venclíka za „mírného kališníka“,²⁷¹ Krása je přesvědčen, že podnikatel se k této větvi původně hlásil, avšak později přestoupil na katolictví, což dokazují nejen motivy maleb žirovnického zámku, ale především dochované prameny.²⁷² Vzhledem k náboženskému vyznání ostatních donátorů Zelených světnic je druhá varianta mnohem pravděpodobnější.

Výraznou anomálii ve výtvarné výzdobě představuje vyobrazení stavení dvora se dvěma mlýnskými koly. Tento motiv může odkazovat na dobové proměny týkající se kariéry šlechtice,²⁷³ kde sledujeme dvě linie: mladý šlechtic mohl jít buďto ve stopách konceptu rytířství, anebo následoval model šlechtice – hospodáře. Oba koncepty se využívaly i na našem území.²⁷⁴ Tento druhý model představuje specifickou záležitost sledovaného období, která se rychle vžila a stala se všeobecně platným fenoménem, o němž pojednávají dobové výchovné spisy.²⁷⁵ Poněkud zvláštní a opomíjený detail představují podle mého názoru fragmentální malby zelených a žlutých rozvilin nacházející se na stropě sálu [35]. I když se nedochovaly zrovna v ideální podobě, jsou stále značně čitelné, což dokazuje skutečnost, že i tento sál mohl být původně vymalován podobně jako přilehlá Zelená světnice. Z hlediska výtvarné výzdoby sál charakteristice *Rytířského sálu* tak, jak jsem jej pojala výše, spíše neodpovídá, protože se zde nenachází rytířská či panovnická reprezentace. I přesto mohl zvýšený

²⁷⁰ HOŘEJŠÍ / VACKOVÁ 1973, s.501

²⁷¹ SEDLÁČEK 1995, s.112 - 120

²⁷² KRÁSA 1985, s.290 – 295

²⁷³ Výčet možností mapuje Petr MAŤA: Svět české aristokracie: (1500-1700). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. Česká historie, s.275 - 523

²⁷⁴ MACEK 1994, s.199

²⁷⁵ KUNOVSKÝ 2021, s.42

důraz na sakrální motivy návštěvníky zámku ihned upozornit na majitelovo vyznání podobně jako je tomu v *Mázhausu* v Pardubicích. Prostorové vlastnosti místnosti mají charakter komunikačního uzlu, proto mohla sloužit k přivítání a pohoštění návštěvy, celková rozloha sálu dovoluje také přijmout názor, že se zde mohly odehrávat i doprovodné akce. Přesná lokace kuchyně coby důležitý komponent pro pohoštění není sice zcela známá, jejím prostorům nejvíce odpovídá západní trakt hradu, jenž vznikl až po Venclíkově přestavbě.²⁷⁶ Pokud by tato hypotéza byla pravdivá, kuchyně by od sálu nebyla natolik vzdálená, což by umožnilo přisun teplého jídla a pití pro potřeby majitele a jeho návštěvy.

Pardubice²⁷⁷

Nástěnné malby ve Vojtěchově sálu v Pardubicích pocházejí z mladší doby a nejsou zachovány v celistvém rozsahu, nicméně do jisté míry lze poznat jejich ikonografický program. Nejrozsáhlejší z nich představuje výjev se Samsonem a Dalilou na východní stěně, jenž svým charakterem připomíná závěsnou tapisérii či okno otevřené do přírody, což koresponduje se zdejší iluzivní koncepcí. Spodní část obrazu je naneštěstí nenávratně zničena na základě proražení vchodu v 18. století, který byl v pozdější době opět zazděn. Výjev v sobě slučuje výjevy ze Samsonova života vrcholící scénou s Dalilou, jenž celému obrazu dominuje. Toto téma je již tradičně spojováno s ženskou lstí a proradností, a bylo oblíbené od konce středověku až do baroka. Vedle této interpretační roviny se zde ale nacházejí i odkazy na statečnost a vojenské úspěchy, a to v podobě doprovodných bitevních scén. Zvláštní důraz je ale kladen na motiv Samsona bojujícího se lvem, protože v této době získal zcela nový obsah v prostředí luterské reformace. Původně se scéna spojovala s předobrazem Krista v předpekli, což Luther uznával, avšak celkový výklad pozměnil tím, že se s postavou Samsona identifikoval a jeho nepřátele označil za katolické protivníky. Tento reformační význam tak zcela koresponduje s náboženským vyznáním obou bratrů a také se scénou Zákona a Milosti ve vedlejší místnosti. Přesto je toto sakrální pojetí méně zřejmé než světská rovina výjevu, jenž na jedné straně oslavuje vojenské úspěchy a hrdinství, a na druhé straně varuje před osudovou láskou a ženskou proradností. Tato proměnlivá tvář života je umocněna sousední malbou tzv. *Fortuny Volubilis* v podobě ženského aktu umístěné v meziokenním pilíři jižní stěny. Postava má své specifické rysy v podobě konkrétního postoje a gesta, kdy svou pravou rukou jakoby pozvedá své pravé ňadro, což může opět odkazovat k nenaplněné či osudové lásce podobně jakou výjevu se Samsonem a Dalilou. Další nástěnné malby, jako je scéna s krajinou a třemi postavami na severní stěně či figurální scéna na jižní straně místnosti, jsou dochovány pouze fragmentálně, čímž nedovolují tak bližší poznání a interpretaci. Ve špaletách oken jsou dochovány zelené rozviliny doplněné fantaskními květy, plody a drobnými figurami *putti*, nad vchodem se nachází rozměrný erb Vojtěcha se dvěma štítonoši, další erbovní galerie je patrná nad

²⁷⁶ Tento prostor mohl být vyhrazen buďto pro černou kuchyni anebo pro pec na vytavování stříbra a mědi - viz MUK/ZAHRADNÍK 1986, s.77

²⁷⁷ Tato část vychází z tohoto zdroje, pokud nebude uvedeno jinak: HRUBÝ 2003, s.48 - 64

edikulou oblouku do arkýře. Svou výtvarnou výzdobou tak sál připomíná spíše Zelené světnice, avšak jejich vysvětlení coby *naděje na zachování rodu Pernštejnů*,²⁷⁸ se jeví poněkud nepřiměřeně. Iluzivní architektura a humanistické významy dochovaných maleb měly jistě svého majitele také reprezentovat a své diváky ohromit, což do velké míry koresponduje s funkcí *Rytířských sálů* jako takových.

Nevymalované prostory

Sály bez výtvarné výzdoby, které jsem v rámci své práce osobně navštívila, vykazují z hlediska svých prostorových uspořádání vhodné podmínky pro pohoštění návštěv i pro doprovodné akce. Jedná se o nedochovaný *Královský sál* na Zvíkově [36], provizorní palác na Švihově, *Rytířský sál* v Dolních Kounicích [37], a větší místnost ve Starém paláci na Blatné[38].²⁷⁹

²⁷⁸ DIENSTBIER 2018, s.132

²⁷⁹ Viz také **Příloha č.4**

Zelené světnice - ikonografický rozbor výtvarné výzdoby

Výtvarná výzdoba Zelených světnic představuje samostatnou kapitolu profánního středověkého umění, kdy se jejich celkový význam pokusili rozkrýt pouze dva badatelé.²⁸⁰ V této kapitole se nejprve vyjádřím k motivu zelených rozvilin představující společný prvek zkoumaných prostorů, a nastíním i jeho možný výklad, a poté se zaměřím na kritickou analýzu posledního příspěvku od Jana Dienstbiera, který nebyl doposud reflektován. Ve prospěch této úvahy týkající se hodokvasů hovoří do značné míry lokace i dispozice Zelených světnic, avšak do jaké míry s ní korespondují i historické okolnosti? Právě skrze tuto oblast se pokusím badatelův názor prozkoumat a ověřit.

Zelené rozviliny

Všudypřítomný rostlinný dekor platí za společný prvek Zelených světnic, jenž do značné míry ovlivňuje celkovou kompozici výzdoby. Oproti malbám ve *Velkých sálech*, které jsou komponovány přehledně na základě jejich rozložení do pásů či kladení vedle sebe, se výmalby Zelených světnic mohou jevit poněkud chaoticky. Je jisté, že se na kompozici maleb jako takových podílely dobové způsoby práce s obrazem či daných předloh, které v průběhu věků prošly značným a složitým vývojem: zatímco tedy ve svatojiřské komnatě na Jindřichově Hradci je příběh rozvržen do několika pásů, a motiv stromů se zde objevuje jen jako článek oddělující jednotlivé scény, na Žirovnici jsou již scény z Nového zákona součástí krajinného pozadí. Výmalby Zelených světnic jako takových ale spadají do stejného časového úseku, a proto se v nich žádný podobný posun neobjevuje. Z tohoto důvodu může rozdílné pojetí zeleného ornamentu daných lokalit působit poněkud překvapivě: zatímco v některých příkladech se na základě dvourozměrného charakteru přibližuje dekorativnímu prvku, jinde nabývá značné plasticity [39]. Z toho lze vyvodit závěr, že více než forma motivu byla důležitější jeho samotná přítomnost, a i když je uplatňován i v dalších světských, ale i sakrálních prostorách, nikde jinde se nevyskytuje v takovém rozsahu jako ve sledovaných místnostech. Tato skutečnost vedla badatele k úvahám, zda by rozviliny mohly být nositelem nějakého hlubšího významu. Josef Krása v nich spatřoval symbol přírody a s tím i k ní nově se vytvářející kladný vztah vyšší společnosti,²⁸¹ což ale odmítl Jan Dienstbier, a tyto ornamenty interpretoval na základě symboliky barev, kdy se mu na základě dobových pojetí podařilo propojit zelenou barvu s konceptem lásky a nestálosti. Ve svém výkladu neopomíná ani drobné lidské či zvířecí figury ukrývající se v rozvilinách, z nichž vyzdvihuje milenecké páry, ptáky a jiné scény odkazující k „převrácenému světu“, jako jsou zajáci nesoucí lovce či ženy snažící se připodobnit mužům. Dané marginální výjevy nikterak nenarušují jeho výklad, ale naopak jej značně posilují.²⁸²

Spojitosť výmaleb Zelených světnic a přírody je tedy zcela nepochybná, hustý rostlinný porost svíjející se po celých plochách místností může snadno navodit dojem jakési nepropustné houštiny či dokonce

²⁸⁰ NEJEDLÝ 1979; DIENSTBIER 2018

²⁸¹ KRÁSA 1964, s.283 - 284

²⁸² DIENSTBIER 2018, s.104 - 111

lesa. Ačkoliv je vnímání tohoto místa ve středověku obecně spojováno s temnotou a nebezpečím, charakter a forma rozvilin této skutečnosti zcela odporuje, při bližším pohledu jsou naopak vyvedeny velmi pečlivě a úhledně.²⁸³ Výše zmíněná představa o pojetí lesa v dané době je sice stále silně zakořeněna v obecném mínění, přesto se jedná o zcela mylnou domněnku, jež po dlouhou dobu udržovala v chodu francouzská škola *Annales*.²⁸⁴ Jejich přesvědčení bylo vystavěno na názoru o hierarchii žitého prostředí, kdy les představoval nejvzdálenější prostor od běžného života středověkého člověka, a proto se zákonitě muselo jednat i o nejnebezpečnější místo. Tento dojem byl posilován i scestným předpokladem o tehdejší podobě lesů, které měly být údajně temné a nepřístupné. V minulosti byly dané názory úspěšně vyvráceny, v současné době jsou kritizovány především ze dvou důvodů: jednak jsou popisy lesa ze středověkého období založeny na subjektivním, nikoliv kolektivním vnímání, které mohou být zkresleny na základě nepříjemných zážitků, jednak byly představy lesa coby nebezpečného místa podporovány představiteli církve. Ti jej káceli či hanili za účelem vymýtit pohanské kultury, které naopak vnímaly lesy a stromy v pozitivním světle. „*Les se tak pro pravého křesťana stává královstvím d'áblovým, kterému je radno se obloukem vyhnout*“.²⁸⁵

Les tedy v tehdejší realitě nepředstavoval nikterak výrazné místo plné nebezpečí a nástrah, jeho charakter lze lépe vystihnout výrazem „*pomezí území*“. Ačkoliv se v něm mohly vyskytovat pochybné existence, jako byli loupežníci, vrazi či diví lidé, na straně druhé byl les zdrojem důležitých surovin a obživy, a proto se něm zdržovali nejen lovci, ale také pasáčky vepřů či lidé pracující v lesních řemeslech, např. uhlíři, smolaři, dehtáři apod.²⁸⁶

Pokud toto pojetí lesa odpovídá dobovému nahlížení, jak jej tedy mohli vnímat tehdejší představitelé nejvyšší společenské vrstvy? Mohl se jejich úhel pohledu nějakým způsobem projevit ve výzdobě Zelených světlic v podobě všudypřítomných rozvilin? Vzhledem k aristokratické formě trávení volného času v podobě lovu, který byl po celý středověk oblíbenou formou cviku i kratochvíle, je zcela evidentní, že i tito jedinci hojně lesy navštěvovali a trávili v nich mnoho času. Vedle těchto funkcí je lov spojován s dvorskou láskou, o čemž existují četné studie.²⁸⁷ Lesu jako takovému dodala symbolickou

²⁸³ Jak si již povšiml Krása: „*Zelený akantový ornament tu má znázorňovat loubí, přírodní rámeček, do něhož jsou všechny malované děje zasazeny*.“ Viz KRÁSA 1964, s.284

²⁸⁴ negativní tón lesa se nachází i ve vlivné práci Le Goffa – Jacques LE GOFF: *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, s.143-146

²⁸⁵ WOITSCH 2006, s.33. Problematiku představy o strachu z lesa ve středověku zkoumal i Tomáš Klimek, který na základě prozkoumání dobových písemných pramenů z českého prostředí dospěl ke stejnému závěru. Vyjma Zbraslavské kroniky se podle badatele v žádných písemnostech neobjevuje vnímání lesa jako vysoce nebezpečného a temného místa, kterého by se měl každý člověk vyvarovat. Své závěry podepírá i na základě zcela specifických pramenů, tzv. popravčích knih z přelomu 14. a 15. století. Viz – KLIMEK 2014, s.38 -62.

²⁸⁶ S životelskou funkcí lesa se lze setkat i u Josefa MACKA –viz MACEK: *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526)*. Praha: Academia, 1992, s.20-22. Nejinak je les vykreslen i v Kosmově kronice, kde je navíc dáván do protikladu kultury, i přesto ale nepředstavuje prostředí, kterého by bylo třeba se obávat či se mu zcela vyhýbat – viz KLIMEK 2014, s.48.

²⁸⁷ Např. LE GOFF, Jacques a Jean-Claude SCHMITT. *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002, s.368. Dále především DIENSTBIER 2018 – zde další literatura k tématu.

rovinu dvorsko - rytířská literatura, kde představuje ústřední bod rytířského dobrodružství v nejrůznějších podobách.²⁸⁸ Právě v lese se rytíři setkávají nejen se svými soky, ale také se svými přáteli či s dámmami v nesnázích,²⁸⁹ zároveň je také místem pro skládání obtížných zkoušek. V tomto ohledu platí za ukázkový příklad epizoda z románu o Yvainovi neboli rytíři se lvem,²⁹⁰ v němž zkroušený hrdina prchá do lesa kvůli nedodržení slibu, jehož následkem je ztráta jeho paní. Tato skutečnost jej natolik zasáhne, že bez rozloučení opouští dvůr krále Artuše a vydává se do divokého lesa, kde jej nikdo nebude hledat. Zde pod vlivem blouznění klesne na úroveň přírodního člověka, kdy je oblečen v cáry a živí se lovem divoké zvěře pomocí luku. Jeho návrat do reality začíná tím, když pozná poustevníka, ze šílenství ho ale vyléčí až kouzelná mast jedné paní, která nalezne odpočívajícího Yvaina společně se dvěma svými společníci.

Zdejší les tedy nepředstavuje temné, děsivé či pusté místo, spíše podobně jako poušť představuje nejzazší území, kam se může člověk uchýlit, zažívat dobrodružství a setkávat se s jinými lidmi.²⁹¹

Nejinak je tomu i u příkladu rytířského románu pojednávající o Parzivalovi. Ačkoliv je tento rytíř synem jezerní paní, nejedná se o divého muže v pravém slova smyslu. Taktéž v jeho příběhu sehraje les významnou roli, kde představuje místo zkoušek a dobrodružství. V klíčovém okamžiku v něm potkává svého strýce, který mu smysl těchto úskalí odhalí společně s jeho původem. Nejhlubší křesťanský význam pustého lesa tedy představuje pokání a poznání.²⁹²

Vedle tohoto pojetí líčí dvorská literatura lesy coby místo bezpečného útočiště.²⁹³ Toto pojetí je pevně spjato s motivem útěku milenců a objevuje se také v tvorbě trubadúrů nebo ve středočeských svítáníčkách.²⁹⁴ Zřejmě nejjasnější ukázkou představuje příběh Tristana a Izoldy, kteří se po nějaký čas ukrývají před králem Markem v lese, jenž vytváří bezpečný úkryt pro jejich nezákonnou lásku. Nikdo je tam nehledá „protože obyčejný smrtelník má z lesa strach neboť je tak strašidelný, že nikdo nemá odvahu do něj vstoupit“.²⁹⁵ Král ale dvojici náhodou objeví při lovu, což vyústí v tragický konec obou milenců. I zde tedy les vystupuje rovněž jako místo zkoušky.

Motiv lesa coby úkrytu se mimo jiné objevuje také u kronikářů, např. u Kosmy či Františka Pražského, kde ale neslouží záporným postavám, neřestem či nezákonnostem tak jako u Petra Žitavského. Podobný koncept se nachází v i v *Kronice pražského kostela*, kde les představuje vhodné útočiště a ochránce předních českých králů Jana Lucemburského a Karla IV. Prvek lesa coby temného prostoru

²⁸⁸ LE GOFF 1998, s.68

²⁸⁹ BRABLÍKOVÁ 2009, s.63

²⁹⁰ LE GOFF, 1998, s.136

²⁹¹ Ibidem, s.139

²⁹² Ibidem, s.72

²⁹³ GAŽI 2006, s.45

²⁹⁴ Viz Václav ČERNÝ: Staročeská milostná lyrika a další studie ze staré české literatury. Vyd. 2., dopl. a upr. Praha: Mladá fronta, 1999, s.62 -70.

²⁹⁵ LE GOFF, 1998, s.70

se dokonce vytrácí i v Karlově životopise, jsou zde zaznamenány spíše problémy spojené s průchodností lesa.²⁹⁶

Les tedy ani v dvorské literatuře nepředstavoval temné a nebezpečné prostředí, naopak se v jeho útrobách odehrávají všelijaká dobrodružství či osudová setkání, a díky své odlehlosti poskytuje vhodný úkryt pro milenecké páry v nesnázích. Skutečnost, že les je vhodným dějištěm ke dvorské konverzaci, dokládají také dochované tapisérie z 15. století pocházející z homoporýnské oblasti [40]. Vyobrazené profánní motivy jsou zasazeny do „rozkvetlé, oku lahodící scenérie“ v němž se i okolní zvířata cítí příjemně.²⁹⁷ Ačkoliv může jejich celková kompozice navazovat silný dojem tzv. *horror vacui*, příroda, potažmo les je zde vyobrazen s vybranou pečlivostí, jenž může vzdáleně připomínat rozviliny Zelených světnic – i jejich způsob vyobrazení prozrazuje zvýšenou péči při jejich tvorbě. Do jisté míry by je bylo možné taktéž označit výrazem „zkrocené“ jak jej používá František Šmahel ve svých studiích,²⁹⁸ avšak dané pojetí naznačuje onen děsivý aspekt lesa, kterému byla pozornost věnována výše. Pojem v badatelově pojetí je chápán spíše ve vztahu k divým lidem, kterým se v průběhu lesa podařilo integrovat do vyšší společnosti, což následně vedlo i ke kultivovanosti jejich životního prostředí. Vraťme se ale k tapisériím, jejichž motivy do značné míry korespondují s vyobrazeními Zelených světnic – i v jejich případě scenérie zobrazují lovecké výjevy odkazující k námětům dvorské lásky či k převrácenému vztahu mezi pohlavími. Na ukázce z Řezna se nachází např. dobývání „mužského“ hradu, sedící dívka na svém muži nebo rytířské klání [41]. Na závěsu z basilejské produkce je dokonce lov využíván coby příležitost k flirtu. Na rozdíl od jiných dobových děl zobrazující přírodu²⁹⁹ představují tyto památky klíčové postavení v rámci sledovaného tématu, protože se pravděpodobně nacházely v reprezentativním prostředí. Na jedné straně je zřejmé, že zdobily stěny místností, na straně druhé plnily ve své době i vícero funkcí: sloužily jako ubrusy svátečních tabulí, výplně tzv. svatebních truhel a především pak jako náhrada opěradel lavic. Tyto přehozy byly také určeny jako dary, a proto byly vnímány jako umělecká díla.³⁰⁰

Vzhledem k těmto skutečnostem a vybraným motivům je tedy zjevné, že s danými životními aspekty, které se mohly odehrávat i v lesním prostředí, byla vyšší společnost dobře obeznámena, a není tedy důvodem se nedomnívat, že myšlenky vetkané do tapisérií nemohly zdobit i zdi vybraných místností na okázaných sídlech předních šlechticů. Zelené rozviliny tak mohly navodit dojem jakéhosi skrytého útočiště před okolním světem, což silně rezonuje s charakterem lokací zkoumaných prostorů. Oba tyto faktory tedy naznačují a zároveň i podporují intimní povahu těchto místností. Daný předpoklad se

²⁹⁶ KLIMEK 2014, s.42 - 43

²⁹⁷ ŠMAHEL 2012, s.227

²⁹⁸ Ibidem; František ŠMAHEL: Zkrocení lesa a krajiny v imaginaci pozdního středověku. In: Emma BENTZ, Ivana BOHÁČOVÁ a Petr SOMMER Ed: Středověká Evropa v pohybu: k počtě Jana Klápště = Medieval Europe in motion : in honour of Jan Klápště. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, 2014, s. 409-418

²⁹⁹ Např. díla spadající do expresivních tendencí kolem roku 1500

³⁰⁰ ŠMAHEL 2012, s.210

nikterak nevylučuje s posledními koncepty, naopak hovoří v jejich prospěch – pokud lokační, dispoziční i výtvarné okolnosti Zelených světnic dovolují přijmout myšlenku o účelech, jenž z nějakých důvodů nebylo vhodné vykonávat v *Rytířských sálech*, jeví se úvaha o kvasení coby kandidát pro původní funkci těchto prostor zcela přijatelně. Podobně jako les z dvorských románů, i zdejší vymalovaný porost by tedy mohl nabídnout skrytou náruč, kde se šlechtici mohli na nějaký čas stáhnout z každodenního života, setkávat se zde se zajímavými lidmi a v tomto „pomezím“, uměle vytvořeném prostředí „zdivočet“ a nerušeně se oddávat pijáckému veselí.

Motivy Zelených světnic ve světle historických okolností

Podobnost výtvarné výzdoby Zelených světnic s výmalbou *Rytířských sálů* je nezpochybnitelná, i na stěnách menších prostorů se prohánějí rytíři v plné zbroji na turnajích, předvádějí se před urozenými dámami nebo se oddávají loveckým aktivitám v lesích. Výjevy jsou zasazené do krajiny, kde lze pozorovat honosná sídla a nechybí zde ani erbovní galerie. Pokud ale Zelené světnice disponují obdobným charakterem, z jakého důvodu vůbec vznikly? Proč by šlechtici chtěli mít na svých hradech dvě místnosti se stejnými účely? Z toho lze vyvodit závěr, že Zelené světnice musely mít své účely buďto lehce posunuté, anebo zcela odlišné, tedy takové, které nebyly z nějakých důvodů vhodné pro *Rytířské sály*. Vzhledem k výtvarné výzdobě ale musely být tyto prostory využívány stejnou skupinou příslušníků vyšší společnosti.³⁰¹ Funkce Zelených světnic tedy vycházela spíše z potřeb šlechty. O jaké potřeby se ale mohlo jednat? Na tuto otázku snad dokážou odpovědět indicie nacházející se v nástěnných malbách. Vyobrazení Světských výjevů dosvědčuje fakt, že dané aktivity se stále těšily velké oblíbenosti a patřily ke každodennímu životu těchto jedinců.³⁰²

Vyšší společnost samozřejmě holdovala i dalším způsobům, jak trávit svůj volný čas, lov a turnaj však představovaly jejich nejoblíbenější formy, a proto se nelze divit, že se s jejich vypořádáním setkáváme v Zelených světnicích.³⁰³ Hry a zábavy byly na straně jedné vychvalovány, na straně druhé kritizovány odpůrci šlechtického života v podobě církevních představitelů.³⁰⁴ Podobný mravoučný podtón lze vycítit i v Dienstbierově interpretačním rámci, kdy varuje především před láskou spojenou s ženskými intrikami. Lze podobné výstrahy nalézt i v tehdejší době vyjma reformátorské oblasti?

³⁰¹ Ke stejným úvahám dospěl i Dienstbier v případě blatenské světnice ve věži - viz DIENSTBIER 2019, s.531-532

³⁰² Dané kratochvíle a s tím i vybrané chování jsou pevnou součástí rytířského kultu, který byl ve sledované době na vzestupu – viz MACEK 1994, s.50 – 57; přesto prošel tento aspekt výraznou transformací, na které se podílela i odlišná podoba vedení válek ze strany šlechty, což mělo za následek nově se formulující ideál válečníka v podobě „vojenského podnikatele“ a s tím související ideál „šlechtice – hospodáře“ - viz Jiří KNAP: Bílý jako květ lilie: rytíř v kultuře vrcholného středověku. In: Dějiny a současnost Roč. 35, č. 6 (2013), s. 10-14; Jan BIEDERMAN: Rytíř pozdního středověku. Vojenský profesionál bez příděchu romantiky. In: Dějiny a současnost Roč. 35, č. 6 (2013), s.23 – 26; KUNOVSKÝ 2021, s.38-41

³⁰³ Turnaje představovaly poměrně nákladnou záležitost, která mohla své organizátory finančně zruinovat. V této době jej kromě panovníka pořádali také šlechtici nebo pražští měšťané. Oproti tomu lov představoval oblíbenou kratochvíli i nižší šlechty, avšak jeho popularita v této době přerostla až do vášnivé posedlosti, která mohla vést ke sporům, mnohdy až k soudním procesům. – viz MACEK 1994, s.185-90

³⁰⁴ Ibidem, s.183 - 185

Za velkého kritika tehdejší šlechtické společnosti platí Bohuslav Hasištejnský, byť sám patřil do jejich řad. Autor mnoha literárních děl disponoval majetkem a nezávislostí, a jelikož se nikdy nezapořil do tehdejšího politického dění, mohl nerušeně pozorovat a komentovat okolní dění. Kritika dané společnosti se nachází především v satíře *Ke svatému Václavu*, v níž se se stížnostmi a prosbou o pomoc obrací na nejvyššího patrona české země, kde se např. ostře vymezoval vůči honbě za penězi.³⁰⁵

Bohuslav tyto texty rozšiřoval pouze v opisech, které zasílal svým přátelům, *jejichž smýšlením si byl jist*.³⁰⁶ Parodizující literární tendence pronikly mimo jiné i do jeho politických básní, v nichž se vyjma české šlechty kriticky vyjádřil i k vládě Vladislava Jagellonského, nešetřil ale ani příslušníky nekato-lických konfesí či Francouze.³⁰⁷ Navzdory svému šlechtickému stavu se Bohuslavu Hasištejnskému podařilo žít podle svých morálních zásad a zachovat si od financí i svého majetku odstup, které vnímal jako pozitivní aspekt kvalitního života. Muselo se ale jednat o takový majetek, jenž byl získaný poctivými způsoby, i přesto jej nevnímal jako hlavní položku pro získání hlubokého vzdělání.³⁰⁸ Tuto skutečnost dokazuje svými verši napsanými po příjezdu z Itálie, kam se vypravil počátkem 90. let 15. st.: „*Nehledám bohatství přec a netoužím po hřivnách zlata, zelené drahokamy, topasy nechci přec mít... My jen ať máme správnou mysl a neznalou klamu, mysl, jež poklesek nezná, nespáchá jediný hřích... Právem prožiji život svůj v klidu, neznaje slávy, panstvu zůstanu neznám, rolníkům neméně též*.“³⁰⁹ Nicméně i k jeho životu patřilo rozptýlení v podobě zábavy a lovu, jenž doporučoval jako zdravotní prevenci.³¹⁰

Mravokárná naučení a rady představují též společný jmenovatel tří výchovných spisů pocházející z období kolem roku 1500, konkrétně se jedná o *Řeči a naučení mudrců*,³¹¹ *Naučení Rodičům*³¹² a *Zrcadlo marnotratných*.³¹³ Oproti jiným literárním dílům dané doby na jedné straně akcentují ideální obraz šlechty, na straně druhé zcela opomíjejí nábožensko – politické konflikty, o které nebyla na konci středověku nouze.³¹⁴ Ve stejném duchu se nese i *Urozeného pána pana Jana z Lobkovic na Hasištejně zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi v tom, co činiti a čeho nechati, a kterak se pokud v čem zachovati má* z roku 1504.^{315 316}

³⁰⁵ Bohuslav HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC: Žaloba svatému Václavu na mravy Čechů. In: Karla Al. Vinařického sebrané spisy: veršem i prosou, ed. Karel Alois Vinařický, Praha 1875

³⁰⁶ KYZOUROVÁ 2007, s. 104

³⁰⁷ Ibidem

³⁰⁸ Vzdělání bylo chápáno hlouběji než dnes, šlo o celkovou kvalitu osobnosti, která se nabytými vědomostmi zároveň vnitřně proměňovala, stává se tak morálnější, integrovanější, silnější a ochotnou snášet životní protivenství. Ibidem, s. 7

³⁰⁹ Ibidem, s. 6

³¹⁰ Ibidem, s. 114

³¹¹ ČEŠKA/NEDVĚDOVÁ 1982

³¹² VRŤÁTKO 1864

³¹³ VAŠICA 1940

³¹⁴ KOLÁR 1995, s. 259

³¹⁵ ZEMAN 1876; FENCL 1982

³¹⁶ Otázky autorství těchto děl nebyly stále uspokojivě zodpovězeny, souhrnně o tom pojednává KOLÁR 1995, též KUNOVSKÝ 2021

První z nich, *Řeči a naučení hlubokých mudrců* představuje v podstatě antickou čítanku oblíbenou po celé 16. století. Kniha byla určena pro mladé šlechtice, brzy ale pronikla i do měšťanského prostředí.³¹⁷ Dílo pochází z doby kolem roku 1500 a za jejího objednavatele se považuje Vilém z Pernštejna. V podstatě se jedná o výběr z Petrarcova dialogu *O léčivých prostředcích proti štěstí a neštěstí* uzpůsobený pro potřeby české šlechty konce 15. století, který je podstatně omezen jak po obsahové tak i po formální stránce.³¹⁸ Na rozdíl od ostatních, výše zmíněných prací představují *Řeči a Naučení* abstraktnější a filozofičtější dílo pojednávající o nejdůležitějších aspektech člověka jako takového, nezaměřuje se tedy čistě na vyšší společenské vrstvy.³¹⁹

Další literární práce *Naučení Rodičům* vznikla v průběhu 1. čtvrtiny 16. století³²⁰ a připisuje se Ludvíku z Pernštejna. Jedná se o krátkou výchovnou báseň podanou poněkud odlišně, kdy rady o vlastní výchově uděluje dítě svým rodičům. Dílo se detailně zaměřuje na období dětství a mládí, v němž zřetelně ukazuje rozdílný podíl rodičů na výchově. V pasážích věnované mládí je důraz kladen na vyvažování se marnotratných aktivit, tedy přílišné utrácení peněz, her, zahálky, nadměrného užívání alkoholu apod. Výraznou odchylku díla vyjma svého podání představuje také kladný postoj k utrakvistické konfesi.³²¹

Naučení Rodičům se svou formou až podezřele podobá dalšímu vybranému dílu *Zrcadlu marnotratných*, proto se uvažuje o stejném autorovi. Společným prvkem obou děl je také zdůrazněný zájem o zemědělské hospodářství.³²² Tato báseň je ale mnohem delší, a byla vydána tiskem v roce 1515, což naznačuje, že se jí zřejmě dostalo většího rozšíření než *Naučení*. Na rozdíl od jiných prací se *Zrcadlo* pokouší svého čtenáře naučit dobrému chování tím, že mu předkládá špatný příklad v podobě mladého rytíře, jenž neodolá svodům světských radovánek, což následně vede k promrhání veškerého zděděného majetku. Svým neukázněným jednáním ztrácí své společenské postavení a dospívá až na práh chudoby, z něhož jej vysvobodí laskavá paní, jenž kdysi odolala milostným nástrahám hlavního hrdiny. V díle jsou zahrnuty i dvě vsuvky psané prózou v podobě úvodu varující před marnotratností a tzv. *Listem pana Chudoby*, jenž zve protagonistu příběhu do svého království. I přes tyto očividné výstrahy nejsou dané kratochvíle určeny k zavržení, dílo spíše nabádá k jejich užívání s mírou a v pravý čas.³²³

Poslední naučný spis s mravoučným obsahem představuje *Zpráva a naučení Jana Hasištejnského* pocházející ze šlechtického prostředí, a za jeho autora se pokládá právě Jan Hasištejnský. Do současné doby se dochoval pouze opis díla z konce 16. století, jeho výpovědní hodnota ale nebyla ničím narušena. Rady jsou rozděleny do více jak třiceti základních okruhů, z nichž se výrazně do popředí dere

³¹⁷ ČEŠKA/NEDVĚDOVÁ 1982, s.25

³¹⁸ Ibidem, s.15

³¹⁹ KUNOVSKÝ 2021, s.6

³²⁰ Doba vzniku je kladena buďto do roku 1507 nebo do roku 1526.

³²¹ DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ/HOLÝ/STERNECK 2019, s.46 - 47

³²² KOLÁR 1995, s.357

³²³ Ibidem

vztah šlechtice k rodině a blízkému okolí. Důraz je také kladen na adekvátní chování a jednání šlechtice, který není odpovědný jen sám za sebe, ale také za svůj rod, kterému zajistí dobré jméno a pověst. Ve spise taktéž nechybí varování před marnotratnými aktivitami vedoucí k chudobě a ztráty společenské prestiže, což souvisí s uvážlivým přístupem ke spravovanému majetku a financím.³²⁴

Na základě tohoto drobného představení děl si nelze nepovšimnout, že vyjma *Řeči a naučení mudrců* je akcentován důraz na správné vedení hospodářství, slušné chování a výstrahy před marnotratnými aktivitami vedoucí k chudobě. Oproti nižší společenské vrstvě se šlechta vyznačovala nejen svým původem, prestiží a mocí, ale právě svým majetkem, jehož ztráta měla dalekosáhlé následky. Na straně jedné jím tedy demonstrovala a posilovala své společenské postavení, na straně druhé představoval nástroj k zvelebení své rodové linie - pozdně středověký šlechtic totiž nebyl odpovědný jen sám za sebe, ale také za své předky i potomky. Exemplárním příkladem jejich zneuctění představuje *Zrcadlo marnotratných*, jehož hrdina se neřídil příkladem svého otce, a svými nerozvážnými skutky nejen že potupil jméno svého rodu, ale také promrhal veškerý majetek, jenž měl předat svým potencionálním potomkům.³²⁵ Podobný úhel pohledu zastává i Jan Hasištejnský.³²⁶ Nejinak se k této problematice staví i Janův bratr, kterému se podařilo žít podle svého morálního přesvědčení, kdy majetku nesmělo být přespříliš, a měl být získán poctivými způsoby.³²⁷ Navzdory těmto doporučením byla zřejmě šlechta ziskem a touhou po majetku posedlá, o čemž vypovídá četnost jejich dluhů a také soudní procesy.³²⁸ I přes tyto obtíže se ale jednalo o důležitý komponent šlechticova života, a proto bylo potřeba si jej náležitě udržet. K jeho ztrátě vedlo právě lehkomyšlné jednání vyvolané hráčskou vášní podpořené dostatkem množství alkoholu, jak to demonstrativně popisuje *Zrcadlo marnotratných*. Nad dalšími příčinami jeho pozbytí se pozastavuje také *Bohuslav Hasištejnský*, který jako hlavní důvody uvádí okázalý způsob života a obdarovávání žen šperky, drahokamy či vzácnými látkami.³²⁹ Podobný postoj zastává i Bohuslavův bratr Jan ve své *Zprávě a naučení*, kde před zbytečným utrácením varuje na příkladu „*pana Koldice*“ který kvůli nerozvážnému jednání přišel nejen o statek, ale také o své postavení ve společnosti.³³⁰ Zbytečné utrácení peněz odsuzuje také *Ludvík z Pernštejna*, jenž ve své básni opakovaně varuje před hazardními hrami coby hlavními činiteli a hnací silou jejich promamění.³³¹ Nad hodnotou peněz v kontrastu s dobrým životem se krátce pozastavuje i antická čítanka v kapitole O

³²⁴ DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ/HOLÝ/STERNECK 2019, s.46 - 47

³²⁵ VAŠICA 1940, s.14

³²⁶ „*Poklad shromáždit svým dětem jest dobré a slušné, ale však tak, aby bylo s Bohem, se ctí a bez škody jiných. Dobrá pověst a cti zachované předkův moudrých a čest milujících za nejdražší poklad jich potomných počtěn bývá*“. – viz ZEMAN 1876, s.29

³²⁷ KYZOUROVÁ 2007, s.115

³²⁸ MACEK 1994, s.66

³²⁹ MARTÍNKOVÁ 1975, s.79 - 80

³³⁰ KUNOVSKÝ 2021, s.48, pozn.265

³³¹ „*Ale tomu, prosím, nedopuštěj dostati, abych měl s kým škodně o peníze hráti, nebt' mnozí umějí dozrale uklátiti a hospodáře častou pobídku usaditi. A tuť na něm mnohý vyhrati hledí, co by on měl dáti do roka čeledi. Škodnatě to věc nelibá, zdařiz pán buoh, ať jest mne v tom chyba!*“ – viz VRŤÁTKO, s.78; „*Čísti ale předkuov*

šťestí: „a spieše daleko lidé dobrý život ztratie skrze zbožie než skrze trápenie.“³³² Marnotratnost je tedy podle Jana Hasištejnského „přílišná štedrost bez rozumu“, a proto dané příručky vedle schopnosti umět hospodařit kladou svému čtenáři důraz na umění střízlivého zacházení, a to nejen s penězi a majetkem, ale taktéž v jídle a pití. O kladném vztahu k alkoholickým nápojům pozdně středověké společnosti nás zpravuje Josef Macek, jenž za šlechtický nápoj považuje víno a potažmo i přichozí pálenku. Jejich obliba stála podle badatele za vzestupem opilství v českých zemích, což dokládá nejen nově se objevujícím termínem „ožralec“, ale především nově zavedenou právní normou komorního soudu, kdy byla jakákoliv uzavřená smlouva uzavřena v případě, že jedna ze stran byla pod vlivem alkoholu.³³³ Před jeho nadměrným užíváním varuje Bohuslav Hasištejnský,³³⁴ ale také Dubravius ve své *Radě zvířat* z pozdější doby.³³⁵ Drobnou poznámku o střídmosti poznamenávají na okraj i Řeči a naučení v kapitole pojednávající o výchově: „ne, proto buďte živi, abyste jedli a pili, ale proto jezte a píte, abyste mohli živi býti“.³³⁶

Již letmý pohled na dobovou situaci si existenci takovýchto mravoučných doporučení vyžaduje a je tedy zcela na místě: oslabená královská moc s téměř nulovou uměleckou reprezentací představují skvělou příležitost pro vybranou skupinu vyšší vrstvy ke zmocnění se vysokých pozic a potažmo k převzetí vlády nad zemí. S tím souvisí i touha po finanční svobodě, proto se tyto jedinci začali angažovat v hospodářství, a to především v oblasti zemědělství, rybníkářství či ve výrobě piva. Nově rozběhnuté projekty si také žádaly rozšiřování vlastních statků či panství, aby byla územně větší a staly se z hospodářského hlediska samostatnějšími celky. Jelikož většina takto postavených pánů své statky zdědila, anebo jich dosáhla tvrdou prací, jejich správa jistě nepředstavovala jednoduchý úkol, když si uvědomíme, že tato sociální třída nikdy předtím nedosáhla tak velkého majetku. Dokladem o jejich neúspěchu pak představuje přecenění sil či spíše finančních možností, které vyvrcholily ve vlastní zkázu. Že se počátkem 16. století jednalo o zcela běžnou skutečnost, není třeba detailně rozebírat. Di-
enstbierova varovná interpretace je tedy na místě.³³⁷

Badatel dále na základě vybraných příkladů navrhuje i funkci Zelených světnic, jenž spatřuje v

zachování, pokudž ukáže v kronikách sepsání, nebo rozkázati na loutnu hudci sříkati, nebo zpěvákuov ponuknuto bud' zpívati, bude lid' pak skokuov a zápasnikuov pile, i nechť i ti přičiní kratochvíle, a by pak i dva páry kolcuov spustil: toho všeho aby raději dopustil, než by v svém domě k škodnému hříchu měl škodně hráti, i ku posměchu. Neb ve jhře muož každý znáti, žeť nemohú všickni vyhrávati. Ktož prohrají, tiť se hněvají, a proto na sobě toho znáti nedají. Tu již d'áblové radostí pleší, že takový proti pánu bohu dvakrát hřeší. A ktož vyhrávají, tiť jsou veselí, ale jistě té radosti v Bohu nevseli. Všickni neujdú před bohem šrámu, ktož prohrají, i kdož zisku ostanú.“

Ibidem, s.79

³³² ČEŠKA/NEDVĚDOVÁ 1982, s.37

³³³ MACEK 1994, s.181

³³⁴ MARTÍNKOVÁ 1975, s.76

³³⁵ Viz rada trpělivosti při opileckých řečech: „Je předně taková trpělivost/ jež přísně netrestá řeč opilcovu.“ Viz Jan DUBRAVIUS: *Theribolia, Rada zvířat*, Ed. Eduard Petrů, Praha 1983, s.111

³³⁶ ČEŠKA/NEDVĚDOVÁ 1982, s.46

³³⁷ Detailněji viz stať od Josefa PETRÁNE: *Stavovské království a jeho kultura v Čechách*. In: HOMOLKA, Jaromír. *Pozdně gotické umění v Čechách (1471-1526)*. 2., dopl. vyd. Praha: Odeon, 1984, s.11 - 70

kvasení.³³⁸ Nehledě na autorovu poznámku o absenci zájmu o toto téma v odborných kruzích se jeho základní charakteristika objevuje již v Mackově publikaci o jagellonském období.³³⁹ Autor definuje kvasy jako velkolepé hostiny pořádané u příležitosti významných rodinných událostí či svátků, obzvláště při masopustě, kterých se zúčastnila řada přátel a sousedů. Pokud některý z potenciálních účastníků nebyl pozván, chápal toto gesto jako urážku, která mohla vyvrcholit potyčkou s vážnými následky. Skutečnost, že se jednalo o výhodné příležitosti, svědčí pečlivá příprava ze strany pořadatele i návštěvy. Průběh těchto akcí doprovázelo veselí v podobě tanců, žertů a her, k celkové atmosféře přispívala i hudební, akrobatická či kejklířská vystoupení. Stejně jako Dienstbier považuje i Macek téma lovu a žen za příhodné náměty ke konverzaci během stolování. Na rozdíl od současné linky úvah se ale starší autor k otázce týkající se kvasení v českých zemích nijak výrazně nevyjadřuje, přesto je podobnost obou výpovědí značná.

Vedle konkrétních popisů událostí v Dienstbierově práci, které značně jeho názory podporují, se o kvasení zmiňují i výše zmíněné příručky, jejichž výpovědi taktéž hovoří v jeho prospěch.³⁴⁰ Vyjma *Řečí a naučení mudrců* se dobová díla shodují ohledně správného hodování, kdy je důležité „kvasit“ pouze se sobě rovnými, tedy se šlechtici, a naopak se vystříhat společnosti tovaryšů, opilců a hráčů, jejichž špatné zvyky by mohly mít negativní dopad na jednání a chování vyšší společnosti. V *Naučení Ludvíka* je dokonce znalost správného hodování považováno za stejně důležitou dovednost jako umět hospodařit. V této básni se mimo jiné dovídáme i o ideálním průběhu kvasů, jenž autor spatřoval v rozpravě o Bohu a smrti, předcítání z kronik o předcích, poslech hudby či sledování doprovodných vystoupení. Skutečnost, že na hlubší obsah konverzace kladli důraz i představitelé české reformace není jistě nikterak překvapující.³⁴¹

Tyto aktivity představovaly lepší způsob trávení volného času než se věnovat hráčství.³⁴² V tomto ohledu mohly mít kvasy i negativní dopady, jak informuje *Zrcadlo marnotratných*, kdy se vedle nutnosti celou akci financovat zmiňují i hry o peníze.³⁴³ Hráčská vášeň a nadbytek alkoholu mohly vést k nerozváznému chování, které mohlo pro šlechtice dospět ke katastrofickému konci. Báseň se tak opětovně vrací k již známým radám ohledně nutnosti dodržení svých povinností a obklopení se jen dobrými přáteli. K hráčství byl v jednom případě přirovnán dokonce i lov,³⁴⁴ oproti tomu jej ale ostatní díla vnímají spíše v pozitivním světle, a vykreslují jej coby běžný, a velmi populární způsob šlechtické zábavy. Jeho užitková funkce je zmíněna spíše jen okrajově. Všechny tři písemnosti se ale shodují v

³³⁸ DIENSTBIER 2018, s.128

³³⁹ MACEK 1994, s.194

³⁴⁰ Viz ZÍBRT 1890, s. 8 – 12; souhrnně KUNOVSKÝ 2021, s.76

³⁴¹ „Při kvasu nikdo nepomlouvajte nepřítomných, raději zbožně před jídlem se pomodlete. Hovor budiž vážný, užitečný (...) měli by také za stolem něco mluvit užitečného ke svému spasení, aby čert ke zlé řeči nepodníetil, ale aby jakož tělesný pokrm berů, takéž svých duší dobrou pomluvu a užitečnú pokrmili“. viz ZÍBRT 1890, s.6

³⁴² VRŤÁTKO 1864, s.78 - 79

³⁴³ VAŠICA 1940, s.22

³⁴⁴ „Nezacházeje se mnů v chrty ani v jestřáby, též v karty, flusa ani vrhcáby“. Viz VRŤÁTKO 1864, s.179

názoru, že tato kratochvíle je nebezpečná jen tehdy, pokud se upřednostní před ostatními povinnostmi. V tomto ohledu může podobně jako kvas představovat jednu z forem zahálky vedoucí k nezodpovědnému chování, jehož důsledky byly již mnohokrát zmíněny. Vzhledem k častému apelu k disciplinovanosti ve všech pramenech lze vyvodit závěr, že k zanedbávání důležitých úkonů, např. v podobě starosti o svůj majetek a služebnictvo, mohlo skutečně v mnoha případech docházet.

Se zřetelem k těmto dobovým postřehům je tedy jasné, že kvasení představovalo významnou společenskou událost, na kterou bylo třeba se řádně připravit. Závažnost takovéto akce si tedy žádá i vhodné prostory pro její konání, které by měly odpovídat sociálnímu postavení pořadatelů i jejích účastníků. Výtvarná výzdoba Zelených světnic tato kritéria splňují, a proto je lze za takováto místa označit.³⁴⁵

³⁴⁵ Ve prospěch této hypotézy hovoří akce pořádané koncem 16. století na zámcích v Ambrasu a v Bechyni – viz Václav BŮŽEK: Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů. In: Václav BŮŽEK a Pavel KRÁL: Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2000, s.137 – 161. Prvek skryté lokace místa lze určit pouze v zahraničním sídle, kde se pijatiky konaly v umělé jeskyni na zahradě, v Bechyni se místo konání nepodařilo určit - za tuto informaci děkuji prof. PhDr. Václavu Bůžkovi Csc.

Zhodnocení funkce Zelených světnic

Na základě uvedených historických souvislostí se tedy přikláním k výše poznamenanému návrhu o funkci Zelených světnic, avšak i přesto se hypotéza potýká s několika rozpornými žádajícími upřesnění; pokud se kvasy pořádaly v rámci významných okolností či svátků, lze očekávat nejen účast mnoha hostů, ale také bohatý program vyžadující poněkud více prostoru, než jakým Zelené světnice obecně disponují.³⁴⁶ Proto lze předpokládat, že se hlavní program těchto akcí odehrával ve Velkých sálech, a následně se vybraná skupina přemístila do Zelených světnic aby zde „dokvasili“. V rámci takto pojaté hypotézy se ale dle na povrch potřeba takového přesunu odůvodnit. Odpověď se očividně skrývá v lokaci i výzdobě těchto prostorů: jak jsem poukázala v kapitole o dispozicích, Zelené světnice jsou v rámci hradního komplexu situovány poněkud skrytě, což podporuje i jejich dekorace v podobě zelených rozvilin. Dané skutečnosti tedy dohromady mohou navazovat dojem jakéhosi uměle vytvořeného „skrytého místa“ jež zároveň obsahuje populární komponenty tehdejší šlechtické společnosti. Oproti „pomezímu prostoru“ či pustině tak místnosti více odpovídají charakteru jakési skryše, kde se lze zároveň setkat se zajímavými jedinci, podobně jako tomu bylo ve dvorských románech. Takto ukrytí šlechtici před okolním světem se tak bez obav mohli dále věnovat doprovodným aktivitám, ne-li přímo nekalostem v podobě pijáctví a hazardních her. Charakter Zelených světnic pojatý tímto způsobem dovoluje tuto myšlenku přijmout, a též dodává zcela nový rozměr rytířské potřebě zažívat nová dobrodružství odehrávající se právě v lese. Že se jednalo o skutečně problémovou záležitost, dokládají dobové výchovné spisy z doby kolem roku 1500, kterým byla věnována pozornost výše. Části o marnotratnictví a hazardních hrách jsou popsány velmi přesvědčivě a realisticky, z čehož lze usuzovat, že jejich autoři měli s touto problematikou značné zkušenosti. Šlechtici využívající prostory Zelených světnic si určitě tato úskalí uvědomovali, nicméně tragické osudy několika předních rodů hovoří o zcela odlišném přístupu.

Další potíž nejnovějšího příspěvku se potýká s četností pořádání kvasů. Jak již bylo uvedeno, jednalo se o akce pořádané v rámci oslav svátků či významných rodinných událostí vyžadující pečlivou přípravu. Tyto oslavy se ale konaly pouze příležitostně, což poněkud narušuje myšlenku o nutnosti zřízení „speciální místnosti“ určenou k doprovodným nekalým zábavám. To by totiž v důsledku znamenalo, že tyto prostory byly užívány naprosto minimálně, což s ohledem na jejich okázalou výzdobu nedává smysl.³⁴⁷ Prvek „skrytosti“ umocněný lokací i výzdobou Zelených světnic odkazuje k nutnosti soukromí, proto se na povrch dle úvaha, zda by prostory mohly naplňovat podobné účely jako tzv. *studiola*. Tímto termínem se označuje drobná místnost soukromého charakteru, která se objevovala v průběhu 15. století v mnoha domech i v palácích v Itálii [42, 43,44]. Do této prostory měl přístup pouze její majitel, kde mohl trávit volné chvíle studiem či rozjímáním, k čemuž jej jistě vybízelo i

³⁴⁶ Dobové prameny se zmiňují o tanci, hudebním či akrobatickém vystoupení, součástí mnoha oslav představovaly i turnaje.

³⁴⁷ Hledání vhodného prostoru a zařízení malířské výzdoby jistě stálo mnoho úsilí i financí ze strany svých objednavatelů.

zdejší vybavení v podobě jeho hodnotného majetku, jako byly knihy, šperky, umělecká díla č různé kuriozity. Od poloviny 15. století se začal klást větší důraz na zdejší výzdobu, jejíž koncept měl odrážet humanistická témata. Jedním z nich byl např. námět antických múz v již neexistujícím *studiolu* v paláci Belfiore nacházející se nedaleko Ferrary. Nejznámější prostor tohoto typu se nacházel v Dóžecím paláci v Gubbii patřící tamějšímu vévodovi Federicu da Montefeltronu [45]. Povrchy stěn pokrývala intarzie zobrazující knihy, brnění, hudební či vědecké nástroje, v horní části nad obložením se původně nacházela galerie imaginárních portrétů významných filozofů, básníků, proroků apod., jednotlivá pole kazetového stropu byla vyhrazena pro emblémy či vévodova oblíbená motta.³⁴⁸ Hlavní rysy zdejší výzdoby byly přejímány dalšími významnými představiteli italské renesance, např. Isabellou a Alfonsem d'Este. Zcela neobyčejná výzdoba studiola se nachází v Paláci Vecchio ve Florencii patřící vévodovi Františku I. Medicejskému ze 70. let 16. století, kde se vedle klasických výjevů z mytologie objevuje průmyslová tematika. Drobná místnost je navíc přístupna pouze skrze skryté schodiště³⁴⁹ [46].

V případě Zelených světnic by k této funkci podněcoval specifický ráz výzdoby jednotlivých příkladů obsahující jedinečné náměty: na Zvíkově je zvláštní pozornost věnována motivu tance,³⁵⁰ Švihov se pyšní vyobrazením dvou zápasníků,³⁵¹ na Jindřichově Hradci se původně rozprostíral výjev ptačího sněmu,³⁵² na Blatné se ve špaletách nacházejí rozměrné malby sakrálního charakteru, na Housce se vedle sebe nachází vícero vyobrazených sídel,³⁵³ na Žirovnici je vyobrazena středověká huť s pecemi.³⁵⁴ Navzdory společným prvkům ve výzdobách týkající se světských zábav a rozvinly se tak v každé z nich objevuje jakési unikum, jež nemuselo plnit pouze dekorativní či reprezentativní účel, a naopak by mohlo odrážet individuální charakter svého donátora. Jaké pohnutky mohly vést jednotlivé zřizovatele k vyobrazení daných motivů, a co jimi chtěli sdělit nejen svým návštěvám, ale také případně sami sobě? To jsou otázky, které značně znesnadňují úvahy o hodokvasech a naznačují širší využití těchto prostorů [47].

Poslední nesnáz dosavadního výkladu shledávám v konceptu moci žen coby hlavního rizika šlechticů. Byť se jedná o významný postřeh, dobové prameny hovoří i o dalších nástrahách číhající na vhodné příležitosti ke strhnutí šlechticů do hlubin věčného zatracení. Pasti v podobě přepychu, světských

³⁴⁸ Podoba místnosti byla rekonstruována v metropolitním muzeu umění v New Yorku.

³⁴⁹ The Dictionary of Art, 29. Editor Jane TURNER. New York: Grove, 2002, heslo „Studiolo“, s.859 -861

³⁵⁰ Malba byla provedena podle dřevorezu v Schedelově kronice „*Chronicum mundi*“, která byla vydána v Norimberku roku 1493 – za tuto informaci děkuji pracovníkům na zvíkovském hradě.

³⁵¹ Viz Petr ŽÁKOVSKÝ: Freska s motivem zápasníků z hradu Švihova v kontextu vývoje evropských bojových systémů. In: Archaeologia historica. 2010, roč. 35, č. 1-2, s. 311-332

³⁵² Především VANĚK 2008, s.45 – 72; DIENSTBIER 2018, s.125 - 127

³⁵³ Malbám na Housce se věnoval pouze Aleš MUDRA: Nástěnné malby na hradě Houska. In: Středověké umění na Českolipsku. Česká Lípa 2012, s. 63–69

³⁵⁴ KRÁSA 1964; DIENSTBIER 2018

³⁵⁵ V případě Dolních Kounic se mi dané unikum nepodařilo nalézt kvůli rozsáhlému poškození výtvarné výzdoby.

kratochvílí či hazardu mohly vést ke ztrátě finanční stability, což mělo pro životy vyšších pánů jistě dalekosáhlejší následky než ohrožování ze strany „slabšího“ pohlaví. Vyobrazené motivy v Zelených světnicích, jako jsou právě sídla, turnajová klání a jiné formy zábav tak nemusejí nutně odkazovat pouze k záludnosti žen, ale mohou připomínat svou finanční nákladnost a nabádat tak své recipienty k větší ostražitosti. Skutečnost, že náhlé nabytí světské moci a bohatého jmění představují silné soupeře pro zachování si chladné hlavy a zdravého odstupu netřeba blíže rozebírat, jejich svody slídily téměř v každé době, a nikdy nebylo snadné jim odolat. Není proto divu, že takto lapení šlechtici raději *celé dny bláznili po lese na koni s kuší* než aby stejnou energii a píli investovali do spravování svých panství. Bylo by ale podlé se domnívat, že by tito jedinci disponovali malou dávkou sebereflexe. Na pomíjivost světských kratochvílí upozorňují doboví mravokárci, z šlechtických řad jej podotýká hlavně Ludvík z Pernštejna při výčtu o ideálním průběhu kvasů. Zřejmě nebude náhodou, že na prvním místě zmínil právě rozpravy o Bohu a smrti.³⁵⁶ Nejinak je tomu i ve dvorských románech, kdy právě pokání a poznání představuje nejhlubší význam křesťanské symboliky pustého lesa, který ve světnicích zpřítomňují zelené rozviliny³⁵⁷.

Malby tak na základě tohoto rozboru nabývají jakéhosi kontemplativního charakteru hovořící ve prospěch i jiných možností v užívání těchto prostorů, např. ve formě *studiola* zmíněného výše. Ačkoliv je tedy otázka týkající se jejich skutečného účelu stále neobjasněná, je potřeba v rámci dalšího bádání vzít v potaz jejich skrytý, téměř intimní charakter.

³⁵⁶ VRŤÁTKO 1864, s.78 - 79

³⁵⁷ LE GOFF 1998, s.72

Shrnutí dosavadních poznatků z hlediska výtvarné výzdoby³⁵⁸

Účely výtvarné výzdoby *Rytířských sálů* musely být reprezentativního charakteru, aby majitele hradu ukázaly v co nejlepším možném světle před mnoha diváky. Zkoumané lokality tomuto předpokladu zcela vyhovují, a jakékoliv anomálie, které se ve výmalbách objevují, lze s ohledem na dobové souvislosti či tamější majitele uspokojivě vysvětlit. Jedinou nevysvětlenou záležitostí představuje volba legendy se sv. Markétou ve Velkém Meziříčí.

Společným prvkem Zelených světnic představuje především motiv zelených rozvilin coby zpřítomnění lesa, dále pak náměty spojené se středověkými kratochvílemi. V každé z nich se navíc nachází i jakýsi jedinečný námět, který se pravděpodobně váže ke svému donátorovi. Poslední výklad se pokusil výzdobu interpretovat ve varovném duchu, kdy za největší hrozbu spatřoval moc žen, a za hlavní funkci těchto prostorů označil pořádání hodokvasů. Dobové mravokárné prameny z per předních šlechticů ale varovaly i před dalšími, mnohem nebezpečnějšími riziky, což s ohledem na jedinečné výjevy poukazuje na širší využití těchto prostorů.

Komparace *Rytířských sálů* a Zelených světnic z hlediska výtvarné výzdoby

Podobnost výzdoby obou typů prostorů je do značné míry skutečně zcela očividná. Malby *Rytířských sálů* coby nejhonosnějších prostorů sídla byly povinny nabýt reprezentativního rázu a také musely srozumitelně podávat potřebná sdělení, protože jejich potenciální diváci patřili do různých sociálních vrstev. Tyto skutečnosti proto vedly i k jejich přehledné kompozici.

Na druhou stranu Zelené světnice z hlediska své lokace vykazují intimnější charakter, což posiluje i zelený dekor. Byť výzdoby vykazují reprezentativní rysy, vzhledem k zvýšenému důrazu na skrytost je zřejmé, že zdejší výmalba byla určena pouze vybrané společnosti. To do značné míry vysvětluje nejen osobitější ráz každého příkladu, ale také na první pohled nahodilou kompozici. S ohledem na dobovou situaci a s porovnáním s výzdobou *Rytířských sálů* tak nástěnné malby Zelených světnic mohly na jednu stranu představovat inspiraci pro konverzace během hodokvasů, na straně druhé by bylo možné je vnímat i jako podněty k přemýšlení.

³⁵⁸ Viz také **Příloha č.3**

3. ZÁMEK BLATNÁ

Po zodpovězení si základních otázek týkající se účelů sledovaných prostorů se na až tomto místě lze vrátit k původní výzkumné otázce týkající se rozlišení Malého sálu z hlediska svého původního určení. Stejně jako u předchozích případů se i u Blatné zaměřím na lokační, dispoziční a výtvarné vlastnosti místnosti, které následně porovnáám se získanými poznatky a zohledním také historické okolnosti. Ještě než tak ale učiním, dovolím si uvést ještě jedno zastavení, a to u malované místnosti ve zdejší věži. Na rozdíl od Malého sálu lze tuto prostoru bezpochyby určit jako Zelenou světnici, protože se pyšní všemi atributy tomu náležícími. Podobnost ve výzdobě obou prostorů je totiž poněkud zarážející: pokud pomineme stylové hledisko, oba interiéry spojuje přítomnost zelené barvy a motivy vztahující se k rytířství či dvorské lásce, a proto se sál v paláci dává do souvislosti s konceptem Zelených světnic. Pokud je tomu opravdu tak, zdejší hrad by získal nejen další ojedinělost v podobě dvou těchto prostorů, ale z této skutečnosti by vyplývaly další otázky typu: Proč by na jednom hradě vznikly dva prostory se stejnou funkcí v relativně krátkém časovém úseku za sebou? Kdo byl skutečně jejich donátorem? Pokud by za jejich zřízeními stál Jaroslav Lev, z jakého důvodu by tak činil? V následujícím oddílu se proto nejprve zaměřím na malby ve věži a poté se budu věnovat Malému sálu, kde se pokusím tyto nejasnosti objasnit.

Zelená světnice ve věži

Charakteristika objektu z hlediska lokace, dispozice a funkce³⁵⁹

Zelená světnice blatenského zámku se nachází ve druhém patře věže, která je lokalizována na východě, a byla postavena pravděpodobně během druhé poloviny 15. století. Nad vstupním portálem se nacházejí erby Jaroslava Lva a jeho ženy Elišky Bezdružické z Kolovrat datované do roku 1446, výše nad okénkem prvního patra se nachází dnes již nečitelný reliéf se dvěma naproti sobě stojícími gryfy, horní okno je zakryto hodinami. Budova obsahuje celkem tři poschodí s vždy jednou, přibližně čtvercovou místností, a původně byla přístupná úzkým šnekovitým schodištěm, jež je v současnosti v nedobrému stavu. V síle severní stěny se nachází drobná chodba směřující k převétu.

Pokoj v prvním patře je opatřen vstupem s pozdně gotickým sedlovým portálem, a je dostupná z prostoru mezi věží a kaplí. Zdejší strop je zaklenutý nepravidelnou klenbou, a dále se zde nacházejí tři nevelká okna vsazená do hlubokých špalet. V severní části místnosti se původně nacházela drobná chodba vedoucí na ochoz hradby, která je v současnosti zazděná. Na jihozápadní straně místnosti se nachází drobný výklenek nesoucí stopy po očazení, proto zřejmě souvisel s otopným zařízením.

Místnost s malířskou výzdobou se nachází v druhém patře, zdejší drobný vchod je umístěn zcela v severním rohu. Prostor je zaklenut křížovou klenbou bez žeber, která je sklenuta na iluzivní středový svorník. Jedná se ale o pozdější počin, místnost původně obsahovala trámový strop. Po stranách jsou rozmístěna tři okna zasazená do hlubokých špalet se sedáky po obou stranách, čtvrté okénko vedle hlavního vstupu je drobnější. Ve vedlejším rohu se nachází drobná dvířka, za nimiž se rozprostírá úzká chodbička v síle zdi vedoucí zřejmě na hradby, ta ale byla přizděna dodatečně v pozdější době. **OBR** Třetí patro v podstatě opakuje dispozici předešlého poschodí, i zde se nachází trojice oken se sedáky a menším okénkem směřujícím do dvora. Strop je ale trámový, což souvisí s konstrukcí nejvyššího hrázděného patra věže, které vzniklo pravděpodobně až v novověku, zřejmě po nějakém požáru.

Z hlediska funkce věž neplní obrannou funkci, v podstatě se jedná o vstupní bránu vedoucí do hradního komplexu. V prvním patře se podle literatury mělo nacházet vězení, nicméně dispoziční vlastnosti místnosti tomuto předpokladu zcela odporují, spíše naznačují obytnou prostor. Druhé poschodí se Zelenou světnicí bylo považováno za hodovní síň,³⁶⁰ čemuž ale neodpovídají drobné rozměry a také přístupová cesta v podobě úzkých točitých schodů.³⁶¹ Jan Hille, August Sedláček a zdroje popularizačního charakteru spatřují ve vymalované místnosti pracovnu Jaroslava Lva.³⁶²

³⁵⁹ Tato část vychází z tohoto zdroje, pokud nebude uvedeno jinak: LANCINGER/HEROUTOVÁ/LÍBAL 1970, s.21 - 24

³⁶⁰ KRÁSA 1985, s.283

³⁶¹ Eliška VRBOVÁ hodovní síň naopak spatřuje v Malém sálu, viz VRBOVÁ 2017, s.70

³⁶² Jan HILLE: Paměti města Blatné. In: Miroslav VRÁNA (ed.): Město Blatná. Obraz prehistorický, historický, kulturní, sociální a národohospodářský. Blatná 1926, s. 20; SEDLÁČEK 1997, s.191; Soňa THOMOVÁ a Marie HOMOLOVÁ: Hradby a zámky Čech, Moravy a Slezska: toulky napříč staletími. Praha: Reader's Digest Výběr, 2007, s.34

Popis zdejší výtvarné výzdoby podali badatelé již v 19. a počátkem 20. století, detailní popis maleb uvádí také Ondřej Faktor³⁶³ [48].

Otázka objednavatele

Zatímco za výtvarnou výzdobou Malého sálu stojí nepochybně Jaroslav Lev, v případě Zelené světnice se v některých případech uvádí jeho syn Zdeněk. Tento rozpor vyplývá z celé řady nejasností, především pak z hlediska nepřesné datace zdejších maleb. Zatímco Sedláček³⁶⁴ i Krása³⁶⁵ zastávají názor, že objednavatelem byl Jaroslav Lev, a to především kvůli nápisovým páskám, Jan Hille přichází s domněnkou, že by se mohlo jednat právě o Jaroslavova syna Zdeňka: „*Zřejmě kvůli stejnému druhému jménu Lev se bohužel v literatuře někdy objevuje záměna otce se synem, kdy je Zdeňkovi přisuzován podnik zahraniční cesty do západní Evropy a s tím se spojuje i naše výzdoba*“.³⁶⁶ K tomuto názoru se později přidávají další badatelé, aniž by tuto skutečnost nějak reflektovali či se nad tím pozastavili.³⁶⁷ V nejnovější studii věnující se dané problematice se badatel vrací zpět ke starému názoru, tedy že objednavatelem byl Jaroslav. Svůj argument podepírá především na základě rozboru erbovní galerie a posléze i podle grafických předloh Mistra ES. Přibližnou dataci maleb tak určil na konec 70. let, popř. na počátek let 80.³⁶⁸

Nalézt odpověď na tuto otázku ale zřejmě představuje mnohem obtížnější úkol, než jak by se na první pohled mohlo zdát. Náповěd, jenž by mohly pomoci tuto záhadu rozkrýt, je totiž poskrovnu: Náписы coby hlavní argumentační prvek prvních badatelů je bohužel natolik nečitelný, že jejich názor již nelze adekvátně ověřit.

Jako další ukazatel přichází v potaz zdejší erbovní galerie obíhající celou místnost. Jejich správné určení a následné přiřazení k určitým rodům musí jistě vést i k samotnému zřizovateli. Tímto směrem již šlo několik badatelů, a i když se některým z nich podařilo přijít s odpověďmi, největší úskalí představuje neznámý erb s levharty, jehož majitele se stále nepodařilo určit³⁶⁹ [49]. Na základě tohoto klíčového faktoru usuzuji, že dokud nebude příslušnost tohoto znaku správně určena, nelze na tomto výtvarném prvku vystavět adekvátní argumentaci. Je zřejmé, že jeho rozluštění nebude jednoduché, a proto by bylo příhodné jej přenechat specializovaným odborníkům.³⁷⁰

³⁶³ FAKTOR 2016, s. 263-272, zde také odkazy na starší literaturu

³⁶⁴ SEDLÁČEK 1997, s.176

³⁶⁵ KRÁSA 1964

³⁶⁶ Jan P. HILLE: Paměti města Blatné. In: Miroslav VRÁNA (ed.): Město Blatná. Obraz prehistorický, historický, kulturní, sociální a národohospodářský. Blatná, 1926, 13–97

³⁶⁷ KOTLÁROVÁ 2008; VÍTOVSKÝ 2001; VRBOVÁ 2017

³⁶⁸ DIENSTBIER 2018, s.125

³⁶⁹ Dobroslava Menclová jej ve své knize nikterak nezmiňuje, naopak si všímá absence erbu náležící Zdeňkově manželce Kateřině Švihovské, a proto posouvá dataci vzniku maleb až do doby kolem roku 1490 – viz MENCLOVÁ 1964, s. 16. Magda Trnková nepoznaný erb použila coby hlavní spojitost s osobou Jaroslava Lva – viz TRNKOVÁ 2016, s.45. Oproti tomu Dienstbier jej ponechává zcela stranou, a na základě rozboru ostatních erbů označil za donátora Jaroslava – viz DIENSTBIER 2018, s. 120 - 121

³⁷⁰ Na obtížnosti interpretace erbů jako takových odkazují i statě věnující se rozborům erbovní galerii na Jindřichově Hradci – viz KRČÁLOVÁ 1956; NOVÝ 1971

Druhou cestu představují zelené rozviliny a popř. i náboženské výjevy. Předlohy, podle nichž byly tyto malby vytvořeny, jsou dílem umělce námi známého jako Mistr ES, jehož tvorba byla oblíbená především v 80. letech 15. století.³⁷¹ Na druhou stranu Ondřej Faktor upozorňuje, že malíř mohl čerpat i z grafických listů Mistrových následovníků,³⁷² čímž by se jejich datace mohla posunout blíže k roku 1500.³⁷³ Tento rozpor by jistě pomohla rozřešit restaurátorská zpráva, ta je ale bohužel nenávratně ztracená.³⁷⁴

Další možný ukazatel by se mohl skrývat ve stavební historii samotné věže. Podle Menclové i SHP ze 70. let byla věž postavena ve druhé polovině 15. století, přesné datum ale není bohužel známé.³⁷⁵ S ohledem na přibližnou dataci maleb, tedy kolem 80. let, musela být věž nejen postavená, ale také řádně zastřešená. Tyto skutečnosti tedy hovoří ve prospěch Jaroslavovy osoby, který tak již při jejím budování mohl počítat s existencí zdejší Zelené světnice. Tuto myšlenku také podporují jasné stopy po přepatrování věže ve druhém a třetím poschodí, což nasvědčuje domněnce, že nápad o zřízení Zelené světnice přišel až po výstavbě věže. I kdyby tedy malby vznikly již koncem 70. let, daný prostor musel být po stavební stránce do té doby jistě dokončen. Jelikož dosavadní indikátory k odhalení objednavatele selhaly, bylo by příhodné tuto záležitost ověřit na základě pomocných vědeckých metod.³⁷⁶

Poslední vodítka mohou představovat historická data a okolnosti. Ta ale taktéž podléhají značným úskalím, protože data narození obou kandidátů, jež by mohla leccos ozřejmit, nejsou taktéž známá. Bude s nimi i přesto možné pracovat? Ačkoliv neznáme přesné datum Zdeňkova narození, někteří badatelé se jej pokusili odvodit logicky. Za výchozí bod byla označena doba kolem roku 1470. Dobroslava Menclová usuzuje, že Zdeněk ve svých dvaadvaceti letech začal svou kariéru coby karlštejský purkrabí.³⁷⁷ Víme, že tento úřad zastával již před rokem 1499, což by posouvalo jeho datum narození před rok 1477. Odlišný pohled zaujímá Čechura, který toto datum posunul do let 1473 – 4. Základ pro jeho úvahu se stala listina udělující Zdeňkovi právo svobodného dědění, což bylo v roce 1489.³⁷⁸ Na základě dobových předpokladů ohledně dosažení plnoletosti se opírá o postavy Oldřicha III. či Viléma z Pernštejna, kteří se od svých patnácti až šestnácti let ujali rodinných statků. S ohledem na tyto okolnosti pak udává, že v době získání práva muselo být Zdeňkovi kolem šestnácti let, což z něj v tomto roce činí dospělého muže.³⁷⁹

³⁷¹ Přesné předlohy k blatenským malbám hledala ve své práci VRBOVÁ 2017

³⁷² FAKTOR 2016, s.271 -272

³⁷³ Štěpánka Rolníková předpokládá, že předlohou pro výzdobu Zelené světnice byla nedochovaná „královská místnost“ v jižním paláci na hradě v Písku, avšak vzhledem ke stavu zachování hradního komplexu neexistují pro tuto hypotézu adekvátní důkazy – viz ROLNIKOVÁ 2022, s.75

³⁷⁴ Za tuto informaci děkuji Čestmíru Cimlerovi.

³⁷⁵ MENCLOVÁ 1964; LANCINGER/HEROUTOVÁ/LÍBAL 1970

³⁷⁶ v tomto ohledu přichází v úvahu dendrochronologie, za toto doporučení děkuji Čestmíru Cimlerovi.

³⁷⁷ MENCLOVÁ 1964, s. 12

³⁷⁸ ČECHURA 2020, s.32;KOTLÁROVÁ 2008, s.42

³⁷⁹ Přesné záznamy věku současníků nebyly pro tehdejší dobu důležité, věk se spíše odhadoval podle vzhledu – viz MACEK 1991, s.147. Stejným způsobem se určovala i plnoletost – viz KUNOVSKÝ 2021, s.21

Co se Jaroslava týče, je známé pouze datum jeho úmrtí, tedy rok 1485.³⁸⁰ Přesto ale nevíme, kolik mu v době výmalby Zelené světnice bylo let.³⁸¹ Pokud by Čechurova hypotéza byla správná, a datace maleb by se pohybovala v rozmezí let 1480 – 1485, znamenalo by to, že Zdeněk byl v této době ještě nezletilý, a nemohl by tak dát popud k vytvoření maleb. Slabinou tohoto výkladu představují chybějící pevná data, o která by se bylo možné opřít. Na druhé straně se uvádí, že je nepravděpodobné, aby malby vznikly až po Jaroslavově smrti, důvody tohoto argumentu ale chybějí.³⁸²

Na základě tohoto rozboru se tedy zdá, že popud k malbám mohl dát jak otec, tak syn. Jediný spolehlivější ukazatel v podobě výstavby věže hovoří spíše ve prospěch Jaroslava, jedná se ale o velice charakterný důkaz, o jehož platnosti lze na tomto místě spekulovat. Pokud by tomu tak skutečně bylo, je otázkou, jaké pohnutky vedly šlechtice k jejímu zřízení s ohledem na výzdobu Malého sálu. Zdejší stěny se honosí mnohem reprezentativnějšími malbami, na druhou stranu stylovému hledisku nebylo v dané době přikládáno toliko důležité kritérium kvality, jako je tomu v dnešní době. Navíc, pokud je tento prostor Zelenou světnicí, popř. jejím předstupněm, z Jaroslavovy strany by se pořízení další takové místnosti jevilo jako nadbytečnost. Z tohoto nelogického důvodu by bylo příhodnější označit za donátora jeho syna Zdeňka. Mohly malby ve světnici představovat jakési vymezení se syna vůči otci? Zatímco většina autorů si všímala motivů, které výzdoby obou prostorů spojuje, je také důležité se zaměřit na případné odlišnosti – v případě Zelené světnice se jedná o zdůrazněné sakrální motivy ve špaletách oken. Zatímco v jižní a východní části se nacházejí výjevy z nového zákona spojené s Kristovým příchodem, severní výklenek je vyzdoben třemi motivy spojené s mučednictvím. Skutečnost, že se výjma rožmitálského erbu jedná o největší výjevy, nelze pokládat za náhodu. Malby tak silně akcentují katolické vyznání svého majitele. Na základě této skutečnosti je tedy na místě prozkoumat náboženskou orientaci obou kandidátů: o Jaroslavovi je známo, že po celý život stál na straně katolíků, avšak s ohledem na styky a posléze i příbuzenské vztahy s utrakvistickým králem je zřejmé, že náboženské vyznání pro něj představovalo marginální záležitost.³⁸³ Zdeněk stál po celý svůj život taktéž na straně katolíků, avšak ani pro něj, zdá se, nebyla náboženská otázka zcela zásadní. Ačkoliv uzavřel dohodu proti utrakvistům a posléze i proti luteránům, jednal tak spíše z politického, nikoliv konfesního hlediska, navíc i jeho syn Adam byl na jeho popud vychováván utrakvistou Martinem Kuthenem ze Šprincberka.³⁸⁴ Netečnost k náboženskému vyznání není v této době ničím neobvyklým.³⁸⁵ Zdá se tedy, že ani konfesní záležitosti nepředstavují cestu k osvětlení původního problému.

V tomto ohledu se také dře na povrch otázka týkající se případné druhotné funkce prostory coby osobní kaple jednoho z donátorů. Se symbiózami Zelených světnic a sakrálního prostoru se lze údajně

³⁸⁰ Trnková usuzuje, že musel zemřít mezi únorem 1484 a prosincem 1485 – viz TRNKOVÁ 2016, s.89

³⁸¹ Pokud by byl Jaroslav už v pokročilém věku, mohl disponovat jistým nadhledem a moudrostí podobně jako Vilém z Pernštejna, a proto by nepotřeboval zřizovat místnost tohoto typu.

³⁸² TRNKOVÁ 2016, s.44 - 45

³⁸³ Důkazem pro toto tvrzení může být tzv. Luciperův list - viz TRNKOVÁ 2016, s.86 – 88

³⁸⁴ KOTLÁROVÁ 2008, s.54

³⁸⁵ KRÁSA 1964, s.285

setkat v zahraničí.³⁸⁶ Ve prospěch hovoří i skutečnost, že v žádné jiné Zelené světnici se motivy sakrálního charakteru v takovém rozsahu nevyskytují, a oproti tomu světské motivy se nacházejí v drobných lunetách vysoko nad úrovní očí, proto by je snad bylo možné považovat na druhořadé. Na druhou stranu místnost neobsahuje žádné stopy po výklenku určený pro oltář či jiné liturgické předměty, jenž by se na základě křesťanského vyznání měl nacházet na východní straně světnice. Jediná, poměrně velká nika bez zjevné funkce se nachází pouze na protější, západní straně. Pokud se se zdejší světnicí/kaplí počítalo již při výstavbě, takto významný prvek by jistě nebyl opomenut. Po přezkoumání situace ohledně liturgických prostorů v rámci blatenského hradu je nutno tuto úvahu zcela zavrhnout, protože podle dosavadní literatury se ve sledované době využívala kaple z románského období, což taktéž neguje výstavbu nové kaple z počátku 16. století: „*Přitom v areálu hradu stávala až do 18.st. románská svatyně = hradní kaple by se tak mohla jevit z důvodů čistě liturgických jako nadbytečná.*“³⁸⁷ Pokud je výstavba této kaple považována za přebytný počín, zřízení dalšího takového prostoru by už byla rozmařilost.

Dále lze uvažovat o možnosti, zda věž nepředstavovala jen jakousi „*přechodnou záležitost*“ v případě, že by donátorem maleb byl Zdeněk. Jak již bylo ukázáno na jiném místě práce, v dané době blatenský hrad zřejmě nedisponoval mnoha volnými prostory, které by Jaroslavův syn mohl využít ke své reprezentaci. V interiéru věže by mohl nejen hostit své hosty, ale vzhledem k drobné obytné prostora v prvním patře i pobývat a čekat na dokončení výstavby Reitova křídla. Této hypotéze by nasvědčovala i Zdenkova stížnost na časovou prodlevu výstavby této stavby, na straně druhé jí ale odporuje skutečnost, že palácová budova byla určena pro jeho syna Adama. I přesto se lze setkat s názorem, že funkce této budovy není zcela objasněná.³⁸⁸ Hrad tedy oplývá mnoha nejasnostmi dychtící po vysvětlení, přesto by bylo poněkud podivné, kdyby obytná prostora věže zůstala nevyužita.

Závěrem lze poukázat na skutečnost, že mnoho stop nebylo nikterak nápomocno k rozřešení dané otázky, a dokonce se zdá, že úvahy tohoto typu by mohly pokračovat donekonečna. Situaci komplikuje příliš mnoho neznámých týkající se nejen přesnějších znalostí ohledně datace výmalby či věžecoby stavby, ale také otazníky nad přesnými daty narození obou Rožmitálů. Zmínky o případné donátorské činnosti nejsou taktéž známy.³⁸⁹ Značnou, ne-li hlavní výpovědní hodnotu by mohla ukrývat restaurátorská zpráva, naneštěstí je ale tento klíčový pramen nenávratně ztracen.

S ohledem na tyto nešťastné shody okolností soudím, že v současné době lze výše položenou otázku zodpovědět pouze s pomocí specializovaných odborníků, kteří by dokázali odhalit datace stavebních

³⁸⁶ viz ZÁRUBA 2016a, s.393, pozn.60

³⁸⁷ ŠIMŮNEK 2013, s.32 - 33

³⁸⁸ ČECHURA 2020, s.38

³⁸⁹ Skutečnost, že tyto aktivity nehrály důležitou roli v životě daných šlechticů dokazuje především dochovaná korespondence Zdeňka z let 1508 – 1535. Záznamů týkající se objednávek uměleckých děl je zde poskrovnu, největší pozornost je věnována pouze „obrazu“ svaté Anny, jemuž Zdeněk věnoval hned dva dopisy z roku 1523 – viz KOVÁČ 2020, s. 44 – 46.

úprav věže a rozkryli totožnost majitele „záhadného“ erbu. I přes tyto obrovské komplikace lze ale vyvodit drobný postřeh: ať už byl donátorem otec nebo syn, je zřejmé, že výzdoba mohla odpovídat životnímu stylu oběma Rožmitálům. Za předpokladu, že by popud k výzdobě vzešel z Jaroslavovy iniciativy, by prostor mohl stejně využívat jen krátkodobě vzhledem k době svého skonu v roce 1485. Je tedy jisté, že místnost mohl více využívat jeho syn, a bylo by záludno, kdyby místo určené k sebereprezentaci neodráželo jeho společenské postavení či osobní postoje a přesvědčení. Se zřetelem ke Zdeňkově sympatii k hradu Blatné a k faktu, že se hrad stal místem přátelských setkávání,³⁹⁰ se tato domněnka jeví poněkud realističtěji.

³⁹⁰ KOTLÁROVÁ 2008, s.43

Malý sál

Charakteristika objektu z hlediska lokace a dispozice³⁹¹

Malý sál se nachází ve druhém patře ve Starém paláci. Jedná se o nevelkou prostoru s rovným stropem a čtyřmi okny opatřené sedáky.³⁹² Nalevo od hlavního přístupu na západní straně se nachází zazděná špaleta původního vchodu, v jihovýchodní zdi je umístěn jiný přístup, který byl dodatečně zazděný. Místnosti předchází druhý, rozměrnější sál s dřevěným stropem, který je opatřený po levé straně třemi okny, po straně pravé celkem čtyřmi, pouze tři z nich jsou ale opatřeny sedáky. Do tohoto sálu se vstupuje hlavním vchodem situovaným na západní straně, kdy současné dřevěné schodiště představuje mladší počín, původně bylo patro přístupno skromnějšími dřevěnými schody. První patro paláce obsahovalo původně dva nestejně velké prostory přepažené zdí, které byly pravděpodobně opatřeny trámovými stropy. V mladší době prošly místnosti několika úpravami, kdy byly rozděleny na několik menších prostorů doplněné klenbami. Na západní straně se nachází drobná chodba vedoucí k někdejšímu převétu osazenému na koruně hradby.

Jak již bylo uvedeno v části o lokacích Zelených světnic, severozápadní palác si prošel složitějším stavebním vývojem, kdy druhé patro náleží až do období pozdně gotické přestavby hradu.

Detailní, téměř vyčerpávající popis zdejší výzdoby jsem uvedla ve své bakalářské práci,³⁹³ stručnější charakteristiku uvádí Ondřej Faktor, který již zohledňuje Dienstbierův výklad.³⁹⁴ Obě pojednání uvádí další literaturu a rozvádí bližší ikonografické určení maleb, základní schéma výzdoby je uvedeno na obrázku [50].

³⁹¹ Tato pasáž vychází z tohoto zdroje, pokud nebude uvedeno jinak: LANCINGER/HEROUTOVÁ/LÍBAL 1970

³⁹² Ondřej Faktor ve své dizertační práci uvádí, že východní stěna byla původně rozdělena arkýřem, tento architektonický detail ale neuváděl žádný pramen zabývající se stavebním vývojem hradu. Viz FAKTOR 2016, s.255

³⁹³ CHUMOVÁ 2018, s.3 - 13

³⁹⁴ FAKTOR 2016, s.252 -263

Komparace Malého sálu s analogiemi z hlediska lokace a dispozice

Na základě lokace se Malý sál jeví jako typický příklad *Rytířského sálu* menší rozlohy, protože se nachází v budově paláce. Na mnoha hradech není existence vícero těchto sálů lišící se svou velikostí neobvyklá, jenž byly situovány vedle sebe.³⁹⁵ I přesto ale tyto příklady předčí blatenský sál co se rozlohy týče, výjimku tvoří místnosti vzniknuvší ve starší době, jako je tomu především ve Velkém Meziříčí. Druhé patro blatenského hradu vzniklo až během 15. století, tedy v období charakteristické rozšiřováním místností a zvětšováním hradních budov. Drobné prostory by tedy více vypovídaly ve prospěch druhé možnosti, tedy Zelené světnice, jejichž vybrané příklady se taktéž nacházejí v palácové budově nebo disponují podobnými rozměry, jako je Žirovnice a Švihov.

Značné potíže v této otázce si sál nese i v komparaci z hlediska své dispozice. Již zmíněná rozloha a světelné podmínky činí z místnosti kandidáta na oba dva prostory. Zálžitosti týkající se otopného zařízení nejsou bohužel známy, přítomnost prevétu byla zjištěna na západní straně paláce na severní stěně. Doprovodné technické zálžitosti týkající se sedáků ve špaletách oken spíše hovoří ve prospěch *Rytířského sálu*, avšak lze se s nimi setkat i v několika případech Zelených světnic integrovaných do palácových budov, navíc se nacházejí i v malované místnosti ve věži blatenského hradu.

Jsou tedy lokační a dispoziční vlastnosti sálu zcela nepotřebné k určení jeho původní funkce? V tomto kontextu lze přihlédnout i ke zjištěnému prvku „skrytosti“ Zelených světnic. Jak jsem již upozornila v předešlých pasážích, dané místnosti se v palácových budovách nacházejí buďto v trojdílné sestavě přemyslovských bytů situované na jejich konci (Zvíkov, Houska), anebo jsou do zdejších prostorů situovány tak, aby se uchoval prvek soukromí tím, že není potřeba do světnic vcházet při průchodu do přilehlých částí hradu (Žirovnice). Na Blatné se ale s ničím podobným nesetkáváme – podobně jako je tomu i u ostatních zdejších budov, i Starý palác je pouze dvoutrakový, a ve dvou místnostech je poněkud obtížné nějaký prostor „uschovat“, proto lze sál vyhodnotit spíše jako *Rytířský sál*.

V rámci zkoumání blatenského sálu z tohoto „technického“ úhlu pohledu si na tomto místě dovolím drobnou poznámku: u starších názorů, které alespoň marginálně zaznamenaly funkci Malého sálu, si nelze nepovšimnout komparace sledovaného prostoru pouze s vyzdobenou prostorou ve věži. Na základě drobných rozměrů Zelené světnice vyšlo najevo, že účely hodovní síně splňuje spíše Malý sál.³⁹⁶ Je poněkud zajímavé, že z této úvahy byla zcela vynechána větší prostora sousedící s malovaným sálem.³⁹⁷ Pokud bychom se drželi starších názorů, veškerá návštěva by i přesto musela projít skrze tento větší sál, a je velmi nepravděpodobné, že by zůstal bez praktického využití. Tento fakt tedy ještě zdůrazňuje nutnost vnímat hradní stavby jako celistvý komplex, jenž musel ve své době plnit veškeré

³⁹⁵ Z mnou navštívených lokalit dokazují tuto skutečnost především sály v Pardubicích a na Kunštátě, na královských hradech je tato skutečnost také zcela běžná.

³⁹⁶ VRBOVÁ 2017, s.70; VÍTOVSKÝ 2001, s.90

³⁹⁷ Viz také **Příloha č.4**

potřeby svých majitelů, a do svých úvah zahrnout i na první pohled „ničím nezajímavé“ prostory. Ačkoliv se z dnešního úhlu pohledu mohou jevit jako místa, k nimž není potřeba nikterak přihlédnout, neznamená to, že tomu tak bylo vždycky – byly vybudovány, aby sloužily vybraným účelům. Tento „větší sál“ je sice pouze holá místnost bez jakýchkoliv stop po výtvarné výzdobě,³⁹⁸ svou rozlohou je ale mnohem rozlehlejší, čímž vytváří příhodnější podmínky nejen pro pohoštění návštěv, ale také pro zábavné aktivity doprovázející festivity a hostiny jako takové. Zdá se tedy, že hlavní program se odehrával právě v těchto prostorách, který mohl nadále pokračovat ve vymalované místnosti.

Komparace Malého sálu z hlediska výtvarné výzdoby

Druhým vodítkem k určení původní funkce sálu představuje výtvarná výzdoba a její charakter. Pokud je místnost skutečně *Rytířským sálem*, měla by tomuto určení odpovídat i její výmalba. V tomto ohledu se jeví jako nejvhodnější kandidát ke komparaci sál v Písku, protože za jeho nástěnnými malbami stojí tatáž osoba³⁹⁹ a vznikl zhruba o deset let později než malby na Blatné. Přestože nejsou zdejší malby zcela adekvátní ze stylového hlediska, přesto lze na první pohled rozpoznat markantní rozdíl: V této prostora se setkáváme s mnohem tradičnějšími motivy, jako je právě heraldická i panovnická reprezentace, rytířské myšlenky v podobě boje, turnaje a významných osob oděných v brnění. Oproti tomu se výjevy na Blatné vyznačují mnohem specifitějším rázem. Zatímco první příklad tedy sleduje jakési základní schéma výzdoby *Rytířských sálů*, starší výmalba nese stopy po mnohem náročnějším konceptu. Skutečnost, že z hlediska ikonografie spolu výzdoby zkrátka nikterak nesouvisejí, je tedy zcela zřejmá.⁴⁰⁰ Pokud je ale písecký sál mladší, proč tedy i zde nebyly použity podobné náměty jako na Blatné? Patrně proto, že zatímco blatenský hrad platil za hlavní sídlo pánů z Rožmitálu,⁴⁰¹ hrad v Písku byl pouze na nějaký čas v jejich državě, a proto zřejmě nebylo zapotřebí vyzdobit sál honosnějšími způsoby. Avšak vzhledem k žalostnému stavu zachování stavby jako takové nelze nepředpokládat, že již zaniklé sály neobsahovaly taktéž okázalé nástěnné malby.⁴⁰²

Dané nesrovnalosti by tedy více hovořily ve prospěch druhé možnosti. Podobně jako v Zelených světnicích, i zde dominuje výjevům zelená barva a motivy jako je lov, hrad, rytířská tematika či dvorní scény. Blízké je i rozvržení maleb, kdy nejsou výjevy kladeny přehledně, např. v pásech, ale naopak jsou rozhozeny „nahodile“ a zasazeny do krajinné složky. Dokonce ani postavy Devíti hrdinů nejsou zobrazeny tradičně *an face*, ale jsou rozděleni do dvojic a otočeni tváří k sobě, což by mohlo vypovídat o zcela odlišném sdělení. Shoda v tolika faktorech činí z místnosti jasný příklad Zelené světnice, popř. jejich předstupeň. Výraznou odchylku v tomto případě představuje absence erbovní galerie, která

³⁹⁸ Což ale neznamená, že ve své době nemohla být taktéž vymalována.

³⁹⁹ Otázku donátorství řešila Štěpánka Rolníková, kdy dospěla k závěru, že jimi byl Jaroslav Lev i Jindřich z Jenštejna, viz ROLNIKOVÁ 2022, s.74

⁴⁰⁰ viz také KRÁSA 1985, s.282

⁴⁰¹ Což dokazuje i jejich pozdější titul „Páni z Rožmitálu a Blatné“

⁴⁰² Viz také ROLNIKOVÁ 2022

je běžnou součástí těchto prostorů. V Malém sálu jsou erby uplatněny pouze ve špaletách okna při severní zdi, což je poněkud marginální místo, kterého si příchozí nemusí ihned povšimnout.

Lze tedy s touto prognózou souhlasit? Nikoliv zcela bezvýhradně – některé z uvedených bodů lze odůvodnit i jinými způsoby: byť přemíru zelené barvy nelze nikterak zpochybnit, nejedná se o ony „typické“ rozviliny, s nimiž se setkáváme na zdech Zelených světnic. Daná barva zde spíše dovytváří přírodní pozadí, do něhož jsou výjevy zasazeny, nevyvolávají tedy dojem hustého, nepropustného lesa, natož pak zdání *horror vacui*.

Další důležitý fakt vychází ze zdroje inspirací maleb, tedy tapisérie, což vysvětluje poněkud volnější kompozici výjevů.⁴⁰³ Tapisérie jako takové se hojně využívaly ke zdobení stěn v honosných evropských sídlech. Karel Chytil dokonce tvrdí, že se dokonce jednalo o drahocennější způsob výzdoby než „levnější“ nástěnná malba, která se jí do značné míry snažila napodobit.⁴⁰⁴ Mnoho z těchto dvorů se stala významnými zastávkami v rámci Jaroslavovy diplomatické cesty, kde se s nimi šlechtic mohl setkat a inspirovat se jimi. Podle Šaškových záznamů se s nástěnnými koberci výprava setkala nejen v Burgundsku, ale také na francouzském hradě Angers či v domě anglických šlechticů.⁴⁰⁵ Pro jejich bližší poznání (a pro poznání historického pozadí vzniku maleb Malého sálu obecně), by bylo nejpříhodnější tato místa navštívit a určit, se kterými se šlechtic na svých cestách mohl setkat. Jelikož by ale tento úkol vystačil na samostatnou práci, je proto potřeba se omezit na obecné poznatky a vyvodit z nich logický závěr: Pokud se výzdoba tapisériemi stala součástí deníkového záznamu, je zřejmé, že svého pisatele zaujala natolik, aby ji zmínil alespoň okrajově. Jelikož je ale nikterak blíže nerozvádí ani nepopisuje, evidentně se jednalo o běžnou součást výzdoby každého honosného sídla, a především pak reprezentativních sálů, nikoliv jen vybraných místností, jež by svou funkcí mohly do jisté míry odpovídat Zeleným světnicím.⁴⁰⁶ Pokud se tedy jednalo o zcela běžnou praxi, je více než pravděpodobné, že blatenský sál je taktéž *Rytířským sálem*.

V potaz lze samozřejmě potřeba brát i charakter Jaroslavovy cesty jako takové. Poselstvo Jiřího z Poděbrad procestovalo mnoho zemí Západní Evropy, a dostalo se dokonce až „na konec světa“. Deníkové zápisky Václava Šaška líčí nejen sídla či významné destinace, jež družina navštívila, ale také nespočet dobrodružství a úskalí, kterým musela čelit a vypořádat se s nimi. Oproti tomu je druhý pramen vztahující se k cestě, tedy deník norimberského obchodníka Gabriela Tetzela⁴⁰⁷ zaměřen poněkud realističtěji, kdy popisuje navštívená města a tamější zvyklosti. Absenci záznamů o skutečném účelu cesty v obou zdrojích zaznamenalo již několik vědců, s nejpříhodnějším vysvětlením přišla až

⁴⁰³ KRÁSA 1985, s.280

⁴⁰⁴ CHYTIL 1906, s.126

⁴⁰⁵ ŠAŠEK 1974, s. 34 - 71

⁴⁰⁶ Dokonce i Vilém z Pernštejna, jehož lze považovat za šlechtice pocházejícího ze stejné generace jako Jaroslav, měl své sídlo v Pardubicích vyzdobené tapisériemi, zatímco zdejší pozdně gotická výmalba není příliš známá.

⁴⁰⁷ TETZEL 2003

Michaela Malaníková.⁴⁰⁸ Na základě pečlivé analýzy a komparace přišla badatelka s návrhem, že zatímco úředníkův deník vznikl zřejmě z vlastních pohnutek svého pisatele, Šaškův záznam se více než deník jeví jako rytířský příběh oslavující Jaroslava Lva coby udatného hrdinu. Na základě této interpretace přichází s názorem, že spis sledoval od samého počátku tento cíl, a to na přání samotného Jaroslava, který chtěl zřejmě jeho prostřednictvím zanechat svědectví o své cestě nesené v rytířském duchu.

Pokud tedy přijmeme tuto myšlenku, tak Šaškův cestopis představuje oslavné rytířské dílo určené pro širší publikum. Jedná se tedy o jednu z forem komunikačního prostředku, jímž se šlechtic mohl reprezentovat jako statečný rytíř s vytříbeným chováním a hodného obdivu. Ve středověké společnosti se ale vedle psaného projevu uplatňovaly i jiné, efektivnější metody komunikace s okolím, a sice výtvarné umění. Skutečnost, že vizuální podněty měly na své recipienty mnohem silnější dopad než čtené či psané slovo netřeba více přibližovat, zkrátka předávaly svá poselství mnohem příhodněji, protože byla vytvořena srozumitelnými způsoby, navíc k jejich recepci nebylo potřeba specifických dovedností, jako např. umět číst. Pokud si tedy ohlasy cesty vyžádaly reprezentaci ve formě cestopisu či „*rytířského eposu*“, lze předpokládat, že byla reflektována i jinými, důraznějšími způsoby, tedy ve vizuální podobě. Ve prospěch této domněnky přispívá i umístění maleb - tedy v sídle hlavního hrdiny z příběhu. Takto vyzdobená místnost by jistě měla být otevřena širšímu publiku, a nikoliv pouze vybraným představitelům vyšší společnosti. Přestože byl poznatek týkající se inspirace maleb zahraničními příklady zpochybněn,⁴⁰⁹ lze jej aplikovat alespoň na motiv Devíti reků, jenž nemá na našem území obdobu. Jedná o poměrně významný reprezentativní motiv odkazující na rytířský kult, jenž je v sále ještě zdůrazněn svou velikostí. Jaroslav si jej jistě nemohl nechávat pro sebe a svůj nejbližší okruh přátel, ale naopak by se jím jistě chtěl pyšnit před návštěvníky hradu či před významnou návštěvou. Malý sál tak ve světle těchto skutečností vykazuje opět spíše rysy *Rytířského sálu*.

V neprospěch názoru o sálu coby Zelené světnici hovoří i časové hledisko – blatenský sál byl zřejmě vymalován krátce po návratu z dalekých cest, tedy po roce 1467, zatímco druhý typ místnosti přichází na výsluní až o téměř dvě dekády později, kdy k jejich rozvoji nastala i příhodná doba. Byť se z dochovaných záznamů lze místy dočíst o „bujarých kratochvích“, ⁴¹⁰ či o pozvání Jaroslava do soukromých komnat jistých majitelů hradů, jedná se pouze o letmé poznámky, jejichž bližší podobu nelze upřesnit.⁴¹¹ Mohly se v dané době a v Jaroslavem navštívených Evropských zemích objevovat místnosti podobného charakteru a funkce jako Zelené světnice, popř. jejich zárodky? Panující podmínky

⁴⁰⁸ MALANÍKOVÁ 2009 – zde starší názory i jejich reflexe

⁴⁰⁹ DIENSTBIER 2018, s. 135

⁴¹⁰ ŠAŠEK 1974, s. 34 - 47

⁴¹¹ Co se druhého bodu týče, je jasné že Šašek coby nižší šlechta nemohl svého pána do těchto prostor následovat.

v daných destinacích by mohly na jednu stranu vypovídat kladně,⁴¹² přesto by si tato otázka zasloužila do budoucna větší pozornost.

Motivy odpovídající výzdobě Zelených světnic jsou uplatněny i v jiných médiích,⁴¹³ a i v pozdější době se námět mocných žen prodere až na stěny reprezentativních *Rytířských sálů*.⁴¹⁴ Pokud mají motivy svůj původ v tapisériích, nelze se udivovat nad jejich vypoodobněním v blatenském sále, jenž byl těmito nástěnnými koberci inspirován. Vše tedy nasvědčuje faktu, že z hlediska funkce odpovídá Malý sál spíše *Rytířskému sálu*, avšak z pohledu výtvarné výzdoby již předvídá nástup specifických prostor vyhraněných pro vybranou společnost.

Zhodnocení výtvarné výzdoby Malého sálu

Nástěnné malby blatenského sálu byly inspirovány tapisériemi, což vysvětluje jejich charakter i výběr motivů, které zde byly uplatněny. Zdejší koncept moci žen je nepopíratelný, v podstatě číhají téměř na každé jeho zdi; na jižní stěně se proradná Dalila chystá sebrat veškerou Samsonovu sílu ustříhnutím jeho vlasů, jenž nic netušící poklidně spí na ženíně rouchu. Protější zeď okupují dvě střelkyně ohrožující muže oděné v brnění. Obě dvojice se vyznačují téměř identickými postoji i gesty, jediný rozdíl představuje vizáž střelkyň a místo konání útoku – zatímco střelkyně nacházející se v rohu místnosti při pravé straně je oděna do dlouhého luxusního šatu a svůj cíl si vyhlédla pod branami opevněného hradu, druhá žena zvolila poněkud skrovnější oděv, a nachází se v hustém listoví v přírodě. Nezávisle na svůj zevnějšek si ale ženy vybraly totožnou zbraň v podobě luku, což je zbraň typická pro lovce, nikoliv pro udatného rytíře. Ačkoliv se ve vybraných dvorských románech setkáváme s tzv. *královským lukem*, jedná se spíše o odznak, nositele významu, protože jej jeho vlastníci nepoužívají aktivně. Daná zbraň se tak ve středověku pojí spíše s představou lovce osamocенého v lesích, s jejíž pomocí si obstarává potravu.⁴¹⁵ Na blatenském výjevu je tato skutečnost podržena i motivem lesa s lovem, který je zde pravděpodobně vyobrazen. Mužské oběti jen rozhazují rukama do stran naznačující jasnou kapi-tulaci, a zároveň jakoby se chystali padnout na kolena. Gesto pokleknutí provázelo řadu situací,⁴¹⁶ avšak jeho význam coby poddání se či výraz pokory je v obou případech zcela evidentní. Otázkou ale zůstává, z jakého důvodu byl tento motiv uplatněn dvakrát ve stejné formě. Zřejmě bylo potřeba jej pouze náležitě zdůraznit či ukázat, že tato hrozba číhá jak v „*kultivovaném*“ světě, tak v „*divokém*“ prostředí.

⁴¹² Viz Miloslav POLÍVKA: Šlechtic jako podnikatel v pozdně středověkých Čechách. In: Zdeněk BENEŠ, Eduard MAUR Jaroslav PÁNEK, ed.: Pocta Josefu Petráňovi Pocta Josefu Petráňovi: sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám J. Petráně. Praha: Historický ústav ČSAV, 1991. Práce (Historický ústav. Akademie věd ČR), s.95-111

⁴¹³ DIENSTBIER 2019, s.513

⁴¹⁴ Viz Vojtěchův sál v Pardubicích, kde výjev Samsona a Dalily dominuje celé jedné stěně. Vyobrazení sice zachycuje i scény z hrdinova života, ty jsou ale podřízeny osudnému okamžiku s Dalilou v hlavní roli

⁴¹⁵ LE GOFF 1998, s.141

⁴¹⁶ NODL/ŠMAHEL 2014, s.291

Zcela v rohu je vyobrazena blíže neidentifikovatelná scéna se třemi starci a dámou v obklopení nápisových pásek. Postoje, pohledy očí i gestikulace vyvolávají dojem, jako kdyby se muži ženě omlouvali či se jí dokonce vyzpovídali. Texty pásek jsou naneštěstí nečitelné, přesto lze na základě její formy tušit jakýsi zádrhel ze strany muže. Patrně je mu ale odpuštěno, protože ženina páska se poklidně vine nad jejich hlavami.

Západní část místnosti je sice vyhrazena pro mužské hrdiny v nadživotním měřítku, přesto se v jeho rohu nachází fragmenty drobné postavy, který byl identifikován jako žena s přeslicí.⁴¹⁷ Zdá se tedy, že jediným poklidným místem, kde se ženy umějí spořádaně chovat, představuje východní stěna. V její levé části jsou vyobrazeny dvě ženské postavy, kterak pravděpodobně konverzují se svými mužskými protějšky, na straně pravé si cosi mezi sebou předávají. Pokud ale tato scéna skutečně zobrazuje Paridův soud, znamenalo by to, že ani na této zdi ženy nepolevují ve své ostražitosti, a jen si počínají poněkud rafinovaněji, kdy ke svému vítězství využívají své ženské zbraně.⁴¹⁸

Potencionální mužský návštěvník sálu je tak doslova ze všech stran ohrožován „slabším“ pohlavím. Při vstupu do sálu se nejprve setkává s výjevy relativně „bezpečnými“ na východní stěně, avšak poté je konfrontován s celou řadou nástrah, které byly popsány výše. Jedinou oporou v tomto „nerovném“ boji by mohli představovat naddimenzovaní mužští bojovníci nacházející se na západní straně sálu, tedy za zády příchozího. Ti ale na svého recipienta neberou žádný ohled, a raději mezi sebou ve dvojicích konverzují, někteří z nich mají dokonce své helmice stažené tak nízko, že jim zakrývají značnou část tváře.

Nachází se v malbách nějaký další koncept či program? Někteří badatelé vyslovili názor, že výjevy zachycují konkrétní osoby či dokonce události.⁴¹⁹ Poněkud skrytá indicie, jež by podobné názory mohla podpořit, se nachází v oděvech vyobrazených postav, které se v drobném detailu neshoduje s tehdejšími módními trendy. Skutečnost, že figury jsou oblečeny do šatů sledující burgundský styl, jsem detailně rozebrala ve své předešlé práci, kde jsem se zároveň pozastavila nad absencí pokrývek hlav, které jsem nedokázala opodstatnit.⁴²⁰ Pokud se skutečně jednalo o natolik výrazný prvek tvořící nedílnou součást celkové vizáže, z jakého důvodu byl tedy vynechán v nástěnných malbách? Jistá vysvětlení by mohly nabízet Šaškovy zápisky z cesty, kde se na několika místech objevují poznámky týkající se vlasů českého poselstva. Nad jejich délkou či kvalitou se udivovali hned v několika zemích, konkrétně v Bruselu, v Londýně a ve Španělsku.⁴²¹ Pokud se tedy jednalo o natolik mile překvapující

⁴¹⁷ DIENSTBIER 2018, s.135

⁴¹⁸ Jedině na této stěně nedisponují ženy žádnými zbraněmi či předměty, jimiž by mohly mužský princip narušovat. Jsou zde doslova odkázány sami na sebe, kdy mohou muže lapit pouze svou krásou či „sladkými“ řečmi v konverzaci.

⁴¹⁹ Jedná se především o nepřiměřenou interpretaci Jakuba Vítovského, viz VÍTOVSKÝ 2001

⁴²⁰ CHUMOVÁ 2018, s.34

⁴²¹ viz URBÁNEK 1940: Brusel s.49: „Potom druhého dne byl pan Lev zaveden k vévodově sestře, vévodkyni bourbonské. Viděli jsme tam mnoho hrdých, krásných paní a dívek. Paní z Bourbonu (Isabela) prokazovala našemu pánovi velikou čest a náramně se divila vlasům Čechů“. Londýn s.67: „Velký podiv v nich budila délka našich vlasů. Říkali totiž, že ještě nikdy neviděli nikoho, kdo by nás předčil délkou a spanilostí kadeří. A nikterak

komplimenty, že se staly součástí deníkového zápisu, resp. oslavného rytířského eposu, bylo by proto možné tento fakt spojit i s blatenskou odchylkou v malbách. Ostatně diplomatická cesta si vedle šíření dobré pověsti krále Jiřího kladla za cíl také zanechat kladný dojem a ukázat, že jeho lid je zbožný, kultivovaný a oplývá i vytríbeným chováním a způsoby nesoucí se v rytířském duchu. O jeho splnění by tak vedle cestopisu mohly vypovídat právě i nástěnné malby. Této skutečnosti mohou nasvědčovat i iniciály nacházející se na pláštích rytířů či čabrakách koních v turnajové scéně.

Další vrstvy možných interpretací zřejmě nebude možné již adekvátně určit, a to především kvůli žalostnému stavu výzdoby. I přesto se lze domnívat, že další důležité stopy, které by mohly blatenský cyklus pomoci alespoň blíže ozřejmit, leží v zahraničních sídlech, které Jaroslav navštívil během svého putování.

jsme je nemohli přivést k tomu, aby uvěřili, že nám tak narostli od přírody. Tvrdili, že jsou to vlasy, přilepené pryskyřicí. A kdykoli někdo z našich lidí šel prostovlasý po ulici, měl kolem sebe více diváků, než kdyby ukazovali nějaké podivné zvíře“. Španělsko s.99-100: „Třetího dne (král) předpustil pana Lva k sobě. Seděl i s královnou na zemi, a oba, král i královna, podali panu Lvovi a jeho šlechtickým druhům ruku. A všechno, co od něho pan Lev žádal, mu slíbil. Našemu pánovi i jeho družině udělil svůj rád a některým, mému pánovi a jeho druhům i mě, dovolil, abychom jej sami i jiným udělovali. Královna se převelice divila našim vlasům“.

Shrnutí

V této kapitole jsem zkoumala oba vymalované prostory na Blatné. Svou pozornost jsem nejprve zaměřila na zdejší Zelenou světnici, jejíž výmalba je sice dochována v perfektním stavu,⁴²² avšak osoba stojící za jejím vznikem zůstala neodhalena. Byť se k ní na první pohled váže několik indicií, jedná se o natolik chatrné důkazy, že na jejich základě nelze vystavět jednoznačné závěry. Popud k jejímu zřízení mohl vzejít jak od Jaroslava, tak i od jeho syna Zdeňka, nicméně vzhledem ke stavebním zásadám do budovy věže se spíše přikláním k názoru, že původní impuls vzešel od staršího Rožmitála. Na druhou stranu s ohledem na jeho brzký skon lze předpokládat, že světnici nadále využíval Jaroslavův syn, který si k Blatné vytvořil silné pouto a pobýval zde až do svého konce. Z tohoto důvodu bych při výkladu zdejší výzdoby vycházela spíše ze Zdeňkova pohledu. K objasnění této otázky by do značné míry pomohly další specializovanější výzkumy zaměřené jednak na dataci výstavby věže, jednak na majitele vyobrazeného erbu s levharty.

Skutečnost, že jejím donátorem mohl být Jaroslav, dosvědčuje i přesné funkční určení Malého sálu. Tato prostora byla v literatuře popisována jako jeden z příkladů Zelených světnic, popř. jejich předstupň, což ale vyvolává mnoho dalších otázek. Sál ale z hlediska svého účelu odpovídá *Rytířskému sálu*, což dosvědčuje jednak jeho umístění, ale především pak celkové dispozice ostatních budov v blatenském hradním komplexu, jejichž patra obsahují pouze dvě rozměrné místnosti. V takto koncipovaném sídle je poněkud obtížné nalézt skryté místo k rozjímání či k pořádání neřestných aktivit, což mohlo šlechtice následně vést ke zřízení Zelené světnice ve věži.

Malý sál odpovídá své funkci i z hlediska maleb, byť v sobě skrývají odkazy na Zelené světnice. Jejich náměty, ale i kompozice vycházejí z tapisérií, s nimiž se Jaroslav mohl setkat při své cestě po Západní Evropě. Ačkoliv výzdoba vykazuje známky po přítomnosti moci žen, zřejmě se nejedná o jedinou vrstvu, která byla do programu maleb vložena. Vzhledem k drobné odchylce v oděvech burgundského typu a drobným monogramům lze konstatovat, že malby mohly dosvědčovat i úspěšně splněnou misi konanou z popudu Jiřího z Poděbrad. Tento názor podporuje i Šaškův deník, resp. Rytířský epos vydvihující Jaroslava Lva coby rytíře hodného následování, který pravděpodobně vznikl na šlechticovo přání. Vzhledem k žalostnému stavu maleb již zřejmě nebude možné objasnit celkový koncept výzdoby, nicméně k jejich nástinu by mohly do značné míry přispět zahraniční památky.

⁴²² Na jejich současné podobě se s jistotou podílely restaurátorské opravy či případné přemalby.

Závěr

Hlavním smyslem práce bylo hledání odpovědí po původním účelu Malého sálu na Blatné. Tato otázka byla dříve zkoumána spíše jen marginálně, a téměř vždy se vycházelo pouze z charakteru výtvarné výzdoby sálu: badatelé místnost identifikovali jako *Rytířský sál* či ranný příklad Zelené světnice.

Z hlediska funkce se ale jedná o diametrálně odlišné prostory, a proto toto objasnění představuje klíčovou záležitost. Aby bylo možné tento rozpor rozřešit, bylo zapotřebí si nejprve ujasnit, k jakým hradním prostorám se dané pojmy vážou, a především pak jaké účely musely místnosti ve své době plnit. Zatímco dosavadní výzkumy se při pátrání po funkcích zaměřily primárně na výtvarnou výzdobu, druhá metoda, která se zabývá prostorovými souvislostmi, je zohledněna jen v minimální míře. Proto zachycení a vysvětlení daných prostorů, primárně z hlediska lokace a dispozice, druhotně na základě výtvarné výzdoby, představovaly dílčí cíle této práce.

Vzhledem k povaze tohoto zaměření jsem v první, teoreticky zaměřené části práce uvedla nejprve dispozici hradu jako takového, a poté následovaly zásadní poznatky o *Rytířských sálech* získané z odborné literatury. Základní povědomí je tvořeno příklady těchto prostorů v českém prostředí a přehledem o jejich původních funkcích. Součástí výkladu je i pojednání o dosavadních poznatcích týkajících se Zelených světnic.

Druhá část práce je tvořena vlastním badáním založeným na osobní prohlídce vybraných českých hradů a zámků s příklady Zelených světnic a vymalovaných *Rytířských sálů*⁴²³ a na stavebně historických průzkumech daných lokalit. Výzkum byl rozdělen do tří částí, jehož součástí je komparace.

Cílem prvního úseku bylo získat poznatky sledovaných místností z hlediska prostorových souvislostí, a získat tak širší povědomí o možných funkcích. Zatímco v případě *Rytířských sálů* jsem předpokládala, že bude zapotřebí jen ověřit lokace a dispozice vybraných příkladů, nebylo tomu tak. Pozoruhodná zjištění přinesl rozbor samotného výrazu „*Rytířský sál*“. Tento pojem je v současné době zakořeněn především v literatuře popularizačního charakteru, na hradech či zámcích se jím nazývá kdejaká místnost působící významně či důležitě. Ve skutečnosti se jedná o výraz pocházející z 19. století pro označení reprezentativního prostoru tehdejších majitelů zámeckých či hradních staveb. Pro účely této práce existuje adekvátnější výraz „*Velký sál*“, avšak pro zachování srozumitelnosti pro čtenáře jsem setrvala u předešlého pojmu. Dále vyšlo najevo, že ne všechny hradní prostory, které jsou v současnosti takto označovány, lze s danými místnostmi skutečně ztotožnit; byť se pyšní honosnou výtvarnou výzdobou, z hlediska své dispozice pravděpodobně plnily funkce předsíně nebo-li *Mázhausu*. Z mnou zkoumaných lokalit tomuto profilu odpovídají vymalované prostory na Kunštátě a v Jindřichově Hradci.

Informace o prostorových souvislostech Zelených světnic bylo potřeba nejprve získat. Ačkoliv

⁴²³ Zelené světnice se nacházejí na těchto hradech: Blatná, Zvíkov, Jindřichův Hradec, Houska, Švihov, Žirovnice a Dolní Kounice. *Rytířské sály* se zachovalou výtvarnou výzdobou se vyskytují na těchto hradech: Velké Meziříčí, Kunštát, Písek, Strakonice, Poděbrady a Pardubice.

v literatuře bylo jejich situování popisované jako divergentní, při bližší analýze je možné jejich lokaci rozdělit do tří skupin: paláce, věže a bašty. Volby jejich umístění vyplývají z prostorových možností, které měli tehdejší majitelé hradů k dispozici. Příklady v palácových budovách (Zvíkov a Houska) se nacházejí na královských hradech, které disponovaly dostatkem volného prostoru pro jejich integraci, a to především na základě svého rozložení známé jako „*přemyslovský byt*“. Zbylé příklady se nacházejí na šlechtických hradech, které jsou sestaveny porůznu, avšak palácová budova v mnoha případech nedovolovala pojmout novou prostoru (Švihov, Dolní Kounice, Blatná). Výjimku představuje pouze Zelená světnice na Žirovnici. Lokaci v Jindřichově Hradci bylo možné vysvětlit až na základě komparace s *Rytířskými sálami*, která přinesla klíčový poznatek: zatímco *Rytířské sály* jsou téměř vždy lokalizovány na stejném místě hradního komplexu, Zelené světnice jsou situovány spíše skrytě, aby jejich existence nebyla zcela patrná. Zbylé parametry technického rázu ukázaly taktéž zajímavé výsledky: navzdory odlišnému situování Zelených světnic sdílejí shodné světelné i tepelné podmínky. Z výsledků vyplynulo, že tyto místnosti byly sice poměrně dobře osvětlené, na druhou stranu v nich ale panoval spíše chlad, z čehož lze vyvodit jejich sezónní či krátkodobé užívání.

Druhý oddíl bádání se zabíral výtvarnou výzdobou obou typů prostorů. V případě *Rytířských sálů* i malovaných předsíní jsem se opět zaměřila na ověření reprezentativního charakteru maleb – pokud se totiž jednalo o nejhonosnější místnosti hradu, musí této podmínce odpovídat i nástěnná výzdoba. Byť se ve zkoumaných příkladech drobné odchylky objevují, s ohledem na dobové situace či tehdejšího majitele hradu je možné dané neshody adekvátně vysvětlit, a ničím tak nenarušují reprezentativní ráz místnosti. Pouze v případě sálu ve Velkém Meziříčí není volba motivu sv. Markéty doposud uspokojivě vysvětlena.

U výtvarné výzdoby Zelených světnic jsem se nejprve pozastavila u motivu zelených rozvilin, protože platí za společný prvek těchto místností. Dekor svým vzezřením připomíná hustý les, proto se bádání zaměřilo na dobové vnímání a výklady těchto míst. Navzdory převládajícím představám o strachu z lesa středověké společnosti se jednalo o poměrně rušné místo, ve dvorských románech je les ústředním prostorem pro rytířská dobrodružství, setkání se zajímavými osobami, ale také místem úkrytu či kontemplace a pokání. V tomto ohledu tak zelené rozviliny umocňují charakter skrytosti těchto místností.

V další části práce jsem se zaměřila na kritickou analýzu posledního příspěvku věnující se Zeleným světnicím od Jana Dienstbiera, který za společný prvek maleb určil koncept moci žen, a hlavní účel těchto prostorů našel v hodování, resp. v kvasení. Byť těmto závěrům historické okolnosti nasvědčují, v jejich neprospěch hovoří četnost kvasů, které byly pořádané velmi zřídka, a drobné rozlohy Zelených světnic. Dobové příručky s mravokárným obsahem ze šlechtického prostředí varují i před jinými nástrahami, jejichž následky lze v porovnání s ohrožováním ze strany „slabšího“ pohlaví považovat za mnohem katastrofálnější. Výjevy maleb odkazující ke světským radovánkám tak mohly

připomínat i jejich skutečnou cenu a nabádat tak k větší opatrnosti a hlubší sebereflexi. Oproti výzdobě *Rytířských sálů*, která nesměla ničím narušovat majitelův status, obsahuje každý příklad Zelené světnice, který byl v rámci práce navštíven, jakýsi „unikátní“ námět. Výzdoba každé místnosti tak získává prvky osobitého rázu, jenž mohly být pevně spjaty se svým donátorem. Tato skutečnost podporuje myšlenku o jejich kontemplativním charakteru, zároveň poukazuje na další možnosti jejich původního využití, které mohlo být podobného rázu jako italská *studiola*.

V Poslední části výzkumu jsem se zabývala vymalovanými prostory na zámku Blatná. Pozornost byla nejprve věnována Zelené světnici ve věži, a to především z objednavatelského hlediska. Pokud by totiž za jejím zřízením stál Jaroslav, jaké pohnutky by jej k tomu vedly v případě, že je Malý sál příkladem či předstupněm Zelených světnic? Z jakého důvodu by se na zámku objevovaly dva prostory s toutéž funkcí? Ačkoliv jsem nabídla několik indicií, které by mohly pomoci tuto otázku zodpovědět, jejich výpovědní hodnoty jsou natolik chatrné, že není možné na jejich základech postavit obstojnou argumentaci. I přes tyto obtíže jsem se přiklonila k názoru, že výzdobu je nutné číst ze Zdeňkova hlediska, a to i za předpokladu, že vznikla z popudu jeho otce.

Po objasnění této nelehké otázky bylo možné přejít k mé původní otázce – funkci Malého sálu. Místnost jsem komparovala se získanými poznatky o funkcích *Rytířských sálů* a Zelených světnic, a to z obou hledisek, tedy z pohledů prostorových i výtvarných. Oba úhly pohledu hovoří ve prospěch *Rytířského sálu*. Ačkoliv se v nástěnných malbách objevují prvky připomínající výzdobu Zelených světnic, pravděpodobně se vztahovaly k Jaroslavově diplomatické cestě. Výzdoba tak zřejmě demonstrovala její úspěšnost a zároveň vykreslila pána z Rožmitálu v co nejlepším možném světle.

Práce tedy splnila své vytyčené cíle. Kompilaci základních poznatků o *Rytířských sálech* jistě využijí studenti se zájmem o konkrétní příklady či o hradní architekturu jako takovou, ostatní zjištění budou užitečná pro další bádání týkající se Malého sálu i fenoménu Zelených světnic.

I přes zajímavé výsledky vyplývá z práce mnoho dalších otázek, jejichž odpovědi by jistě pomohly ozřejmit mnoho nejasností. Při dalších výzkumech týkajících se Zelených světnic by bylo vhodné prozkoumat světelné a tepelné podmínky u zahraničních paralel, a zda jsou i zdejší příklady situovány skrytě. Do jaké míry by se jejich lokace a dispozice shodovaly se získanými poznatky této práce? V případě kladných odpovědí by dané parametry představovaly další shodné prvky Zelených světnic, což by následně mohlo vést k rozřešení jejich původního účelu. V tomto ohledu by bylo příhodné ozřejmit i příklady nacházející se v kaplích, zda se skutečně jedná o Zelené světnice jako takové, anebo je to pouze smyšlenka založená na podobných prvcích ve výtvarné výzdobě. Případné kladné výsledky první možnosti by jistě představovaly značné komplikace při pátrání po původních účelech těchto prostorů – zatímco činnosti kontemplativního charakteru by jistě ničím nenarušovaly sakrální atmosféru, nelze totéž tvrdit o kvasení či doprovodných světských radovánek. Co se českých příkladů

Zelených světnic týče, bylo by na místě prozkoumat charakter specifických motivů a jejich případnou provázanost se svými donátory.

Blatenský zámek nabízí mnoho záležitostí k pečlivějšímu zkoumání. V případě místnosti ve věži by bylo příhodné podrobit zdejší pozůstatky dřevěných trámů dendrochronologickému výzkumu.

Přibližná doba přepatrování věže představuje jednu z cest, jak se přiblížit ke zjištění době vzniku zdejších maleb. Ve výzdobě představuje největší překážku neznámý erb, jehož identifikaci by bylo vhodné přenechat odborníkům na heraldiku – jeho správné určení totiž představuje další klíč v pátrání po donátorovi maleb. Zároveň by bylo vhodné se pokusit rozkrýt možnou spojitost náboženských motivů s osobou Zdeňka Lva, což se mi v práci nepodařilo adekvátně vysvětlit, popř. se zamyslet i nad možnostmi jiného „čtení“ maleb. Za povšimnutí stojí skutečnost, že motivy sakrálního charakteru se nacházejí v úrovni očí, zatímco světské výjevy jsou situovány vysoko v lunetách. Mohlo by toto rozmístění mít nějaký hlubší význam?

Co se Malého sálu týče, odpovědi na mnoho otázek či hypotéz by jistě pomohly ozřejmit zahraniční destinace, které se staly součástí Jaroslavovy cesty. Věřím, že právě zde leží další vodítka k malbám, jež by objasnila jejich původ, v ideálním případě i další vrstvy jejich významu. Tento způsob bádání ale představuje poněkud nákladnou možnost, a to jak z hlediska časového, tak především finančního, proto jeho reálné uskutečnění nelze jen tak předpokládat. Oproti tomu mnohem realističtější způsob, který by mohl přinést podstatná zjištění, vede skrze nový restaurátorský průzkum maleb. Vzhledem k neexistenci restaurátorských zpráv k oběma blatenským vymalovaným prostorům, jejichž ztrátu lze považovat za katastrofu biblických rozměrů, by bylo vhodné jej zajistit i u zdejší Zelené světnice – jak již bylo zmíněno výše, i tato výzdoba stále nabízí mnoho prostoru k bádání.

EXKURZ I.: Ukázka užívání Velkého sálu v rámci dvorských festivit

Následující příklad poskytuje podstatný kontext ke kapitole pojednávající o funkcích *Rytířských sálů*. Byť se jedná o událost, která se odehrála mimo naše území, poskytuje detailní informace týkající se etikety a reprezentace královského majestátu. Zároveň zachycuje i prostorové vlastnosti sálů, jež v rámci této práce představují klíčový způsob nahlížení na účely vybraných prostorů.

Bankety v paláci De la Cité v Paříži Francii⁴²⁴

Slavnostní setkání francouzského krále Karla V. a římského krále Karla IV. na počátku roku 1378 zanechalo v historii významnou stopu, a jeho součástí bylo mnoho slavností a především pak okázalé hostiny. Vše se odehrálo v *Paláci de la Cité*, kde se oslavy podobného charakteru odehrávaly už ve 13. století, a po polovině následujícího století představoval dějiště, nástroj i symbol panovníkovy moci. K těmto účelům sloužil *Velký sál*, který byl ve své době největším architektonickým profánním prostorem v Evropě.⁴²⁵ Ačkoliv byla budova značně poničena v 17. století požárem, původní podobu sálu se do značné míry podařilo zachytit [51], k úplné představě přispívají také písemné prameny a dobová vyobrazení. Vzhledem ke svým rozměrům byl sál rozdělen několika sloupy na dvě podélné lodě, což sice vedlo k jeho méně přehlednému uspořádání, přesto si ale zachoval svou účelnost. Místnost byla vysoká téměř přes dvě patra, byla vybavena krbem a osvětlena velikými okny s kružbami. Okna za čestným stolem byla zdobena látkami prošíváné zlatem, a podél celého stolu byla postavena konstrukce baldachýnu. Stěny pokrývaly dekorativní motivy doplněné kůžemi exotických zvířat. Na konzolách prostředních sloupů se nacházela galerie postav francouzských králů, jenž celému sálu dominovala.⁴²⁶ Podél západní stěny byl umístěn pověstný mramorový stůl, nad jehož délkou se udivoval nejen jeden host. Druhý stůl byl pravděpodobně umístěn podélně, protože se nacházel mezi mramorovým stolem a vchodem do sálu Parlamentu, v linii s ním se u severní stěny nacházely ještě další tři stoly pod nebesy. Toto uspořádání tedy svědčí o tom, že pravá polovina místnosti byla volná pro doprovodný program. Součástí sálu byly i reprezentativní kredence s příborníky, jeden se nacházel v blízkosti vchodu do druhého sálu, kde se vyřizovaly různé žádosti a jiná podání k panovníkovi, druhý se pak nacházel uprostřed sálu pod jedním z oblouků. Zajímavostí je, že čestný stůl byl oddělen zábranami střežené rytíři, aby nebyla vyšší společnost zbytečně vyrušována během oslav. Panovníci měli také k dispozici „*únikové cesty*“ vedoucí do jejich privátních pokojů, takže kromě hlavního vchodu do paláce vedoucí přes *Velký sál* a tzv. *Galerii vězňů* měli k dispozici privátní cestu přes *Velký sál* soudního dvora. Obě tyto možnosti byly využity během návštěvy Karla IV., o čemž nás spravují dobové prameny. Přívod jídla byl zajištěn přes speciální rampy vedoucí k hlavní kuchyni, v případě potřeby se ale do provozu zapojila i druhá kuchyně, která se nacházela v blízkosti menšího sálu, jenž byl určen pro příslušníky a služebníky krále. Zcela zásadní význam sehrál i

⁴²⁴ Tato pasáž vychází z tohoto zdroje, pokud nebude uvedeno jinak: ŠMAHEL 2006

⁴²⁵ Jeho rozměry byly neuvěřitelných 75 x 26 metrů, konkurovat mu mohl jen o něco málo menší sál ve Westminsterském paláci z 11. století.

⁴²⁶ Zřejmě tato galerie představovala inspiraci pro Karla IV. a jeho lucemburský rodokmen.

zasedací pořádek. Ve středověku totiž hostina představovala způsob, jak demonstrovat a upevnit řád tehdejšího světa, a proto se vedle umístění stolujících kladl důraz i na panovníkovu velkorysost, slova i gesta. Charakteristickým tvarem stolu byl obdélník, za nějž hosté usedali na lavice s opěradly, a čelo stolu bylo vyhrazeno nejvýše postaveným osobám, čímž byla zároveň usnadněna jejich obsluha.

Směrem od středu se pak význam jednotlivých účastníků snižoval.⁴²⁷

Proměna stolu přišla až s koncem středověku, kde se kladl větší důraz na okázalý přepych a manifestaci bohatství.⁴²⁸ Mramorová tabule v čele sálu měla tedy své pevné místo, stejně tak i čestná pozice uprostřed stolu byla vyhrazena hostiteli, v tomto případě francouzskému králi Karlu V.

Jednotlivá rozmístění účastníků se ale během návštěvy měnila dle okolností a potřeb, a i ta se stala součástí písemných záznamů. Jejich součástí se stalo i rozvržení jednotlivých chodů, avšak jejich detailní popis není pro potřeby této práce zcela potřebný, postačí jen vědět, že se opět jednalo o okázalou demonstraci panovníkova majestátu. Mnohem důležitější prvek představují doprovodné programy hostin, jež dokreslují jejich průběh, a zároveň podávají zajímavá svědectví o fungování prostoru, v němž se tyto akce odehrávaly. Na prvním místě je třeba zmínit hudebníky, kteří v paláci vždy slavnostně zahajovaly hostiny troubením na menší trouby nebo hrou na strunné nástroje. Na doprovodných iluminacích se trubači nacházejí poblíž stolu, a slovy Františka Šmahela se zdá, „*jakoby svým hostitelům a hostům hrály do ouška*“. Vzhledem k rozloze sálu vedla tato skutečnost historika k domněnce, že se hudebníci museli spíše nacházet na vyvýšeném místě v podobě tribuny či balkonu, což dokládá několika vyobrazeními [52]. Největší proslulost banketů ale přineslo divadelní představení dobytí Jeruzaléma, které doprovázelo tříkrálovou hostinu, bylo rozdělené na dvě dějství a vyplnila tak dvě přestávky mezi chody [53]. Její součástí bylo několik herců v kostýmech a především pak maketa lodě a mořských vln, která se podle dobového líčení pohybovala „*tak umně a lehce, jakoby plula po moři*“. Její průběh zaznamenávají písemné prameny i drobná vyobrazení, a po jejím ukončení byly kulisy vráceny na původní místa a hostina pokračovala třetím chodem konající se ve vedlejší sále patřícímu parlamentu. Další doprovod hostin představovaly i akrobatická představení, vyprávění vtípů a hádanek, bohužel o jejich obsahu i průběhu dobové prameny mlčí.

Na závěr snad jen lze připomenout, že hostinám předcházely dva důležité úkony: první z nich představovala modlitba, kterou měli na starosti přítomní duchovní, druhý měl soukromější ráz, přičemž se prováděly zkoušky nezávadnosti pokrmů. Hostiny jako takové totiž vždycky představovaly příležitosti nejen k otrávám, ale i k násilnostem či dokonce krveprolitím, a jejich záznamy jsou stejně

⁴²⁷ Pod pojmem „stůl“ si ale nepředstavujeme stůl jako takový, ten totiž středověk po dlouhou dobu neznal. K tomuto účelu se používaly desky s odpovídajícími rozměry, jejichž přední strany zůstávaly odkryty pro snadnější přístup obsluze. Opakem takto hierarchizovaného stolu představuje tzv. Kulatý stůl, kde jsou si všichni účastníci rovni, a jeho koncept byl přebrán z legendy o svatém Artuši. Příběh byl v pozdější době obohacen o křesťanské prvky, kdy Duch svatý přikázal Josefu Arimatheu, aby na památku poslední večeře sedával s přáteli u kulatého stolu, avšak jedinou podmínkou představovalo zanechání volného místa po jeho pravici, a to až do příchodu spasitele. Z tohoto důvodu se tedy místo po pravici krále považovalo za nejčestnější. Viz HOLUB 2011, s.174 - 175

⁴²⁸ HOLUB 2011, s.174 - 175

početné, jako ty s pokojným průběhem.⁴²⁹

Honosné ceremonie a hostiny dostaly ještě okázalejší ráz v období pozdního středověku. V rámci slavností konané na počest svatby Karla Smělého s Markétou z Yorku z roku 1468 byly dokonce upraveny vnitřní prostory hradu. Akce trvala několik dní, a byla doprovázena dobovou zábavou v podobě turnaje, plesů a samozřejmě okázalých hostin.⁴³⁰ Z tohoto období vešla do dějin především hostina známá jako Slavnost bažanta z roku 1454 na burgundském dvoře, jejíž součástí byly přísahy přítomných o účasti na křížové výpravě skládané při živém bažantovi. Banket byl doprovázen mnoha představeními, včetně turnaje a hudebních vystoupení, která se stala součástí písemných pramenů. Místy z nich lze vyčíst i rozvržení sálu, v němž se akce odehrávala: „*Sál, v němž se banket konal, byl velký a vyzdobený tapisérií, na níž byly vyobrazeny motivy ze života Héraklova. Ke vstupu do sálu sloužilo pět dveří střežených lučištníky, a uvnitř sálu bylo několik rytířů a panošů, kteří byli pověřeni řízením banketu. ...*“ dále se autor pokouší o popis jednotlivých předkrmů, avšak vzhledem k jejich bohatosti, pestrosti je pouze shrne těmito slovy: „*kdybych měl popsat způsob, jakým bylo servírováno maso a jak vypadaly jednotlivé chody, nestačil by mi na to čas. Všechno bylo tak krásné, až oči přecházely, takže mi docházejí slova. Ale pokud si vzpomínám, každý chod byl vyzdoben na osmačtyřicet způsobů. Byly tam dokonce chody zdobené zlatem a azurem*“.⁴³¹ Hostina se stala terčem kritiky z mnoha důvodů, avšak nejvýraznější pokles představovala nadměrná teatrálnost.⁴³²

⁴²⁹ Řadu z nich máme doloženou už z 6. století z doby vzniku francké říše, kdy ilustrativním počinem představuje zosnovaná vražda několika mužů vzešlá z vůle manželky krále Chilperia I. Avšak nejextrémnější podobu představují pověsti o Vladu III. Známem spíše jako Dracula, jenž údajně hodoval v přítomnosti několika tisíců obětí nabodaných na kůly. Ani České země nepředstavují v tomto ohledu výjimku, připomeňme si např. krvavou hostinu z konce 10. století odehrávající se na hradě Liblici, kdy byl vyvražděn rod Slavníkovců, nebo nešťastný osud knížete Václava, jenž přijal účast na hostinu svého bratra, kterým byl následně druhý den zavražděn. Dokonce i Karel IV. měl být otráven během svého pobytu v Itálii, avšak díky účasti mši, jejíž součástí bylo svaté přijímání, odmítl jíst, a padla tak pouze jeho družina. Viz HOLUB 2011, s.172

⁴³⁰ VERDON 2003, S. 197 – 200

⁴³¹ Ibidem, s.102

⁴³² Ibidem, s.105. O hlubším smyslu hostiny pojednává Matouš TUREK: Bažantí slavnost 17. 2. 1454: Příklad teatrality pozdně středověkého dvora. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2012

EXKURZ II.: Tzv. zadní věž Jetmarka na zámku v Pardubicích

Na pardubickém zámku se ve věži, tzv. zadní Jetmarce nachází drobný prostor, který je na základě charakteru dochovaného fragmentu nástěnných maleb vnímán jako *odraz Zelených světnic*⁴³³ [54].

Skutečnost, že by se mohlo jednat o další příklad Zelené světnice, hovoří vedle podobnosti ve výzdobě jednak lokace této místnosti, která v tomto ohledu nepředstavuje nic neobvyklého, ale také osobnost donátora maleb Viléma z Pernštejna, snad nejvýznamnějšího představitele šlechtice – hospodáře jagellonské doby. Na druhou stranu by jistou překážku mohla představovat datace výmalby, která je oproti ostatním příkladům posunuta až do druhého desetiletí 16. století.

Dané shody si tedy žádají pečlivější prozkoumání. Skutečnost, že by se v Pardubicích nacházel další příklad Zelené světnice, jenž prozatím nikdo nereflektoval, mě podnítila celou záležitostí řádně prozkoumat.

Lokace a dispozice místnosti

Místnost s výmalbou se nachází v přízemí ve věži zvané Jetmarka, která je situována na severovýchodním nároží zámku.⁴³⁴ V podstatě se jedná o nevelký prostor skládající se ze dvou navazujících místností opatřených klenbami v rozdílných výškách. První z nich je zaklenuta valenou klenbou s lunetami, a je přístupna dvěma vstupy.⁴³⁵ Místnost se otevírá do druhé východní prostory triumfálním obloukem s klenbou nesoucí malířskou výzdobu. Tato místnost je zaklenuta křížovou klenbou a je osvětlena třemi nevelkými okny poskytující dostatek světla. Ačkoliv případná řešení otopných zařízení nejsou známá, disponuje místnost příjemnou teplotou. Za zmínku také stojí zdejší příhodné akustické podmínky.

Výtvarná výzdoba

Malby pokrývají klenbu nacházející se mezi oběma drobnými místnostmi a triumfální oblouk, a byly nalezeny a citlivě restaurovány v roce 1997.⁴³⁶ Plocha klenby je rozdělena na osm polí pomocí obdélných pásů s pletenci rozprostírající se v zelené ploše s drobnými rostlinnými motivy. Zcela uprostřed je vyobrazený erb Viléma z Pernštejna, jenž je doplněn drobnými stuhami. V prostorech mezi pásy jsou rozprostřeny erbovní znaky náležící rodu Pernštejnů se světlým dekorativním motivem. Vnitřní strana triumfálního oblouku je ozdobena zeleným pásem s erbem Rožmberků umístěným zcela uprostřed, z něhož se po obou stranách line světlá stuha. Vnější strana nese motiv jakýchsi zelených kazet s rostlinnými rozetami, ten je ale vinou značného poškození málo čitelný. Nelze vyloučit, že se výtvarná výzdoba nacházela původně i na přilehlých stěnách, popř. zdobila celý prostor.

⁴³³ HRUBÝ 2003, s.42

⁴³⁴ Viz **Příloha č.4**

⁴³⁵ Z jaké doby mohou tyto vstupy pocházet, se mi bohužel nepodařilo zjistit.

⁴³⁶ O tomto restaurátorském počínu existuje zpráva – viz Hana VÍTOVÁ: Nově objevené a restaurované raněrenesanční malby v jihovýchodním nároží zámku v Pardubicích. In: Výroční zpráva východočeského muzea Pardubice za rok 1998, s. 76 – 78. – kterou se mi ale bohužel nepodařilo získat. Za veškerou pomoc při jejím hledání na NPÚ v Pardubicích děkuji Anně Mrázové, která mi mj. poskytla celou řadu jiných cenných pramenů k nahlédnutí, především pak rozsáhlý stavebně historický průzkum zámku z roku 1988.

Historický kontext a určení prostory z hlediska funkce

Již při zběžném pohledu na dochované malby lze skutečně souhlasit s výrokem o jejich formální podobě s výzdobou Zelených světnic – i zde se setkáváme s charakteristickým zeleným dekorem uplatněným v zeleném pozadí či v oddělujících pásech, a posléze i s erbovní galerií vztahující se k pernštejnskému rodu. Malby jsou ale datovány až do dvacátých let 16. století, a jsou dávány do souvislosti s první fází výzdoby arkýře nacházející se ve Vojtěchově sálu, a to především na základě shodného autorského rukopisu.⁴³⁷

Na základě rozsáhlých restaurátorských průzkumů vyšlo najevo, že reprezentační funkci přízemních prostorů, především pak místností v jihovýchodní části zámku, převzal Sloupový sál nacházející se v prvním patře. Na základě tohoto zjištění lze dále konstatovat, že původní funkce přízemních prostorů přebíraly i další místnosti prvního patra.⁴³⁸

Tento poznatek tak vysvětluje nejen náhodnou podobnost našeho zkoumaného prostoru s arkýřem ve formální rovině [55], ale jistě tím naznačuje i jeho původní účel ležící v sakrální rovině. Bohatě zdobený arkýř původně plnil funkci jakési soukromé oratoře, což tedy zřejmě platilo i u přízemní prostory. Tomuto názoru odpovídá jednak stavební stránka prostoru, především pak přítomnost výrazného triumfálního oblouku, a jednak také kvalitní akustické podmínky.

Další důkaz, který nedovoluje přijmout myšlenku o zdejší Zelené světnici, spočívá v osobě Viléma z Pernštejna. Na první pohled by se sice mohlo zdát, že jeho profil zcela odpovídá životnímu stylu ostatních šlechticů, kteří si světnice zakládali – vždyť Vilém se nejen dokázal vypracovat mezi tehdejší elitu, kde zastával nejvyšší funkce, ale podařilo se mu také získat ohromný majetek, o kterém si jeho vrstevníci mohli nechat zdát. Avšak teprve po smrti krále Matyáše se mu podařilo získat nezávislost, což jej následně vedlo k vybudování vlastního sídla v Pardubicích, které koupil v roce 1491.

Město i zámek prošly značnými stavebními úpravami, za jejich mezník se pokládá rok 1511, kdy je datována reliéfní deska s výjevem pernštejnské rodové pověsti. V této době byl už Vilém v pokročilém věku, a taktéž se potýkal se zdravotními problémy, proto poslední léta svého života strávil právě na pardubickém zámku. Ačkoliv rezidence jistě zažívala rozruch aristokratických slavností, dokladů týkajících se zdejšího dvorského života, resp. jeho odpočinkové či zábavné složky, je poskrovnu. Jejich absence souvisí se skutečností, že Vilém zde pobýval sám, bez rodinných příslušníků. Tehdy měl již šlechtic negativní postoj ke světským radovánkám, protože je považoval za ztrátu času a zbytečné utrácení, což odráží literární díla výchovného charakteru vzniknuvší z jeho iniciativy, jako např. *Řeči a naučení hlubokých mudrců*.⁴³⁹ V tomto věku již šlechtic disponoval nadhledem, velkorysostí a nezávislostí, a proto pravděpodobně neměl potřebu zakládat si místnost podobného charakteru, jako byla

⁴³⁷ HRUBÝ 2003, s.42

⁴³⁸ Ibidem, pozn.1

⁴³⁹ Za tuto informaci děkuji Prof. PhDr. Petru Vorlovi CSc.

Zelená světnice, a to ani v případě, že by se jednalo o ukryté místo určené k rozjímání, protože v sídle pobýval v osamění.⁴⁴⁰

⁴⁴⁰ K Pernštejnům nejlépe Vorel PETR: Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy. Vydání třetí. V Praze: Rybka Publishers, 2021; též Sborník příspěvků z konference konané 8. - 9. 9. 1993 v Pardubicích / Pardubice : Východočeské muzeum v Pardubicích, 1995; k výtvarné podobě zámku a města nejlépe HRUBÝ2003.

Seznam použité literatury

- BARNES 2008 - Ian BARNES: Historický atlas rytířů a hradů. Praha: Mladá fronta, 2008
- BENEŠOVSKÁ 2009 - Klára BENEŠOVSKÁ: Místa pro chvíle slavnostní. In: Dvořáčková – Malá Dana. Dvory a rezidence ve středověku. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009. Mediaevalia Historica Bohemica, s. 319 - 336
- BERÁNEK/MACEK 2015 - Jan BERÁNEK, Petr MACEK: Metodika stavebněhistorického průzkumu. Praha: Národní památkový ústav – generální ředitelství, 2015
- BRABLÍKOVÁ 2009 - Diana BRABLÍKOVÁ: Pan Gawain a Zelený rytíř a Maloryho Artušova smrt: Obraz života a smrti v anglické středověké romanci. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, 2009
- BUBCZYK 2021 - Robert BUBCZYK: Mezi hazardem a ušlechtilostí. In: Dějiny a současnost, Praha, 2/2021, s.15 – 18
- CEJPOVÁ 1987 - Miroslava CEJPOVÁ: Nástin vývoje české hradní kuchyně. In: Archaeologia historica 12, 1987, s.367 - 374
- ČECHURA 2020 - Jaroslav ČECHURA: Zdeněk Lev z Rožmitálu: aristokrat, politik, mecenáš. In: Peter KOVÁČ a Marek ŽÁGORA Ed.: Monogramista IP: oltář svaté Anny samotřetí v Českém Krumlově. Praha: Stavitelé katedrál, 2020, s. 29 – 42
- ČEŠKA/NEDVĚDOVÁ 1982 - Jan ČEŠKA, Milada NEDVĚDOVÁ Ed.: *Řeči a naučení hlubokých mudrců*. Praha: Odeon, 1982
- DEMPÍR 2000 - Miloš DEMPÍR: Dolní Kounice. Město Dolní Kounice a Sdružení Castellum, 2000
- DIENSTBIER 2017 - Jan DIENSTBIER: Mamá a pomíjivá láska, Umění LXV, č.1, 2017, S.2 – 25
- DIENSTBIER 2018 - Jan DIENSTBIER: Zelené světnice a malba v profánních prostorech na konci středověku. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2018
- DIENSTBIER 2019 - Jan DIENSTBIER: Profánní umění a jeho různé funkce. In: Kateřina KUBÍNOVÁ, Klára BENEŠOVSKÁ Ed.: Imago imagines: výtvarné dílo a proměny jeho funkcí v českých zemích od 10. do první třetiny 16. století II. Praha: Academia, 2019, s.514
- DURDÍK 1981 - Tomáš DURDÍK: Problematika zkoumání hradů v Čechách. In: Archaeologia historica 6, 1981, s.7-17
- DURDÍK 1985 - Tomáš DURDÍK: K počátkům a středověké stavební podobě hradu v Blatné. In: Archaeologia historica. roč. 10, č. 1, s. 283-295
- DURDÍK 1985 - Tomáš DURDÍK: K počátkům a středověké stavební podobě hradu v Blatné. In: Archaeologia historica 10, 1985, s.283-95
- DURDÍK 1993 - Tomáš DURDÍK: Královský hrad v Písku. Písek: Prácheňské muzeum, 1993
- DURDÍK 1997 - Tomáš DURDÍK: Encyklopedie českých hradů. 3. vyd. Praha: Libri, 1997
- DURDÍK 1999 - Tomáš DURDÍK: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. 1. vyd. Praha: Libri, 1999
- DURDÍK 2008 - Tomáš DURDÍK: Obytné jednotky v palácích hradů Přemysla Otakara II. In: Svorník 6/2008, s. 5-12
- DURDÍK/BOLINA 2001 - Tomáš DURDÍK, Pavel BOLINA: Středověké hrady v Čechách a na Moravě. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ 2011 - Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ: Královský dvůr Václava II. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2011

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ 2014 - Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ: Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ 2015 - Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ: Ženy a děti ve dvorské společnosti. Praha: Historický ústav, 2015

DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ/HOLÝ/STERNECK 2019 - Dana DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Martin HOLÝ, Tomáš STERNECK et al.: Děti a dětství: od středověku na práh osvícenství. Praha: NLN, s.r.o., ve spolupráci s Historickým ústavem AV ČR, 2019

FAKTOR 2016 - Ondřej FAKTOR: Středověká nástěnná malba v jihozápadních Čechách. (okresy Klatovy, Prachovice, Strakonice). Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění, 2016

FENCL 1982 - Jaroslav FENCL. Jan Hasištejnský z Lobkovic. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1982

GAŽI 2006 - Martin GAŽI: Poustevník, nebo loupežník? K proměnám vnímání „lesních lidí“ od středověku po dobu raně moderní. In: Klvač Pavel. Člověk a les. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s.43-59

GOMBRICH 2021 - Ernst Hans GOMBRICH: *O renesanci*. Přeložil Martin POKORNÝ. Praha: Argo, 2021, s.291 - 311

HAUSEROVÁ 2004 - Milena HAUSEROVÁ: Příspěvek k diskusi o oknech obytných staveb ve středověku. in: Svorník 2/2004, s.79-90

HAVLICE 2017 - Jiří HAVLICE, Jan KYPTA a Jaroslav JIŘÍK: Gotické kachle z Jindřichova Hradce. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2017

HOLUB 2011 - Karel HOLUB: Umění a gastronomie. Praha: Ars Bohemica & Karel Holub, 2011

HOŘEJŠÍ / VACKOVÁ 1973 - Jarmila HOŘEJŠÍ / Jiřina VACKOVÁ.: Některé aspekty jagellonského dvorského umění. In: Umění XXI, Praha 1973, 496-512

HRABĚTOVÁ 1986 - Jana HRABĚTOVÁ: Poděbradský zámek. Památník krále Jiřího : průvodce po expozici. Poděbrady, Polabské muzeum, 1986

HRUBÝ 2003 - Vladimír HRUBÝ: Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491-1548. Helios, 2003

CHALUPNÁ 2010 - Romana CHALUPNÁ: Pozdně gotické nástěnné malby žirovnického hradu. Bakalářská práce, Ústav dějin křesťanského umění KTFUK, Praha 2010

CHUMOVÁ 2018 - Martina CHUMOVÁ: Malby Malého sálu Starého paláce na zámku Blatná. Ikonografie a zahraniční paralely. Bakalářská práce, Jihočeská univerzita, Filozofická fakulta, 2018

CHYTIL 1906 - Karel CHYTIL: Malířstvo pražské 15. a 16. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490-1582. V Praze: Česká akademie cis. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906

JALUŠKA 2021 - Matouš JALUŠKA: Stroj na přirovnání. Středověké šachy ve světě a za ním. In: Dějiny a současnost, Praha, 2/2021, s.19 - 22

JIŘÍK/KYPTA 2013 - Jaroslav JIŘÍK, Jan KYPTA, ed.: Gotické kamnové kachle na Písecku:

výběrový katalog výstavy *Obrazový svět pozdního středověku*. Písek: Prácheňské muzeum v Písku, 2013

JONES 2013 – Robert W. JONES: *Rytíři: jejich svět a doba*. Praha: Brána, 2013

KALINA 2008 - Pavel KALINA: Funkční a prostorová struktura Starého královského paláce za Benedikta Reida. In: *Sborník 6/2008*, s.215 – 223

KALOUS 2009 - Antonín KALOUS: Rituály a ceremonie při setkávání panovníků. Případ Matyáše Hunyadiho (Korvína). In: Martin NODL, František ŠMAHEL: *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*. Praha: Filosofia, 2009. *Colloquia mediaevalia Pragensia*, s.121 - 136

KAREL 2016 - Tomáš KAREL: "Provizorní" palác hradu Švihova: stavebně-historická etuda pro jednu zeď. In: *Dějiny staveb 2016. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb Plzeň : Klub Augusta Sedláčka ve spolupráci se Sdružením pro stavebněhistorický průzkum (2016)*, s.143-155.

KAŠIČKA/ELIÁŠ 1975 - František KAŠIČKA, Jan ELIÁŠ: Klášterní hrad v Dolních Kounicích, *Zprávy památkové péče 1975/35*, č. 4, s.216–234

KAŠIČKA/NECHVÁTAL 2001 - František KAŠIČKA, Bořivoj NECHVÁTAL: Vodní hrad v Blatné od svých počátků do současnosti. In: *Sborník k 400. výročí povýšení Blatné na město / Blatná: Městské muzeum, 2001* s. 9-42.

KAVKA 1993 - František KAVKA: *Život na dvoře Karla IV.* Praha: Apeiron, 1993

KLIMEK 2014 - Tomáš KLIMEK: *Krajiny českého středověku*. Praha: Dokořán, 2014

KNORROVÁ/KNORR 2017 - Kateřina KNORROVÁ, Jan KNORR: Restaurátorská zpráva. Restaurování nástěnných maleb a kamenických článků v původním hradním prostoru rytířského sálu dnešního meziříčského zámku v souvislosti celkové obnovy zámku. NPÚ NUP Telč, 2017

KODERA 1999 - Pavel KODERA: Mázhaus – předsín nebo světnice? In: *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 1*, 1999, č.1, s.14-32

KOLÁR 1995 - Jaroslav. Pernštejnská literatura? In: *Pernštejnové v českých dějinách: sborník příspěvků z konference konané 8. - 9. 9. 1993 v Pardubicích*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1995 s. 253-260

KONEČNÝ 2017 - Michal KONEČNÝ, Jan MIKEŠ, Filip RŮŽIČKA a Martin VANĚK: *Hrad Jindřichův Hradec. V Českých Budějovicích: Národní památkový ústav, územní památková správa, 2017*

KONEČNÝ 2017 - Michal KONEČNÝ: *Hrad Jindřichův Hradec. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní památková správa, 2017*

KOTLÁROVÁ 2008 - Simona KOTLÁROVÁ: *Páni z Rožmitálu. České Budějovice: Veduta, 2008*

KOVÁČ 2020 - Peter KOVÁČ: Monogramista IP a oltář svaté Anny samotřetí v Českém Krumlově. In: Peter KOVÁČ a Marek ZÁGORA Ed.: *Monogramista IP: oltář svaté Anny samotřetí v Českém Krumlově*. Praha: Stavitelé katedrál, 2020, s. 43 – 239

KRÁSA 1964 - Josef KRÁSA: Nástěnné malby žirovnické Zelené světnice. Příspěvek ke studiu pozdně gotické profánní malby. In: *časopis Umění 12/1964*, č. 3, s.230-348

KRÁSA 1985 – Nástěnná malba. In: Jaromír HOMOLKA: *Pozdně gotické umění v Čechách: 1471-1526. 2., dopl. vyd.* Praha: Odeon, 1985, s.240 -310

KRČÁLOVÁ 1956 - Jarmila KRČÁLOVÁ: Svatojiřská legenda v Jindřichově Hradci. In: *časopis*

Umění 4, č. 4, 1956, s.311-321

KUBÍK 2019 - Zdeněk KUBÍK: Pozoruhodná bitevní či turnajová scéna v gotickém sále někdejšího hradu ve velkém Meziříčí. In: Vlastivědný věstník moravský, roč. LXXI, 2019, s.105-119

KUNOVSKÝ 2021 - Lukáš KUNOVSKÝ: Výchova šlechtických synů v pozdním středověku. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2021

KUTHAN 1975 - Jiří KUTHAN: Gotická architektura v jižních Čechách. Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II. Praha, 1975

KUTHAN 2007 - Jiří KUTHAN: Stavební dílo a mecenáš Lva (+1485) a Zdeňka Lva (+1535) z Rožmitálu. In: Sborník Národního muzea v Praze, Řada A-Historie, sv. 61, 2007, č. 1–2, s. 53

KVARDOVÁ 2017 - Martina KVARDOVÁ: Nápisový doprovod středověké fresky na zámku ve velkém Meziříčí. Ústav pomocných věd historických a archivnictví v FF MU Brně. In: KNORROVÁ/KNORR 2017

KYZOUROVÁ 2007 - Ivana KYZOUROVÁ Ed: Básník a král: Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby : [Císařská konírna, 28.2.-1.7.2007. Praha: Správa Pražského hradu, 2007

LANCINGER/HEROUTOVÁ/LÍBAL 1970 - Luboš LANCINGER, Marie HEROUTOVÁ a Dobroslav LÍBAL: Hrad Blatná. Stavebně historický průzkum. Rkp. SÚRPMO, 1970

LE GOFF 1998 - Jacques Le GOFF: Středověká imaginace. Praha: Argo, 1998

LE GOFF/SCHMITT/ALESSIO 2008 - Jacques LE GOFF, Jean-Claude SCHMITT a Franco ALESSIO: Encyklopedie středověku. Praha: Vyšehrad, 2008

MACEK 1991 - Josef MACEK: Pojem času v jagellonském věku. In: Zdeněk BENEŠ, Eduard MAUR Jaroslav PÁNEK, ed.: Pocta Josefu Petráňovi *Pocta Josefu Petráňovi: sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám J. Petráně*. Praha: Historický ústav ČSAV, 1991. Práce (Historický ústav. Akademie věd ČR) , s.137-160

MACEK 1994 - Josef MACEK: Jagellonský věk v českých zemích: (1471-1526). Praha: Academia, 1994

MACEK 2001 - Petr MACEK: Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum. In: Odborné a metodické publikace. 2., dopl. vyd. Praha: Jalna. Odborné a metodické publikace, sv. 23. Vydavatel: Státní ústav památkové péče, 2001

MALANÍKOVÁ 2009 - Michaela MALANÍKOVÁ: Ke vzniku cestopisu Václava Šaška z Bírкова a možnostem jeho interpretace. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 2009, roč. 57, č. C55, s.21-33

MARTÍNKOVÁ 1975 - Bohuslav HASIŠTEJNSKÝ: O lidské ubohosti, in: Dana MARTÍNKOVÁ: Poselství ducha, ed. Dana Martínková, Praha 1975.

MENCL 1960 - Václav MENCL: Vývoj okna v architektuře českého středověku. In: Zprávy památkové péče 1960/20, s. 181-232

MENCLOVÁ 1964 - Dobroslava MENCLOVÁ: Blatná: státní hrad, město a památky v okolí. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1964

MENCLOVÁ 1976 - Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady I-II. Praha: Odeon, 1976

MUK/ZAHRADNÍK 1986 - Jan MUK, Pavel ZAHRADNÍK: Žirovnice zámek, SHP, Pasport SÚRPMO, rkp. Praha, 1986

- MUSIL 2006 - František MUSIL: Úvod do Kastelologie I.,II. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006
- NEJEDLÝ 1979 - Vratislav NEJEDLÝ: K významu scény ze zvířecích bajek v Zelené světnici blatenského hradu. In: Umění XXVII, 1979, 81–82
- NEJEDLÝ 1993 - Vratislav NEJEDLÝ: K dobovému smyslu jihočeských zelených světnic. In: časopis Umění 41, 1993. s. 206–209
- NODL/ŠMAHEL 2014 - Martin NODL a František ŠMAHEL, Ed: Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku. Praha: Argo, 2014
- NOVOBILSKÝ 2007 - Milan NOVOBILSKÝ: Úvaha nad stavebním vývojem jádra hradu Švihova. In: Dějiny staveb: sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2007. Plzeň, 2007, s.225 – 248
- NOVÝ 1971 - Rostislav NOVÝ: Jindřichohradecká znaková galerie. In: Acta Universitatis Carolinae. Praha: Universita Karlova, 1971
- PECHOVÁ 1977 - Olivia PECHOVÁ: Alois Martan, Restaurování maleb. Strakonice 1977
- PETRÁN 1985 – Karel PETRÁN: Gotická nástěnná malba na zámku Blatná. In: Karel Petrán (red.), Sborník k 750. výročí v Blatné, Blatná 1985, s.51-56
- PHILLIPS 2011 - Charles PHILLIPS: Rytíři: ilustrované dějiny. Praha: Reader's Digest, 2011
- PLAČEK 2001 - Miroslav PLAČEK: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí, 1. vyd. Praha: Libri, 2001
- POSPÍŠILOVÁ 1979 - Marie POSPÍŠILOVÁ: Historizující zámecký interiér 19. století v Čechách. In: Umění 27, roč. 4, 1979, s. 296-321
- RAZÍM/MACEK 2011 - Vladislav RAZÍM ed. a Petr MACEK, ed. Zkoumání historických staveb. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2011
- ROLNIKOVÁ 2022 - Štěpánka ROLNIKOVÁ: Rytířský sál píseckého hradu a jeho výzdoba. Diplomová práce, Jihočeská univerzita, Filozofická fakulta, 2022
- RYKL 2008 - Rykl Michael RYKL: Obytná část dispozice středověké tvrze v Čechách. In: Svomík 6, 2008, s. 33-68
- SEDLÁČEK 1995 - Antonín SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království Českého IV. Praha 1995
- SEDLÁČEK 1995 - August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze Království českého IV. Vojtěch král z Dobré vody, ilustroval Karel Liebscher Praha: Argo, 1995.
- SEDLÁČEK 1996 - August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze Království českého VII. Ilustrace Karel Liebscher, ilustrace Adolf Liebscher. 3. nezm. vyd., v Argo 1. vyd. Praha: Argo, 1996
- SEDLÁČEK 1997 - August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze království Českého XI. Ilustroval Vojtěch král z Dobré vody, ilustroval Karel Liebscher. Praha: Argo, 1997
- SEVEROVÁ 2013 - Markéta SEVEROVÁ: Fresková výmalba zámku v Žirovnici. Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2013
- SOUKUP 2001 - Pavel SOUKUP: Rytíři a kacíři. Alegorie zápasů víry a svatojiřská legenda v Jindřichově Hradci. In: Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 3, 2001, č. 2, s.14-32
- ŠAŠEK 1974 - Z BÍRKOVÁ, Václav. Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa. Praha: Československý spisovatel, 1974

- ŠIMŮNEK 2013 - Robert ŠIMŮNEK: Reprezentace české středověké šlechty. Praha: Argo, 2013
- ŠKABRADA 2003 - Jiří ŠKABRADA: Konstrukce historických staveb. Vyd. 1. Praha: Argo, 2003
- ŠMAHEL 2006 - František ŠMAHEL: Cesta Karla IV. do Francie: 1377-1378. Vyd. 1. Praha: Argo, 2006
- ŠMAHEL 2012 - František ŠMAHEL: Diví lidé: (v imaginaci) pozdního středověku. Praha: Argo, 2012
- ŠTĚPÁN 2017 - Radim ŠTĚPÁN: Státní zámek Kunštát. Kapitoly z dějin šlechtického sídla. Národní památkový ústav Kroměříž, 2017
- TETZEL 2003 - Gabriel TETZEL: Cestovní deník Lva z Rožmitálu a na Blatné 1465–1467. Olomouc 2003
- TRNKOVÁ 2016 - Magda TRNKOVÁ: Jaroslav Lev z Rožmitálu, diplomat a politik pozdního středověku. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2016
- TURNER 2002 - Jane TURNER: The Dictionary of art. New York: Grove, 2002
- URBÁNEK 1940 - Rudolf URBÁNEK: *Ve službách Jiříka krále: deníky panoše Jaroslava a Václava Šaška z Biřkova*. Praha: Evropský literární klub, 1940
- VANĚK 2008 - Martin VANĚK: Reprezentační prostory Jindřicha IV. z Hradce. diplomová práce, Seminář dějin umění FFMU, Brno 2008
- VAŠICA 1940 – Josef VAŠICA: Zrcadlo marnotratných. Praha: Vyšehrad, 1940
- VERDON 2003 - Jean VERDON: Volný čas ve středověku. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003
- VÍTOVSKÝ 1999 - Jakub VÍTOVSKÝ: Monumentální malířství a sgrafito. In: Kaliopi CHAMONIKOLA (ed.): Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550. Svezek 2. Brno. Brno 1999, s.212
- VÍTOVSKÝ 2001 - Jakub VÍTOVSKÝ: Pozdně gotické nástěnné malby. Pět lidských věků v zámku Blatná. In: Zprávy památkové péče 61/4, Praha 2001, s.89 -107
- VÍTOVSKÝ 2008 - Jakub VÍTOVSKÝ: Středověké „Zelené světnice“. In: Cour d'honneur: hrady, zámky, paláce 4. Praha 2008. s.60 - 63
- VONDRUŠKA 2014 - Vlastimil VONDRUŠKA: Život ve středověku: [průvodce základními pojmy]. Brno: MOBA, 2014
- VORAGINE/VIDMANOVÁ 1984 - Jacobus de VORAGINE a Anežka VIDMANOVÁ: Legenda aurea. Praha: Vyšehrad, 1984
- VRBOVÁ 2017 - Eliška VRBOVÁ: Zelená světnice na zámku Blatná a východiska její výmalby. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 2017
- VRŤÁTKO 1864 - A. J. VRŤÁTKO Ed: Ludvíka z Pernštýna naučení rodičům, jak od nich zvednu sobě býti žádá. In: Časopis Musea království Českého 38, 1864.
- VŠETEČKOVÁ 2007 - Zuzana VŠETEČKOVÁ: Nástěnné malby v bývalém „rytířském“ sále v domě čp.144 na Starém Městě v Praze. In: Horníčková Kateřina, Ed., Šroněk Michal, Ed.: Žena ve člunu: sborník Hany J. Hlaváčkové. 1. vyd. Praha: Artefactum, 2007, s.171-194
- VŠETEČKOVÁ 2011 - Zuzana VŠETEČKOVÁ: Středověká nástěnná malba ve středních Čechách.

2., rozš. vyd. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2011, s.227 - 232

VŠETEČKOVÁ 2017 - Zuzana VŠETEČKOVÁ: Nástěnné malby v „rytířském“ sále na hradě Kunštátu. Nepublikovaný text, 2017

WOITSCH 2006 - Jiří WOITSCH: Les živitel - člověk strašpytel. Strach z lesa ve středověku a raném novověku. In: Dějiny a současnost, 28, č. 11, 2006, s. 30-33

ZÁRUBA 2015 – František ZÁRUBA: Příspěvek k malířské výzdobě hradů v Čechách v době předhusitské. In: Miroslav ŠMIED, Ed., František ZÁRUBA Ed.: Obrazy uctívané, obdivované a interpretované: sborník k 60. narozeninám profesora Jana Royta. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2015, s. 146 – 157

ZÁRUBA 2016a - František ZÁRUBA: Příspěvek k malířské výzdobě hradů v Čechách v době pohusitské. In: Magdalena NESPĚŠNÁ-HAMSÍKOVÁ, Jana PEROUTKOVÁ a Stefan SCHOLZ. Ecclesia docta: společenství ducha a umění : k životnímu jubileu profesora Jiřího Kuthana. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2016,s. 380 - 407

ZÁRUBA 2016b - František ZÁRUBA: Aula Magna. Velký sál královských hradů v předhusitských Čechách. In: Mediaevalia Historica Bohemica 19/2, Praha, historický ústav, 2016. s.75 – 114

ZEMAN 1876 - F.A. ZEMAN Ed.: Urozeného pána pana Jana z Lobkovic na Hastišteině Zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi v tom, co činiti a co nechati, a kterak se a pokud v čem zachovati má. Praha 1876.

ZEMAN 2017 - David ZEMAN: Středověké nástěnné malby na zámku Kunštát. Komplexní restaurátorský průzkum maleb. Litomyšl, 2017

ZÍBRT 1890 - Čeněk ZÍBRT: Poctivé mravy a společenské řády při jídle a pití: po rozumu starých Čechův : příspěvek ke kulturním dějinám českým. Praha: J.R. Vilímek, 1890

Elektronické zdroje:

<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1216807-zamek-ve-velkem-mezirici-nabidnedalsi-atrakci4> - vyhledáno 2.5.2022

<https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2053476-na-stenach-kunstatskeho-zamkuobjevili-stredovek-komiks-malba-s-rytiskymi-motivy> - vyhledáno 2.5.2022

<https://de.wikipedia.org/wiki/Rittersaal> - vyhledáno 30.5.2022.

<https://www.hradkounice.cz> - vyhledáno 18.4.2022

<https://www.prachenskemuzeum.cz/stale-expozice> - vyhledáno 7.9.2022

<https://www.vcm.cz/zamek/rytirske-saly/> - vyhledáno 5.7.2022

Seznam příloh

1. Pracovní list k diplomové práci
2. Tabulka č.1. Prostorové souvislosti zkoumaných lokalit
3. Tabulka č.2. Výtvarná výzdoba zkoumaných lokalit
4. **Půdorysy zkoumaných hradů a zámků**
 - Pražský hrad. Zdroj: Jaromír HOMOLKA: Pozdně gotické umění v Čechách: 1471-1526. 2., dopl. vyd. Praha: Odeon, 1985, s. 78 – 79
 - Strakonice. Zdroj: MENCLOVÁ I. 1976, s.305
 - Jindřichův Hradec. Zdroj: KONEČNÝ 2017
 - Zvíkov. Zdroj: MENCLOVÁ I. 1976, s.308. Grafické úpravy: Autorka
 - Houska. Zdroj: MENCLOVÁ I. 1976, s.244. Grafické úpravy: Autorka
 - Blatná. Zdroj: LANCINGER/HEROUTOVÁ/LÍBAL 1970
 - Žirovnice. Zdroj: SEDLÁČEK 1995
 - Písek. Zdroj: DURDÍK 1993
 - Švihov. Zdroj: <https://www.hrad-svihov.cz/cs/o-hradu/popis-hradu> - vyhledáno 2.6.2022. Grafické úpravy: Autorka
 - Poděbrady. Zdroj: Archiv poděbradského zámku
 - Pardubice. Zdroj: Hrubý 2003
 - Kunštát. Zdroj: ZEMAN 2017
 - Velké Meziříčí. Zdroj: KUBÍK 2019
 - Dolní Kounice. Zdroj: KAŠIČKA/ELIÁŠ 1975
5. Originál a přepis legendy sv. Markéty ve Velkém Meziříčí. Zdroj: KVARDOVÁ 2017

Seznam obrazové přílohy

1. Ukázka tzv. „*přemyslovského bytu*“ na příkladech hradů Zvíkov, Písek a Houska.
Zdroj: DURDÍK 2008
2. Nejstarší evropské vyobrazení otopného zařízení se zabudovanými kachli. Würzburgský žaltář, Alegorie února, Jižní Německo, polovina 13.století. Zdroj: HAVLICE 2017
3. Jedno z nejstarších evropských vyobrazení otopného zařízení. Nástěnná malba v měšťanském domě, Kostnice, Německo, 1. třetina 14. století. Zdroj: HAVLICE 2017
4. Vyobrazení archaických kachlových kamen jako erbovního znamení z tzv. curyšského erbovníku, kol. 1340. Zdroj: HAVLICE 2017
5. Vyobrazení reprezentativní místnosti s kachlovými kamny na radnici v Lucernu (Švýcarsko) v kronice Diebolda Schillinga, ilustrace pochází zřejmě z roku 1513. Zdroj: HAVLICE 2017
6. Strakonice – detail motivu Kola Štěstěny. Zdroj: Petr PAVELEC: Středověká nástěnná malba v jižních Čechách. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc, 2013
7. Strakonice – A – kapitulní síň. A1 – fragment postav sv. Jakuba a Filipa. B – ambit. B1 – křížová chodba, 2. pole západního křídla ambitu. Zdroj: Radka KRÁLOVÁ: Strakonický hrad a komenda. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, Praha, 2013
8. Jindřichův Hradec – síň se svatojiřskou legendou. Zdroj: KONEČNÝ 2017
9. Kunštát – Malovaná místnost. Zdroj: <https://www.stavba-profi.cz/2022/05/17/podlahy-na-nasich-zamcich-barokni-parketove-podlahy-na-moravskem-zamku-kunstat/>. Vyhledáno: 2.5.2022
10. Velké Meziříčí – *Rytířský sál*, legenda se sv. Markétou. Zdroj: https://zdarsky.denik.cz/zpravy_region/v-mezirici-vystavuji-unikatni-fresky-20170810.html vyhledáno: 3.5.2022
11. Písek – *Rytířský sál*. Zdroj: <https://www.prachenskemuzeum.cz/stale-expozice> vyhledáno 14.5.2022
12. Žirovnice – *Rytířský sál*. Zdroj: Jakub BALOUN: Nástěnné malby zámku v Žirovnici. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 2010
13. Poděbrady – fragmenty nástěnných maleb v zámecké kapli: A – Poslední soud, B – David a Goliáš, C – David zabíjí lva, D – Umučení 10 000 rytířů, E – motiv vinice. Zdroj: VŠETEČKOVÁ 2011
14. Pardubice – Mázhaus s nástěnnou malbou s motivem Zákona a milosti. Zdroj: HRUBÝ 2003
15. Pardubice – Zákon a milost – detail. Zdroj: HRUBÝ 2003
16. Pardubice – Vojtěchův sál, výjev se Samsonem a Dalilou. Zdroj: HRUBÝ 2003
17. Pardubice – Vojtěchův sál, motiv Vrtkavé Fortuny. Zdroj: HRUBÝ 2003
18. Pardubice – Vojtěchův sál, arkýř. Zdroj: HRUBÝ 2003
19. Pardubice – Sloupový sál. Zdroj: HRUBÝ 2003
20. Kníže Václav vyučován na Budči. Zdroj: DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ 2014
21. Zelené světnice – příklady na českém území. Zdroj: Autorka
22. Ukázka Mázhausu z Ezopových bajek. Zdroj: KODERA1999
23. Žirovnice – půdorys 1. patra. Zdroj: Autorka
24. Švihov – hypotetická podoba Západního – provizorního – sálu, pohled z jihu. Zdroj: KAREL 2016
25. Jindřichův Hradec - hypotetická rekonstrukce půdorysného schématu hradu po pozdně gotické přestavbě Jindřicha IV. Z Hradce z konce 15. století. Zdroj: HAVLICE 2017
26. Blatná – půdorys hradu podle Tomáše Durdíka. Zdroj: DURDÍK 1985. Grafické úpravy: Autorka

27. Blatná – pohled na lokaci hradní kaple a Zelené světnice ve věži ve druhém patře. Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Blatná_%28zámek%29 vyhledáno 3.10.2022
28. Švihov – okno v baště. Foto: Autorka
29. Kunštát – detaily nástěnné výzdoby. Zdroj: ZEMAN 2017
30. Jindřichův Hradec – detail výjevu sv. Jiřího s drakem. Zdroj: KONEČNÝ 2017
31. Rukopis Brněnské legendy - vyobrazení sv. Jiří s drakem. Zdroj: SOUKUP 2001
32. Velké Meziříčí – detail motivu rytířů a jejich rekonstrukce - Návrh Jan Knorr, akad. mal. Zdroj: KUBÍK 2019
33. Velké Meziříčí – detail motivu s beránkem a neznámým tvorem. Zdroj: KNORROVÁ/KNORR 2017
34. Žirovnice – nástěnné malby *Rytířského sálu*. A – Ježíš v zahradě Getsemanské, nalevo za skálou výjev mlýna, jižní stěna. B – Nesení kříže, jižní stěna. C – rostlinný motiv a učedníci, východní stěna. D – Kladení do hrobu, východní stěna. Zdroj: CHALUPNÁ 2010
35. Žirovnice – *Rytířský sál* – detail motivu se zelenými rozvilinami. Foto: autorka
36. Zvíkov – Královský sál a jeho hypotetická podoba. Zdroj: ZÁRUBA 2016b
37. Dolní Kounice – *Rytířský sál*. Zdroj: <https://www.hradkounice.cz> vyhledáno 18.4.2022
38. Blatná – nevymalovaný sál ve 2. patře ve Starém paláci. Foto: Autorka
39. Srovnání charakteru zeleného dekoru. Zdroj: Autorka
40. Tapisérie, basilejská produkce, kolem roku 1468. Zdroj: ŠMAHEL 2012
41. Tapisérie z Řezna, kol. r.1420. A – rytířské klání. B – dobývání mužského hradu. C – žena sedící na muži. Zdroj: ŠMAHEL 2012
42. Antonello da Messina – sv. Jeroným ve své pracovně. 1475. Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Antonello_da_Messina_-_St_Jerome_in_his_study_-_National_Gallery_London_-_detail.jpg vyhledáno 18.11. 2022
43. Sandro Botticelli – sv. Augustýn ve své pracovně. 1480. Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Augustine_in_His_Study_%28Botticelli,_Ognissanti%29 vyhledáno 18.11.2022
44. Vittore Carpaccio, sv. Augustýn ve své pracovně. 1502. Zdroj: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Vittore_carpaccio,_visione_di_sant%27agostino_01.jpg vyhledáno 18.11.2022
45. Studiolo Federica da Montefeltra. Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Studiolo_Montefeltre.jpg vyhledáno 18.11.2022
46. Studiolo Františka I. Medicejského . Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Studiolo_Františka_I._Medicejského vyhledáno 18.11.2022
47. Zelené světnice – unikátní motivy. Zdroj: Autorka
48. Blatná – orientační mapka Zelené světnice s nástěnnými malbami. Zdroj: LANCINGER/HE-ROUTOVÁ/LÍBAL 1970. Grafické úpravy: Autorka
49. Blatná – Zelená světnice, neznámý erb. Zdroj: VRBOVÁ 2017
50. Blatná – orientační mapka Malého sálu s nástěnnými malbami. Zdroj: Autorka
51. Rekonstrukce horního i dolního sálu paláce de la Cité podle Viollett le – Duc. Zdroj: ŠMAHEL 2006
52. Banket na burgundském dvoře, výjev s hudebníky. A – hudebníci na balkonu, B – trubači „hrájící do ouška“. Zdroj: ŠMAHEL 2006
53. Banket na burgundském dvoře – divadelní představení dobytí Jeruzaléma. Zdroj: ŠMAHEL 2006
54. Tzv. Zadní Jetmarka na zámku v Pardubicích – nástěnné malby. Zdroj: HRUBÝ 2003
55. Srovnání charakteru výtvarné výzdoby tzv. Jetmarky a arkýře ve Vojtěchově sále v Pardubicích. Zdroj: Autorka

Přílohy

Příloha č.1 – Pracovní list k diplomové práci

Chumová Martina
Jihočeská univerzita
Filozofická fakulta
Dějiny a filozofie umění

HRADY – PRACOVNÍ LIST

HRAD:

ZKOUMANÉ ZÁLEŽITOSTI:

1. Lokace *Rytířských sálů*/Zelených světnic (v rámci hradního komplexu)
 2. Přístup a vstup do *Rytířských sálů*/Zelených světnic
 3. Dispozice místností
 - Rozměry
 - Výklenky, zbytky otopných zařízení, okna (světlo), jiné vchody/východy
 4. Výmalba *Rytířských sálů*/zelených světnic
 - Podíl světských a sakrálních motivů
 - obecná charakteristika motivů (lov, turnaj, rytíři..)
 5. Datace – doba vzniku místností VS. Výtvarné výzdoby
-

Příloha č.2

Tabulka č.1. Prostorové souvislosti zkoumaných lokalit

Rytířské sály

Hrad	Datace budovy	Lokace místnosti ⁴⁴¹	Osvětlení místnosti	Zbytky topení	Vchod a jiné přístupy	Poznámky
Žirovnice	15. století	palác 1. Patro cca 16x8 m	2 veliká okna ve výklencích = dost světla	není známo	Přístupy do Šternberské ložnice (malý a úzký), do kaple sv. Františka, do hlavní kaple, do Zelené světnice	Prostor je spíše úzký. V rámci 1. Patra paláce se zde nacházela soudnice a malé vězení.
Švihov	není jisté – zřejmě konec 15. století	Západní palác - Před areálem hradu, avšak již ve vnitřním opevnění. cca 10x14m	Okna na Z. straně ve dvou řadách	není známo, úpravy pro tyto účely pocházejí až z 18. století	Vchod byl zřejmě hned po příchodu z brány, byl pravděpodobně rozměrný. Přístup do Červené bašty a zřejmě i do dalších částí hradu.	Palác byl postaven dříve než věž. Dnes se z něj dochovaly základy a obvodové zdi.
Jindřichův Hradec předsín s legendou sv. Jiří	kolem pol.13.století	palác 1.Patro cca 8x8m	1 okno = méně světla	Krb je ve vedlejší místnosti	1 hlavní vchod. Průchody do kaple a do obytné místnosti s krbem. Malé portály.	Zbytky převětu. Sálu předchází drobná místnost s červenými rozvilinami. Pův. nižší strop.
Jindřichův Hradec Královský sál	konec 15. století	španělské křídlo	Několik velikých oken = dostatek světla	není známo	1 hlavní vchod. Přístup do divadelního sálu skrze drobné schodiště.	V souč. modernizováno ústředním topením. Původně se zde nacházel 1 velký široký sál - později rozdělen na 2 sály.
Jindřichův Hradec Stříbrnice ⁴⁴²	kolem pol.13.století	přízemí u nádvoří cca 7m	malé okno nad vchodem = velice málo světla	zbytky krbu	1 veliký vstup se schody z nádvoří. 2 průchody do dalších prostorů hradu.	Fragmenty maleb -žluté rozviliny, motiv zvířete připomínající osla.
Velké Meziříčí	2. pol. 13.století	Jádro hradu přízemí cca 5x7m	2 veliká okna (modernizovaná) = dostatek světla	není známo	Hlavní vstup pův. menší - rozšířen a doplněn o schody v novověku.	V 19.století se zde nacházela koupelna. Špatná akustika.

⁴⁴¹ Rozměry jsou přibližné

⁴⁴² Předpokládá se, že se jednalo o obytnou místnost, avšak je zde velice málo světla. Tomuto účelu by ani neodpovídala lokace, Proto se spíše uvažuje o hlavním vstupu/hale - za upozornění na tyto skutečnosti děkuji Filipu Růžickovi.

					2. Menší vstup vede do kaple.	
Písek	2. pol. 13. století	Býv. palác - Západní křídlo 1. Patro cca 18x7 m	3 veliká úzká okna s výklenky a sedáky = relativně dostatek světla	Zbytky krbové konzoly na arkádové chodbě	Bývalý hlavní vstup veliký a honosný. Další dva drobné vstupy po stranách sálu, zachován pouze jeden = dnešní hlavní vstup. Dveře u posledního okna, vedly do věže.	Výklenky s okny a sedáky jsou vysoko nad zemí, dnes k nim vedou dřevěné schůdky.
Dolní Kounice	2. pol. 16.století	Palác přízemí cca 16x7m	4 rozměrná okna = dostatek světla	není známo	Hlavní vstup veliký, další 3 vstupy do dalších hradních prostorů.	Místo nástěnných maleb zdobí strop klenba
Blatná sál	Snad 14.st.	Starý palác 2. Patro cca 16x9m	Na každé straně okna se sedáky. P strana 4 okna. L strana 3 okna. = dostatek světla	není známo	Dnešní hlavní vstup je velký. Průchod do Malého sálu.	
Blatná Malý sál	Snad 14.st.	Starý palác2. 2. Patro cca 8x9m	4 veliká okna s malými sedáky = dostatek světla	není známo	Hlavní vchod je poměrně malý, původní vstup byl na 2. straně západní stěny. V zadní části jsou malé dveře, které vedly na pavlač.	Rovný strop
Blatná dnešní obřadní síň	Snad 14.st.	Starý palác 1. Patro cca 16x9m	4 okna = dostatek světla	není známo	nelze přesně určit kvůli pozn. přestavbám	Uprostřed místnosti je umístěn sloup.
Strakonice Kapitulní síň	2. pol. 13.století	mimo hrad jako takový, V samostatné budově. cca 6x15m	3 veliká okna. Malá rozeta nad vstupem. = dostatek světla	není známo	Hlavní vchod je poměrně veliký, průchod do ambitu.	Původní funkce není zcela zřejmá.
Kunštát Malovaná místnost	14. století	Palác pův. 2.patro - dnes 1.patro cca 8x8m	Pův. 2 okna = dostatek světla	není známo	1 veliký vstup ze Severní strany, pův. zde vedl ochoz. Průchody do kaple a do vedlejších sálů	Barokní úpravy – dveře, výklenek, okno
Pardubice Mázhaus	konec 15. století	palác J. křídlo 1. patro cca 15x11m	4 rozměrná okna =dostatek světla	relikty krbu	Pův. vstup na místě dnešních oken, průchody do sousedních sálů.	
Pardubice Vojtěchův sál	konec 15. století	palác J. křídlo 1. patro	5 rozměrných oken s parapety = dostatek světla	není známo	Hlavní vstup rozměrný, vchod pro služebnictvo,	

		cca 11x12			2 vchody do dalších hradních prostorů	
Pardubice Sloupový sál	konec 15. století	palác J. křídlo 1. patro cca 10x9m	2 rozměrná okna = dostatek světla	relikty krbu	Hlavní vstup menší, 2. „únikový“ východ.	
Zvíkov	2. pol. 13. století	Královský palác 1.patro cca 17x8m	2 rozměrná okna se sedáky = dostatek světla	není známo	Honosný býv. Hlavní vstup. 2 malé portály do sousedních sálů	

Zelené světnice

Hrad	Datace místnosti	Lokace	osvětlení	Zbytky topení	Vchod + jiné přístupy	jiné
Jindřichův Hradec Soudnice	konec 15. století	Červená věž	2 velká okna = dostatek světla	Nachází se zde výklenek, kde zřejmě býval krb. Teplo zajišťovala černá kuchyně, přesto zde zřejmě bylo chladno kvůli vysokému stropu	Dnešní vstup do Soudnice je zřejmě z pol. 16.století, chodilo se zřejmě venkovní pavlačí, popř. vstupem z divadelního sálu	Vysoký strop s klenbou = nevhodné pro dlouhodobé obývání.
Švihov	konec 15. století	Bašta u bývalého Západního paláce cca 10x10m	3 výklenky s velkými okny s parapety = relativně dostatek světla	není známo	Hlavní vstup je dostatečně veliký. Dva vstupy do hradního jádra.	
Žirovnice	15. století	1. patro paláce za <i>Rytířským sálem</i> jenž sousedí se soudnicí a kaplí. cca 10x 8 m	2 velká okna = dostatek světla	není známo	Světnice je průchozí: 2 samostatné Přístupy z <i>Rytířského sálu</i> a z kaple sv. Františka	Valená klenba
Zvíkov Taneční sál	2. pol. 13. století	královský palác 1.patro cca 8x8 m	Veliké gotické okno se sedáky = dostatek světla	Pozůstatky krbu - přistavěn zřejmě později	Vstup z venčí z chodby, popř. z <i>Rytířského sálu</i> . Ze sálu i vede další vstup do věže, dále pak do Korunní síně. Portály jsou malé a úzké.	
Dolní Kounice	konec 15. století/počátek 16. století	Bašta - součást vnitřního hradního komplexu cca 5x4m	2 drobná okna a střílna = přesto dostatek světla	není známo	1 hlavní vchod – velmi drobný	1 veliký výklenek, menší výklenek, parapet.
Blatná	Konec 15.st.	Věž 2. patro cca 6x7m	3 malá okna, 1 drobnější = relativně dost světla	není známo	1 hlavní malý vstup, malý – vede přes úzké točité schodiště (východ na místě dnešní poklady, tj. kousek od hlavního vstupu). Malá chodba je až z pozdějšího období.	Křížová klenba, lunety, pod okny veliké sedáky, okna opatřena parapety.
Houska	2.pol. 13.století	Palác, 1. patro východní křídlo, 5x5 m	1 veliké úzké okno = dostatek světla	zbytky sopouchu krbu	Drobný Vstup, drobné dveře	drobné dveře vedly do prevétu

Příloha č.3

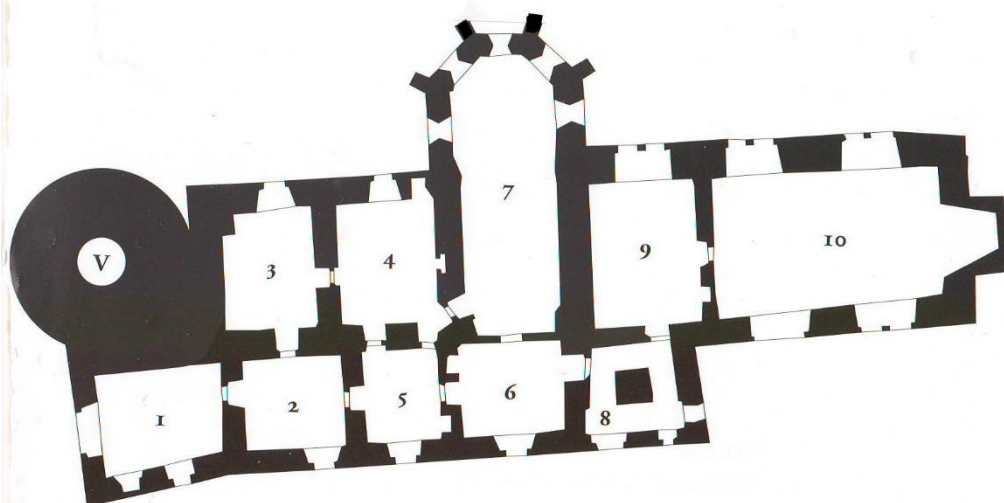
Tabulka č.2. Výtvarná výzdoba zkoumaných lokalit

hrad	typ hradu	typ místnosti s malbami	← přesná lokace	datace maleb	stav zachování	donátor	poznámky
Blatná	šlechtický	<i>Rytířský sál</i>	palác 2. patro Malý sál	cca 1470	fragmentální	Jaroslav Lev z Rožmitálu	
Blatná		Zelená světnice	věž 2. patro	Cca 80. – 90. léta 15.st.	narušeno rest. opravami	Jaroslav/Zdeněk Lev z Rožmitálu	jedinečný námět: sakrální výjevy
Zvíkov	královský	Zelená světnice	palác Z. křídlo 1. patro	1488/ 1500	dobrý	Jindřich ze Švamberka	jedinečný námět: tanec
Jindřichův Hradec	šlechtický/ královský - není jisté	Zelená světnice	Červená věž 1. patro	kol.r.1500	torzální	Jindřich IV. z Hradce	jedinečný námět: ptačí sněm
Jindřichův Hradec		předsín	palác S. křídlo 1. patro	1338	narušeno rest. opravami	Oldřich III. z Hradce, Hermann	odchylka: výjev s drakem
Houska	královský	Zelená světnice	palác V. křídlo 1. patro	nejisté: konec 15.st./ průběh 16.st.	dobrý	Nejisté: rod Smiřických/ rod Hrzánů	jedinečný námět: panská sídla
Houska		hradní kaple	S. křídlo přízemí	1.pol. 14.st.	fragmentální	rod Ronovců	
Švihov	šlechtický	bašta	hradní kaple	1520	dobrý	Půta Švihovský z Rýznberku/ synové	
Švihov		Zelená světnice	Červená bašta	90. léta 15.st.	fragmentální	Půta Švihovský z Rýznberku	jedinečný námět: zápasníci
Žirovnice	šlechtický	hradní kaple	palác J. křídlo 1.patro	1490	fragmentální	Václav Venclík z Vrchovišť	
Žirovnice		<i>Rytířský sál</i>	Palác J. křídlo 1.patro	konec 15.st.	fragmentální	Václav Venclík z Vrchovišť	Odchylka: sakrální motivy
Žirovnice		Zelená světnice	palác J. křídlo 1.patro	konec 15.st.	dobrý	Václav Venclík z Vrchovišť	jedinečný námět: huť
Dolní Kounice	klášterní	Zelená světnice	bašta	konec 15.st.	torzální	rytíř Jan Kropáč	
Pardubice	šlechtický	Mázhaus	palác J. křídlo 1. patro	30. léta 16.st.	dobrý	Vojtěch/Jan z Pernštejna	
Pardubice		Vojtěchův sál	palác J. křídlo 1. patro	1532	dobrý	Vojtěch z Pernštejna	
Pardubice		Vojtěchův sál - arkýř	Vojtěchův sál	20. léta 16. st.	dobrý	Vilém II. Z Pernštejna	
Pardubice		Sloupový sál	palác V. křídlo 1. patro	30. léta 16.st.	fragmentální	Vojtěch z Pernštejna	
Pardubice		bývalá kaple	věž Jetmarka JV. křídlo přízemí	Před 1520	fragmentální	Vilém II. Z Pernštejna	

Kunštát	šlechtický	předsíň	palác nároží Z. a V. křídla 1. patro (pův. 2.)	20.- 40. léta 14.st.	dobrý	Gerhard z Kunštátu	odchylka: absence hostiny a nápisových pásek
Poděbrady	královský	kaple	palác J. křídlo 1. patro	1448	fragmentální	Jiří z Poděbrad	Pův. zde byl <i>Velký sál</i>
Poděbrady		komnata	palác J. křídlo 1. patro	?	malby nedochovány	?	Zde se údajně narodil Jiří z Poděbrad
Strakonice	šlechtický řadový	Kapitulní síň/ambit	Z. část komendy	1320-1480	dobrý	Maltézští rytíři	
Písek	královský	<i>Rytířský sál</i>	Z. palác 1. patro	1488	narušeno rest.opravami	Jaroslav Lev z Rožmitálu	
Velké Meziříčí	šlechtický	<i>Rytířský sál</i>	palác JZ křídlo přízemí	nejisté: od r. 1300 - pol.14.st.	výjev se sv. Markétou výborný, zbylé motivy fragmentální	zřejmě Vznata z Meziříčí	důvod volby motivů legendy sv. Markéty je neznámý

Půdorysy zkoumaných hradů a zámků

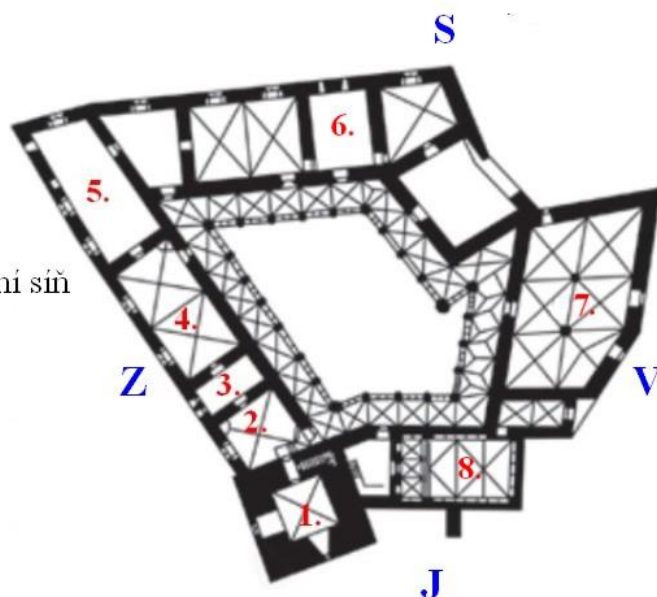

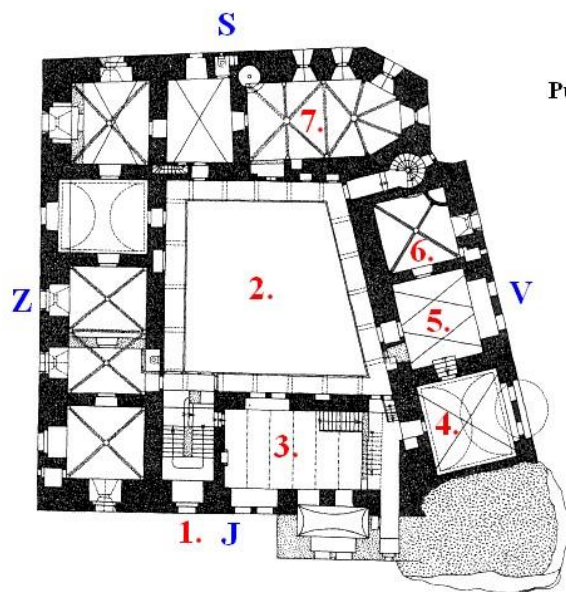
Hrad Jindřichův Hradec

- 1-2 Vstupní expozice
- 3 Obytná komnata s krbem
- 4 Sál s malbami Svatojiřské legendy
- 5-6 Obytné místnosti se zbytky gotických maleb
- 7 Kaple sv. Ducha
- 8 Schodiště k pokladnici
- 9 Předstíň královského sálu
- 10 Královský sál
- V Černá věž

Hrad Zvíkov

- 1. Hlízová věž/Korunní síň
- 2. Zelená světnice
- 3. drobná místnost
- 4. Rytířský sál
- 5. Jidelna
- 6. Palác
- 7. Královský sál
- 8. Kaple sv. Václava

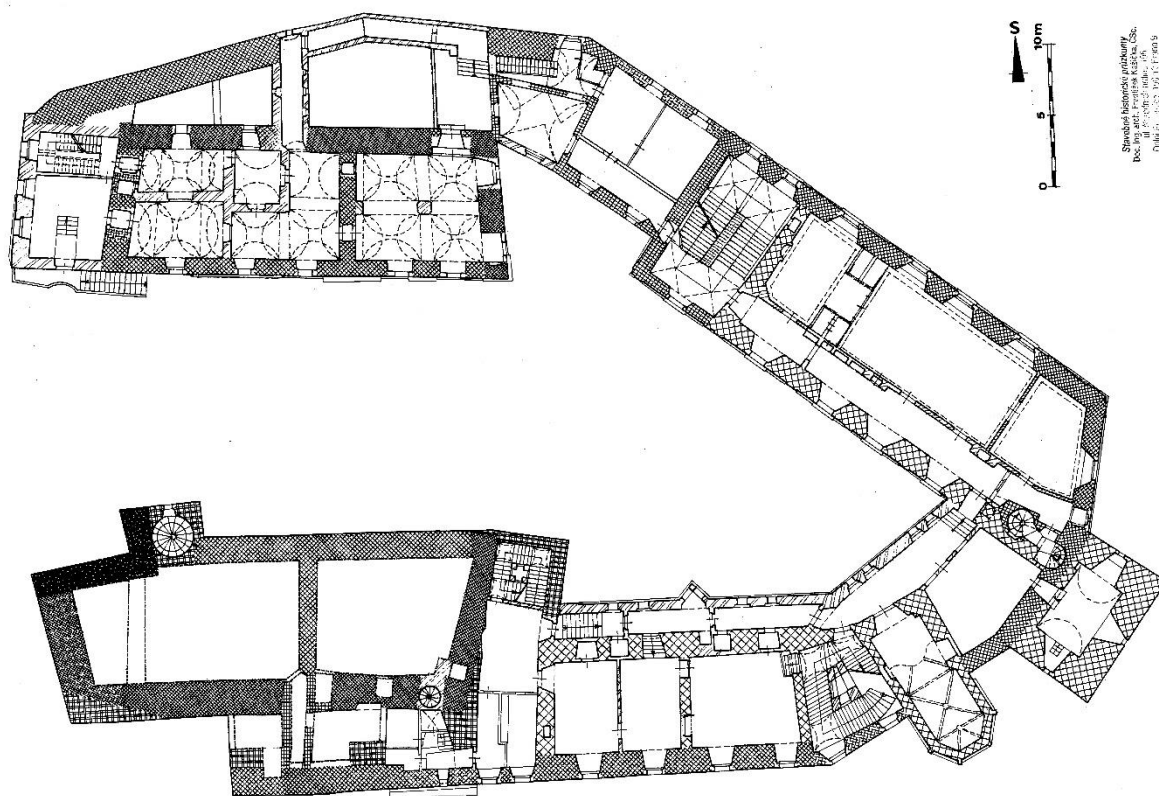

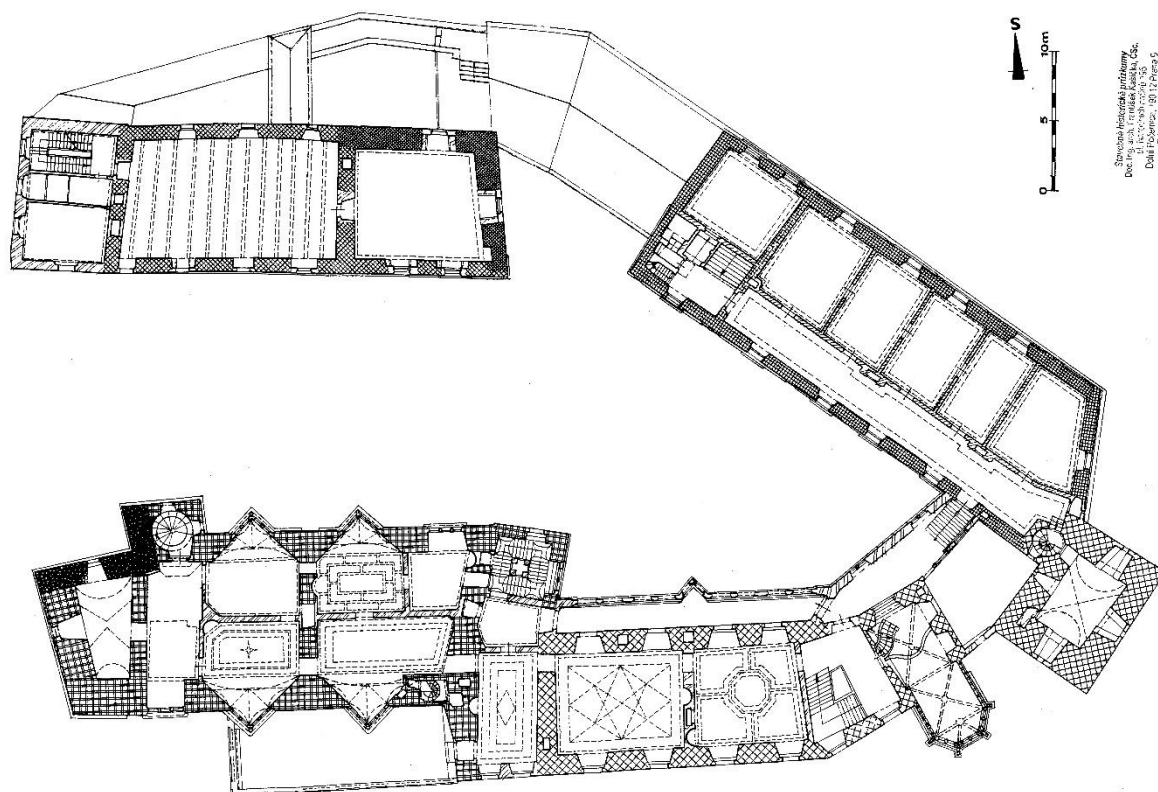
Hrad Houska Půdorys 1. patra podle D. Menclové

1. - vstup
2. - nádvoří
3. - Lovecký sál
4. - ložnice
5. - pracovna
6. - Zelená světnice
7. - kaple

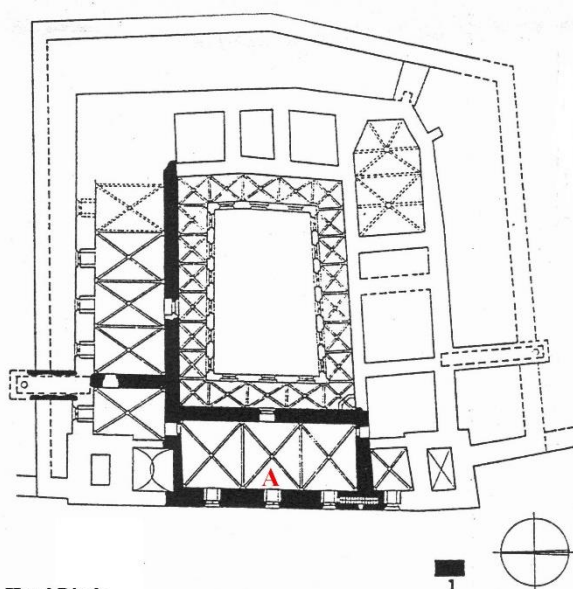
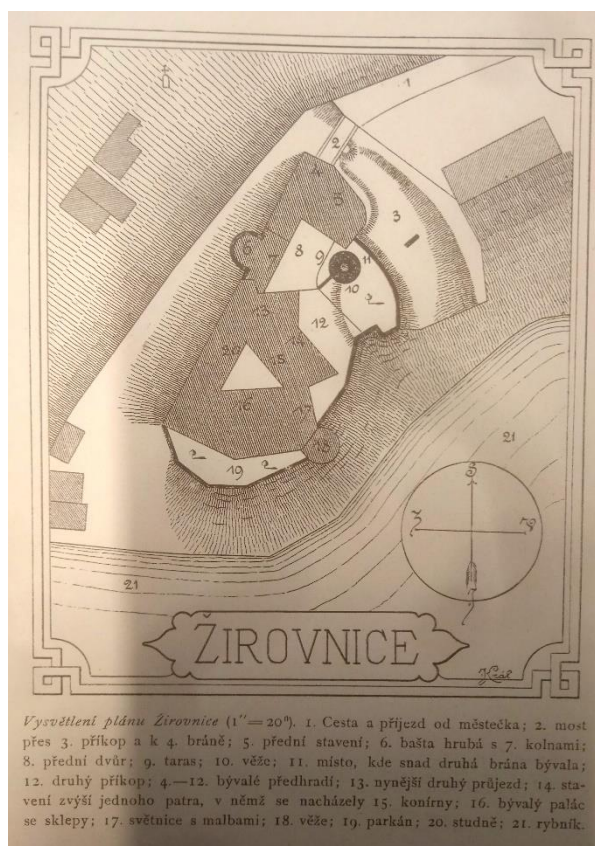
J - jižní křídlo - hradba
V - východní purkrabské křídlo
S - severní křídlo s kaplí
Z - západní královské křídlo

Blatná – 1.patro

Blatná - 2. patro

Hrad Písek

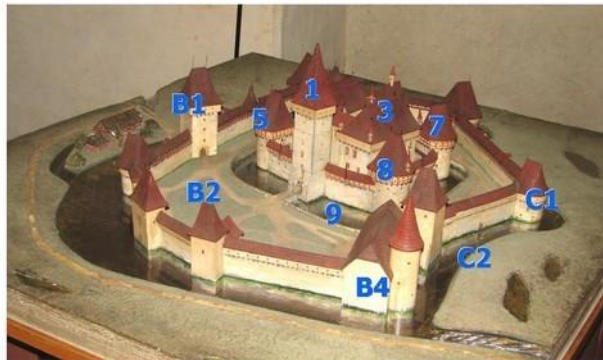
Rekonstrukce půdorysu patra hradu v 13. století podle T. Durdíka

1 - dochované zdivo

A - rytířský sál

Vodní hrad Švihov

stav na počátku 16. století (model hradu, půdorys hradu)

A - hradní jádro

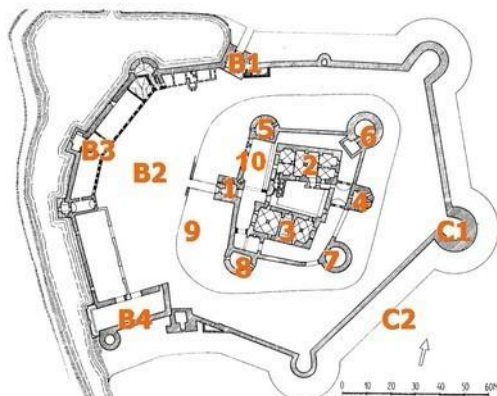
- 1 - věž
- 2 - severní palác
- 3 - jižní palác
- 4 - kaple
- 5 - Červená bašta
- 6 - Zlatá bašta
- 7 - Zelená bašta
- 8 - Bílá bašta
- 9 - vodní příkop
- 10 - provizorní palác

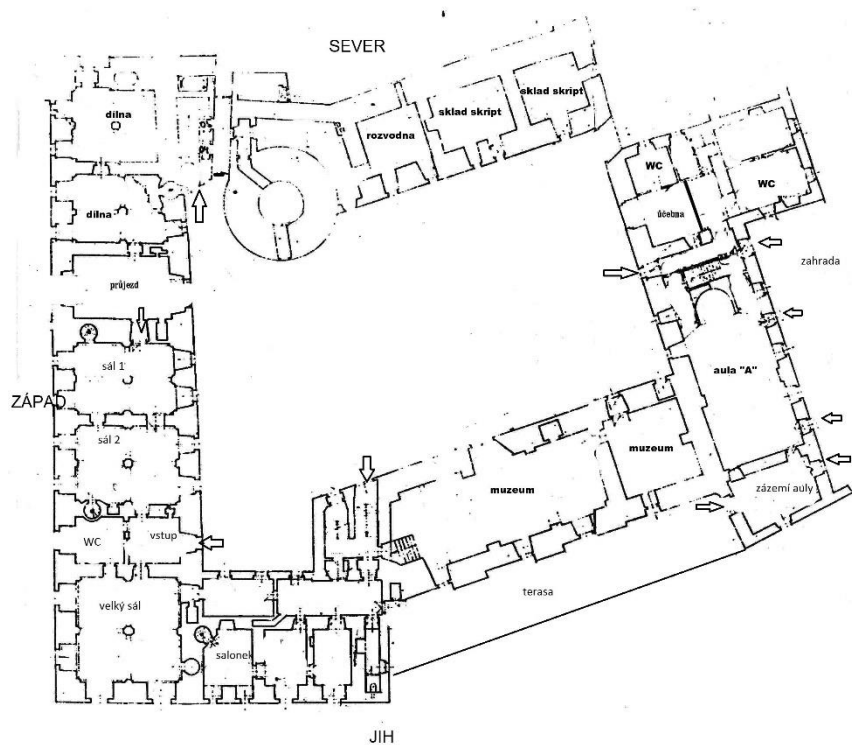
B - předhradí

- B1 - vstupní brána
- B2 - předhradí
- B3 - pozdější přístavby
- B4 - gotický špýchar

C - vnější opevnění

- C1 - hradební zeď s obrannými baštami
- C2 - vodní příkop

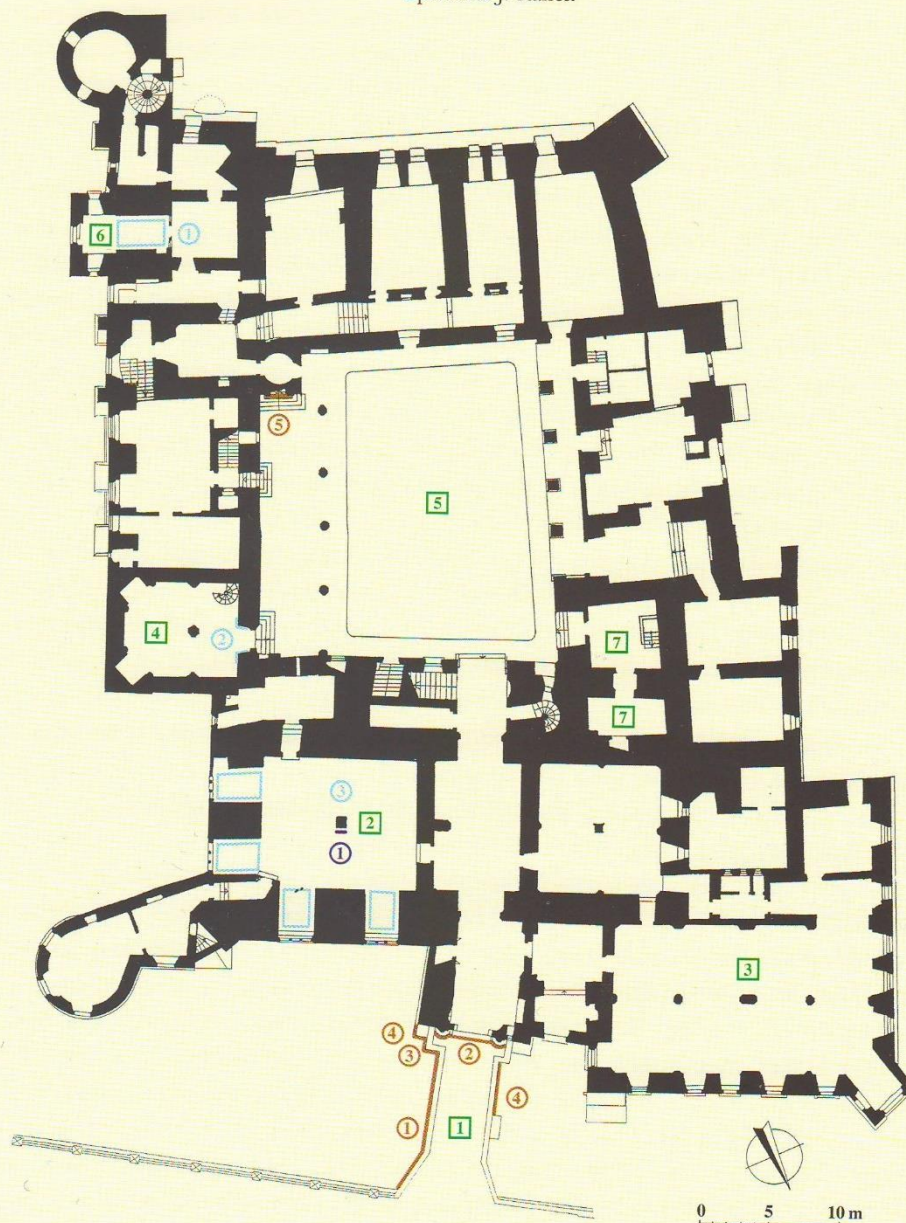

Zámek Poděbrady
 Přízemí
 současný stav

Zámek v Pardubicích

plán přízemí se zakreslením malířské a sochařské výzdoby

Zpracoval J. Staněk

sochařství

- 1 kazety mostu (1543)
- 2 velký zámecký portál (1529-1541)
- 3 putti (1543)
- 4 slepá kuželková balustráda (1543)
- 5 malý zámecký portál (1538)

malba – pozdní gotika

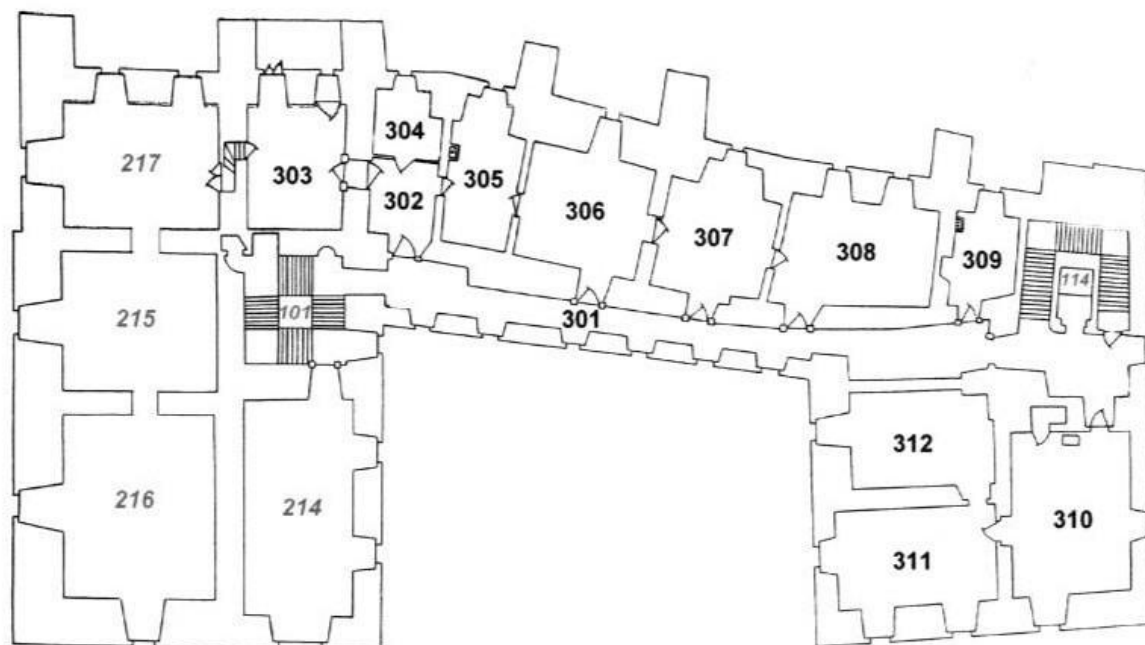
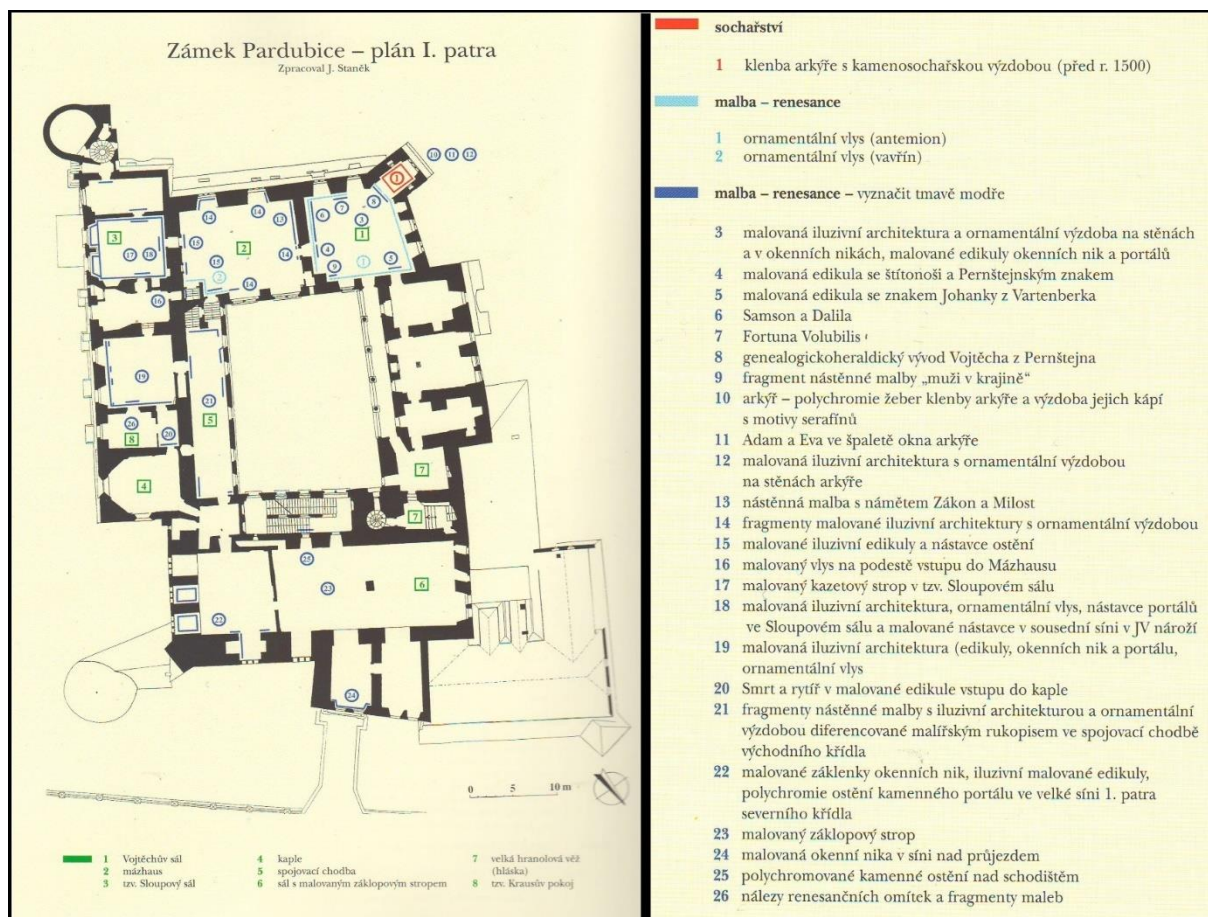
- 1 fragment ornamentální nástěnné malby na pilíři

malba – renesance

- 1 genealogickoheraldický vývod Viléma z Pernštejna a galerie šlechtických znaků v tzv. zadní Jetmarce
- 2 malovaná edikula v kapli
- 3 malované kazety v záklencích okenních nik, nástavec portálu a iluzivně malovaná žebra

malba

- 1 zámecký most
- 2 velký gotický sál
- 3 Kaňkův sál
- 4 kaple
- 5 nádvoří
- 6 tzv. Zadní Jetmarka
- 7 velká hranolová věž (hláska)

Státní zámek Kunštát
Lokalizace místností Horního zámku
I. patro

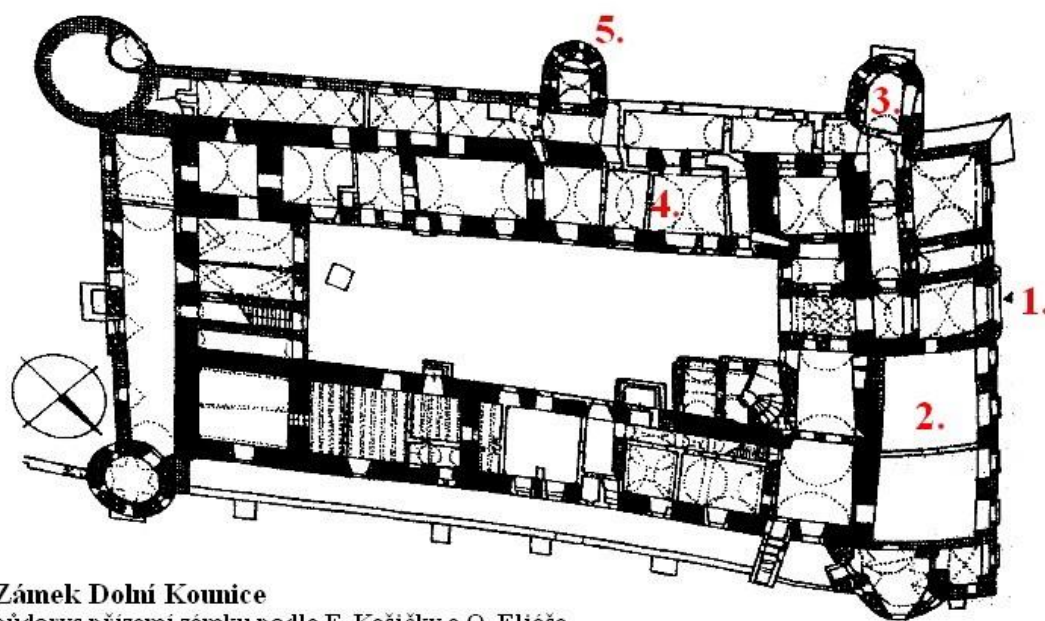
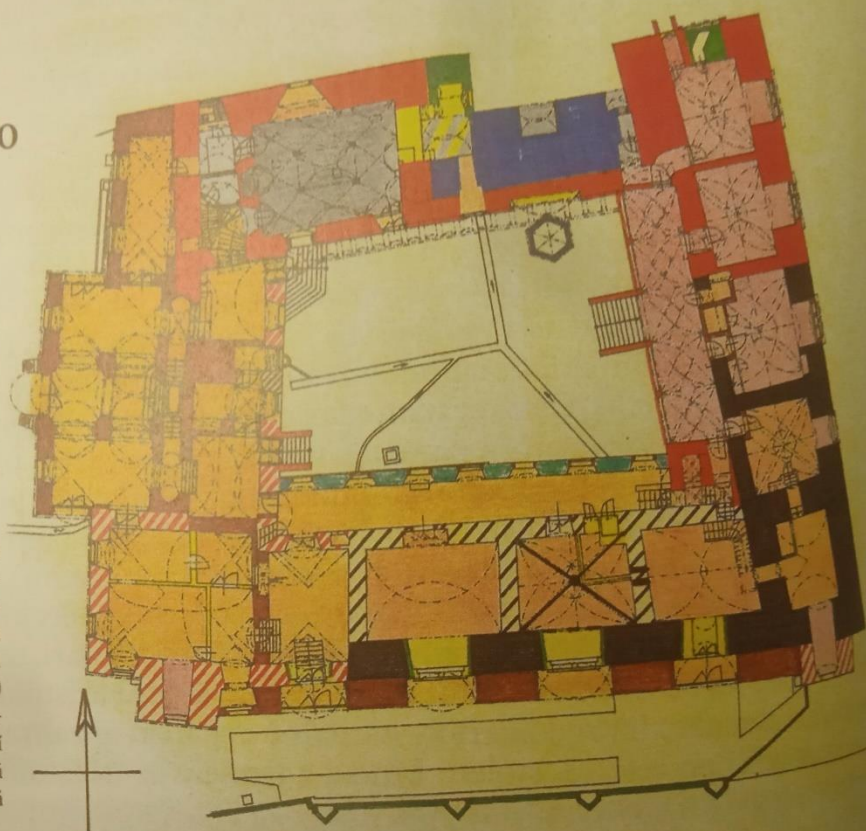
Půdorys podle restaurátorského průzkumu
z roku 2017

217 - bývalá kaple
303 - Malovaná místnost
302/304/305 - bývalé *Rytířské sály*

PLÁN PŘÍZEMÍ JÁDRA VELKOMEZIŘÍČSKÉHO ZÁMKU

ČERNĚ je vyznačeno dochované pozdně románské hradní zdivo (zřejmě z doby před polovinou 13. století) z původního (pravděpodobně dvouvěžového) redukovaného kastelu pravidelné dispozice (tj. jižní hradba, nárožní hranolová věž a na ní navazující nejstarší dvoupřstorový východní palác).

ŠRAFOVÁNÍ označuje přístavbu raně gotického tříprostorového paláce u jižní hradby (po roce 1260). Prostřední sál s křížovou žebrovou klenbou a restaurovanými freskami. Žlutě vyznačená (dnes odstraněná) rohová přička z 20. století zakrývala zazděný (nyní obnovený) východní spojovací portálek. Široká novověká okenní špaleta je uvnitř uzavíratelná sdrúženým dekorativním oknem.

Zámek Dolní Kounice
půdorys přízemí zámku podle F. Kašíčky a O. Eliáše

Černé části - zdivo 14. století	1. - vstup
zrněné části - zdivo pozdně gotické	2. - rytířský sál
mřížkované části - zdivo renesanční	3. - Zelená světnice
ostatní části jsou z pozdější doby	4. - kuchyně
	5. - prevět

Příloha č.5

Originál a přepis legendy sv. Markéty ve Velkém Meziříčí

B) – spodní a delší část nápisu

1.

MARGARETA • DE • CIUITATE • A(N)TIOCHIA • FVIT • TEODOSI •
GE(N)TILIU(M) • PAT(RI)ARCHE • HEC • NVT(RI)CI • T(RA)DIT(UR) • (ET) • AD •
ETATE(M) • A[dultam] • VENIE(N)S • BAPTIZAT(UR) • (ET) • P(RO)P(TER) • (ET)
HE[C] [exosa patri] [PL]URIMV(M) • H[abebatur]

[quadam igitur die dum iam annum XV^m]

2.

[at]TI[GGISS(ET)] • CU(M) • ALIIS • VIRGINIB(US) • OVES • SUE • NVTRICIS •
C(US)TODIR(ET) • P(RE)FECT(US) • OLIBRI(US) • IN(DE) • T(RA)NSIE(N)S • (ET)
PUELLA • TA(M) • SPETIOSA(M) • (CON)SIDERA(N)S • I(N) EI(US) • AMORE •
MOX • [exarsit et pueros ad se] • (CON)C(IT)ATUS • MIS(IT)

[dicens ite ad eam et comprehendite ut si]

3.

[lib]ERA • E(ST) • EA(M) • I(N) UXORE(M) • ACCIPIA(M) • SI • A(N)CILLA • EA(M)
• M(I)HI • H(AB)EAM • I(N) (CON)CUBINA(M) • C(UM) • (I)G(ITUR) • FVISS(ET) •
EI(US) • ASP(ET)TU • P(RE)SE(N)TATA • E(AM) • DE • G(E)N(ER)E • SUO • AC •
NO(M)I(N)E • (ET) RELIGIO(N)E • Q(UI)SIV(IT) • ILLA • AUT(EM) • DE
NO(M)[i(n)e]

[Margaretam et genere nobilem ac religione christianam cui prefectus duo prima tibi recte]

4.

[conven]IV(N)T • Q(UI)A • NOB(I)LIS • E(RI)S • (ET) MARGARITA •
P(U)LC(HER)RIMA • (COM)P(RO)BA(R)[I]S • S(ED) • T(ER)CIV(M) • T(EBI) • N(ON)
• (CON)UE(N)IT • (ET) PVELLA • TA(M) • P(U)LC(HRA) • (ET) NOBILIS • DEV(M) •
H(AB)EAT • C(RU)CIFIXV(M) • C(UM) • AUT(EM) • MARGARETA • EV(M) •
SPO(N)TE • [P(RO)]

[redempcione nostra crucifixum assereret sed nunc in eternum eum vivere affirmaret iratus]

5.

[prefec]T(US) • EA(M) • I(N) • CARC(ER)EM • M(IT)TI • SEQ(UE)NTI • AVT(EM) •
DIE • EA(M) • AD • SE • VOCA(R)I • FEC(IT) • EI • Q(UE) • DIX(IT) • UANA • PVELLA
• MISE(RE)RE • P(U)LC(HRI)TVDI(NIS) • TUE • (ET) D(E)OS • N(OST)ROS • ADORA
• U(T) • B(E)N(E) • T(IBM) • SIT • CVI • ILLA • ILLU(M) • ADORA • QVE(M) • T(ER)RA

[contremiscit mare formidat et omnes creature timent cui prefectus nisi mihi consentias corpus]

6.

TVU(M) • FACIA(M) • LANIA(R)I • CVI • MARGARETA • X(TUS) • SEM(ET) •
IP(SU)M • P(RO)P(TER) • ME • I(N) MORTE(M) • T(RA)DID(IT) • (ET) ID(E)O •
MORI • P(RO) X(TO) • N(ON) • DUBITO • T(UN)C • P(RE)F(EC)T(US) • I(US)SIT •
EA(M) • I(N) • ECVLEO • S(US)PE(N)DI • (ET) TA(M) • C(RU)D(E)LIT(ER) •
LANIARI • Q(UOD) • SA(N)GVIS • AB EI(US) • CORP(OR)E • TA(M)Q(UAM) • D(E)
FO(N)TE • [purissimo em]A[navit] • FLEBA(N)T • AUT(EM)

[qui ibi aderant et dicebant o Margareta vere]

7.

[d][E] [TE • DOLEM(US) • Q(UIA) • CORP(US) • TV]U(M) • TA(M) •
C(RU)D(E)LIT(ER) • LANIARI • (CON)SPICIM(US) • O Q(UA)LE(M) • AMISISTI •
P(U)LC(HRI)TUDI(N)E(M) • P(RO)P(TER) • TVA(M) • I(N) C(RE)DVLITATE(M) •
IA(M) • N(UN)C • C(RE)DE • U(T) • VIUAS • Q(UI)B(US) • ILLA • DIX(IT) • O MALI •
(CON)SILIARI • RECEDITE • (ET) ABITE • H(EC) • C(RU)CIACO • [CARNIS • E(ST)
• A(N)I(M)]JE • SALVA[cio]

[dixitque ad prefectum inpudens canis et insatiabilis leo in]

8.

[c]ARNE • P(OTES)TATE(M) • HABES • S(ED) • X(TUS) • A(N)I(M)A • RES(ER)VAT
• P(RE)F(EC)T(US) • AVT(EM) • FACIE(M) • CLA(M)IDE • OP(ER)IEBAT • N(EC) •
TA(N)TA(M) • EFFVSIO(N)E • SA(N)GUI(N)IS • VID(ER)E • POT(ER)AT • D(E)
I(N)DE • FEC(IT) • EA(M) • DEPO(N)I • (ET) I(N) CARCE(RE)M • RECLVDI • V(BI)
• DU(M) • E(SSE)T • ORAU(IT) • D(OMI)N(U)M • V(T) • I(N)IMICV(M) • [Q(UI) •
S(EC)UM)] • PVGNABAT • V[isibiliter]

[demonstraret et ecce draco immanissimus ibidem]

9.

[appar]VIT • (ET) OS • SVP(ER) • CAP • EI(US) • PONE(N)S (ET) • LI(N)GVA • SUP(ER)
• CALCANEV(M) • PORRIG(EN)S • IP(S)AM • P(RO)TIN(US) • D(E)GLUTIV(IT) •
S(ED) • DU(M) • EA(M) • ABSORB(ER)E • U(E)LL(ET) • SIGNO • C(RU)CIS • SE •
MVNIU(IT) • (ET) I(DE)O • D(RA)CO • V(IR)TUTE • C(RU)CIS • C(RE)PVIT • (ET)
V(IR)GO • ILLESA • EXIU(IT) • DIA(BOLUS) • IT(ER)U(M) • V(T) • EA(M) •
[de]CIP(ER)E • POSSE[t]

[in speciem hominis se mutavit quem videns in orationem]

10.

[s]E • D(E)D(IT) • (ET) DV(M) • S[URR]EXISS(ET) • DIA(BOLUS) • AD • EA(M) • ACCESSIT • (ET) MANV(M) • TEN(EN)S • DIX(IT) • SUFFICIAT • T(IBM) • Q(UOD) • FECISTI • IA(M) • N(UN)C • CESSA • D(E) M(E)A • P(ER)SO(N)A • ILLA • AVT(EM) • P(ER) CAP(UT) • EU(M) • APP(RE)HE(N)D(EN)S • S(U)B^{SE} • AD • T(ER)RA(M) • D(E)IEC(IT) • (ET) SVP(ER) • C(ER)TICE(M) • EI(US) DEXT(RU)M • POSVIT • PEDE(M) • DIC(EN)S • ST(ER)NE(RE) • SVP(ER)[be]

[demon sub pedibus femine demon autem]

11.

[clam]ABAT • O MARGARETA • SVP(ER)AT(US) • SV(M) • SI • IUVE(N)IS • ME • UI(N)CE(RE)T • N(ON) • CVRASSE(M) • ECCE • A T(E)N(ER)A • PVELLA • SUP(ER)AT(US) • SV(M) • CUI(US) • PAT(ER) • (ET) MAT(ER) • A(M)ICI • T(U)I • FVER(UN)T • ILLA • U(ER)O • COEG(IT) • EV(M) • U(T) • DICE(RE)T • C(UR) • X(TI)ANOS • TA(M) • C(RU)D(E)LIT(ER) • I(N) FESTAR(ET) • Q(U) [R(ESPO)N]D(ET) • N(ATUR)ALE • S(IBM) • ODIV(M) • E(ST) • (CON)T(RA) • V(IR)TUOSOS • (ET)

[quamvis sepe ab eis repellatur sed tamen desiderio seducendi infestus existit et quia invidet homini]

A) - horní a kratší část nápisu

1.

[de] • FELICITA[te quam] • IP(S)E • A[misit quamvis] • RECV(P)ERARE • N(ON) • POSS(IT) • EA(M) • IP(S)A • T(AME)N • ALIIS • AVF(ER)RE • (CON)TE(N)D(IT) • ADDID(IT) • [Q(UO)D] • SALOMO(N) • I(N)FI(NI)TA(M) • M(U)L[TITVDI(N)E(M)] [demonum]

[in quodam vase inclusit sed post mortem suam cum de illo vase demones ignem mitterent et homines ibidem magnum esse thesaurum putarent vas confregerunt et]

2.

[d]EM[ones exeuntes aerem re]PLEV(ERUN)T • HIS • D(I)C(T)IS • V(IR)GO • [PEDE(M)] • SUBLEUAV(IT) • (ET) DEMO(N) • STATI(M) • EVA(NU)IT • SEC(UR)A • (I)G(ITUR) • EFFICIT(UR) • Q(U)A • P(RI)NCIPE(M) • VI(N)C(ER)AT • MI(NI)ST(RU)M • P(RO)C(U)L DV BIO • [co]NUE(N)IE(N)TIB(US) • E(R)AT • S[equenti]

[igitur die iudici presentatur et sacrificare contempnens exuitur corpusque eius facibus ardentibus]

3.

[com]BUR[IT(UR)] [ita] [U(T)] • C(UN)CTI MIRARE(N)T(UR) • [Q(UO)M(ODO)] • TA(M) • TEN(ER)A • PVELLA • TOT • POSS(ET) • TOLLE(R)ARE • TORM(EN)TA •

D(E) I(N)D(E) • I(N) VASE • MAGNO • PLENU(M) • AQ(UA) • F(ER)VE(N)TI •
IP(S)A(M) • LIGARI • (ET) PONI •

[fecit ut ex penarum commutatione cresceret vis doloris sed subito terra concutitur et cunctis
videntibus virgo ilessa egreditur tunc quinque]

4.

M(ILIA) • HO(M)I(NU)[M] • C(RE)DID(E)R(UN)T • (ET) P(RO) • X(TI) • NO(M)I(N)E
• CAPITALE(M) • [ACCEP(ER)]U(N)T • SE(N)TE(N)CIA(M) • P(RE)FECT(US) •
AVT(EM) • TIME(N)S • NE • ALII • (CON)V(ER)T(ER)ENT(UR) • (CON)TIC(US) •
B(E)A(TA)M • MARGARETA(M) • DECOLL[ari]

[precepit illa autem impetrato orandi spatio pro se et suis persecutoribus nec non et pro eius
memoriam agentibus et se invocantibus devote]

5.

[or]AV(IT) • ADE(N)S • TV(M) • Q(U)AEC(UM)Q(UE) • I(N) P(AR)TV •
P(ER)ICLITA(N)S • SE • I(N)VOCAR(ET) • ILLESA(M) • P(RO)LE(M) •
M(IT)T(ER)ET • FACTA • Q(UE) • E(ST) • VOX • D(E) • CELO • Q(UOD) • I(N) SUIS •
SE • NOV(ER)IT • PETIC(I)O(N)IB(US) • EXAUDITA(M) • SVR[gensque]

[ab oratione dixit spiculatori frater tolle gladium tuum et percutite me qui percutiens caput eius
uno ictu abstulit et sic]

6.

CORONA(M) • MARTIRII • SVSCEP(IT) • PASA • E(ST) • AVT(EM) • IIII° • [KL]D •
IVLII • U(T) • I(N) EI(US) • HISTORIA • I(N)VE(N)ITUR •

Překlad textu:¹

B)

1.

Markéta z města Antiochie byla [dcerou] patriarchy pohanů Theodosia. Vypráví se, [že byla na
výchovu předána] chůvě. Když dospívala, nechala se pokřtít, a proto ji měl otec ve velké
nenávisti.

[Jednoho dne, když už jí bylo patnáct let]

¹ Částečně vycházeno z překladu Anežky Vidmanové. Jakub de Voragine. *Legenda aurea*. Praha³ 2012,
s. 189-191.

2.

a hlídala s jinými dívkami chůviny ovce, šel kolem prefekt Olybrius. Spatřil tak překrásnou dívku, vzplanul k ní láskou, zavolal k sobě chlapce a poslal je za ní

[Říkaje. „Jděte a zajměte ji, abych si ji, je-li]

3.

svobodná, mohl vzít za manželku, je-li služebná, abych z ní udělal svou souložnici.“ Když ji předvedli před jeho zraky, vyptával se jí na rod, jméno a náboženství. Ona pak odpověděla, že je urozeného rodu, jmenuje se Markéta a je náboženství

[křesťanského. Nato prefekt: „Ty první dvě věci ti právem]

4.

sluší, protože jsi pokládána za urozenou a všichni souhlasí s tím, že jsi nejkrásnější perla, ale ta třetí věc! Nehodí se, aby tak krásná a urozená dívka pokládala za svého boha Ukřižovaného.“ Když mu pak Markéta

[vykládala, že se Kristus dal dobrovolně ukřižovat, aby nás vykoupil, a tvrdila, že nyní žije na věky],

5.

rozhněval se prefekt a dal ji poslat do vězení. Následujícího dne ji dal k sobě zavolat a řekl jí: „Bláhová dívko, slituj se nad svou krásou a uctívej naše bohy, aby se ti dobře vedlo.“ Nato ona: „Uctívám toho [Boha], před nímž se země zachvívá, moře v bázni ustupuje a všechna stvoření se ho bojí.“

[Nato prefekt: „Nevyhovíš-li mi, tělo]

6.

tvé dám rozsápat.“ Nato Markéta: „Kristus se pro mne vydal na smrt, a proto se nerozpakuji zemřít pro Krista.“ Tu prefekt rozkázal, aby ji pověsili na mučidla zvaná koníček, a tak krutě ji rozdírali, až se krev z jejího těla řinula jako z nejčistšího pramene. Pak plakali

[všichni přítomní a říkali: „Markéto, opravdu]

7.

tě litujeme, poněvadž vidíme, jak je tvé tělo tak krutě trháno. Ach, jakou krásu si to pro svou důvěřivost ztratila. Alespoň nyní uvěř, abys zůstala na živu!“ Ona jím řekla: „Ach, vy špatní rádcové, ustupte a odejděte, toto mučení těla je záchranou duše!“

[*A prefektovi řekla: „Ty nestoudný pse a nenasytý lve*],

8.

máš v moci mé tělo, ale duši ochraňuje Kristus.“ Prefekt si pak pláštěm zakryl tvář; nemohl vidět takové krveprolití. Potom ji dal sejmut a znovu zavřít do vězení. Dokud tam byla, prosila Pána, aby jí nepřítele, se kterým bojuje, na vlastní oči

[*ukázal. A hle, převeliký drak se tam*]

9.

objevil. Otevřel tlamu a jazykem ji od hlavy až k patě zalehl. Ten záhy odlepil, ale zatímco ji chtěl pohltnout, ona se pokřížovala, a proto drak mocí kříže zeslábl a panna z něho vyšla. Po druhé se ďábel, aby ji mohl oklamat,

[*proměnil v člověka. Když ho spatřila, modlitbě*]

10.

se oddala. Když povstala, ďábel k ní přistoupil, vzal ji za ruku a pravil: „Ať ti postačí to, co jsi dosud vykonala, a nyní se už přestaň zabývat mou osobou!“ Ona ho však uchopila za hlavu, hodila jej na zem, pravou nohou mu stoupla na šíji a řekla: „Jsi poražen, pyšný

[*démone, a konečně ležíš pod nohama ženy. “ Démon však*]

11.

křičel: „Ach, Markéto, jsem přemožen. Kdyby nade mnou zvítězil mladík, nic bych si z toho nedělal. A hle, byl jsem přemožen něžnou dívkou. [*A mám z toho tím větší žalost, že*] tvůj otec a tvá matka byli [*mými*] přáteli.“ Ona ho ještě nutila, aby řekl, proč křesťany krutě pokoušel. Odpověděl, že chová přirozenou nenávist k [*mužům*] ctnostným, a

[*ačkoliv je často od nich odháněn a sám se vystavuje nebezpečí touhou svést je, protože závidí lidem*]

A)

1.

šťěstí, které sám ztratil, a i když je sám nemůže získat zpět, tak se je alespoň pokouší vzít druhým. A dodal, že Šalomoun nekonečně mnoho

[démonů do jedné nádoby uzavřel. Ale po jeho smrti, když démoni vypustili z oné nádoby oheň, se lidé domnívali, že je v ní velký poklad, nádobu rozbili a]

2.

démoni vyšli a naplnili vzduch. Po těch slovech panna zvedla nohu a démon se hned ztratil. Tím si získala bezpečnost, protože bez pochyby ta, která zvítězila nad vládcem, přemohla i sluhu. Když se lidé sešli příštího

[dne, předstoupila tedy Markéta před soudce, a protože odmítá obětovat, je svlečena a po těle hořícími pochodněmi]

3.

pálena, takže se všichni diví, jak může tak něžná dívka vydržet tolik mučení. Potom ji dal [prefekt] svázat a dát do sudu plného vroucí vody,

[aby se změnou trestu zvětšila bolest. Avšak náhle se země zatřese a před zraky všech dívka vyjde bez zranění. Tehdy přel]

4.

tisíc lidí uvěřilo a ve jménu Kristově přijalo rozsudek smrti. Prefekt pak v obavě, aby se na víru neobrátili i další, nařídil, aby svatou Markétu sťali.

[Ona si však vyžádala lhůtu na pomodlení a zbožně se modlila nejen za sebe a za své pronásledovatele, ale i za ty, kteří ji budou chovat ve vzpomínce a budou ji vzývat].

5.

Přidala, aby každá žena, která ji bude při nebezpečném porodu vzývat, porodila [neporušeně] dítě. Nato zazněl z nebe hlas a oznámil jí, že její prosby byly vyslyšeny.

[Tu povstane od modlitby a řekne katu: „Bratře, zvedni svůj meč a setni mě.“ Kat jí jednou ranou sřal hlavu. A tak]

A)

1.

šťěstí, které sám ztratil, a i když je sám ndmůže získat zpět, tak se je alespoň pokusí vzít druhým. A dodal, že Šalamoun nekonečně mnoho

(démonů do jedné nádoby uzavřel. Ale po jeho smrti, když démoni vypustili z oné nádpby oheň, se lidé domnívali, že je v ní velký poklad, nádobu rozbili a)

2.

démoni vyšli a naplnili vzduch. Po těch slovech panna zvedla nohu a démon e hned ztratil. Tím si získala bezpečnost, protože bez pochyby ta, která zvítězila nad vládcem, přemohla i sluhu. Když se lidé sešli příštího

(dne, předstoupila tedy Markéta před soudce, a protože odmítá obětovat, je svlečena a po těle hořícími pochodněmi)

3.

pálena, takže se všichni diví, jak může tak něžná dívka vydržet tolik mučení. Potom ji dal (prefekt) svázat a dát do sudu plného vroucí vody,

(aby se změnou trestu zvětšila bolest. Avšak náhle se země zatřese a před zraky všech dívka vyjde bez zranění. Tehdy pět)

4.

tisíc lidí uvěřilo a ve jménu Kristově přijalo rozsudek smrti. Prefekt pak v obavě, aby se na víru neobrátili i další, aby svatou Markétu sťali.

(ona si však vyžádala lhůtu na pomodlení zbožně se modlila nejen za sebe a své pronásledovatele, ale i za ty, kteří ji budou chovat ve vzpomínce a budou ji vzývat).

5.

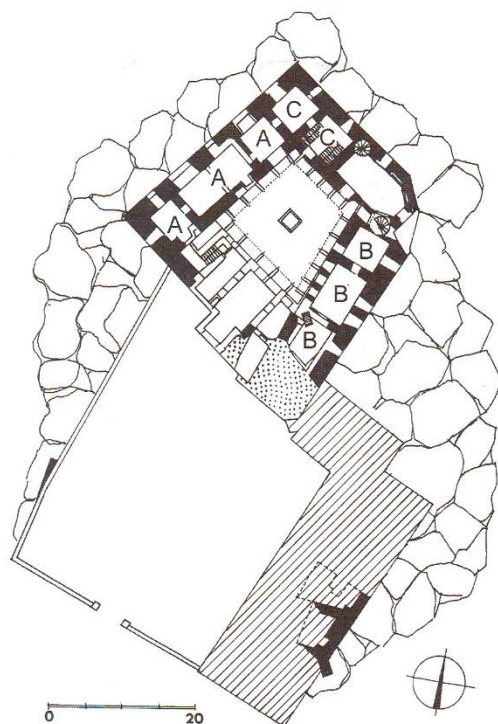
Přidala, aby každá žena, která ji bude při nebezpečném porodu vzývat, porodila (neporušeně) dítě. Nato zazněl z nebe hlas a oznámil jí, že její prosby byly vyslyšeny.

(Tu povstane ke katu a řekne mu: „Bratře, zvedni svůj meč a setni mě“. Kat jí jednou ranou sťal hlavu. A tak)

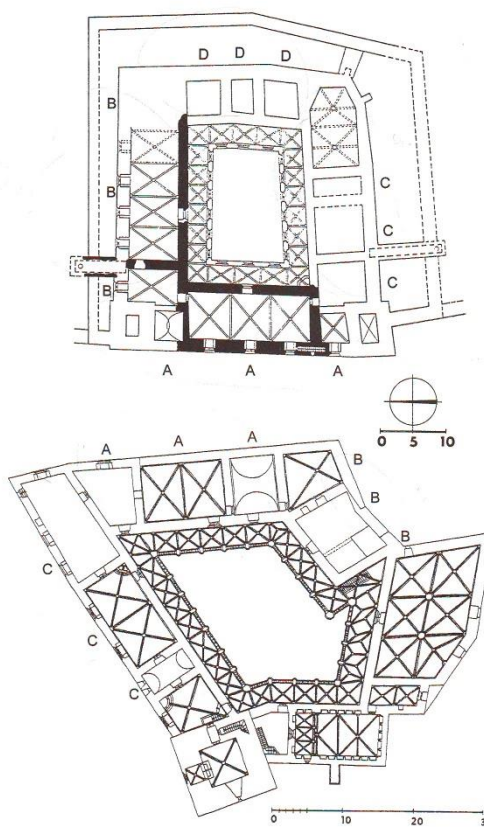
6.

Markéta přijala mučednickou korunu. Podle své legendy byla tak umučena čtyři dny před červencovými kalendami.

Obrazová příloha

Houska (okr. Česká Lípa), půdorys přízemí hradu (podle D. Líbala, doplněno, upraveno). A–C – jednotlivé místnosti obytných jednotek v patře. Kresba V. Durdík.

Nahoře Písek (okr. Písek), půdorys středověkého stavu prvního patra hradu. Dole Zvíkov (okr. Písek), částečná rekonstrukce plánu prvního patra vnitřního hradu podle D. Menclové. A–D – místnosti jednotlivých obytných jednotek. Kresba V. Durdík.

1. Ukázka tzv. „přemyslovského bytu“ na příkladech hradů Zvíkov, Písek a Houska

2. Nejstarší evropské vyobrazení otopného zařízení se zabudovanými kachli. Würzburgský žaltář, Alegorie února, Jižní Německo, polovina 13.století

3. Jedno z nejstarších evropských vyobrazení otopného zařízení. Nástěnná malba v měšťanském domě, Kostnice, Německo, 1. třetina 14. století

4. Vyobrazení archaických kachlových kamen jako erbovního znamení z tzv. curyšského erbovníku, kol. 1340

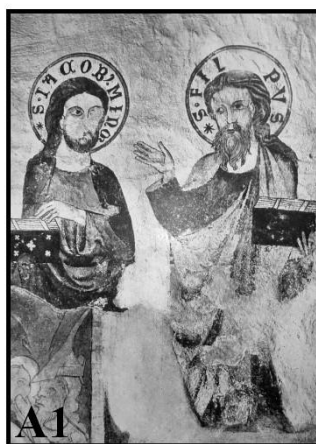
5. Vyobrazení reprezentativní místnosti s kachlovými kamny na radnici v Lucernu (Švýcarsko) v kronice Diebolda Schillinga, ilustrace pochází zřejmě z roku 1513

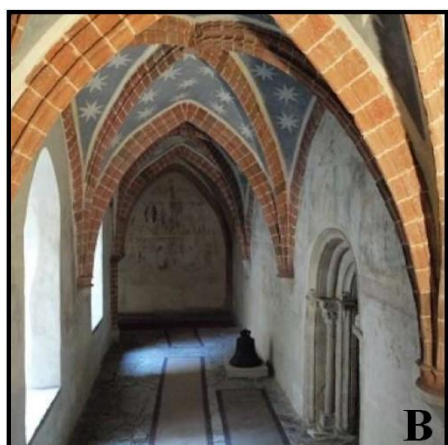
6. Strakonice – detail motivu Kola Štěstěny

A

A1

B

B1

7. Strakonice – A – kapitulní síň. A1 – fragment postav sv. Jakuba a Filipa. B – ambit. B1 – křížová chodba, 2. pole západního křídla ambitu

8. Jindřichův Hradec – síň se svatojiřskou legendou

9. Kunštát – Malovaná místnost

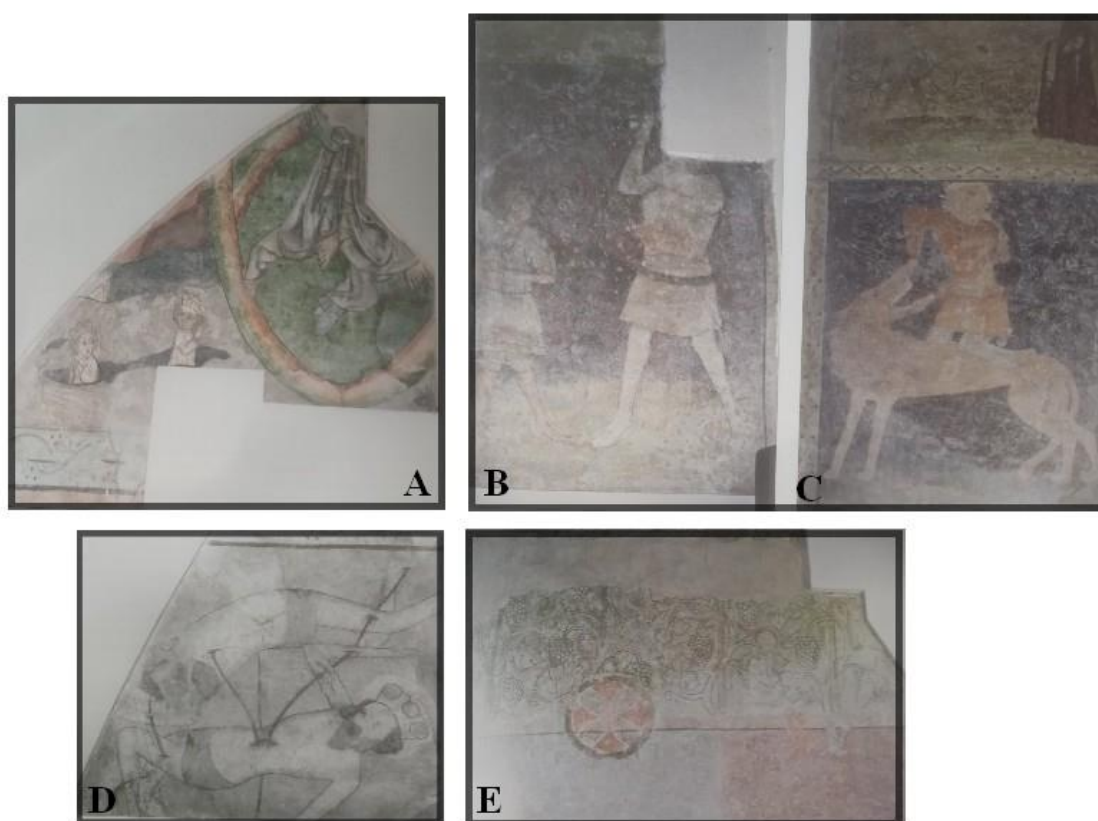
10. Velké Meziříčí – *Rytířský sál*, legenda se sv. Markétou

11. Písek – *Rytířský sál*

12. Žirovnice – *Rytířský sál*

13. Poděbrady – fragmenty nástěnných maleb v zámecké kapli: A – Poslední soud, B – David a Goliáš, C – David zabíjí lva, D – Umučení 10 000 rytířů, E – motiv vinice

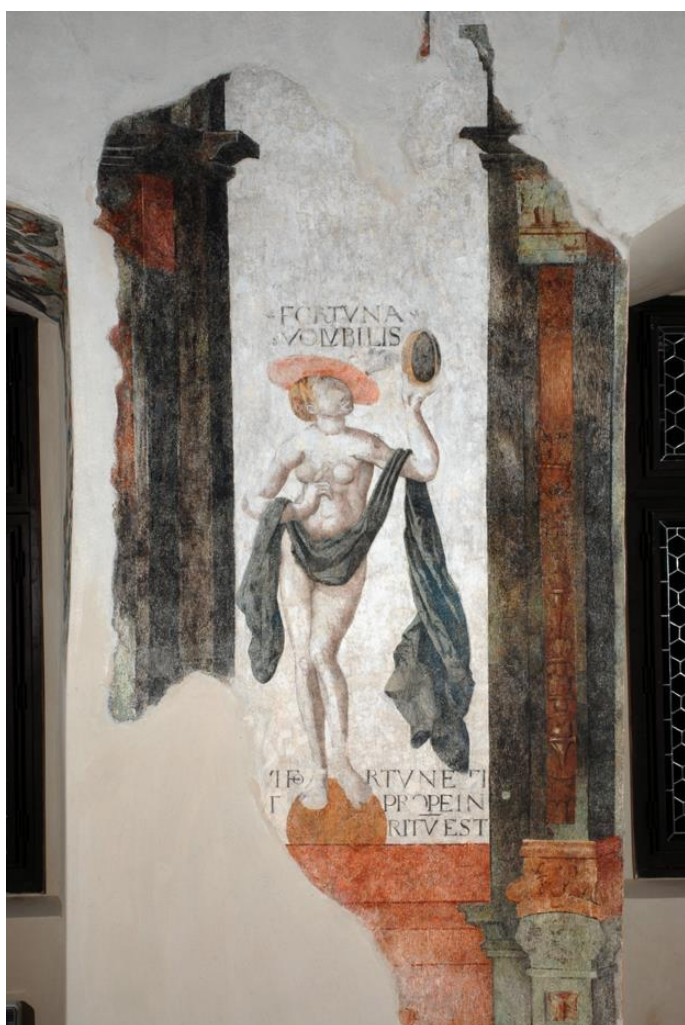
14. Pardubice – Mázhaus s nástěnnou malbou s motivem Zákona a milosti

15. Pardubice – Zákon a milost – detail

16. Pardubice – Vojtěchův sál, výjev se Samsonem a Dalilou

17. Pardubice – Vojtěchův sál, motiv Vrtkavé Fortuny

18. Pardubice – Vojtěchův sál, arkýř

19. Pardubice – Sloupový sál

20. Kníže Václav vyučován na Budči

Žirovnice

Zvíkov

Houska

Švihov

Blatná

**Jindřichův
Hradec**

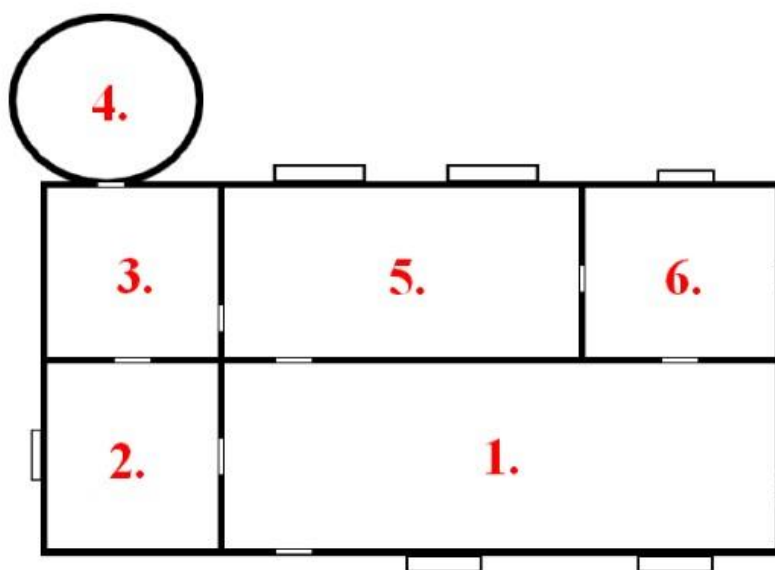

**Dolní
Kounice**

21. Zelené světnice – příklady na českém území

22. Ukázka Mázhausu z Ezopových bajek

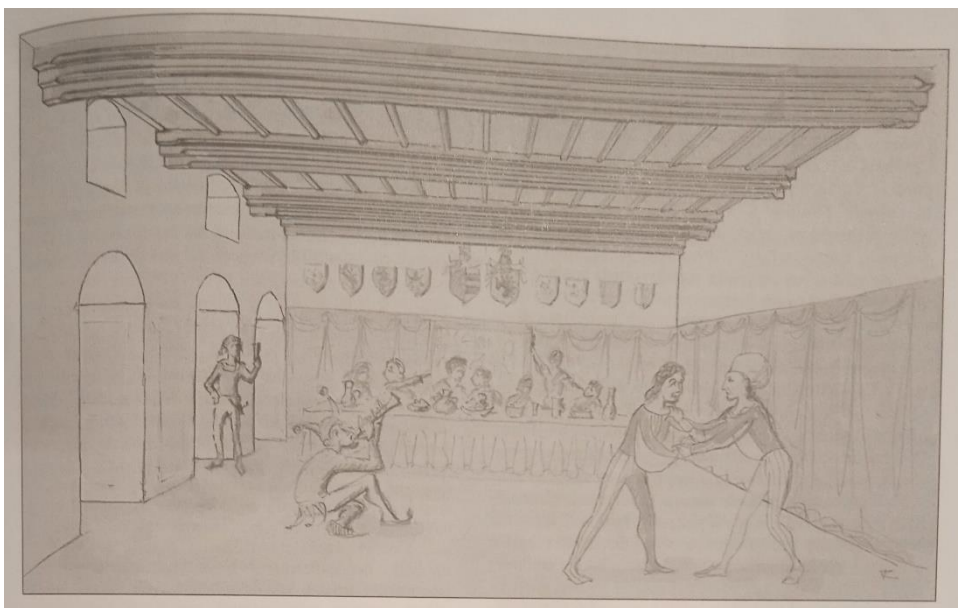

Zámek Žirovnice

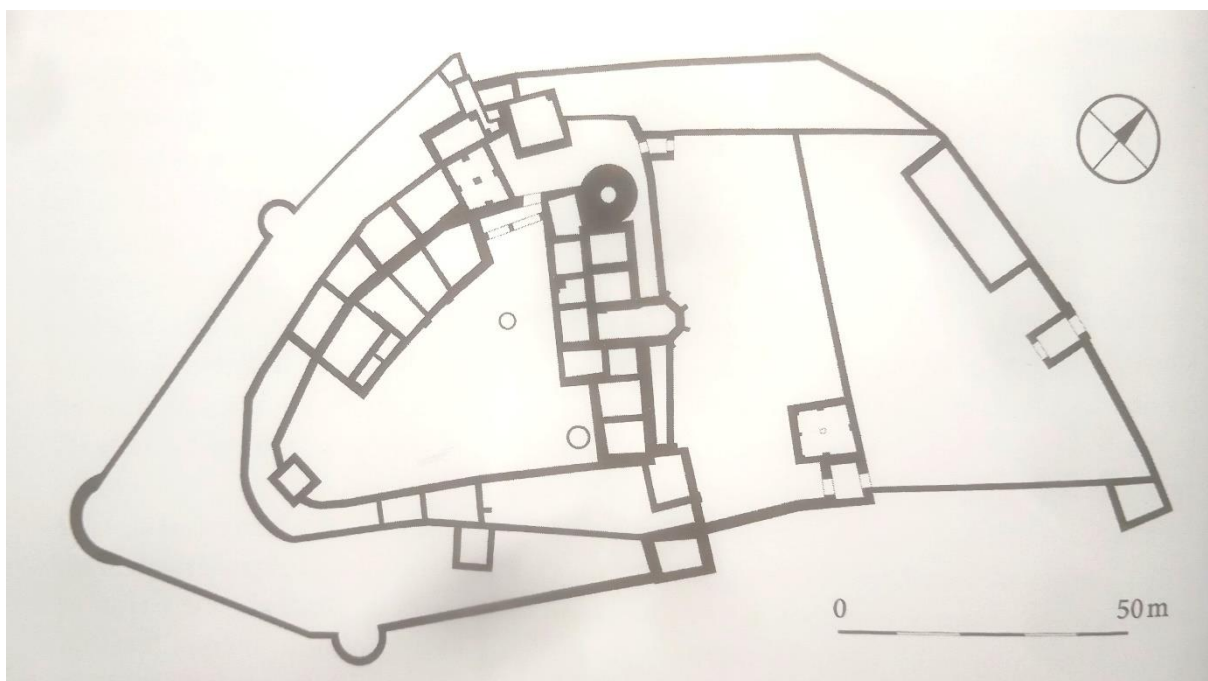
Půdorys 1. patra v jižním křídle

- 1. - rytířský sál
- 2. - kaple
- 3. - soudnice
- 4. - vězení
- 5. - Zelená světnice
- 6. - kaple sv. Františka

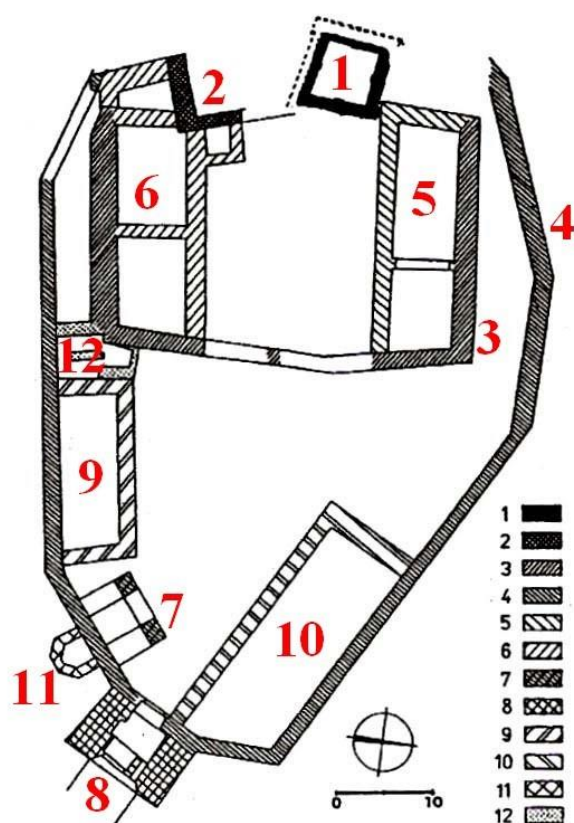
23. Žirovnice – půdorys 1. patra

24. Švihov – hypotetická podoba Západního – provizorního – sálu, pohled z jihu

25. Jindřichův Hradec - hypotetická rekonstrukce půdorysného schématu hradu po pozdně gotické přestavbě Jindřicha IV. Z Hradce z konce 15. století

Hrad Blatná

Půdorys podle T. Durdíka

1- románské zdivo pod kaplí, 2 - nároží původního paláce, 3 - obvodová hradba jádra z první poloviny 13. století, 4 - hradba předhradí, patrně 13.-14. století, 5 - severozápadní palác, patrně 14. století, 6 - Rejtovo křídlo, zřejmě ze 14. století, při Rejtově přestavbě doplněné o nádvoří schodiště, 7 - čtverhranný objekt pod lodí mladší kaple, 14.-15. století, 8 - vstupní věž, přelom třetí a čtvrté čtvrtiny 15. století, 9 - jihovýchodní budova, patrně z druhé poloviny 15. století, 10 - pozdější Rozdražovský palác, počátek 16. století, 11 - baštovitý výstupek pod presbytářem mladší kaple, před rokem 1515, 12 - východní schodiště Rejtova paláce, 1515-1530

26. Blatná – půdorys hradu podle Tomáše Durdíka

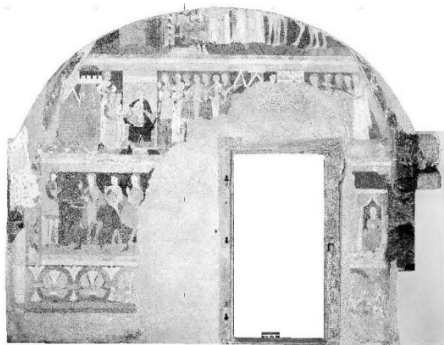
27. Blatná – pohled na lokaci hradní kaple a Zelené světnice ve věži ve druhém patře

28. Švihov – okno v baště

Severní stěna

Východní stěna

Západní stěna

29. Kunštát – detaily nástěnné výzdoby

30. Jindřichův Hradec – detail výjevu sv. Jiřího s drakem

31. Rukopis Brněnské legendy - vyobrazení sv. Jiří s drakem

32. Velké Meziříčí – detail motivu rytířů a jejich rekonstrukce - Návrh Jan Knorr, akad. mal.

33. Velké Meziříčí – detail motivu s beránkem a neznámým tvorem

34. Žirovnice – nástěnné malby *Rytířského sálu*. A – Ježíš v zahradě Getsemanské, nalevo za skálou výjev mlýna, jižní stěna. B – Nesení kříže, jižní stěna. C – rostlinný motiv a učedníci, východní stěna. D – Kladení do hrobu, východní stěna

35. Žirovnice – *Rytířský sál* – detail motivu se zelenými rozvilinami

36. Zvíkov – Královský sál a jeho hypotetická podoba

37. Dolní Kounice – Rytířský sál

38. Blatná – nevymalovaný sál ve 2. patře ve Starém paláci

Blatná - věž

Zvíkov

Žirovnice

Poděbrady

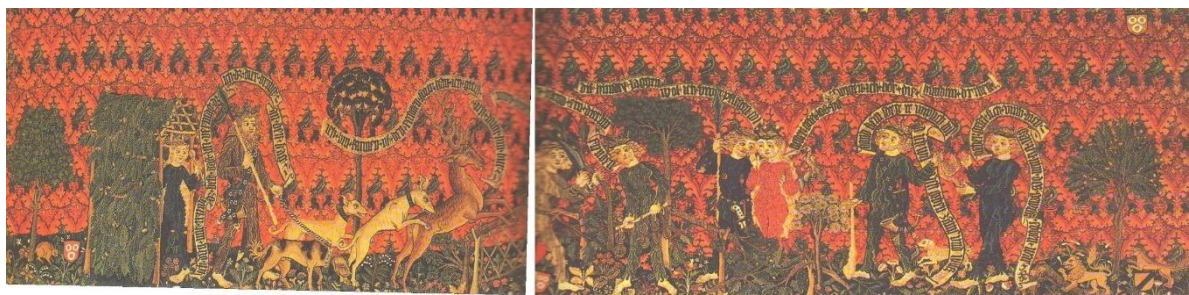

Dolní Kounice

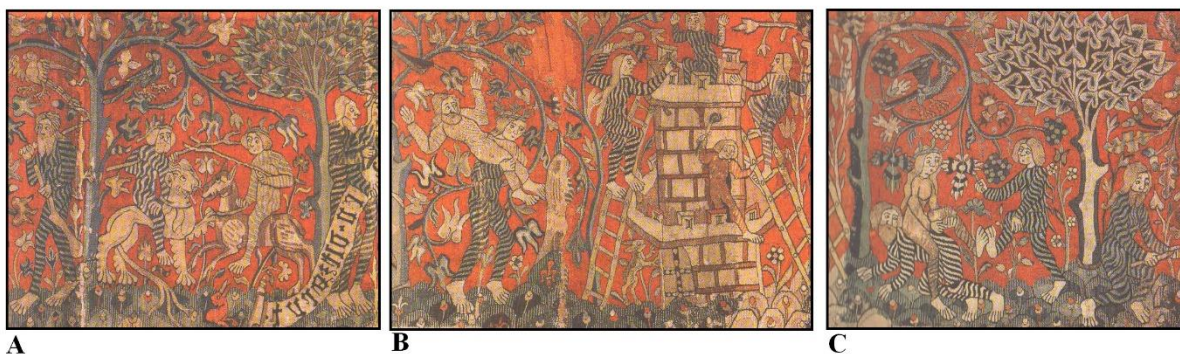

Houska

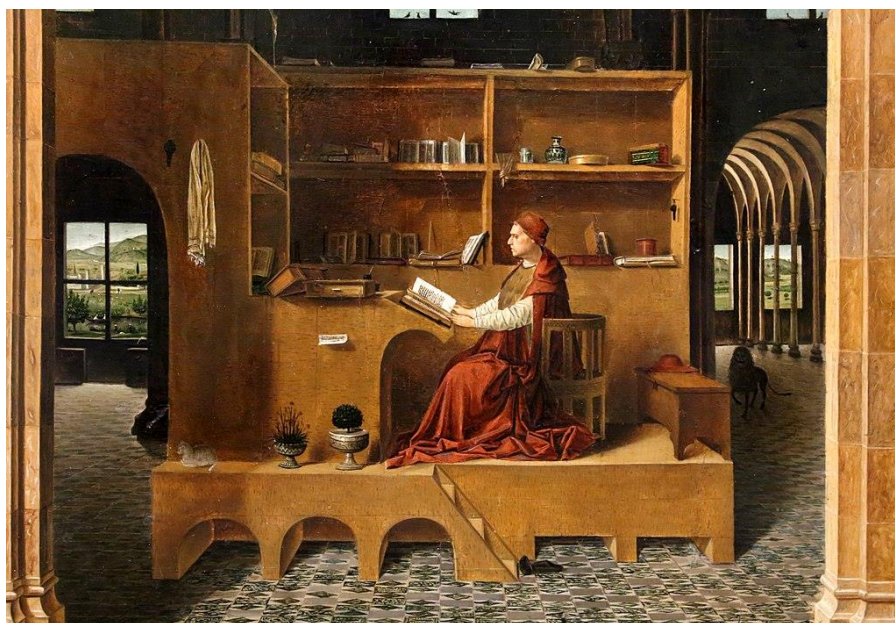
39. Srovnání charakteru zeleného dekoru

40. Tapisérie, basilejská produkce, kolem roku 1468

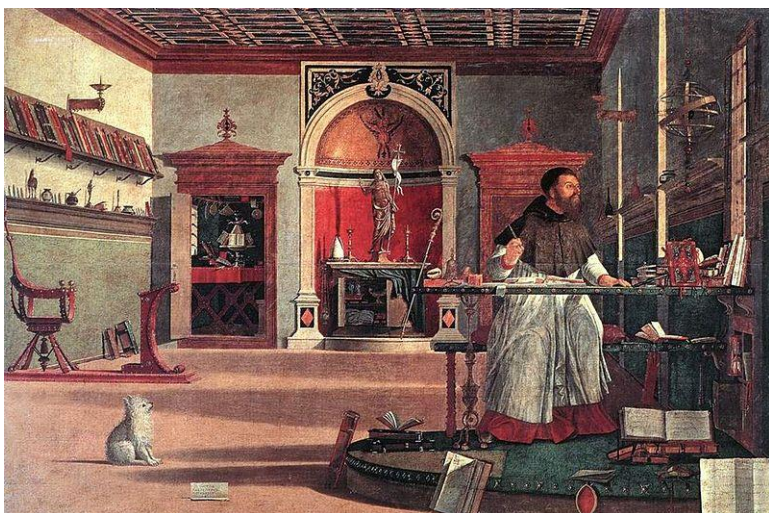
41. Tapisérie z Řezna, kol. r.1420. A – rytířské klání. B – dobývání mužského hradu. C – žena sedící na muži

42. Antonello da Messina – sv. Jeroným ve své pracovně. 1475

43. Sandro Botticelli – sv. Augustýn ve své pracovně. 1480

44. Vittore Carpaccio, sv. Augustýn ve své pracovně. 1502

45. Studiolo Federica da Montefeltra

46. Studiolo Františka I. Medicejského

Zvíkov - motiv tance

Blatná - sakrální výjev

Žirovnice - motiv hutě

Houska - motiv sídel

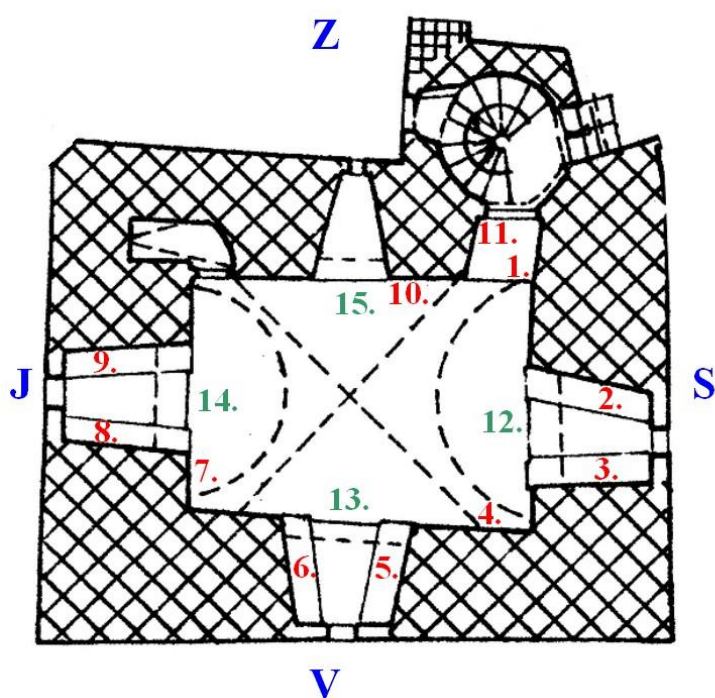

Švihov - motiv zápasníků

Jindřichův Hradec - motiv ptačího sněmu

47. Zelené světnice – unikátní motivy

Blatná - Zelená světnice ve věži Rozvržení maleb

● Motivy ve spodní části výzdoby

1. Lovec s dlouhonohým ptákem
2. Umučení deseti tisíc rytířů
3. Martyrium sv. Barbory a sv. Markéty
4. Erb Rožmitálů se štitonoši
5. Klanění tří králů
6. Narození páně
7. Postava s kyjem
8. Navštívení Panny Marie
9. Zvěstování Panny Marie
10. Postava s loutnou
11. Postava s cepem

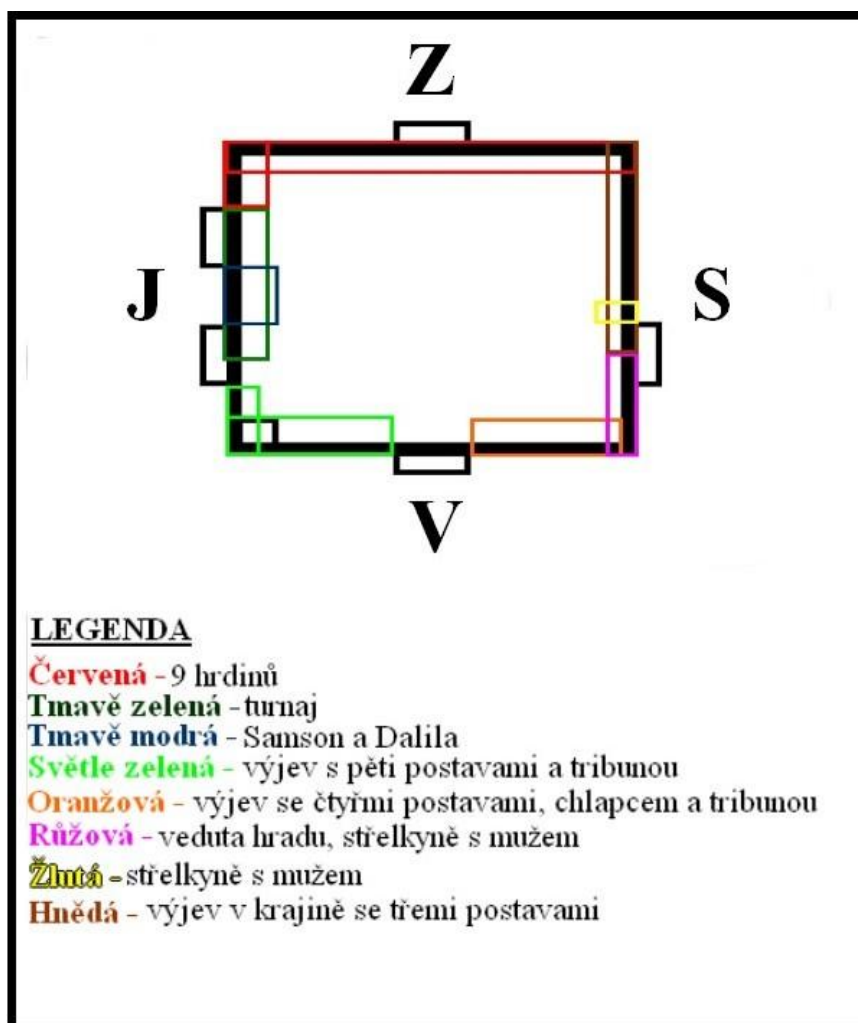
● Motivy v lunetách

12. Sv. Jiří s drakem
13. Sv. Václav
14. Lovecká scéna
15. Neznámý výjev

48. Blatná – orientační mapka Zelené světnice s nástěnnými malbami

49. Blatná – Zelená světnice, neznámý erb

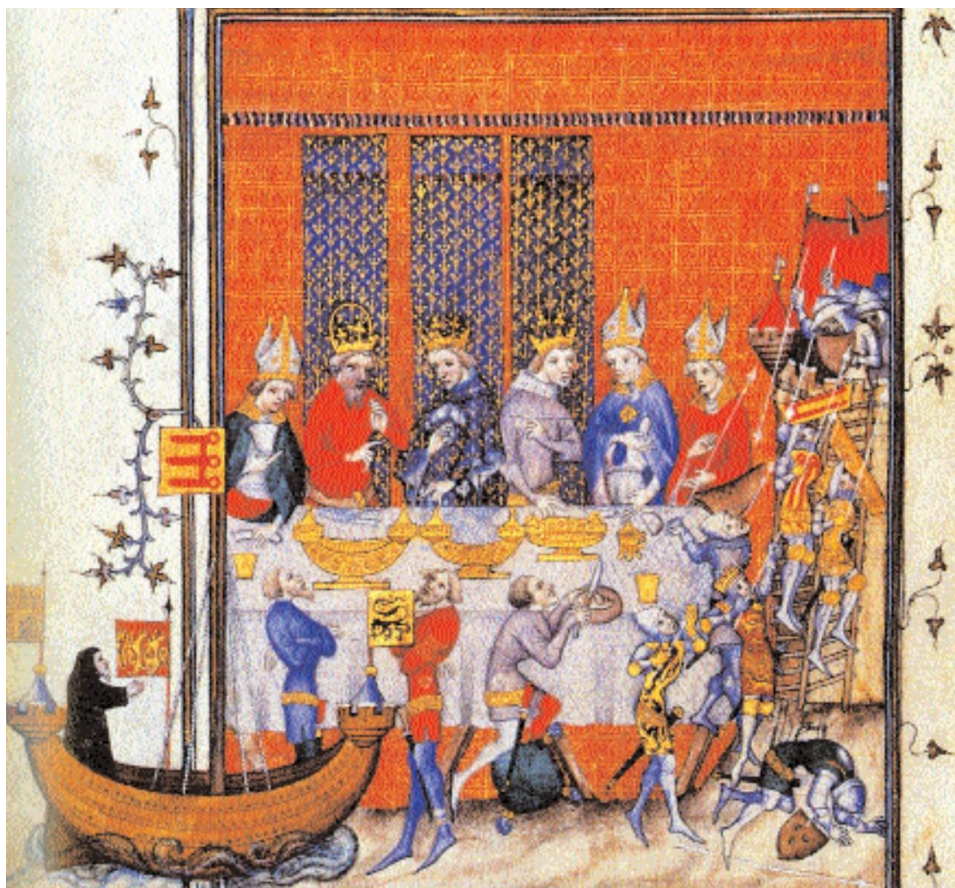
50. Blatná - orientační mapka Malého sálu s nástěnnými malbami

51. Rekonstrukce horního i dolního sálu paláce de la Cité podle Viollett le – Duc

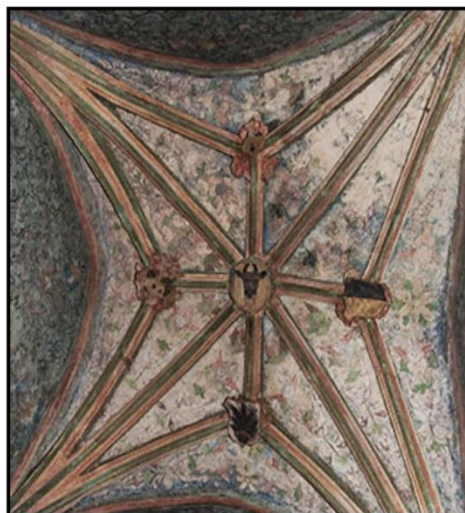
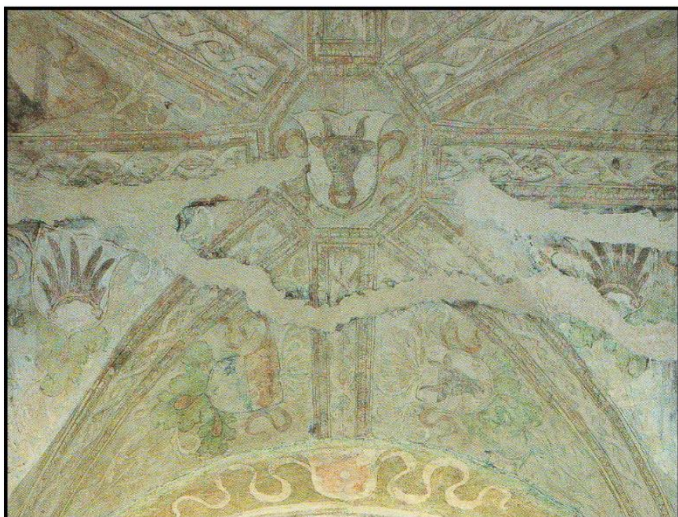
52. Banket na burgundském dvoře, výjev s hudebníky. A – hudebníci na balkonu, B – trubači „hrající do ouška“

53. Banket na burgundském dvoře – divadelní představení dobytí Jeruzaléma

54. Tzv. Zadní Jetmarka na zámku v Pardubicích – nástěnné malby

55. Srovnání charakteru výtvarné výzdoby tzv. Jetmarky a arkýře ve Vojtěchově sále v Pardubicích